

SELÇUK DEVRİ VAKFİYELERİ

III.

CELÂLEDDİN KARATAY, VAKIFLARI VE VAKFİYELERİ

Dr. OSMAN TURAN

Ankara Üniversitesi D. T. C. Fakültesi
Orta zaman Tarihi Doçenti

1. Karatay'ın Hayatı

Türkiye Selçuklularının en parlak devrini idrâk eden Celâled-din Karatay, I. Âlâeddin Keykubâd'ın ölümünden (1237), hususiyle Köse dağ bozgunundan (1243) sonra, devletin iç ve dış hâdiseler karşısında uğradığı sarsıntıları yatıştırarak ve önlemek suretiyle temâyüz etmiş mühim bir devlet adamıdır. Bu devirdeki sultanların yaşça küçük veya zayıf şahsiyetler olması ve dışardan gittikçe artan Moğol müdahalesi, devlet adamları arasında şiddetli bir ihtiras ve mevki mücadelelerine zemin hazırlayıp memleketi sarstığı zamanlarda Karatay, şahsî kudreti ve yüksek ahlâkî meziyetleri neticesi olarak, her tarafta kazandığı büyük bir sevgi ve saygı sayesinde, Selçuk Sultanlığının şeref ve birliğini korumağa çalışmış ve bunda da oldukça muvaffak olmuş bir sima olarak göze çarpar. O, Selçuk Türkiyesi'nin birçok yerlerinde yaptırdığı hayır müesseseleri dolayısıyla de üzerinde durulması gereken bir şahsiyettir. Ortaçağ Türkiyesi tarihine ait kaynakların kifayetsizliği yüzünden, bu devrin tarihi ve bu arada ricali gibi, maalesef Karatay'ın hayatına dair bilgilerimiz de azdır¹.

¹ Karatay ve devri hakkında bir araştırma mevcut olmamakla beraber dolayısıyla mevzuumuza taallük eden bazı neşriyat yeri geldikçe zikredilecektir. Bununla beraber, ehemmiyeti ne olursa olsun, bu araştırmayı hazırladığımız bir zamanda, neşredilen Karatay'a ait müstakil bir monografinin mahiyetinden burada kısaca bahsetmek zarureti vardır. Bu eser, F. Uğur ve M. Koman tarafından «*Celâleddin Karatay*» adıyla çıkarılmış olup 87 sayfalık metin ile Karatay ve kardeşlerinin bıraktığı binaların resimlerinden müteşekkildir (Konya 1945).

İbn Btbf, onun aslen bir *Rum kölesi* olduğunu söyler². Fakat o kölelikten yetişen mühim kimselerin, çok defa, kimin kölesi oldu-

Eserin Karatay'ın hayatına ayrılan 27 sayfasından 17 si İbn Bibi'de Karatay adının geçtiği sayfa veya cümleleri, tahlil ve tenkide tabi tutmadan ve hayatiyle hadiseler üzerindeki rolünü belirtecek bir fikir ve izahta bulunmadan, nakleden parçalardan tereküb eder, ki bu cümle bu kısmın mahiyetini ifade etmek için kâfidir. Diğer kalan 10 sayfa da, bizce şimdiye kadar bilinmeyen ve muahharen M. Koman tarafından Ünsî'nin «*Selçuk şehnâmesi*» (Konya, 1942, 17 sayfa) adlı risâlenin mahiyetinde olan, birtakım yazmalarda Karatay adının geçtiği metinlerin nakil ve tercümelerinin yanyana dizilmesi suretiyle vücut bulmuştur. Burada meydana çıkan bu yeni eserlerin, şimdi kısaca belirteceğimiz üzere, mevzûk olsalar dahi, menkıbevi mahiyette bile hiçbir tarihî bilgi verecek bir kıymetleri olmadığı anlaşılıyor. Halbuki biz, Ünsî'nin eseri hakkında Profesör Fuad Köprülü tarafından verilen uydurma sıfatını (*Anadolu Selçuklularının yerli kaynakları*, Belleten, XXVII s. 381, 392), burada nakledilen parçalara dayanarak, bu yenileri hakkında da kullanmanın yerinde olacağına kani olduğumuzu söylemeliyiz. Türlü tarihlerde ayrı müelliflerce yazıldığı gösterilen bu eserlerde kullanılan dil ve üslûbun ayniyeti, hurafî ve masalımsı mahiyette verilen malûmatın muhteva bakımından fark göstermemesi, ifadelerindeki müphemiyetlerin birbirlerinin aynı olması, bu eserlerin türlü tarihlerde ayrı ayrı kimseler tarafından yazılmış olmalarının mümkün olamayacağını gösterse gerektir. Bundan başka bu eserlerin Farsçaları Osmanlıca terkiplerin farsçalaştırılmasından vücuda gelmiş bir dille yazılmışlardır. Türkçe yazılanları da eski Osmanlıca'yı taklide özenen bir üslûp göstermektedir. Bunlarda Şikâri'nin masalımsı üslabunu taklit, müphem ifadelerin kullanılması ve nazm yolunun tercih edilmesi bu uydurma keyfiyetini gizlemek maksadını sezdirmektedir. Bereket versin ki, her halde, cahilâne bir şekilde uydurulan bu eserlerde aldatıcı bir kabiliyet gösterilememiştir. O şekilde ki 756 da henüz Komnen'lerin elinde bulunan Trabzon'dan bir şeyh yetiştirilmiştir. Bunların neşredilmeyenlerinin içinde Hitit'lere ait malûmat bulunduğu dair rivâyetler, bu uydurma keyfiyetinin çok yeni olduğunu gösterir. «Celâleddin Karatay» adlı eserin müellifleri tarihî araştırma yapacak durumda olmadıklarından bu uydurma eserlerden mevzularına taallûk eden parçaları aynen naklederler. Düşükleri hatayı başka hususlarda da tekrarlamak suretiyle pek garip istidlâlere başvurmuşlardır. Meselâ her rastladıkları Karatay, Karasungur, Sungurca gibi bütün isimleri de Celâleddin Karatay ve kardeşi Karasungur'a nisbet etmişler; İbn Batuta'nın bir asır sonra Mısır'da rastladığı bir Karasungur'u Karatay'ın kardeşi Karasungur sanmışlardır. Halbuki mahallî tarihlerle uğraşmak isteyen ve tarihî tetkikler için kâfi derecede hazırlanmamış olanlar böyle yapacak yerde mahallî kitabe, vakfiye, ferman, tahrir defterleri, mahkeme sicilleri ve hatta uğraştıkları mevzulara ait anane ve rivâyetleri doğru bir şekilde neşrederlerse çok daha faydalı bir iş yapmış olurlar.

² غلامی روی نژاد (el-Evâmır ül-Alâniyye, Ayasofya, No: 2985, s. 593). Bunda İbn Bibi kaydıyla hep bu eser kullanılmıştır. Houtsma neşri kullanıldığı zaman tasrih edilecektir.

ğunu kaydederse de Karatay hakkında böyle bir işaretle bulunmaz. Ebu'l-Ferec onun Alâeddin Keykubâd'ın köle ve yetiştirmelerinden olduğunu ve *Rum* aslından geldiğini yazarsa da, Büyük Keykubâd'ın kölesi olduğuna dair ifadesi, Karatay'ın bu sultanla mevcut olan sıkı münasebetleri dolayısıyla husule gelmiş, bir yanlışlık olacaktır, ki bunu biraz sonra izah edeceğiz³. Bu iki kaynağın onun hakkında verdiği "*Rumî*," tabiri, bu devirde bizanslı, daha umumî manasıyla *Ortodoks* mezhebinde bulunan her kavme mensup hristiyan ve nihayet Türkiye'de oturan müslüman türk mânasına gelen bir istilâh olmakla beraber Karatay hakkında bu sonuncu mânanın varid olamayacağı aşikârdır. Zira o devrin vesikalarında, mutad olduğu üzere, bir mühtedinin babasının adı daima Abdullah (Tanrı kulu) ile değiştirildiği gözönüne getirilirse, Karatay'a ait vakfiye ve kitabelerde adının her yerde Karatay bin Abdullah tarzında geçişinin manâsı anlaşılır ve onun müslüman olmayan bir aileden geldiğinde hiçbir şüphe bırakmaz. Türkiye'de Selçuk köleleri arasında aslı Kıpçaklı olan unsurlar mühim bir rol oynamakla beraber Karatay hakkında böyle bir tahmin yürütmeğe imkân yoktur⁴. Bilâkis onun Anadolu olduğu kervansaray vakfiyesi yardımıyla istidlâl edilebilir. O bu vakfiyenin tevliyetini kendisinden sonra kardeşleri Kemaleddin Rumtaş ve Seyfeddin Karasungur'a ve bunların oğullarına ve nihayet bunların nesli kesildiği takdirde kızkardeşlerinin oğullarına şart kılmaktadır, ki bu taallukatın bir köle ile birlikte uzak bir memleketten gelmiş olması imkânsızdır. Bundan başka Karatay bu vakfiyede akraba ve azadlı kölelerinden âciz kimselere bir tahsisat ayırırken bunların müslüman veya kâfir olabileceğini kaydeder; bu, onun akrabasından henüz İslâm dinini kabul etmemiş kimselerin mevcut bulunduğunu ve binaenaleyh asıl vatanının Anadolu olduğunu daha açık bir surette meydana kor.

P. Wittek, Profesör İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Karatay'ın medresesine ait vakfiyesinden naklettiği bir cümleye dayanarak⁵, üç dönme kardeşin böyle büyük mevkilere çıkarak aile bağlarını bilmiş olmalarından bunların, haklı olarak, satın alınmış bir köle

³ *T. Muhtasar üd-düvel*, Beyrut 1890 s. 447.

⁴ Kıpçaklı kölelerin Anadolu'daki ehemmiyetleri başka bir yazımızda bahis mevzuu edilecektir.

⁵ *Kitâbeler*, II, İstanbul 1929, s. 195.

olamıyacıklarını ileri sürer. O, mühim bir şahsiyet olarak kabul ettiği hıristiyan babalarının I. Gıyâseddin Keyhüsrev'e kızını veren, bizanslı Mavrozomis olacağını söylemektedir⁶. Wittek'i bu ihtimali ileri sürmeğe sevkeden şey, Karasungur'un Ladik (Denizli)'de valilik etmesiyle üç kardeşin, "kara," kelimesiyle başlayan adlarıyla babaları sandığı Selçuk hizmetinde bulunun mezkûr bizans asilzadesinin adının başında hulunan "mavro," (yunanca kara demektir) kelimesi arasında bir münasebet görme-sidir⁷. Şüphesiz Wittek'in bu mütaleası çok zayıftır. Bu devirde, "kara," kelimesiyle tereküb eden türkçe kişi adlarının çokluğundan sarfı nazar, üç kardeşten birinin ismi, onun Karataş şeklinde düzelttiği gibi değil, aşağıda göstereceğimiz üzere ve türkçe teşkil itibariyle pek uygun bir kelime gözükmemesine rağmen, birkaç yerde de رمتاش şeklidir. Bundan başka o eğer böyle, bilhassa Selçuklularca itibarda olan, meşhur bir aileye mensup bulunsa idi kaynaklar kendisinden köle olarak değil, muhakkak surette bu ailenin evlâdı olarak bahsederlerdi. Bu gibi meşhur ailelere mensup olanların İslâm olduktan sonra da eski şöretlerini muhafaza ettiklerine dair elimizde olan misaller gözönüne getirilirse Karatay'ın Mavrozomis'in evlâdı olduğu takdirde bu cihetin tamamıyla meskût geçilmesi imkânsız olur. Cl. Huart'ın Karatay'ı bir türk aileden sayması şüphesiz diğer verdiği birtakım sathf malûmat gibi bir esasa dayanmaz ve menşei ile alâkalı olamaz⁸.

Anadolulu olduğunda şüphe kalmayan Karatay'ın Selçuk köleleri arasına nasıl girdiğini tayin etmek müşküldür. O, her halde, Selçuk devleti idaresinde yaşayan *zimmî*lerden olmamalıdır. Zira İslâm hukukuna göre, müstesna haller dışında, hür zimmîlerin köle haline getirilmesi şer'an câiz değildir. Bundan dolayı Karatay'ın, Selçuklular tarafından Anadolu sınırları üzerinde yapılan bir sefer veya herhangi bir çapul dolayısıyla, ele geçirilip köleler arasında yetiştirildiğini kabul etmek gerekiyor. Bu, Ebu'l-

⁶ Bak. İbn. Bibi, s. 305. Bu emir Komnenos Mavrozomis hakkında benim Er-Tokuş vakviyesine de bak. (Belleten, XLIII. s. 417. not 12).

⁷ *Von der Byzantinischen zur Türkischen toponymie*, Extrait de Byzantion X, 1935, p. 30. Son zamanlarda Türkiye Selçukluları tarihine dair bir eser neşretmiş olan Gordlevski de (bk. Z. Velidi Togan, *Umumi Türk tarihine giriş*, İstanbul 1946, s. 442) aynı hatayı tekrarlamıştır.

⁸ *Epigraphie arabe d'Asie Mineure*, Paris 1895, p. 22, 63.

Ferec'in I. Keykubâd'ın kölesi olduğuna dair kaydına rağmen, ancak babası I. Gıyâseddin Keyhusrev (1204-1210) veya ondan önceki bir zamanda vukubulmuş bir hâdise olabilir. Kardeşleri ve akrabası arasındaki ilgiyi unutmamış olması köle olduğu vakit çok küçük bir yaşta olmadığını gösterir. İhtimal ki o, Kilikya-Kayseri arasında bulunan bir yerden olup, I. Keyhusrev'in 605 de yaptığı Ermenistan seferi esnasında elde edilmiştir⁹. Bizi onun menşei bu tarafta aramağa sevkeden bir âmil de, akrabasının oturduğu yerin Selçuk hâkimiyetine yeni geçmiş olacağı kanaatidir. Böyle olmasa idi ailevi münasebetleri devam edemezdi. Diğer taraftan ona bu havalide köyler temlik edilmesi ve kervansarayını burada yaptırması belki böyle bir münasebet dolayısıyledir¹⁰. Aşağıda temas edeceğimiz üzere bu civarda bir hıristiyan Türk cemaatinin bulunması ve Karatay'la kardeşlerinin öz türkçe isimler taşıması da onun menşei hakkında akla gelen bir ihtimal olarak kaydedilebilir. Türk aslından gelmeyen kölelere öz türkçe adlar verilmiş olduğu bizce malûm olmakla beraber köle olmaması icabeden ve herhalde onun bir mevki sahibi olmasından sonra ihtida ederek Selçuk hizmetine giren kardeşlerinin, mühtedilerin çok defa aldığı islâmî adlar veya bazan muhafaza ettikleri hıristiyan isim ve şöhretler gibi bir hususiyet arz etmemeleri aslen türk olan bir aileye mensubiyeti ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Bununla beraber müsbet bir vesika çıkıncaya kadar bu hususta daha vazih bir neticeye varmak imkânsızdır.

İbn Bibî, bizzat Karatay'dan yaptığı rivâyete göre, on sekiz yıl, yani Keykubâd'ın tahta çıkışından ölümüne kadar, hazerde ve seferde, bu büyük sultanın hizmetinden ayrılmamıştır¹¹. Bu ifade onun şehzadelîği zamanında sultana mensup bulunmadığını gösterir.

⁹ Kemaleddin İbn el-Adîm, *Histoire d'Alep*, fr. terc. E. Blochet, Paris 1900, p. 145; İbn Vâsil, *Müferric ül-Kürûb*, varak 51a, 131 b; İbn Bibî bu seferden bahsetmez. Aksarâyî, Keyhusrev'in bu seferine işaret eder (s. 32). Ermeni tarihçisi Hétoum, I. Gıyâseddin Keyhusrev'in Pertus'u ermenilerden aldığına ve bu kalenin beyi Leon'un kardeşi Gregoire'in esir edildiğine dair yazdığı vaka bu sefere ait olsa gerek (Haçlı Külliyyatı, Ermeni tarihçileri I, p. 481).

¹⁰ Hamdi zâde Abdülkadir, Antalya'da Karatay'a bir mahallenin nisbet edilmesi ve orada bir Dâr uş-şulehâ'sı bulunması münasebetiyle onun Antalya'lı olduğunu sanmıştır (TOEM, XXXIII, s. 533).

¹¹ İbn Bibî, s. 226, Houtsma neşri, s. 93.

Sultanın cülûsu esnasında Karatay'ın yaş ve mevkî itibariyle olgun bir durumda olduğu muhakkaktır. Çünkü Keykubâd'ın saltanata çıkışını tasdik ve tebrik maksadiyle halife tarafından gönderilen elçi Şahâbüddin Suhreverdi'yi dönüšte Konya'dan teşyi edenlerin başına Karatay ile Necmeddin Tüsf tayin edilmişti¹². O kadar büyük bir kabul ve saygı ile karşılanan halifenin büyük elçisine alelâde bir adamın refakat edemeyeceği gözönüne getirilirse, onun daha o zamanda mühim bir şahsiyet olduğu kolaylıkla anlaşılır. Bu, bizi Karatay'ın Keykubâd'dan önce esir edilerek bir müddet¹³ *gulâm-hâne*'de yetiştirildikten sonra saraya veya orduya alındığını ve nihâyet âzad edilerek sarayda veya orduda bir mevkîe çıkarıldığını kabûle sevkeder. İbn Btbi Karatay'ın *taşt-hâne*¹⁴ emirliğinden önce *devât* emirliğinde bulunduğunu kaydeder, ki bu muhakkak onun Keykubâd'ın hizmetine girmeden önce bulunduğu mevkîdir¹⁵. Vakfiyelerinde kendisine *Emîrû umerâ id-devât* ve *Sipehsâlâr* gibi askerî unvanlar verilmesi bu münasebetle olup Keykubâd'ın hizmetinde *taşt-hâne* emîri olduktan sonra bu unvanları alacak bir mevkîde bulunmadığı düşünülürse bunları Keykubâd'dan önce ve kölelikten sonra aldığı anlaşılır. Müellifi meçhul *Selçuk-nâme*'nin Karatay'ın 612 den 652 yılına değin Selçuk devleti hizmetinde bulunduğu dair ifadesi¹⁶ de, onun kölelikten sonraki ve resmî vazifelerde bulunduğu zamanlara ait olacağından, yukarıdaki mütaleamızı teyit eder. Bunlara dayanarak Keykubâd'ın cülû-

¹² Keza s. 233, Houtsma neşri, s. 96.

¹³ *Gulâm-hâne*, köle çocukların yetiştirilmesine, islâmî terbiye almalarına mahsus bir müessesese, bir nevi mektepti.

¹⁴ Halil Zâhiri, *taşt-hâne*'yi saraya ait nefis elbise, kumaş ve sair bu gibi eşyanın bulunduğu yer olarak tavsif eder; içerisinde birçok âletleri bulunan *taşt-hâne*'nin başında bir bey (*mehtar*) ve bunun maiyetinde bir miktar *taşt-dâr* ve *rahş-dâr*'ın bulunduğunu da kaydeder (*Z. Keşf el-memâlik*, nşr. P. Ravaisse Paris 1894, s. 124; Quatremère, *Histoire des Sultans Mamlouks* I, p. 162, II, 115; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı teşkilâtına medhal*, İstanbul 1941, s. 92). Bu istilah, hükümdarların yıkanması için *taşt* (legen) tutmak ve buna müteallik işlerle meşgul olmak vazifesiyle meydana çıkmıştır.

¹⁵ و اقامت وظائف نيابت بعد از امارت دوات و طشتخانه و خزانه دارى خاص بدو مقوض بودى .
(İbn Btbi, s. 569, Houtsma neşrinde yoktur).

¹⁶ Aslı Paris Bibliothèque Nationale'de (Collect. Schefer No. 1553) bulunan ve muhtasar olmasına rağmen çok ehemmiyeti olan bu Selçuknâme'nin kopyası memleketimize Prof. Mükrimin Halil Yınanç'ın himmetiyle gelmiş ve bu sâyede bizim de istinsah ederek kullanmamız mümkün olmuştur.

sundan (616-1219) önce *devât* emirliği ve *sipehsâlâr* mevkiinde dört yıl kadar bulunduğunu kabûl edebiliriz.

Karâtay'ın Keykubâd'ın bütün saltanatı müddetince *taşt-hâne* emirliğini muhafaza ettiği gözüküyor. Hazerde ve seferde, gece ve gündüz on sekiz yıl gibi uzun müddet sultanın yanından ayrılmadığı hakkındaki rivâyetin doğruluğu, ancak bu mevkiin mahiyeti düşünül­düğü zaman lâyikiyle anlaşılabilir. Onun *taşt-hâne* emirliğini bu uzun müddet esnasında muhafaza etğine, bir iki vaka dolayısıyla, doğrudan doğruya muttali oluyoruz. Bunlardan biri, sultanın Kayseri'de Seyfeddin Ay-aba, Zeyneddin Beşâre, Mübarezzeddin Behramşah ve Bahaeddin Kutluğca gibi birtakım büyük ve nüfuzlu devlet adamlarını yok edip ellerindeki mallarını müsadere etmesi dolayısıyla meydana çıkmaktadır. Alâeddin Keykubâd, büyük bir nüfuz ve istiklâl kazanan, bu devlet ricalini öldürmek veya hapsedmek suretiyle ortadan kaldırıncaya bunlara mensup küçük kölelerden *taşt-hâne*'ye lâyik olanların Karatay'a teslim edilmelerini, ötekilerinin de *gulâm-hâne*'lerde *babalar*'a¹⁷ verilip terbiye edilme ve yetiştirilmelerini emretti. Bu vakanın tafsilâtını veren İbn Bîbî vukubulduğu tarihi, çok defa mutad olduğu üzere, kayıt etmiyorsa da bunu kronolojik sıraya göre, Konya ve Sivas surlarının yapıldığı 618 tarihi ile Kâhta seferinin yapıldığı 623 arasında zikretmekle vakanın bu arada cereyan etmiş olduğunu gösterir¹⁸. Filhakika Anonim *Selçuk-nâme* bu hadisenin 4 Cemâzilevvel 620 yılı pazartesi gecesi vukubulduğunu kaydeder¹⁹. Zey-

17 و غلامان خرد که لایق طشتخانه باشند بجلال‌الدین قراطی تسلیم کنند و دیگرانرا بغلامخانه بیایان 17 سپارند با تیار دارند (İbn Bîbî, s. 274). Şehzâdeleri yetiştiren *atabeg* ve *lala*'lara karşı köleleri yetiştirenlere *baba* denildiğine dair bu kayıt ehemmiyetlidir. Kalkaşandî bu lâkabın *taşt-hâne*'de yıkma ve temizlik işleriyle uğraşan herkese verilen bir lâkab olduğunu söyler, ki bu şüphesiz istilâhın Memlûkler zamanında aldığı mânayı gösterir. Bunun menşei rumca papa göstermesi tabiatıyla bir benzetme eseri olduğundan yanlıştır (*Şubh ül-A'şâ*, V, s. 470): البایا وهو لقب عام لجميع الرجال الطشت خانا من يتعاطى الغسل والصقل وغير ذلك وهو لفظ رومي ومعناه ابوالآبا.

18 Bu sefer ve tarihi hakkında bk. İbn ül-Esir (XII, Mısır tabı), K. İbn el-Adîm (aynı eser, s.169), Sempad (*Recueil de l'hist. des Croisades, Documents arméniens*, Paris 1869, p. 645).

19 İbn Bîbî bu beylerin Sultanın emir ve arzularını düşünmeden istiklâleli bir hareket takip ettiklerini ve onu öldürerek yerine kardeşi Keyferidûn'u geçirmek teşebbüsü üzerine öldürüldüklerini, Anonim Selçuknâme de 24 kişiden müteşekkil gösterilen bu grupun böyle bir kasd dolayısıyla bu âkibete mâruz kaldıklarını yazar. Büyük bir nüfuz sahibi olan bu beylerle sultan arasındaki mücade-

neddin Beşâre'in Niğde'de yaptırdığı cami inşası - ki Alâeddin câmi adıyla tanınır - üzerindeki kitabeye göre, 620 tarihinde ikmal edilmiştir²⁰. Buna nazaran inşaatın bitirilmesinden birkaç ay sonra öldürülmüş olması icabeder. Diğer bir kayıta, Eyyûbî prensesi Melike-i Adiliye²¹ ile evlenmek maksadiyle düğün merâsimini yapmak için sultanın Malatya'ya hareketi münasebetiyle, Karatay'ın *taşt-hâne* emîri olarak yanında bulunduğu bahsedilmektedir. Kâhta seferini müteakip olması münasebetiyle 623 veya 624 de olan bu düğün merâsimi için Keykubâd, Malatya'ya giderken yolda hastalandı. Müslüman ve hıristiyan birtakım hekimler onu tedâvi ile uğraştıkları halde bir türlü rahat bulamadı. Nihayet Vasil adlı bir hıristiyan cerrah yarasını deşerek sultanın ıstırabı diindirildi. Bu ameliye esnasında Karatay *leğen* (taş) getirerek temizlik yapıldı²¹. O, sultanın ölümüne kadar, kendisine teveccühü dolayısıyla, bu vazifeden ve bu münasebetle de yanından ayrılmadı. Vakfiyelerinde ona *Emîr-ürü umerâ iğ-ışt* lâkabı verilmesi uzun zaman bu mevkiide kalmasının bir neticesidir. Ne derece sultanın teveccühüne nâil olduğu onun ölümüne takaddüm eden büyük merâsim dolayısıyla de göze çarpmaktadır. Alâeddin Keykubâd 634/1237 yılı Ramazan bayramında Kayseri'nin Meşhedîyye ovasında büyük bir bayram merâsimi hazırlatmıştı; birtakım oyun ve eğlencelerle kutlulanan merâsimde birçok devletlerin elçileri de hazır bulunuyordu. Bizzat sultan da atına binerek Celâeddin Karatay ile *balatekin* oyunu oynuyordu. Nihayet Keykubâd bayram namazını kılıp yedikten sonra zehirlendi ve hasta olarak Keykubâdîye sarayına gitti. Oarada hastalığı ağırlaşınca Karatay'a: "*Benim işim sona erdi; Kemaleddin Kâmiyâr'ı çağirt, ona memleket işleri hakkında vasiyetlerde bulunacağım,*"²² dedi. Bu suretle o, Selçuk tarihinin en parlak

lenin başlıca ânili, şüphesiz Keykubâd gibi kudretli ve mutlak bir hükümdar karşısında bunların istiklâlcî bir hareket takip etmiş olmaları, daha önce kardeşinin tarafını iltizam ve onun ölümünden sonra da Alâeddin'in sert tabiatından korkarak saltanata geçmesine muhaliflik etmeleridir, ki elbette sultan bunları kendisine sâdik kimseler sayamazdı. Bu hâdis, sultanın kuvvet ve iktidarı, lâyük insanları seçmekteki kabiliyeti sâyesinde Selçuk devleti için bir zaaf teşkil etmemiş, bilâkis hükümdar ve yetiştirdikleri, Selçuk tarihinin en parlak devrini yaratmağa muvaffak olmuşlardı.

²⁰ A. Gabriel, *Monuments turcs d'Anatolie* I, Paris 1931, P. 121.

²¹ İbn Bîbî, s. 297, Houtsma neşri 125.

²² İbn Bîbî, s. 461, Houtsma neşri, 206. İbn Bîbî sultanın zehirlenerek öl-

devrini yaratan ve bundan dolayı kendisine "Uluğ Keykubâd,, adı verilen sultanın yüksek iltifatlarına nâil olmuş ve son nefesine kadar bu mevki muhafaza ederek onunla birlikte hazerde ve seferde bulunmak suretiyle bu ikbal devrini yaşamak imkânını bulmuştur. Karatay'ın sonraki zamanlarda göreceğimiz nüfuz ve tesirinin yerleşmesine şüphesiz Keykubâd tarafından ona verilen mevkiin ve onun da sultanın mahremi olarak edindiği tecrübe ve bilgilerin büyük bir tesiri vardır. O, herhalde bu teveccüh dolayısıyla Karatay'a, bilâhare kervansarayına vakfettiği, köyleri temlik etmiş ve kervansarayının iç kısmını da onun zamanında inşa ettirmiştir. Karatay'ın Keykubâd'ın hizmetinde bulunduğu on sekiz yıl kadar uzun müddet süren hayatı hakkında bilgilerimiz bu kayıtlardan ibarettir.

Büyük sultanın bu ânî ölümünden sonra yerine geçen oğlu II. Gıyâseddin Keyhusrev zayıf, eğlence ve içkiye düşkün bir hükümdar idi. Tamamiyle nüfuzuna girmiş olduğu Sadeddin Köpek de bu çocuk gibi hükümdarı istediği gibi kullanabilen muhteris ve meş'um bir kimse idi²³. Bunun ihtiraslarıyla çevrilen entrikalar neticesinde büyük devlet adamları birer birer öldürülmek veya azledilmek suretiyle işten uzaklaştırıldı. Kötü ve liyakatsiz insanların iş başına gelmeleri, sultanın zevk ve eğlenceden başka bir şey ile meşgul olmaması ve delice hareketleri, Türkiye'deki iç düzenin bozulmasını, dışardan gelen Moğol felâketinin doğmasını hazırlayarak Türkiye'nin mesut günlerine son verdi²⁴. İşte bu

düğünü zikretmekle beraber bunu, herhalde her zaman olduğu gibi, Selçuk hanedanını lekelememek endişesiyle, oğlu Gıyâseddin'e yüklemekten meskût geçer. Halbuki Anonim *Selçuknâme* ve *el-Veled uş-Şefik* (s. 299) ve nihayet *Tarih-i Güzide* (484). Keykubâd'ı oğlu Keyhusrev'in zehirlediğini yazarlar. Keyhusrev'in garip tabiatı, liyakatsizliği ve nihayet Eyyubi prensesinden olması dolayısıyla küçük kardeşi Kılıçarslan'ın veliahd tayin edilmesi, Keykubâd'ın ölümünü müteakip husule gelen saltanat ihtilâfları gözönüne getirilince bu zehirlenme işinin Keyhusrev tarafından yapılmış olacağını kabülde güçlük çekemeyiz.

²³ Keyhusrev'in tahta geçtiği zaman kaç yaşlarında olduğu belli değildir. Babası onu, 625 de, Erzincan fethedilince buranın meliki ve Mübarizeddin Ertokuş'u da onun atabeg'i tayin etmişti, ki o zaman henüz çocuk bulunduğu düşünülürse tahta çıktığı zaman pek genç olduğu anlaşılır.

²⁴ İbn Bibî, vukubulan bütün bu cinayetleri Sa'deddin Köpek'e yüklemekle Selçuk hanedanına bağlılığını göstermiş olur. Çok kurnaz olan Köpek'in yaptığı entrikalar, hâdiselerin cereyanından anlaşılacakla beraber, asıl mes'uliyetin sultana ait olduğu bizzat İbn Bibî'nin verdiği malûmatın tahlilinden anlaşılacağı gibi

esnada "kötü insanlar hâkim olunca iyi insanlar yok olur," Arap darbı meseline göre, Celâleddin Karatay da bazı diğer devlet adamlarıyla birlikte ölümden kurtularak uzlet köşesine çekilmişti. Fakat işlerin çok kötü bir şekle girmesi nihayet henüz kuvvetini kaybetmemiş olan umumî efkârı harekete geçirerek sultanı Sadeddin Köpek'i öldürmeğe mecbur etti. Bu münasebetle İsfahanlı Sâhib Şemseddin Muhammed ve Mühezzebüddin Ali gibi devlet ricali tekrar iş başına geçirilince Celâleddin Karatay da eski vazifesi olan *taşt-hâne* ile birlikte *hazine-i hassa* emirliğine tâyin edildi²⁵. Bu suretle vukua gelen sarsıntı ve buhranlar, sultanın gayri tabii hareketlerine ve iktidarsızlığına rağmen, biraz düzelmeye başladı ise de baş gösteren tehlike önlenemez bir vaziyette olmadığından gayet kötü bir şekilde idare edilen Köse dağ muharebesi (641 / 1243) Türkiye'nin Moğol nüfuzu altına girerek Selçuk

yabancı kaynaklar ile de teyid edilebilir. Nitekim İbn Bibî, Köse dağ bozgunundan sonra Mühezzebeddin Ali'nin dilinden : «*Memleket işleri sultanın gençliği, nâdanlığı ve aşağı kimselerle düşüp kalkması, sultanın eğlenceye düşkünlüğü yüzünden*» bu hale geldiğini açıkça belirtmektedir (s. 531). Zehebî (*Târih ül-İslâm* XIX, varak 254 b), Ebu'l-Ferec (*Mahtasar ud-düvel*, s. 447) 'Aynî (*İkd ül-Cümân*, XIX, s. 258) ve Anomin *Selçuknâme*, Gıyâseddin'in zâlimliği, aklının azlığı, içki ve eğlenceye tutkunluğu ve nihayet köpeklerle oynayacak kadar delice hareketlerde bulunduğu hakkında müttefiktirler. Bu kayıtlar onun hüviyetini meydana koymağa kâfidir. Hatta bir rivâyete göre de, köpeklerle oynarken ısırılmak suretiyle ölmüştür. Ermeni Sempad da onun Galonoros'ta içki ile meşgul iken birdenbire öldüğünü yazar (aynı eser, s. 650). Onun devlet ricaline karşı takip ettiği du hareketinin bir âmili ve Sadeddin Köpek'in bu husustaki muvafakiyeti sebebi de muhakkak ki beylerin, babasının, veliahdı kardeşini iclâsa taraftar olmaları ve hatta kendi sultanlığı zamanında bile bunda ısrar etmeleri olmuştur. Bununla beraber o kendini tahta çıkarmakta mühim bir hizmet gören *atabeg*'i Şemseddin Altun-aba'yı bile sırf Saadeddin Köpek'in tezviriyle öldürmekten bile çekinmediği gözönüne getirilirse hareketlerinde ne kadar şuursuz olduğu ve Köpek'in tesirine kapılmış bulunduğu daha kolay anlaşılır. Baba İshak'ın, isyan bayrağını kaldırırken, sultanın yaşayışı ve doğru yoldan ayrılışı hakkında bir propoganda zemini bulabilmesi de burada dikkati çeken bir vakia olarak kayda değer (İbn Bibî, s. 499, 600 ; Altun-aba vakfiyesine de bak. Belleten XLII s. 423, not 23). Keykubâd zamanında büyük mevkilere geçirilen Harezmi emirleri ile yerli devlet adamları arasında husule gelen rekabetin de bu mücadelelere tesiri olduğunu ve Sadeddin Köpek'in bunlardan istifade ettiğini de hatırlatmak icabeder.

²⁵ İbn Bibî, s. 482, Houtsma neşri.

devletinin yıkılmasına başlangıç oldu²⁶. Celâleddin Karatay, adını zikrettiğimiz vazifesinde, Keyhusrev'in ölümüne kadar, kaldı ve bunun zamanında Keykubâd devrinde iç kısmını yaptırdığı kervansaray, dış kısmını da yapmak suretiyle, ikmâl etti. Karatay'ın devlet işlerindeki asıl faal rolü, bunun ölümünden sonra, üç kardeşin ayrı ve birlikte saltanat sürdükleri zamanda göze çarpar.

II. Gıyâseddin Keyhusrev, Küçük Ermenistan'a yapılan sefer esnasında ölünce (642)²⁷, II. İzzeddin Keykâvüs, IV. Rükneddin Kılıçarslan, II. Alâeddin Keykubâd adında üç şehzâde bıraktı. Genç yaşında ölen sultanın en büyük oğlu olan Keykâvüs bile henüz cocuktu. Hatta *Baybars tarihine* göre, belki birkaç yıl sonra

²⁶ Köseadağ bozgunu Anadolu, türkleri arasında uzun zaman acı bir hatıra olarak yaşadı. Niğdeli Kadı Ahmed'in ifâdesine göre, bir asır sonra bile bu mağlûbiyet senesine halk *Baycu yılı* diyordu. ابن تاريخ و اعوام اقليم روم تا غایت سال بايجوی کويشد (el-Veled uş-Şefik, s. 296).

²⁷ İbn Bibî ve Aksarayî, Keyhusrev'in ölüm tarihini vermiyorlar; fakat tarihçiler arasında bu 644 yılı olarak kabul edilmiştir (Halil Edhem, *Düvel-i islâmiyye*, s. 217). Aksarayî sekiz yıl saltanat sürdüğünü söylemekle 642 de ölmüş olacağını ifâde eder (*Müsâmert ül-aḥbâr*, neşr. Osman Turan, Ankara 1944 s. 33), Ebu'l-Ferec, *Muhtasar üd-düvel*'inde 642 yılında Küçük Ermenistan'a yapılan sefer esnasında ölüp bu, ölüm dolayısıyla muharebenin sonbaharda sona erdiğini kaydettiği gibi Moğol elçilerinin yeni sultan olan oğlu Keykâvüs'ün Kan'an'a götürmek üzere 643 de geldiklerini söyleyerek Keyhusrev'in bu tarihte ölmüş olduğunu teyit eder (s. 446, 447). Aynı müellifin süryanice tarihine dayanan D'Ohsson kendi Moğol tarihinde (III, s. 92) 1245 yılını verir, ki bu da 642 veya 643 yıllarına karşı gelir. Anonim *Selçuk-nâme* ve 9 yıl saltanat sürdüğünü kaydeden Niğdeli Kadı Ahmed (Fatih yazma 4519, s. 297) 643 tarihini veriyorlar. Anonim'in Receb ortasındaki kaydı, aşağı yukarı Ebu'l-Ferec'in sonbahar kaydına uygundur. Bu seferden bahseden Ermeni müellifi Sempad (Aynı eser, s. 649) ölüm tarihini 1246 yani, 643 - 644 verir. İbn ül - Fuvatî de 643 yılında Keyhusrev'in öldüğünü söyler (*el - Havâdis ül-câmi'a*, Bağdad 1351, s. 206). Şu halde tarihler 642 ve 643 olmak üzere iki yıl üzerinde birleşiyorlar demektir. Fakat daha mevsûk olmaları icabeden paralarla diğer bazı kayıtlar ile 642 yılını kabul etmemiz gerekiyor. İzzeddin Keykâvüs'ün 643, 644 tarihli sikkeleri yanında babasının da aynı yıllarda basılmış paraları olması Ahmed Tevhid'i (*Meskûkât-ı Selçukiyye katalogu*, s. 241) ve Halil Edhem'i (*Kayseriye şehri*, s. 92) şaşırtmış ve yanlış bir istidlâl ile 644 yılı üzerinde ısrar etmelerini intac etmiştir. Halbuki mesele tamamiyle aksi olup babasına ait kalıpların, Keykâvüs zamanında, yalnız tarihi değiştirilmek suretiyle, aynen muhafaza edilmiş olmasından ibaretir. Halil Edhem'in Keyhusrev'in uzlete çekilerek işleri Keykâvüs'e bırakmış olduğuna dair ileri sürdüğü fikir, veliahdin II. Keykubâd olması dolayısıyla de imkânsızdır. 652 de ölen II. Keykubâd'ın adına 655 de basılmış paraların bu-

gösterilmekle, 630 / 1239 senesinde doğmuştu²⁸. Nitekim İbn ül-Fuvatî de Keyhusrev'in ölümünde yerine geçen oğlunun - ki Keykâvüs olmak icabeder - 7 yaşında olduğunu kaydediyor²⁹. Keyhusrev, Gürcü melikesinin kızıdan olan en küçük oğlu Alâeddin Keykubâd'ı kendisine veliahd yapmıştı³⁰. Fakat öldükten sonra İsfahanlı vezir Şemseddin Muhammed, Celâeddin Karatay, Has Oğuz, Esededdin Rûzbe ve Fahreddin Ebu Bekir gibi devrin devlet adamlarının müşterek kararı ile tahta büyük şehzadeyi geçirdiler³¹. Kerimeddin Aksarayî, babalarının emrine aykırı olarak üç kardeşin birlikte saltanata çıkmalarını Karatay ve Yavtaş'ın eseri göstermekle Keykâvüs'ün 647 tarihine kadar yalnız başına hükümdar olduğunu bilmediğini ifade eder; ve hakikaten bu tarihten az önce başlayan müşterek hâkimiyet Karatay ve Yavtaş sâyesinde mümkün olmakla beraber bunu babalarının ölümü zamanına irca etmesi şüphesiz yanlıştır. Gerçekten Keykâvüs'ün tahta çıkması ve bu zamanın diğer hâdiseleri üzerinde Karatay'ın tesiri büyüktür. Bunun bir tezahürü de Gıyâseddin'in ölümünden sonra Kara-

lanması (Ahmed Tevhit, aynı eser, s. 254) de ancak bu şekilde izah edilebilir. Halbuki katalog sahibi onu bu devirde hayatta imiş gibi bir hükme sevketmiştir. Esasen İbn Bibî'nin İsfahanlı vezirin rakipleriyle mücadelelerden sonra iki yıl müstakilen hüküm sürdüğü ve nihayet 646 da öldürüldüğü hakkındaki kayıtları da Keyhusrev'in 644 den önce ölmüş olduğunu gösterir. Bu devrin vakalarını çok yanlışlarla yazan Ebu'l-Fidâ (III, 180), 'Aynî, (aynı eser, XIX, s. 374, Veliyeddin efendi, 2391) gibi müelliflerin bu vaka için verdikleri 651, 654 tarihleri, ancak hatalarını göstermek bakımından kaydedilebilir. Bununla beraber başlıca kaynakların iki yıl üzerine birleşmiş olmaları ölüm vakasının 642 sonu ve 643 başına raslayan bir tarihte olmasıyla daha kolay izah edilebilir zannındayız.

²⁸ Türkçe tercüme, Şerafeddin Yaltkaya, İstanbul 1941, s. 32.

²⁹ Aynı eser, s. 206.

³⁰ İbn Bibî'de Keykâvüs'ün Karatay'la vukubulan bir konuşması münasebetiyle Aksarayî'ye (s. 36) uygun olarak, Keykubâd'ın veliahd olduğunu öğreniyoruz (s. 591; bu malûmat Houtsma neşrinde yoktur). İbn Hâldûn sair birçok hatalar gibi Keykubâd'ın büyük kardeş olduğunu söylemekle beraber veliahd olduğunu (*Kitâb ül-İber*, V s. 172-173) kaydeder, ki 'Aynî de bunu bu şekilde yazar (gösterilen yer).

³¹ Üç kardeşin müstakil ve müşterek saltanatlarını kaynak ve tetkikler çok defa birbirine karıştırmışlardır. Bu devreyi ayrıca yazacak isek de şimdilik şu kadarını kaydedelim: İbn Bibî ve Aksarayî bu devre ait hayli tafsilât verirler. Fakat Aksarayî, 647 ye kadar süren Keykâvüs'ün müstakil saltanatını tamamiyle meskût geçer. Niğdeli Kadı Ahmed, Keykâvüs'ün tek başına saltanatını

tay'ın büyük bir mevkı olan *saltanat naibliğine* geçmiş olmasıdır³². O bu mevkıde, müşterek hâkimiyetin başladığı tarihten hemen bir yıl öncesine kadar kalmıştır. İzzeddin Keykâvüs'ün diğer kardeşlere tercih edilmesini, İbn Bibî yalnız büyük kardeş olmasına değil, diğer meziyetlerine de atfeder, ki sonradan cereyan eden hâdiseler, şüphesiz olgunluk çağına girdiği zamanlar için vârid olmak üzere, onun diğerlerine nazaran daha kabiliyetli ve siyasî görüş sahibi olduğunu göstermektedir.

Keykâvüs zamanında, yukarıda adı geçen nüfuzlu devlet adamları arasında kurulan düzen, az bir müddet sonra bunların ihtiras mücadeleleriyle bozuldu. Keyhusrev zamanındanberi vezir olan Sâhib Şemseddin ile, aralarında sıhriyet vücade gelen, Has Oğuz ve Rûzbe arasında gittikçe artan bir rekabet ve gerginlik başgösterdi. Bu ikisinin beylerbeyi (başkumandan) ve atabeylik gibi mühim mevkilerde bulunmaları ve devlet işlerinde büyük bir nüfuz ve iktidara sahip olmaları ihtiraslı veziri endişelendiriyordu. Pervâne Ebu Bekir ve *emîr-i dâd* Nusret, başlayan mücadelede, Sâhib Şemseddin'in tarafını tutarak hazırladıkları bir suikast neticesinde bu iki kimseyi ortadan kaldırdılar³³. Fakat bunların ölümünden sonra aynı nüfuz ve iktidarın Ebu Bekir ve Nusret'in eline geçmesi, bu sefer vezir ile bunlar arasında yeni bir rekabet ve gerginlik mevzuu oldu. Şimdi de İsfahanlı bunları ortadan kaldırmak için

zikretmekle beraber, 'Alâeddin'in ölümünden sonra, 655-658 arasında olan ikili taksimi 647 de üç kardeşin müşterek hâkimiyetiyle karıştırır (s. 297); Ebu'l-Ferec, bahsettiğimiz taksimden bahsetmekle beraber, Rükneddin'in Moğol hanından gelmesinden sonra 646 da Karatay'ın Selçuk ülkesini iki kardeş arasında taksim edip 'Alâeddin'e hususî mülkler verildiğini ve üç kardeş namına paralar basıldığını söylemekle müşterek hâkimiyeti taksim tarzında anlatır (s. 451). Onu bu hataya sevkeden şey Rükneddin'in Moğol kaanından geldikten sonra, 646 da, Sivas'ta istiklâlini ilân etmesi ve aynı yıl içinde Karatay tarafından barıştırılmaları hadisesi olmak icabeder. Ebu'l-Ferec ile Münecimcaşı'yı telifte çalışan D'Ohason, İzzeddin'in 643 de tahta çıktığını ve üç kardeşin birlikte hüküm sürdüğünü yazar, ki bu onun hâdiselerin içinde çıkmadığını gösterir (III, s. 92).

³² İbn Bibî, s. 550.

³³ Anonim *Selçuk-nâme*, vezir Şemseddin ile beyler arasında vukubulan bu mücadeleleri sultan ile emîrler arasında gösterir. Halbuki henüz çocuk olan sultanın böyle bir şeye teşebbüs etmesi mümkün değildir ve aşağıdaki hâdiseler de bunu açıkça meydana koyacaktır. Onu bu hâdise hakkında böyle yazmağa sevkeden şey herhalde Sahibi'n sultan namına bütün devlet işlerine hâkim olması olmak icabeder.

Tuğraçı Mahmud vasıtasıyla Erzincan *sü-başı* (ser-leşkeri) Şerefeddin Mahmud'u celbetti. Ebu Bekir ile Nusret'i birbirinden ayırmak maksadiyle Nusret'i Moğol hanına gidecek olan Kılıçarslan'a arkadaş yapmağa karar verdiler. Celâleddin Karatay, cereyan etmekte olan bütün bu entrika ve ihtiras mücadeleleri karşısında tarafsız kalmak yolunu tuttu. İsfahanlı vezir sultanı alarak, Şerefeddin Mahmud ve Tuğraçı Mahmud ile birlikte, Aksaray tarafına hareket etti; yolda Celâleddin Karatay'a kasid göndererek saraya ait hazine ve eşyanın yükletilerek sultana yetişmesini bildirdiler³⁴. Yalnız kalan ve aleyhine kurulmakta olan tehlikeyi sezen Ebu Bekir Pervâne isyan veya firar çarelerine başvurdu ise de muvaffak olamıyarak yakalanıp Darende kalesine hapsedildi. Vezir Semseddin beraberinde olan grupla Sivas'a varınca *emîr-i dâd* Nusret'i de Hafik kalesine attırdı.

Bu suretle rakiplerinden kurtulan Sâhib Şemseddin, mevkiini daha iyi kuvvetlendirmek için, sultanın annesiyle evlendi. Bu defa da kendisine bu mücadelede yardım etmiş olan Şerefeddin Mahmud'u rakıp sayarak tuzağa düşürmeğe çalıştı. Bu vaziyet karşısında bulunan Şerefeddin, vezirin sultanın anasıyla evlenmesinin emîrlar arasında uyandırdığı hoşnutsuzluk ve kırgınlıktan faydalarak, ayaklandı³⁵. Fakat Şemseddin Yavtaş idaresinde gönderilen kuvvetler isyanı bastırabildiler. Bu suretle bütün bu ihtiras mücadelelerinde muvaffak olan Sâhib Şemseddin iki yıl kadar, bir diktatör gibi, bütün işlere hâkim olarak debdebeli bir hayat sürmeğe başladı. Ölüm tarihi 646 olduğuna göre bu mücadeleler 644 de nihayet bulmuştu demektir. İbn Bibî cereyan eden bu iç mücadelelerde, herhalde Sâhib'in vezir olması dolayısıyla merkezîyet ve meşruiyet zihniyetiyle, daima onun müdafî olarak kalır ve mesuliyeti ya rakiplerine, ya ikinci derecedeki şahısların tezvirlıklarına veya o da olmazsa mukadderata yükler. Bu keyfiyet, belki İbn Bibî'nin ona mensup bulunmasıyla de ilgili olabilir. Fakat hâdiselerin tahlili, vezirin ihtiraslarının bu hususlarda ne kadar müessir olduğunu gösterecek mahiyettedir. Nitekim yine İbn Bibî, Sâhib'in bu diktatörlüğünden önceki zamanlarda Karatay'ın fikrini almadan memleket işlerini görmediğini söylediği halde, bu hareketleri dolayısıyla,

³⁴ İbn Bibî, s. 562.

³⁵ İbn Bibî s. 565; Ebu'l-Ferec, aynı eser, s. 448.

devletin şerefini korumaktan başka bir ihtirası olmayan Celâleddin Karatay'ı da müteessir etmiş bulunduğunu ve Sâhib'in vezirlikten çekilmesine faal bir şekilde çalışmış olduğunu ifadeden kurtulamaz³⁶. Bu sebeple Sâhib, iki yıl süren diktatörlükten sonra, yalnız mevkiini değil, hayatını da kaybetti. 646 senesinde Uc taraflarında T ü r k A h m e d adında birisi, I. Keykubâd'ın oğlu olduğunu - ki II. Keyhusrev tarafından anneleri Melike-i Âdiliyye ile öldürülmüş veya hapsedilmişlerdi - iddiasıyla, ayaklandı ve Uc türkleri de buna iltihak etti³⁷. Bu isyanı bastırmak için gönderilen kuvvetler kâfi gelmeyince Sâhib, ordunun arkasından, kendi muhafız kuvvetlerini de göndermek zorunda kaldı. Tam bu esnada idi ki Güyük han'ın cülûs merâsimine giden Kılıç-arслан ve taraftarlarının Sultan Keykâvüs ve veziri Şemseddin'in azillerine dair *yarlığ* getirdikleri haberi geldi.³⁸ Filhakika Kılıç-arслан Türkiye'ye dönünce Sivas'ta istiklâlini ilân etti. Bunun üzerine Karatay ve Necmeddin Ebulkasım Sâhib'e adam göndererek hem onun diktatörlüğüne son vermek için vaziyetten faydalanmak, hem de bunun çekilmesiyle iki kardeş arasını bulmak istediler: "*Her ne kadar böyle bir hüküm geldi ise de biz yine onu başımızda reis olarak tanıyacağız; fakat bundan sonra, eski vezirlerin âdetine uygun olarak, tantanalı bir şekilde divâna gelmek usulünü bırakmasını ve kölelerinden birkaç devât-dâr ve sermûzedâr'ı yanına almakla iktifa etmesini*," bildirdiler. Bu sözlerde bir hile olacağını düşünen Sâhib, yanında bulunan birkaç uşak ve kölesini sarayının kapı ve divarlarını korumağa gönderdi. Bunun üzerine Karatay ona Taceddin Simcûrf'yi göndererek şehirden çıkmasını ve Uc'ta bulunan askerlerine kavuşmasını tavsiye etti

³⁶ İbn Bibî, s. 569.

³⁷ Bu vakaların tarihini tesbit etmekle Uc'taki bu hareketin 646 da vukubulmuş olduğunu da meydana koymuş oluyoruz.

³⁸ 644 de kurulacak büyük Kurultay'da bulunmak için Moğollar, 643 de İzzeddin Keykâvüs'ü istemişlerdi. Fakat Keykâvüs, memleketten ayrıldığı takdirde rum ve ermeni düşmanlarının kendi ülkesine saldıracaklarını bahane ederek, birçok hediyeler vermek suretiyle elçileri geri çevirdi ve kardeşi Kılıçarşlan'ı Moğolistan'a gönderdi (Ebu'l-Ferec, s. 447). Kılıçarşlan oradan kardeşinin azlını kendisinin sultanlığını bildiren bir yarlığ ve iki bin Moğol askeriyile birlikte dönüp, 646 de Sivas'ta müstakilen hüküm sürmeğe başladı (Ebu'l-Ferec, s. 448-450; Reşideddin, *Câmi'ut-Tevârih*, Topkapı yaz. vrk. 369; Kiragos, JA, 1858. TM. II, s. 192).

ise de bunu da tehlikeli görüp evinden çıkmadı³⁹. Ertesi gün Necmeddin Ebulkasım, asker bulunmadığından, Konya ahilerini silâhlandırarak Sâhib'i saltanat sarayına götürmeğe mecbur etti. *Za'im ud-dâr* Ebulkasım Sâhib'in mallarını müsadere etmek için divân kâtiplerini ve hesap memurlarını onun sarayına gönderdi. Birçok işkencelere maruz kalan vezir, tasarrufunda bulunan bütün malları yazarak başka bir şeyi olmadığına dair yeminler etti ve yaptığı listeyi Karatay'a gönderdi; dördüncü günde de feci bir şekilde öldürüldü⁴⁰. Ebu'l-Ferec'e göre, Kaan'dan sultan ve kendi aleyhinde böyle bir emir gelince, Şemseddin, sultanı alarak sahilde bir kaleye gitmek ve bir müddet orada isyan halinde kalarak hâdiselerin inkişafını beklemek istedi ise de, bunu öğrenen Karatay tarafından yakalandı ve Kılıçarslan'ın atabegi Bahaddin Tercüman ile malları müsadere edildikten sonra öldürüldü⁴¹. Anonim *Selçuknâme* kronolojiye uygun olarak bu hâdisenin 8 Zilhicce 646 (28 Birinci teşrin 1248) de vukubulduğunu söyler. Görülüyor ki bu hâdise, Sâhib'e karşı beslenen nefreti hesaba katmaksızın, sırf Moğolların müdahalesiyle izah edilemez ve Karatay gibi ahlâki ve insanî duyguları bizce malûm olan bir kimsenin ona karşı aldığı durum da başka türlü anlaşlamaz⁴².

Celâleddin bir taraftan İsfahanlı Şemseddin'i işten uzaklaştırıp merkezdeki işleri yoluna koymağa çalışırken, öte yandan Moğolların müdahalesi ve Rükneddin ile taraftarlarının saltanatı Keykâvüs'ün elinden almak teşebbüslerini yatıştırmak gibi güç bir vaziyet karşısında bulunuyordu. Sâhib'in ölümünden sonra Kılıçarslan tarafından elçi olarak gelen Hotanlı Cemaleddin, saltanatın, yarlıg hükmüne göre, Rükneddin'e ait olduğunu ileri sürdüğü zaman Karatay bundan doğacak neticeleri düşünerek topladığı mecliste: "*Büyük kardeş dururken küçüğün sultan olmasının şeriat*

³⁹ Anonim *Selçuk-nâme* bu vakayı umumiyetle İbn Bibi'ye uygun olarak anlatmaktadır. Buna göre Karatay, Ebu'l-Kasım ile birlikte Muslih Hâdım da bu vakaya iştirâk etmişti.

⁴⁰ İbn Bibî, s. 584-589.

⁴¹ *Muhtasar-üd-düvel*, s. 450.

⁴² İbn Bibî, Karatay gibi büyük devlet adamlarının bile Sâhib'in huzuruna uzaktan diz çökerek gittiklerini yazar (s. 572). Hükümdarlar hakkında câri olduğunu bildiğimiz bu kaidenin vezirler için de vârid olup olmadığını bilmiyoruz. Belki bu, Sahibi'n diktatörce hareketinin bir neticesi ve kendisine karşı husule gelen iğbirarın da bir sebebidir.

ve örfe uygun olamayacağını, üç kardeşin birlikte tahta çıkarılmasının ve Kılıç-arslan'la birlikte gelen iki bin Moğol süvarisinin geri gönderilmesinin gerektiğini,, söyledi. Nihayet onun nüfuz ve gayretleriyle, yalnız kardeşler arasındaki aykırılık değil, bunlara intisap ederek şahsi ihtiraslar peşinde koşan beyler de yatıştırıldı. Bu suretle üç kardeşin birlikte saltanat sürmesine ve İsfahanlı'nın ölümünden sonra vezirliğe getirilen Reyli Kadı İzzeddin Muhammed ile Kılıç-arslan'ın veziri Bahaddin Tercüman'ın vezirlikten çıkarılıp üçüne birden Nizameddin Hurşid'in vezir olmasına dair bir anlaşmaya varıldı⁴³. Fakat Kılıç-arslan maiyetiyle birlikte Kayseri'den Aksaray'a doğru gittiği sırada onun emirleri Keykâvüs'ün saltanata iştirakini istemediler. Öte taraftan Bahaddin Tercüman bu emir aleyhinde Karatay ile anlaşmak istedi. Karatay fitnenin önüne geçmek için Bahaddin'in tekliflerini reddettiği gibi birkaç defa da Malatyalı Şeyh İmadeddin ile Nağcevânlı Necmeddin'i, bu emirlere nasihat etmek üzere, gönderdi. Fakat bunları yola getirmek mümkün olmadı ve bunlar daha ileri gitmekten de çekinmediler. İbn Bibî'nin anlattığı bir rivâyete göre, bu endişeli vaziyette sultan ile Karatay yalnız kalıp bu mesele ile meşgul oldukları bir zamanda, vaziyetin kötülüğüne rağmen, Karatay, sultanın gülümsediğini gördü. Sebebini sorunca, ona: "*Babam saltanatı küçük kardeşime bırakmak için beyleri ona biat ettirmişti; Tanrının yardımıyla, babamın isteğine aykırı olarak, ben sultan oldum. Şimdi kardeşim kardeşlik acısı göstererek saltanatı elimden almak istiyor; ben Allahın takdirine razıyım*," dedi. Bunun üzerine Karatay ona: "*Yüce sultan arkasını Tanrının yardımına dayadıktan sonra her emelinin hasıl olacağından emin olsun*," dedi. Bunun üzerine kasıdlar göndererek asker topladılar ve Konya'dan Aksaray'a doğru hareket ettiler⁴⁴. Keykâvüs ve Kılıç-arslan'ın kuvvetleri yolda Kılıç-arslan hanı önünde karşılaştı⁴⁵. İki tarafın barıştırılması için yapılan bütün teşebbüsler kısır kalınca öncü kuvvetleri arasında çarpışma başladı. Kılıç-arslan ilk savaşta kuvvetlerinin bozguna uğradığını görünce yanında bulunan Cemâleddin Hotanî, diğer maiyeti erkânı ve bir kısım köle-

⁴³ İbn Bibî, s. 590, Houtsma neğri, 268.

⁴⁴ İbn Bibî, s. 591; bu malûmat Houtsma neğrinde yoktur.

⁴⁵ Bu Kılıçarslan Hanı hakkında benim «*Selçuk kervansarayları*» adlı makaleme bakınız (Belleten IXL s. 476, not 11).

leri ile kendi *çetr* ve *sancağını* alarak yolun kenarındaki bir tepeye kaçmağa mecbur oldu. Bunu gören Arslan-doğmuş bunlar üzerine hücum edip Cemâleddin Hotani'yi öldürttü ve Kılıç-arslan'ı da yakalayarak ağabeyi İzzeddin'in yanına götürdü⁴⁶. Sultan kardeşinin yakalanıp getirilmekte olduğunu duyunca, Karatay ve diğer beylerle birlikte onu karşılamağa çıktı ve kardeşini kucaklayarak barıştılar. Celâleddin Karatay, evvelce kararlaştırdığı üzere, üç kardeşin birlikte saltanat sürmelerini temin ederek kargaşalığı yatıştırıp devletin parçalanmasının önüne geçti. Anonim Selçuknâme bu vakanın tarihini 1 Rebiülevvel 647 (1249) verir, ki bu tarihte üç kardeş namına basılmış olan paralar da bunu teyit eder. Yine üç kardeş adına yazılı 648 tarihli bir kitâbe de bu hâdisenin tarihini tesbit için burada zikredilebilir⁴⁷. Bununla beraber bu müşterek saltanat devresinde kitâbelerde hemen daima, büyük sultan sıfatıyla, Keykâvüs'ün adına raslamakta olduğumuzu da burada hatırlatmak yerinde olur.

Celâleddin Karatay'ın Keykâvüs'ün cülüsünden bu hâdiseye, yani müşterek hâkimiyetin başladığı 647 yılına, kadar bulunmakta olduğu *saltanat naibliğini* bırakarak *atabeglik* mevkiine geçtiğine dair Anonim'in bu kaydı⁴⁸ yanında Karatay'ın kardeşi Kemaleddin'in mescit ve zâviyesine yaptırdığı vakfiyede (sefer 646 da) kendisine *Ebu'l-mulûk ve's-Selâtin* lâkabı verilmesi *atabeglik* mevkiine bir yıl önce geçmiş olacağını gösterir. Bununla biz her iki vesikayı telif ederek 647 de önce sade Keykâvüs'ün iken bu sefer üç kardeşin de birlikte *atabegliğe* geçtiği tarzında ve "*Atabek-i Rum*," tâbirine uygun olarak anlamanın daha doğru olacağını sanı-

⁴⁶ Anonim Selçuknâme ve el-Veled uş-Şefik Keykâvüs'ün kuvvetleri başında Yavtaş'ın bulunduğunu söyledikleri halde İbn Bibî burada onun ismini zikretmez. Kadı Ahmed, muharebenin zuhurunu ve dedesinin öldürülmesi mesuliyetini kötü bir dille Yavtaş'a yükletirken tarafgirlik yapar. Hatta o, dedesinin, rolünü büyüterek, devleti iki kardeş arasında böldüğünü söyler. İbn Bibî'nin her nasılsa zikretmemiş olmasına rağmen bu zamanda Yavtaş'ın beylerbeyi (bağ kumandan) olduğu düşünülürse neden dolayı mesuliyetin ona atıldığı anlaşılabilir. Bu sırada Arslan-doğmuş *emîr-i ahur* olduğundan İbn Bibî ile bu kaynaklar arasında bir ayrılık olmadığı, bilâkis birbirini tamamladıkları kabûl edilebilir.

⁴⁷ Halil Edhem, *Tokat kitâbeleri*, TDEM, XXXV. s. 642.

⁴⁸ اتابك روم را بجلال‌الدین قراطای داد هر سه برادر را نصیحت کرده از حدیث نبوی و تفسیر قرآن (Anonim). شد داده صلح در میان ایشان انداخت هیچ آزاری در میان ایشان واقع نشد

yoruz. Ölümüne kadar kaldığı bu makama geçerken, mevkiin icabı olarak, onun kardeşler arasında vukubulacak geçimsizliklere meydan vermemek, devlet adamlarının bunları menfaat ve ihtiraslarına vasıta kılmalarını önlemek gibi yüksek bir gaye de güttüğüne hükmetmek mümkündür. Nitekim o bu mevkiide buldukça kardeşlerin bir tahtta hüküm sürmeleri kabil olabilmış ve ölümünden sonra tekrar ihtiras ve mücadeleler canlanarak düzen ve birlik bozulmuştur. Sâhib Şemseddin'in ölümüyle (Zilhicce 646) Karatay'ın atabeg oluşu (Rebiülevvel 647) arasındaki iki aylık bir zaman için Anomin'in onu vezir olarak göstermesi herhalde yanlıştır. Zira İbn Bîbî, İsfahanlı'nın ölümünden sonra, Kadı İzzeddin Muhammed'in vezirliğe getirildiğini açıkça söyler⁴⁹. Esasen bütün işlere hâkim olan Karatay'ın böyle birkaç aylık bir vezirlik yaptıktan sonra çekilmesi için de bir sebep gösterilemez. Onun vezirliğe geçmemesi, bazı istisnalardan sarfı nazar, teâmüle göre, vezirlerin ilmiyye mesleğine mensup olmasıyla izah edilebilir. Muahhar bazı tetkikler dolayısıyla Karatay'ın Selçuk vezirlerinden gösterilmesi, herhalde, Müneccimbaşı'nın, İbn Bîbî'den alarak Keykâvüs'ün cülûsunda, onu *vezir kethüdâsı* (ki bununla onun *nâibliği* kastedilmiştir) kaydetmesinden hasıl olmuş bir hata olsa gerek⁵⁰. Nitekim Müneccimbaşı'nın arapça aslında, kaynağı olan İbn Bîbî'de olduğu gibi, *nâib* olarak zikredilmiştir. Vakfiyelerinde, bulunduğu mevkilere ait bütün unvanlar zikredildiği halde, vezirliğe ait bir lâkab veya unvanın bulunmaması da bunu gösterir.

İbn Bîbî ve Aksarayî, Karatay'ın atabeğliğinden ancak birer kayıtla, ve hayatının sonlarına doğru bu mevkiide olduğunu belirtmek suretiyle, bahsederler⁵¹. Ebu'l-Ferec'in Karatay'ı daha Key-

⁴⁹ وفرمان یعزل قاضی عزالدین رازی شهید که بعد از صاحب شمس الدین بجهت مصلحتی که ایشان را روی نموده بود وزارت بدو (نظام الدین خورشید) داده ارسال کردند امیر جلال الدین آن حکم را امتثال نمود (İbn Bîbî, s. 590). وقاضی عزالدین را بخانه فرستاد

⁵⁰ Müneccim başı türkçe tercümesi, II, s. 569. Karatay'ı vezir olarak gösterenler için Halil Edhe.n, *Anadolu'da islâmî kitâbeler*. TDEM, XXXIII, s. 119; Hamdi-zade Abdulkadir, aynı yerde, s. 533, İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Sivas şehri*, İstanbul 1928, s. 52; aynı müellif, *Kitâbeler* II, s. 195; Cl. Huart da Müneccimbaşıdan alarak vezir kethüdâsı: *lieutenant de grand vèzir (hakikatte sultan kethüdâsı)*, adı geçen eser, s. 64 ve *Konia*, Paris 1897, s. 159.

⁵¹ İbn Bîbî, s. 616; *Müsâmeret ül-ahbar*, s. 95: آتابکی برآن نسق که جلال الدین: قراطی داشت بشام او منشور بتوقیع پیوست

kâvüs'ün cülusunda atabeği olarak zikretmesi, şüphesiz, yanlıştır.⁵² Onun bu mevkide ölümüne kadar kaldığını, aşağıda temas edeceğimiz üzere, Keykâvüs'ün kardeşi Alâeddin Keykubâd'ı Moğol hanına gönderirken yazdığı mektupta: "*Atabegim Celâleddin öldü*," kaydı ifâde eder. Bundan dolayı Kervansaray vakfiyesinde mevcut olmayan atabeg unvanı Konya'daki medresesine ait 651 tarihli vakfiyesinde ve atabeglere mahsus olan *Ebu'l-mülûk ve's-selâtn* lâkabı da 646 tarihli mescid ve medrese vakfiyesinde zikredilmiştir. Bu suretle atabeglik makamında üç kardeşi bir tahtta tutmak gibi güç bir işi, ölümüne kadar muvaffakiyetle başarabilmiştir. Onun nüfuz ve kudreti, umuma telkin ettiği

⁵² *Atabeg* unvan ve memuriyeti için bak. Fuad Köprülü, İslâm Ansiklopedisi *Ata* maddesi. Selçuklularda şehzadelerin sarayda yetiştirilmeleri vazifesiyle mükellef olan ve bunların melik olarak hüküm sürdükleri eyâletlerde on'ar adına memleketi idare eden atabeglerin, şehzadelerin olgunlaşmasından sonra da mevkilerini muhafaza ettikleri hakkında kayıtlar vardır. Bunun gibi Türkiye Selçuklularında da sultanlar olgunluk çağına geldikten sonra atabegleri bir nevi müşavir ve tecrübeli yardımcı olarak kalmakla atabeglik mevkiinin daimî bir memuriyet haline geldiği gözüküyor. Bundan dolayı *Atabeg-i Rûm*, *Atabeg-i Devlet* tabirleri meydana gelmiştir. II. Keykâvüs'ün Mengü Han'a yazdığı mektupta "*Atabegim ve müdebbirim ö.düğünden geleliyeceğim*" tarzında Ebu'l-Ferec'in kaydettiği ifâde de atabeglik vazifesinin ehemmiyet ve mahiyetini göstermektedir. Bu atabeglerin, aynı zamanda, eski kaideye göre, sultanların çocuklarını da yetiştirdikleri kabûl edilebilir. Türkiye Selçuklularında atabeglik vazifesinin bu mahiyeti alması bu mevkiin yükselmesinde bir âmil olmuş olsa gerek. Akşarâyî, Sâhib Fahreddin Ali'nin mazuliyet devresinden sonra tekrar vezir olması üzerine vaktiyle müstevfilikten vezirliğe getirilen Erzincanlı Meveddin Muhammed'in vezirlikten çekilmeğe mecbur edildiğini, fakat devlet idaresinden ayrılmasının işleri aksatacağı düşüncesiyle, tekrar müstevfilğe inmesinin çok aşağı bir dereceye düşmesi demek olacağından, Celâleddin Karatay'ın bulunduğu tarzda, atabeglik mevkiine geçirildiğini yazar (s. 95), ki bu, atabeglik mevkiinin vezirlik ile müstevfilik arasında bulunduğunu gösterir. Selçuk münşââtına dair son zamanlarda meydana çıkan *Güneyt ül-kâtib ve müneyt ut-tâlib* adlı eser (Fatih kütüphanesi 5406, varak 75) mevkileri derecelere göre sıralarken atabegliği vezirden sonra ve saltanat naibinden önce zikreder ve nihayet beylerbeyi ve müstevfilerden bahseder. Atabeglere, bu vazife dolayısıyla, bu eserde olduğu gibi *Mevlânâ'nın mektuplarında* (İstanbul 1937, s. 137, 138) ve neşretmekte olduğumuz zâviye vakfiyesinde *Ebu'l-mülûk ve's-selâtn* lâkabı ile hitap edilmektedir. Büyük Selçuklular'da, Harzemşahlar'da ve Türkiye Selçuklularında, bir memuriyet mahiyetini almaksızın, atabeg müradifi olarak *lala* da denildiğini biliyoruz, ki Memlûkler de bunlardan birincisi beylerbeylerine (*Atabek ül-^casâhir*) alem olmuş ve *lala* da atabek unvanı yerine

saygı dolayısıyla, kendi mevkiinin verdiği selâhiyetlere münhasır kalmamış, diğer bütün mühim işlerin hallinde ve büyük mevkileri dolduracak insanların seçilmesinde de yegâne âmil olmuştur. Onun zamanında tayin edilen devlet adamları ve hatta vezirlerin kendi tasvib ve kararı olmadıkça bu mevkilere sahip olmaları mümkün olmuyordu. Bu suretle o, Aksaray ovası hâdisesinden sonra, vezirliği, âlim ve fâzıl bir adam olan Nahçevanlı Necmeddin'e teklif etti. Necmeddin bunu ancak kendisine, *beyt-ül-mâl* 'den, günde iki olmak üzere, yılda 720 dirhem bir para verildiği ve diğer devlet adamlarının da buna göre bir maaşa kanaat getirecekleri taktirde kabûl edebileceğini söyledi. Fakat onun bu idealist ve fedakâr teklifi, birçok devlet damlarını ürküttüğü için, Karatay Necmeddin'i, Selçuk vezirlerinin en iyilerinden olan Mühezzebüddin Ali'nin aldığı yıllık 40,000 dirhem maaşa râzı ederek vezirliğe getirdi⁵³. Lâkin Karatay ve Necmeddin gibi, sarsıntılara uğrayan devletin şeref ve mevcudiyetini ancak böyle fedakârlıklarla korumanın mümkün ola-

kaim olmuştur. Halil Zahiri'ye göre şehzadeleri terbiye eden lalalar, onları yedi yaşına kadar halka göstermezlerdi. Eğer sultan ergin çağda değilse memleketi bunlar onun adına idare ederlerdi, ki bu lala mevkiinin atabeglikten başka bir mânâ ifade etmediğini gösterir (*Z. Keşf el-memâlik* s. 111).

⁵³ Bu kayıt Selçuk devletinde, yüksek tabakanın maaşlarını anlamak bakımından çok ehemmiyetlidir. Bu ifade vezirlere verilen maaşın, hiç olmazsa, ortalama 40,000 dirhem olduğunu gösterir. Vakfiyelerin tahlilinde gösterdiğimiz veçhile, o zamanki râyice göre, orta bir aile için 300-600 dirhem para kâfi geliyordu. Esasen vezir Necmeddin'in kendisi için 720 dirhem yıllık maaş teklif etmesi de, ne kadar mütevazı olursa olsun, bunu gösterir. Bundan 40,000 dirhem ne kadar büyük bir meblâğ teşkil ettiği ve harpten önceki türk parasiyle, aşağı yukarı, 60 000—80 000 lira kadar bir yekûn tuttuğu anlaşılır. Halbuki Mühezzebeddin Ali kendisine 40,000 dirhemi kâfi görüp buna munzam olarak iktaları kabûl etmemişti (İbn Bîbî, s. 540, 595). Bu maaş bize bir Selçuk devlet adamının nasıl yüzlerce köleye, büyük vakıflara sahip olabildiğini ve bazan sultanla rekabet eder bir derecede tantanalı bir hayat sürebildiğini izah eder. Esasen bütün müslüman orta zamanında büyük devlet adamlarının zenginlikleri göze çarpan bir hâdisedir. Bununla beraber Karatay zamanında maaş ve memur miktarının artmış olduğuna dair de bazı işaretlerin mevcudiyetine de dikkat etmeliyiz. İbn Bîbî, Türkeri ve Altun-aba gibi Kayseri ve Diyarbakir subaşlarının, I. Keykubâd'in parlak devrinde onda bir nisbetinde memur kullanıldığı halde bu zillet ve haraçgüzarlık devrinde bu kadar memur kullanılması, hazinenin böylece israf edildiğine dair Karatay ve arkadaşları hakkında bazı dedi koduların cereyan ettiğini kaydeder (s. 605-606).

bileceğini düşünen insanlar yanında, tabiatıyla mevki ve maddet ihtiraslar arkasında koşanlar daha çoktu. Bunlar, ya içerideki gruplanmalar vasıtasıyla mücadelelerine devam ediyor veya, bu imkân elden çıkınca, Moğollar nezdinde teşebbüs ve entrikalara girişerek, memleket hesabına, kendi menfaatlerini temine çalışıyorlardı. Bu hal Karatay ve arkadaşlarının, vaziyeti koruyabilmek için, zaman zaman, iç ve dıştan gelen güçlülere maruz kalmalarını mücib oluyordu. Bu sefer İsfehanlı vezire mensup olan kimseler, Moğollar katında teşebbüslere giriştiler. Yeni vezir mücadeleye girişmiyerek mevkiini terk edip Haleb'e gitti⁵⁴. Karatay bunların kötü maksatlarının önüne geçmek için Tuğracı Şemseddin Mahmud'u Batu Han'a gönderdi⁵⁵. Fakat bu gönderilenler de kendileri için çalışarak ve mevki alarak geri döndüler. Bu münasebetle Mahmud Tuğraî de vezirliği kendisine temine muvaffak oldu. Bunlar, Batu handan, hediye olarak, sultana hilatlerle birlikte ok ve yay, Karatay'a da kürk ve sair hediyeler getirdiler⁵⁶. Bu, Karatay'ın Moğollar nezdindeki nüfuz ve itibarını göstermek bakımından dikkati çeker. Mahmud Tuğraî ve yanındakilerin sırf Moğolların arzusuna uygun bir şekilde mevki elde etmeleri Karatay, Yavtaş,

⁵⁴ Ebu'l-Ferec, Necmeddin Nahçevanî'nin zamânın filosoflarından olduğunu, ilim ve fazilet sahibi olmakla beraber tenâsuh fikirlerine meyilli bulunduğunu söyler (476).

⁵⁵ Anonim *Selçuknâme*'nin, Mahmud Tuğraî'nin Batu Han'dan dönüncü saltanatı iki kardeş arasında taksim ettiğine dair kaydı, onun daha sonra Keykubâd ile Mengü hana gidip döndükleri zaman, Keykubâd'ın yolda ölmesi üzerine, kalan iki kardeş arasında hanın yaptığı taksime aittir. Bununla beraber Keykâvüs ve ona bağlı rical arasında mevkiini kaybeden Tuğraî bu ikinci seferinde, önce saltanatı Keykubâd adına elde etmeğe uğraştı ise de onun yolda ölmesi üzerine Kılıçaslan'a temine çalıştı. Fakat Mengü Han Mahmud Tuğraî ile gelen diğer Selçuk ricali ile konuştuğundan sonra devleti iki kardeş arasında bölmeyi uygun buldu (İbn Bibî, s. 608, 621; Aynî, *İkdül-Cumân*, XIX, s. 382). Mevkiini Moğollara borçlu olan ve bunu muhafaza için de onlara dayanmak lüzumunu duyan Tuğraî, bu seferden dönüp vezir olunca Selçuk devleti büdeesinden Moğol askerlerine büyük masraflar ve tahsisat ayırdı, ki bu münasebetle Aksarâyî onun hakkında kötü bir dil kullanmıştır. O, 657 yılında ölünce yerine Fahreddin Ali vezir oldu (*Müsâmeret ül-ahbâr*, s. 63).

⁵⁶ Eski türk teamülüne göre hükümdarlar, hukukî bir sembol olarak, tâbilerine ok gönderirlerdi. Bunun Moğollarda da mevcudiyetini gösteren bu kayıt ehemmiyetlidir. Bu meseleye dair benim Belleten XXXV'deki *Eski Türklerde ok'un hukukî bir sembol olarak kullanılması* adlı makaleme bak. Elimize geçen mühim kayıtlar dolayısıyla bu mevzu ile tekrar uğraşacağız.

Arslan-doğmuş ve Nizâmeddin Hurşid'in bunlara karşı muğber olmalarına ve cephe almalarına sebep oldu. Bu yeni durum karşısında Mahmud Tuğraf, Baycu Noyan'a, ona gitmekte olan Muineddin Süleyman vasıtasıyla, saltanat erkânı aleyhinde gizlice bir mektup yazarak göndermek istedi. Bu gizli mektup, I. Keykubâd'ın kölelerinden ve Karatay'ın yetiştirmelerinden olan Şamsâm üd-din Kaymaz eliyle yakalanarak Karatay'a teslim edildi. Karatay, bunun üzerine, sultanın huzuriyle kurduğu bir toplantıda, Tuğracı Mahmud'un bu hareketini Selçuk hânedanına bir vefasızlık ve ihanet telâkki ederek kendisine şiddetle hücum etti ve *Emîr-i dâd'a* işaret ederek tevkîf edilmesini emretti; nihayet Antalya'ya gönderilerek orada hapsedildi⁵⁷. Sonradan bunun adamlarından olan Eşîr üd-din Münecim, gizlice Baycu'ya giderek efendisini hapisten kurtarmağa muvaffak olduğu gibi, yukarıki notta işaret ettiğimiz üzere, daha sonra da Fahreddin Ali'den önce tekrar vezirliğe gelebildi.

Mahmud Tuğraf'nin aldığı bu durum dolayısıyla Celâleddin Karatay boş kalan vezirliğe tekrar Reyli Kadı İzzeddin Muhammed bin Mahmud'u getirdi⁵⁸. Başka kaynaklarda mevcut olmayan bu vakalar, İbn Bibî tarafından zikredilirken, çok defa mutata olduğu üzere, tarih verilmemektedir. Bununla beraber hâdiselerin kronolojik bir sıra ile anlatılışı ve Aksaray ovası hâdisesinden (647) sonra vezirliğe getirilen Necmeddin Nahçevânî ve Mahmud Tuğraf'nin pek az süren vezirlikleri ve kadının vezirliğinden Karatay'ın ölümüne kadar cereyan eden vakalar gözönüne getirilince

⁵⁷ İbn Bibî, s. 591-596.

⁵⁸ İbn Bibî, s. 603. Anonim *Selçuknâme*'de böyle der. Aksarayî bunun vezirliğini Karatay'ın ölümünden sonraki vakalar sırasında zikreder (s. 40), ki Karatay'ın ölümünden sonra vezirliğe devam etmesi dolayısıyla kısmen doğrudur. O, Karatay'ın ölümünden sonra, 654 yılında, Baycu ile Keykâvüs arasında, Aksaray ovasında, 'Alâeddin kervansarayı civarında, vukubulan muharebede şehid düştü ve yerine II. Keykubâd ile Mengü Han'a gidenlerden ve adı geçen Mahmud Tuğraf geçti (İbn Bibî, s. 622; Aksarayî, 42 ve Anonim). Karatay'ın 645 tarihli kervansaray vakfiyesi bunun bir yıl sonraki zeyli ile aynı vâkıfın 646 tarihli kardeşi Kemaluddin'in mescid ve zâviyesine ait vakfiyesinde İzzeddin Muhammed'in Konya kadısı olduğu bu vakfiyelerin tescili ve sonuncunun sarîh ifadesiyle sabittir. Eflâkî'de vezir Kadı İzzeddin'in Mevlânâ ile münasebetlerine, Konya'da yaptırdığı câmi hakkında mühim kayıtlar vardır (Huart tercümesi, I, 82, 84; Câmiin kitabesi Loytved'in Konya adlı eserinde) ve vakfiyenin hülâsası (Hayri Önel, Konya mecmuası, sayı 7 de neşredilmiştir).

bunun vezir oluşunu 649 veya 650 de kabul etmek uygun görülüyor. Fakat, Karatay'ın medresesine ait vakfiyede görüleceği veçhile, İzzeddin Muhammed 651 yılı cemâziyelevvelinde Konya kadısı bulunuyordu. Binaenaleyh bütün bu hâdiseleri 651-652 yılları arasına almak zarureti vardır. Konya vakıf defterlerinde vakfın müsecceli, yâni o zamanki Konya kadısı, Mahmud bin Ebu Bekir bin Ahmed el-Urmevî gösterilmekte⁵⁹ ve tarihi de 652 kaydedilmektedir⁶⁰. Fakat asıl vakfiyenin tescilini kadı İzzeddin yaptığı vakfiyede tasrih edildiğine göre defterde zikredilen bu tescilin vakfiyenin 652 ve belki de 660 da yapılan birinci veya ikinci zeyline ait olması icabeder. Esasen vakfiyenin bize kadar gelen kopyasında aslının müseccili kayıt edildiği halde, zeylindeki kaydedilmemiştir. Vakfiyede kendisine vezirlere ait lâkabler verilmektedir, ki bu onun ilk vezirliği dolayısıyledir. Bundan, onun ilk vezirlikten ayrıldıktan sonra tekrar kadılığa geçtiği anlaşılır. Anomin Selçuknâme, Karatay ile kadı İzzeddin'in 649 yılında halifeye, Bağdad'a, elçi olarak gönderildiklerini ve halifeden sultan ve kardeşlerine mektup, hil'at ve hediyeler getirdiklerini yazar, ki bu haber başka kaynaklarda mevcut değildir. Aynı kaynağın Karatay'ın Bağdad'da Şahabeddin Suhreverdî'nin türbesini yaptırdığına dair kaydı doğru ise bu esnada yaptırılmış olması icabeder. Onun Konya'da yaptırdığı medresenin bu tarihte ikmal edildiğini (649) Antalya'daki *dâr uş-şulehâ*'sının da bundan bir yıl önce bitirildiğini kitâbeleri göstermektedir.

Kadı İzzeddin'in vezirliği esnasında Baycu tarafından elçiler gelerek Selçuklulardan ağır vergiler istediklerini vezirin, Karatay, Yavtaş ve Arslan-doğmuş ile birlikte bunun önüne geçmek için, o zaman *emîr-i dâd* olan Fahreddin Ali'yi Moğol hanına gönderdiklerini İbn Bibî yazar⁶¹. Fakat İbn Bibî bu Moğol hanının Mengü han

⁵⁹ Bu, İbn Bibî (s. 700, 701) ve Aksarâyî'de (s. 95, 121). Konya kadısı (Kadı 'l-kudât) olan Sirâceddin Mahmud Urmevî olup ölümüne kadar uzun müddet bu vazifede kalmıştır. İbn Bibî, Cimri vakasında hayatta olduğunu (676 da), Aksarayî ise bundan önceki vakalar sırasında öldüğünü söyler. Fakat Fahreddin Ali'nin Konya'daki 679 tarihli vakfiyesini tescil ettiğine göre bu zamanda hayatta olması icabeder (Vakıflar Umum Müdürlüğü arşivi, defter 1592, s. 100).

⁶⁰ مدرسة امير قرهطاي بن عبدالله رموجب كتاب الوقف المسجل بامضاء القاضي ابوالشنا محمود بن ابى بكر
مدرسة امير قرهطاي بن عبدالله رموجب كتاب الوقف المسجل بامضاء القاضي ابوالشنا محمود بن ابى بكر
مدرسة امير قرهطاي بن عبدالله رموجب كتاب الوقف المسجل بامضاء القاضي ابوالشنا محمود بن ابى بكر
Konya defteri 584, varak 18).

⁶¹ İbn Bibî s. 616, 617.

mi, yoksa o zaman Anadolu'nun doğrudan doğruya bağlı bulunduğu Batu han mı olduğunu kaydetmediği gibi tarih vermediği bu hâdiseyi de Karatay'ın ölümünden sonra gelen vakalar sırasında nakleder. Halbuki yine onun açıkladığı üzere bu hâdisiye, kadı İzzeddin'in vezir olduğu yılda ve Karatay'ın hayatta bulunduğu bir zamanda olmuştur. Aksarayî⁶² ve Ebu'l-Ferec bunun Mengü han olduğunu, Anomin ise Batu ve hem de Mengü hana gittiğini yazar, ki bu sonuncu ifade onun Altun-ordu yoluyla Moğolistan'a gittiği tarzında anlaşılabilir. Fakat Kadı İzzeddin 651 içerisinde vezir olmuş olduğuna ve Karatay'ın 652 de sultanın hareketi esnasında öldüğüne göre, bütün bu uzun yolculuk ve vakaların bir yıl içine sığamayacağı düşünülürse, Fahreddin Ali'nin Baycu'nun tekliflerini meneden yarlıg ile dönmesinin Karatay'ın ölümünden sonra olduğunu kabul etmek zarurî olur⁶³. Bu sıralarda Mengü (Möngke) handan birtakım elçiler gelerek Keykâvüs'ün hanın huzuruna gitmesini istediler. İbn Bîbî'nin rivâyetine göre, başta vezir olmak üzere, Selçuk ricâli sultanın gitmesini, haklı olarak, onun başka bir hükümdarın hükmü altında bulunduğu mânâsına alıp bundan ağırlandılar ve elçileri birtakım özür ve hediyelerle geri çevirdiler. Fakat bu özürler kabûl edilmeyip sultanın gelmesinde ısrar edilince vezir İzzeddin, Karatay, Yavtaş, Arslan-doğmuş ve Nizâmeddin Hurşid, üç sultanla birlikte, Keykâvüs'ü yolcu etmek üzere, Kayseri'ye hareket ettiler. Keykâvüs, kardeşi Kılıç-arşlan ve Keykubâd'ı Karatay ve Arslan-doğmuş ile Kayseri'de bırakıp oradan yoluna devâm etti. Fakat Sivas'a giderken Celâleddin Karatay'ın Kayseri'de öldüğü haberini alınca memleketin başsız kaldığını görerek perişan bir halde, elçilere özür dilemek suretiyle, geri döndü. Ve kendi yerine küçük kardeşi Alâeddin Keykubâd'ı birtakım devlet adamlarıyla birlikte gönderdi, ki Tuğracı Mahmud ve arkadaşları, merkezin haberi olmadan, yolda bunlara iltihak ettiler⁶⁴. Ebu'l-Ferec elçilerin gelmesiyle sultanın Moğolistan'a hareketini 652 yılında gösterir. Bu kayıt ile İbn Bîbî ve Aksarayî tarafından zikredilmeyen Karatay'ın

⁶² *Müsâmeret ül-ahbâr*, s. 41.

⁶³ İbn Bîbî, s. 617. Maamafih Baycu'dan elçilerin gelmesi gibi zikredilen hâdiselerin bir kısmı İsfahanlı vezirin ölümünden (646) sonraki ilk vezirliği zamanına ait olabilir.

⁶⁴ İbn Bîbî, s. 604, 607.

ölüm tarihi de elde edilmiş oluyor. Filhakika Karatay'ın ölümüyle memleket işlerinin karışacağından ve saltanatın elden çıkacağından korkan Keykâvüs, derhal kardeşi Keykubâd'ı Moğol hanına gönderince ona şöyle bir mektup yazdı: "*İşlerimi idâre eden atabeğim Celâleddin Karatay öldüğü ve garp taraflarında düşmanlar zuhur ettiği için kendim gelemediğim; onların hakından geldiğim vakit gelirim; şimdi benim gibi bir sultan olan kardeşim Alâeddin'i gönderiyorum,*"⁶⁵. Anonim Selçuknâme de tam günü ile 8 Ramazan 652 (Teşrin evvel 1254) tarihini verdiği gibi yukarıda zikrettiğimiz yine onun "Karatay'ın 612 den 652 senesine kadar Selçuk devleti hizmetinde bulunduğuna," dair ifadesi de bunu teyit eder. Esasen medresesine ait 651 tarihli vakfiye hayatta olduğunu gösterdiği halde bunun 652 de yapılmış bir zeylinde kendisinden ölmüş bir adam olarak bahsedilmektedir. Yalnız Anonim'in 8 Ramazan tarihini vermesine rağmen vakfiye bundan iki ay, Cemâziyelâhir ortasından, önce ölmüş bulunduğunu gösterir. Bu kayıtlar, ay farklarına rağmen, Karatay'ın 652 de öldüğünde hiçbir şüpheye imkân vermez. 'Ayn'ın Selçuk devletinin iki kardeş arasında taksiminden bahsederken, Keykâvüs'e mensup rical arasında Karatay'ı da hayatta imiş gibi zikretmesi, şüphesiz, bu karışık devre ait diğer yanlışları arasında sayılmak icabeder.

İbn Bîbî, Karatay'ın, Kayseri'de öldüğünü söylemekle beraber, nerede gömülü olduğunu zikretmez. Mahalli ananelere göre o, Konya'da, medresesi yanındaki⁶⁶ veya kervansarayındaki türbede medfundur⁶⁷. Bunların hiç birinde bunu gösteren bir kitâbe olmakla beraber birinci ananenin doğru olduğu şüphesizdir. Çünkü Anonim Selçuknâme, Kayseri'de öldükten sonra tâbutunun Konya'ya götürüldüğünü yazdığı⁶⁸ gibi Eflâkî'nin naklettiği bir fıkra da bunu teyid etmektedir. Bu fıkraya göre, Mevlânâ Celâleddin Rumî, Karatay medresesine uğramış, orada iken Karatay'ın: "*Mevlânânın huzuruna müştakım,*" dediğini işitmiş; bunun üzerine bütün dostlar birlikte türbesini ziyarete gitmişler; hâfızlar bir saat kadar ruhuna kur'an okumuşlardır⁶⁹. Celâleddin'in, Keykubâd'ın hizmetine girdi-

⁶⁵ Ebu'l-Ferec, *Muhtasar-üd-düvel*, s. 461.

⁶⁶ Hamdi Zâde Abdülkadir, TDEM, XXXIII, s. 533.

⁶⁷ Halil Edhem, TDEM, XXXIII, s. 515.

⁶⁸ تاپوش را از قیصریه بقونیه بردند

⁶⁹ *Menâkıb-ül-ârifin*. Ankara Umumi Ktp. yazma, varak 54 b.

ği 616 da 20-30 yaşlarında olduğu ve 652 de öldüğü düşünülürse altmışını aşkın bulunduğu istidlâl edilebilir. Türbesini ziyaret etmiş olanlardan cesedinin mummyalı olduğunu görenler vardır, ki bu husus için Altun-aba vakfiyesinde izahat verilmiştir.

Eflâkî'nin naklettiği rivayetlerde, Karatay ile Mevlânâ arasında kuvvetli bir dostluğun mevcudiyeti belirmektedir. Mevlânâ'nın, Karatay medresesinin açılma merasiminde bulunduğu ve türlü vesilelerle bu medresede vakitlerini geçirdiğine ait kayıtlarla⁷⁰ Karatay'ın onun arkasında medresede namaz kıldığına dair rivâyet⁷¹, bunlar arasındaki münasebetleri meydana koymak bakımından ehemmiyetlidir. Esasen Mevlânâ'nın, zamanındaki devlet adamları ile sıkı münasebetleri ve bunlar üzerinde gittikçe artan nüfuz ve tesiri hususundaki bilgilerimiz hatırlanınca, dindar bir devlet adamı olan Karatay'ın onunla yakın bir münasebette bulunmasının pek tabii olacağı kolaylıkla anlaşılabilir. Bununla beraber Mevlânâ'nın mektupları arasında Celâleddin ad veya lâkabını taşıyan bir devlet adamına yazılmış bir mektubun, sanıldığı gibi, Karatay'a ait olmadığına burada işaret etmeliyiz⁷². Adı geçen mektuptaki Celâleddin'e verilen unvanlardan hiçbiri Karatay'a ait olmadığı gibi burada zikredilen *Şahibu dîvân il-istîfâ* onun hiçbir zaman bulunmadığı ve bulunamayacağı bir mevkidir. Burada bahis mevzuu olan Celâleddin Mevlânâ'nın ölümünden birkaç yıl önce *Dîvân ül-istîfâ* mevkine getirilmiş olan Celâleddin Mahmud bin Emîr-ül Hac'tır⁷³. Esasen bu mektupların çoğu, zikredilen kimselerin de göstereceği üzere, Mevlânâ'nın nüfuz ve tesirinin kuvvetli olduğu muahhar zamanlara aittir.

Elimizdeki bütün kaynaklar, Karatay'ın dindarlığı, hayırseverliği, ahlâkî meziyetleri ve kuvvetli bir devlet adamı olduğu üzerinde birleşmektedirler. İbn Bîbî onun geceleri namaz kılmak, gün-

⁷⁰ *Menâkıb ül-Şârifin*. 31 b ; Fr. terc. Huart, I, P. 199, II, p. 145, 204.

⁷¹ Huart, aynı eser, I. P. 208.

⁷² Bk. *Mevlânâ'nın mektupları*, indeks.

⁷³ Bu mektupta دیوان الاستیفا olarak çıkmıştır. İbn Bîbî, Fahreddin Ali'nin Osmaniçik kalesine atılmasını müteakip mansıplarını değiştirmesi üzerine, tarih vermeksizin, Celâleddin Mahmud'un *müstevefi* olduğunu yazar (s. 656). Aksârâyî, Fahreddin Ali'nin azlını 670 de (s. 92), Baybars tarihi 671 de göstermekle (s. 92) bu mektubun 670 den sonra yazılmış olduğunu tesbit etmiş bulunuyoruz.

düzleri oruç tutmakla meşgul olduğu, her türlü maddî zevklerden sakındığını, müslüman ve zimmi herkesin onun ihsan ve iyiliklerine nâil bulunduğunu, âlim, fâzıl, zâhid kimselere, dul ve yetimlere çok bağışlar yaptığını, melek tabiatında bulunduğunu söyler⁷⁴. Bu vasıfları dolayısıyla Anonim Selçuknâme onu Peygamberin arkadaşları şfretinde bir insan olarak sıfatlandırır⁷⁵. Ebu'l - Ferec bu gibi vasıflarını zikrettikten sonra, zâhidliği dolayısıyla, meşru cinsî temastan, et yemekten kendini mahrum edecek kadar ileri gittiğini söyler⁷⁶. Aksarâyî'nin Karatay'a dair zikrettiği bir vaka, onun bu halini göstermek bakımından ehemmiyetlidir: O, kervansarayının inşası bittikten sonra bunu görmek maksadiyle yapının yanına gittiği zaman yaptırdığı bu büyük eserin müşahedesinden kendisinde bir gurur hasıl olup sevabından mahrum kalacağı endişesiyle pişman olarak geri döndü. Bundan başka yapılan büyük masraflardan kalan birçok bakıyeler dolayısıyla mutemed, usta ve işçilere bir zahmet verilmesin ve onlardan bir şey istenmesin diye inşaatın muamelelerine ait bütün defter ve evrakların yakılmasını emrettiğini de rivâyet etmektedir⁷⁷. Bundan dolayı *Menâkıb ül-ârifin* onun iyilikleri ve hayatından, veli siretli bir insan olduğundan ve Mevlânâ'nın onun hakkında büyük bir hürmeti bulunduğundan bahsettiği gibi⁷⁸ İbn Bibî ve *Müsâmeret ül-ahbâr* sahibi de evliya tabiatında olduğunu, menşûr ve fermanlarda ona *Velıyyu'llah fi'l-arz* (yer yüzünde Tanrının velisi) diye hitap edildiğini kaydeder⁷⁹, ki bu o zaman şeyhlere ve velilere mahsus bir hitaptır. Filhakika kervansaray ve zâviye-mescid vakfiyesinde kendisine ait lâkablار arasında buna da rastlamaktayız. Mübârizeddin Er-tokuş'a ait 669 tarihli vakfiyede bu tekvalığı dolayısıyla Karatay'dan *el-Emîr ür-rebbânî* sıfatiyle bahsedilmektedir. Yaptırdığı eserler üzerindeki kitâbelerde, medresesi müstesna,

⁷⁴ İbn. Bibî, s. 569, 594.

⁷⁵ در امارت سیرت صحابه رسول داشت

⁷⁶ رجل خیر دین صائم الدهر ممتنع عن اكل اللحم ومباشرة النساء لم ینم فی فراش وطی' و اما کان نومہ
(*Muhtaşar ud-düvel*, s. 447). علی الصنادیق فی الخزانة

⁷⁷ *Müsâmeret ül-ahbâr*, s. 37.

⁷⁸ Cl. Huart, *Les Saints des derviches Tourneurs*, Paris 1912, I, P. 199.

⁷⁹ و در اواخر مناشیر و فرامین و امثله دیوانی ذکر او ولی الله فی الارض فرض عین شمردی
(*Müsâmeret ül-ahbâr*, s. 37). Şeyhlere mahsus bu hitap için bak. (*Gunyet ül-kâtib*, varak 78 b; kezâ *el-Veled uş - Şefik*, s. 189).

adını zikretmemesi de bu zahitliği ve tevazuu dolayısıyla olmak icabeder. Zamanında kazandığı saygı ve yaptığı tesir münasebetiyle İbn Bibî eserinde ona hususî bir bahis ayırmıştır. Ebu'l-Ferec, Türkiye'de halk ve yüksek tabakanın ona büyük bir hürmet beslediğini yazar. Bu hürmet duygusunun Türklerin hatırasında uzun müddet yaşadığı anlaşılıyor. El-'Omarî Anadolu'da halkın onu çok fazla tebci ettiğini kaydederken, şüphesiz naklettiği kaynak müellifinin, Baybars seferi esnasında, Anadolu halkından duyduğu ve gördüğü şeyleri ifade etmiş olur⁸⁰. Onun bu şöhreti, Şikârî gibi muahhar eserlere kadar ulaşmıştır⁸¹. O, sultanların taç kavgalarını ve onlarla birlikte şahsî ihtiras ve menfaatleri dolayısıyla birbirleri aleyhine düşen devlet adamlarının mücadelelerini dizginleyen ve bunların faydalanmak istedikleri Moğol müdahalelerini yatıştıran bir unsur olarak ölüme kadar devletin birliği ve şerefini korumağa çalıştı ve bunda da muvaffak oldu. Hatta bu meziyetleri dolayısıyla Moğolların saygısını da kazanabildi. Moğolların onun kervansarayı vakıflarına dokunmadığına dair el - 'Omarî'nin ifâdesi de her halde bu tesirle ilgilidir⁸². Mizacı ve bulunduğu muhitin icabı olarak yalnız ilmf müesseseler vücuda getirmekle kalmayıp, bizzat ilmf faaliyetleri de himaye ettiği anlaşılıyor. *Medh-i fakr* adlı arapça eseri farsçaya tercüme ettirmesi, bu alâkanın bir neticesidir. Mütercimim bu münasebetle Karatay'ın arapça bildiği halde halkın anlaması için bunu farsçaya tercüme ettiğine dair ifadesi, Karatay'ın iyi tahsil görmüş bir kimse olacağına bir delil sayılabilir⁸³. Vakfiyede kendisine verilen lâkablar arasında tarikat vâzihi olarak gösterilmesi de bir tarikata mensup olduğu tarzında anlaşılmak icabeder.

Karatay'ın Selçuk devletinin düzen ve birliğini korumaktaki rolünü kavrayabilmek için ölümünü müteakıp vukubulan hâdiseleri hatırlamak kâfidir. Anonim'in dediği veçhile, onun sâyesinde, üç kardeşin arası *süt ve balın birbirine karışması gibi tatlı* olduğu halde⁸⁴, Aksaray'ın söylediği üzere, onun ölümüyle kardeşler

⁸⁰ *Mesâlik ül-absâr* (nşr. F. Taeschner, Leipzig 1929, s. 11) : واهل الروم و بالعون في بحيل بانيه رحمه الله وتعظيمه.

⁸¹ Konya mecmuası II. s. 90.

⁸² ولم تعرض التتار الى ابطال شيء من رسومه وابقوه على عوائد تكريمه.

⁸³ Ahmed Ateş, *Hicri VI-VIII. asırlarda Anadolu'da Farsça eserler*, Türkiye mecmuası VII-VIII, cüz 2, s. 123.

⁸⁴ لاجرم هر سه برادر چون شیر و انکبین هم ساختند از برکت او

arasındaki birlik aykırılığa döndü⁸⁵. Hakikaten o ölür ölmez üç sultana bağlı kimseler menfaat ve ihtiraslarını tatmin edebilmek için mensup buldukları sultanı tek başına hâkim kılmak gayesiyle üç grup halinde bir parçalanma başgösterdi. Önce Mengü hana giden Keykubâd'ı vasıta kılmak isteyenler, babasının veliahdi olmasını bahane ederek faaliyete geçmeğe ve fikirlerini Mengü hana kabul ettirmeğe karar verdiler. Onun yolda ölümü üzerine Keykâvüs ve Kılıç-arslan etrafında iki zümre halini aldılar. Nihayet filen başlayan mücadelede Kılıç-arslan ve taraftarları yenildi. Keykâvüs kardeşini önce Amasya, sonra Borçlu (Uluborlu) veya Burdur kalesine kapattı. Biraz sonra da önce devleti Ağaç-eriler hareketi uğraştırdı⁸⁶; müteakip olarak da Baycu kuvvetleri Erzincan'dan Konya'ya doğru memleketi yıkarak ilerledi. Keykâvüs vezir Kadı İzzeddin'in teşvikiyle Aksaray'a yakın, Alâeddin kervansarayını civarında, Baycu'ya karşı çıktı ise de Kadı İzzeddin şehit, ordu mağlûp ve kendisi de İznik imparatoruna kaçmağa mecbur oldu⁸⁷.

⁸⁵ چون جلال‌الدین قراطای رحمة‌الله بجوار حق بی‌وست اتفاق میان برادران باختلاف انجامید (s. 38).

⁸⁶ Ağaçeriler için şimdilik bak. Zeki Velidi Togan, *Azerbaycan*, İsl. Ansikl. II, s. 98; Mükrimin Halil, *Maraş emirleri*, TEM, VIII (LXXXV, s. 94 - 97 ve *Akkoyunlular*. İsl. Ansikl. s. 253. *Bezm ü Rezm* s. 530 ; Quatremère, *Histoire des mongoles*, p. 53. İbn Şihne, Ağaçerilerin, 656 da, Maraş'ı istilâ ettiklerini söylüyor (*Ravz ul - manâzır* , Ayasofya No. 3232 , 296 b) Hierî VIII. asrın ikinci yarılarında H a l e p t ü r k m e n l e r i ve V a r s a k l a r arasında Ağaçeri kabilelerine rastlıyoruz (*Kitabu icâbet is - sâil ilâ ma'rifet ir - risâil* , Paris , Bibl. Natî. Araçta yazmalar. No. 4437, vrk. 47; 135 varaktan ibaret olan bu inşa kitabının ilk yaprağı kayıp olup müellifi belli değildir. Müellifin İnşa Divânında çalıştığı ve 776 da hayatta olduğu 9 uncu varaktaki ibareden anlaşılıyor. Mısır hükûmeti tarafından sultan, melik, emiriere ve diğer vazife erbabına yazılan yazıların örneklerini vermektedir. Anadolu Beyliklerine yazılan mektupların muhtevası ve göçebe Türk boyları hakkında verilen malûmat, Ortaçağ Türkiye tarihi bakımından mühimdir. Bana kendi kopyasından istifade imkânını veren Prof. Mükrimin Halil Yınanç'a müteşekkirim). G. Nemeth, Herodot'un zikrettiği *Agathir*'ler ile Priskos'ta geçen *Akatzir*'lerin Ağaçeriler olduğunu ve ormanlık sahalarda oturmaları dolayısıyla bu ismi aldıklarını söylüyor (Hun'ların dili, s.325). Bu tabirin Yürük tabiri gibi (Bak. Mûsâmeret ül-ahbâr, s. 171) etnik bir mânâ ifade etmediği ve bugünkü *Tahtacı* kelimesine tekabül eden bir istilâh olduğu tahmin edilebilir.

⁸⁷ Bu vakanın tarihini İbn Bibî (s. 623, 287), Anonim ve Zehebi (*Tarih ül-İslâm*, XX, vrk. 209 a) 654 yılı veriyorlar. Halbuki Ebu'l-Ferec (s. 462) 653, Aksarâyı ise 656 yılını (s. 41) veriyor. Fakat Keykâvüs'ün 655 tarihli müstakil olarak basılmış parası olduğundan (Ahmed Tevhid, *Meskûkât-ı kadime-i İslâmiyye*, IV, s. 277; 275) herhalde Aksarâyı'nın verdiği tarih yanlıştır.

Ertesi yıl Baycu'nun Anadolu'dan çekilmesinden faydalanarak tekrar Konya'ya geldi. Bu esnada İran'a gelen ve İhanlı devletini kurmuş olan Hülâgü, Selçuk devletini her iki kardeş arasında taksim etti. Fakat emirler arasında devam eden ihtiras mücadeleleri, hususiyle Anadolu'da büyük bir nüfuz kazanan Pervâne Muineddin Süleyman'ın Moğolların müdahalelerini kuvvetle çekecek faaliyetleri ve bu arada Keykâvüs'ün Mısırlılar'la münasebetlerde bulunduğu dair Moğollar nezdinde yaptığı tahrikler dolayısıyla üzerine Moğollarla Kılıç-arslan'ın kuvvetlerinin sevkı Keykâvüs'ü ikinci defa saltanatı terke mecbur ederek İstanbul'a gitmeye zorladı (658). Görülüyor ki Karatay zamanında mevcut olan mücadele böyle sarsıntılar doğurmak imkânını bulamadığı halde onun ölümü, Selçuk devletinin birlik ve düzenini tutan kuvvetin de ortadan kalkmasını intac etti. Moğolların Anadolu üzerindeki tesir ve baskılarını arttırmaları da onun ölümüyle ilgilidir.

* * *

Celâleddin Karatay'ın iki kardeşi olduğuna dair bilgimiz vakfiyelerine dayanmaktadır. Bunlardan küçüğünün bazı kitâbeleri zamanımıza kadar kalmış olduğu halde bunlarda Karatay'la münasebeti hakkında tabiatıyla bir şey olamaz ve şüphesiz bu kitâbelerde babasının Abdullah olarak gösterilmesi de bir şey ifade etmez. Selçuk-nâmelerde Karatay'ın kardeşlerinden hiçbir kayıd yoktur. Yalnız Anonim, Karatay'ın Kösedâğ muharebesinde bulunmuş Kemaleddin adlı bir kardeşinin ismini verir. Vakfiyeleri onun Kemaleddin Rumtaş⁸⁸ ve Seyfeddin Karasungur adında iki kardeşi olduğunu gösterirler. Bu vesikalarda Kemaleddin Rumtaş'dan büyük emir, Seyfeddin Karasungur'dan da büyük emir ve sipehsâlâr lâkablariyle bahsedilmesi bunların Selçuk devletinin hizmetinde oldukça mevkı sahibi olduklarını gösteriyor. Kemaleddin

⁸⁸ Vakfiyelerdeki tekerrürü dolayısıyla adın رمناش şeklinde olduğu şüphesizdir. Yukarıda söylediğimiz gibi ismin, teşkil itibariyle vuzuhsuzluğuna bakarak, P. Wittek tarafından Karataş olarak düzeltilmesine bu kayıtlar mânidir. Bu belki ارتاش olabilir; fakat metne göre buna da imkân yoktur. Bu, mana bakımından Türk-eri ve oğlu Rûm-eri adı tarzında Rûmtaş gibi bir teşkil olamaz. Esasen Rûm adı daima روم şeklinde yazılmış olduğu halde bunda «و» olmaması de bu menşeden gelmeyeceğini gösterir. Divânü lûgat-it-Türk'te «Zehrin zararını gideren taş» mânasında bir *urumday* kelimesi (I, 140) mevcuttur, ki Türklerde ad vermeye ait telâkiler gözönüne getirilirse Rumtaş'ın Urumday ile münasebeti olduğu ileri sürülebilir.

din'in ne gibi mevkilerde bulunduğunu gösterecek hiçbir kayıt mevcut değildir. Anonim bunun Köseadağ muharebesinde (641) öldüğünü söyler, ki şüphesiz yanlıştır. Çünkü 645 tarihli Kervansaray vakfiyesi henüz hayatta olduğunu göstermektedir. Karatay'ın medresesine ait 651 tarihli vakfiyede Kemaleddin'den ölmüş olarak bahsedilmesi, 645 - 651 yılları arasında hayata göz yumduğunu meydana kor. Bunun Konya'da Karatay medresesi yanında bir medresesi ve, vakfiyesinden anlaşılacağı üzere, Konya'da bir mescidi ve zâviyesi, kervansaray vakfiyesinde de görüldüğü veçhile, Behramşah Karahisarı'nda diğer bir medresesi vardır. Vakfiyelere göre bunun Karasungur'dan büyük olduğu anlaşılıyor. Hamdi-zâde Abdulkadir'in, yukarıda adı geçen makalede, bunu Selçuk vezir ve tabiblerinden göstermesi, şüphesiz, hiçbir esasa dayanmaz. Bunun tabib olarak sanılması, belki Kemaleddin adının Ekmeiddin ile karıştırılmasından ileri gelmiş bir yanlışlıktır.

Küçük kardeş olan Seyfeddin Karasungur'a gelince, bu, bıraktığı kitâbelerden anlaşılacağı üzere, II. Keykâvüs zamanında Denizli' (Lâdik) de vâli bulunan Seyfeddin Karasungur bin Abdullah'tır. Onun, bu bölgede bıraktığı kitâbeler dolayısıyla, orada yirmi yıl kadar vâlilik etmiş olduğu ve bu havalide I. Alâeddin Keykubâd devrinden II. İzzeddin Keykâvüs zamanına kadar bu vazifesinde kaldığı anlaşılıyor. Denizli'de Selçuk devrine ait ilk eserler onun tarafından yaptırılmıştır. Bu eserler münasebetiyle uzun valiliği esasında buraların imarı için mühim gayretler sarfettiği istidlâl edilebilir. Yaptığı inşaat arasında en ehemmiyetlisi Ak han'dır⁸⁹. Bu hanın kitâbesi ve Karatay medresesi vakfiyesi ölümünün 651 yılından sonra vukubulduğunu göstermektedir. Selçuk tarihlerinde Karasungur'a dair hiçbir kayıt olmadığı halde İ. H. Uzunçarşılı, İbn Bibi de, Hatiroğlu isyanı dolayısıyla, adı geçen, bir Seyfeddin Karasungur'u Karatay'ın kardeşi Karasungur sanmış ise de⁹⁰ eserin Ayasofya'daki mufassalında bunun Kılıç-arıslan'ın kö-

⁸⁹ Buna ait kitâbeler için bk. İ. H. Uzunçarşılı, *Kitâbeler II*, 193-195; burada mevcut olmayan 633 tarihli Denizli'de bulunmuş yeni bir kitâbe ile diğer bir çeşme kitâbesi için bak. F. Akçakoca, *Denizli tarihi*, İstanbul 1945, s. 22, 26.

⁹⁰ *Kitâbeler II*, s. 196. Halil Edhem gibi (*Kayseriğe şehri*, s. 99) Uzunçarşılı da bu isyanın tarihini, her nedense, 665 yılı gösteriyorlar. Halbuki bu isyanın, bilindiği üzere, Baybars'ın Anadolu seferi (675-1276) ârifesinde vuku-

lesi olduğuna dair kayıt, bu fikrin imkânsızlığını meydana koymaktadır⁹¹. Çünkü bizzat Kılıç-arslan'ın doğumu bile, Karatay'ın yaş ve mevkî itibariyle ilerlemiş olduğu bir zamana rastlamaktadır. Bundan başka, yukarıda bahsettiğimiz kitabeye göre, Karasungur'un daha I. Keykubâd devrinde, 663 de, yani Kılıç-arslan'ın doğumunda çok önce, orada vâli olduğu düşünülürse böyle bir ihtimalin vârid olmyacağı büsbütün meydana çıkmış olur.

Karatay'ın bu iki kardeşinden başka kızkardeşleri de olduğu, kervansaray vakfiyesinin tevliyet şartları dolayısıyla, anlaşılıyor. Bunun evlâdı olmadığı, vakıflar için tevliyetin önce kendisine, öldükten sonra kardeşlerine ve nihayet onların evlâtlarına ait olduğu kayıtlarıyla meydana çıkmaktadır. Muahhar vakıf defterlerinde yalnız kendi vakıflarının değil, kardeşi Kemaleddin'e ait mütevellilerin de Karatay evlâdından (*an evlâd-i Karatay*) olduğuna dair kayıtlar, şüphesiz, kendi şöhretinin bir soyadı gibi kardeşlerine teşmilinden meydana gelmiş bir keyfiyet olarak izah edilmek icabeder⁹². Kervansaray vakfiyesinin üzerindeki bir takım muahhar kayıtlar Karasungur evlâdının kervansarayın bulunduğu Karatay köyünde ve Kemaleddin Rumtaş evlâdının da Konya'da kaldıkları anlaşılıyor. İşte elimizdeki vesikaların Karatay'a dair verdikleri bilgiler bundan ibarettir.

2. Karatay'ın vakıfları

A. Karatay Kervansarayı

İbn Bibî Karatay'ın hayrat olarak mescit, medrese hânekâh ve kervansaray (ribât) yaptırmadığı hiçbir memleket ve yolun bulunmadığını rivayet eder⁹³. Bu ifâde, şüphesiz, mübalâgalı olmakla

bulduğu ve Baybars tarihinin ifâdesi (s. 76) gözönüne getirilirse bunun 675 de olduğunda şüphe kalmaz. Esasen İbn Bibî'nin, Selçuk Hatun'un Abaga'ya tevcihi esnasında, bu hadiseyi zikrederken 665 tarihini vermesi (s. 666. Houtsma neşrinde yoktur). Baybars'ın Kayseri'ye girişi olarak verdiği 685 tarihi (Houtsma neşri 317, aslında yoktur) gibi yanlışdır. Aksarâyî (s. 99) ve Anonim'de 675 tarihini veriyorlar.

⁹¹ سيفالدين قراسنقر غلام خاص سلطان شهيد ركن الدين (s. 663).

⁹² İstanbul İnkılâp müzesinde bulunan Defter-i Evkaf-ı Karaman, M. Cevdet yazm. 0¹¹⁶/₁ vrk. 17 a, 18 a; Tapu ve Kadastro U. M. arşivi, Maraş defteri II, vrk. 479.

⁹³ در ممالک و مسالک هیچ بقعة از بقاع و موضعی از بلاد نماد تاد آنجما انشاء خیرات از مساجد و مدارس و خانقاهات و رباطات نفرمود (İbn Bibî, s. 594).

beraber, onun bu türlü birçok eserler vücuda getirdiği tarzında anlaşılacak icabeder. Fakat vakfiye, kitâbe ve diğer kaynaklar vasıtasıyla bildiğimiz hayratı, kervansarayı, Konya'daki medresesi ve Antalya'da yaptırdığı dâr uş - şulâhâ'sından ibarettir. Anonim Selçuknâme, Bağdad halifesi tarafından I. Alâeddin Keykubâd'a elçi olarak gönderilen Şahabeddin Sühreverdi'nin (ölümü 633 H.) Bağdad'da bulunan türbesini Karatay'ın yaptırdığını, emir ve sultanlardan hiçbir kimseye orada bir hayrat vücude getirmenin nasip olmadığını söyler⁹⁴. Fakat bizim bu hususa dair, şimdilik, başka bir bilgimiz yoktur. Ölümünden az önce tescil ettirdiği medresesine ait vakıfnâmede bu üç hayratından başkasının adı geçmez. Bununla beraber, eğer kardeşi Kemaleddin'in mescidi bahis mevzuu değilse, onun bunlardan başka vakfı olduğuna dair bir vakıf defterinde bulduğumuz bir kayıt başka vakıflarının daha bulunabileceğini ve İbn Bîbî'nin ifâdesini teyit edeceğini göstermektedir⁹⁵.

a. Kervansaray'a dair tarihî bilgiler

Karatay Kervansarayı, Selçuk devrinden kalan büyük âbidelerden biridir⁹⁶. Kervansaray, Türkiye ile Suriye ve diğer cenup ülkeleri arasında, Selçuklular zamanında çok faal bir surette işleyen, büyük yol üzerinde bulunmaktadır. Kayseri - Elbistan arasında, Kayseri'den bir menzil (40 kilometre) şarkta, bugünkü idari taksime göre, Bünyan kazasının İlbaşı (Zamantı) nahiyesine bağlı ve sahibinin adıyla anılan Karadayı (Karatay) köyü sınırları içerisinde bulunmaktadır. Kervansaray, kitâbelerinin neşri münasebetiyle, Halil Edhem bey tarafından tasvir edilmiştir.⁹⁷ Kervansarayın, I. Alâeddin Keykubâd zamanında başlayarak oğlu II. Gıyâseddin Keyhusrev zamanında ikmal edildiği anlaşılıyor. Ön ve arka olmak üzere iki kısımdan müteşekkil olan binanın dış ve iç kapıları üzerinde iki kitâbe mevcuttur, ki her iki kitâbede, dâr uş - şulehâ'da

⁹⁴ هیچ کس را از امرا و سلاطین میسر نشد که در دارالخلافه خیر کنند توبه حضرت شهابالدین . سه روزی را در بغداد او بنیاد کرد .

⁹⁵ *Vakf-ı mescid-i Karatay el-mezkûr* (Defter-i evkaf-ı livâ-i Konya, No. 584, vrk. 18 b).

⁹⁶ Benim «*Selçuk Kervansarayları*» (Belleten IXL) adlı makaleme bakınız.

⁹⁷ Halil Edhem, *Anadolu'da İslâmî Kitâbeler*, TDEM, XXXIII, s. 513; yine aynı makale sâhibinin aynı malûmatı ihtiva eden, *Studien zur Kunst des Ostens' de Einige islamische Denkmäler Kleinasien* (Wien, 1923, s. 244 - 246) adlı makalesi.

olduğu gibi, bir tevazu eseri olarak, Karatay adını zikretmemiştir. Dış kapı üzerindeki kitâbe Gıyâseddin Keyhusrev bin Keykubâd zamanında, 638 yılında, iç kapı üzerindeki kitâbede ise tarih de kaydedilmeden Keykubâd bin Keyhusrev'in idaresi esnasında yapıldığı yazılmaktadır.⁹⁸ İç kapı üzerindeki kitâbede adı geçen Keykubâd'ın, her iki Keykubâd'ın babası Keyhusrev olduğundan, Halil Edhem'i tereddüde sevk etmiş ve burada bahis mevzuu olan Keykubâd'ın büyük Keykubâd mı yoksa onun torunu mu olduğunu tesbit edememiş ise de bunun büyük Keykubâd olduğu şüphesizdir. Zira iç kısmın, ön kısımdan önce yapılması gerekeceği gibi ikinci Keykubâd müstakilen hükümet sürmediği ve, müşterek hâkimiyeti esnasında yapılmış olsa dahi, yalnız olarak adının zikredilmesi de imkânsız olacağı aşikârdır. Bu devirde üç kardeşin birlikte hüküm sürdükleri zamanlarda bile, müşterek bir kitâbeden sarfınazar, bütün kitâbelerde yalnız başına büyük sultan olan II. İzzeddin Keykâvüs'ün adına raslamaktayız. Bundan başka kervansarayın inşasından sonra yapılan ve 643, 645 tarihlerini taşıyan vakfiyede bu zamanda tek başına sultan olan Keykâvüs'ün adı geçmekte ve bütün binanın bu zamanda ikmal edilmiş bulunduğu gözükmektedir, ki bu, II. Keykubâd'ın saltanata iştirak ettiği zamandan (647) önce yapıldığını meydana kor. Esasen müşterek saltanat zamanında yalnız küçük kardeşin isminin zikredilmesi de hiçbir suretle anlaşılabilir. Bundan dolayı arka kısmın I. Alâeddin Keykubâd zamanında (yani 634/1237 den önce) yapıldığını ve ön kısmın da oğlu Keyhusrev zamanında, 638 (1240-1241) de, ikmal edilmiş olduğunu kabul etmek lâzımdır. Bununla, kervansarayın oldukça uzun bir zaman içinde inşa edilmiş olduğu meydana çıkar. A. Gabriel, bu cihetleri araştırmaksızın, Halil Edhem tarafından ileri sürülen iki fikirden birincisini, yâni I. Keykubâd zamanında yapıldığını, kabul etmekle beraber kitâbenin bânisini zikretmemesi dolayısıyla ön kısmın Gıyâseddin Keyhusrev tarafından (halbuki zamanında olacak) ikmal

⁹⁸ Dış kapı üzerindeki kitâbe : الملك الله الواحد القاهر الباقي الدائم هو الله السلطان الاعظم شاهنشاه المعظم ظل الله في العالم غياث الدنيا والدين ابي الفتح كيخسرو بن كيقباد قسم امير المؤمنين في تاريخ سنة ثمان وثلثين وستايه من الهجرة

هو الله الملك الله الدائم الباقي السلطان الاعظم مالك رقاب الامم : İç kapı üzerindeki kitabe : سيد سلاطين العالم علا الدنيا والدين ابو الفتح كيقباد بن كيخسرو (Halil Edhem, TDEM. XXXIII, s. 516).

edildiğini söyler, ki yanlıştır⁹⁹. Öyle olsa idi öteki kitâbe dolayısıyla iç kısmın da Keykubâd tarafından yapılmış olduğunu kabul etmek icabedecekti.

Selçuk kaynakları, bu kervansarayın Karatay'a ait olduğunu kaydetmekle beraber, onun hakkında faydalı hemen hiçbir bilgi vermezler. İbn Bibî, IV. Kılıç-arslan'ın kızını Abaga'nın oğluna götürmek için başlıca devlet adamlarının Kayseri'den hareket edip Haşir-oğlu Şerefeddin'i, Suriye hududunu korumak maksadiyle, Elbistan tarafına gönderdiklerini ve, fakat Türkeri'nin oğlu Rümeri ve Karasungur'un Memlûkler tarafından esir edilmesi üzerine, Şerefeddin'in askerini Karatay kervansaraya doğru geri çektiğini yazmak suretiyle bizim kervansaraydan bu kadarcık bahseder¹⁰⁰. Anonim Selçuknâme de Baybars'ın Anadolu'ya gelirken, Kayseri'ye varmadan, Karatay kervansarayında konakladığını zikretmekle iktifa eder. Aksarayî Karatay'ın bu kervansarayı inşasından bahsederken: "*Yer yüzünde böyle yüce bir imaretin mevcut olmadığını, Karatay'ın binayı seyretmekle kendisine hasıl olan gururun onu bunu yaptıрмаğa sevkeden sevaptan mahrum bırakacağı endişesiyle temâşâdan vazgeçtiğini*," yazmakla eserin azametini ifâde eder. Ve hatta o, kervansarayın inşasında mutemed, usta, amele ve ücret sahiblerinin, yapılan muazzam masraflar dolayısıyla, borçlu çıkıp sıkıntıya uğramamaları için inşa işlerine ait evrakın yakılmasının Karatay tarafından emredildiğini de ilâve eder¹⁰¹. Memlûkler zamanı Arap kaynakları, Baybars'ın Anadolu seferinden bahsederken Mısır ordusunun uğradığı bizim kervansaray hakkında da bilgi verirler. Bunlardan Nüveyri, İbn Tagrı-berdi ve Makrîzi'nin kayıtları, Selçuk kaynakları gibi, ehemmiyetli değildir¹⁰². Yalnız 'Aynî, şimdi bahsedeceğimiz kaynaktan alarak, biraz faydalı malûmat verir¹⁰³. Şüphesiz Karatay kervansarayı hakkında en mühim malûmat, bizzat Baybars'ın bu seferine iştirak eden Muhiddin bin Abdüzzâhir'in mektubunda bulunmaktadır, ki bu mektup

⁹⁹ *Monuments turcs d'Anatolie*, I, P. 100. Halbuki Halil Edhem haklı olarak "Eğer adı geçen hükümdarlar tarafından inşa edilmiş olsa idi kitabeler امر بعمارة اسس ببناء، امر ببناء، امر بعمارة gibi bir sözle başlardı" der.

¹⁰⁰ İbn Bibî, 663; Houtsma neşri, s. 311.

¹⁰¹ *Müsâmeret ül-ahbâr*, s. 37.

¹⁰² Bak. Quatremère, *Histoire des Sultans Mamlouks* I, 2, P. 147.

¹⁰³ و عبر (يعني بيبارس) على خان قرطاي وهو خان ميني بالحجر الاسمر وله مغلات متسعة ودواوين متفرقة ومجتمعة (*İdd ül-Cumân*, XIX, s, 611, Velyeddin ef. No. 2391).

bize Kalkaşandı'nin eseri vasıtasıyla aynen intikal etmiş ve ayrıca muhtevasını almakla iktifa eden el-'Omarî'nin eserinde de nakledilmiştir. Bu seferi ve yollar üzerinde bulunan menzilleri bildirirken kervansaray hakkında çok güzel bir tasvir bırakan Kadı Muhiddin, Baybars ordusunun Haleb'den Delûk ve oradan da Göynük (*el-Hades ül-hamra*), Gök-su, Akça-derbend, Elbistan, Remân, Kışlak-pınar (فشار پینار) ve Ekrek (اوراك) köyünü geçtiğini anlattıktan sonra, "nihâyet payıcısının şerefine ve onunla Tanrıdan sevap dilediğine delâlet eden Karatay hanına geldik," diyerek kervansaray için kıymetli malûmat verir, ki bunu aşağıda nakledeceğiz¹⁰⁴. Kervansarayın, çok işlek bulunduğu XIV üncü asır başlarında, İtalyan seyyahı Pegoletti tarafından da ziyaret edildiği anlaşılıyor. İlhaniler zamanında Küçük Ermenistan'dan Sivas'a, oradan da Tebriz'e giden seyyah, Göksü ile Sivas arasında (şüphesiz Kayseri'ye uğramaksızın) iki kervansaray (*Gavazera*) dan bahseder, ki bunların Karatay ve Keykubâd hanları olduğu muhakkaktır¹⁰⁵.

b. Kervansaray'ın teşkilâtı

Kervansaray'ın teşkilâtı ve işleme tarzı hakkındaki bilgilerimizin en mühimmi, onun vakfiyesine dayanmaktadır. Şüphesiz Muhiddin'in mektubundan istifade eden kaynaklarla kervansaray'ın bugünkü durumunun tetkiki, vakfiyesindeki malûmatı ikmal için lüzumludur. Kervansaray'ın ön tarafı dört köşe şeklinde olup dilirleri 48 metre kadardır. Buraya cenuba bakan büyük bir kapıdan girilip 13 metre uzunluğunda yüksek kemerli bir dehlizden geçilir. Bunun sağında bir mescid, solunda bir eyvân içinde bir türbe vardır. Bu eyvânın dört metre enindeki kemeri çok süslü olup bunu saran mustatil şeklindeki çerçeve, kuş, arslan, fil ve başka hayvan resimlerine ait oymalarla tezyin edilmiştir. Hanın ortasında 30 × 37 genişliğinde bir meydan bulunup bunun etrafında yolculara mahsus odalar, mağazalar, evkafın idaresine memur olanlar için daireler vardır. Mescidin arkasında bir hamam olduğunu Halil Edhem, adı geçen makalesinin (Türkçesinde değil) almancasında bildirmiştir. İç kısmı teşkil eden arka binaya tezyin edilmiş bir kapı ile

¹⁰⁴ Kalkaşandı, *Şubh ul-a'sâ*, XIV, s. 152; el-'Omarî, *Mesâlik ül-abşâr*, neşr. Taeschner, s. 10.

¹⁰⁵ Heyd, *Histoire du Commerce du Levant*, II, P. 113.

girilir. Bu kısım, 28×36 metre genişliğinde olup yirmi dört kemer ayağına dayanan kubbelerle örtülü bulunan ahırları teşkil eder. Dışarıdan görülen taş mahrut bu kısmın tam ortasına düşer. Bütün hanın yüz ölçüsü 3300 metre murabbıdır. Duvarlarının kalınlığı 1,40 - 2,00 metre olup köşelerinde kuleler vardır¹⁰⁶. Keykubâd hanından biraz küçük olmakla beraber aynı tarz ve teşkilâtıdır¹⁰⁷.

Yukarıda adını zikrettiğimiz Muhiddin bin Abdüzzâhir'in onun faal olduğu zamana ait tasviri, şimdi verdiğimiz, bugüne ait bu tasvirini daha canlı bir şekle sokmaktadır: "Hanın surları ve surları üzerinde, köşelerde, kuleleri olup büyüklüğü ve yüksekliği dolayısıyla en güzel binalardan biridir. Duvarları yontma ve cilâlı mermer gibi kırmızı taşlardan¹⁰⁸ yapılmış olup üzerlerinde, kaleme emsalini resmetmek imkânsız olan, nakışlar vardır. Kapısının dışında, iki kapı arasında kaldırımla döşenmiş *rabaz*¹⁰⁹ gibi bir yer vardır, ki burada dükkânlar bulunur. Hanın kapıları en iyi bir demirden yapılmıştır. İçerisinde yazlık köşkler (*evâvîn*) ve kışlık mekânlar vardır; bunun güzelliğini oradan geçmedikçe tasvir etmek mümkün değildir. Yazın ve kışın içinde herşey bulmak mümkündür. Kervansarayda hamam, hastâne (*bîmâristân*), ilâçlar, yatak ve yemek takımları ve ahırlar vardır. Her yolcu orada, derecesine göre, misafir edilir. Sultan, yani Baybars, buradan geçerken kervansarayda misafir kaldı. Buna ait büyük vakıflar vardır, ki bunlar etrafında ve diğer beldelerde bulunur. Hanın, gelir ve masraflarına bakmak için, daireleri (*devâvîn*), memur ve kâtipleri mevcuttur. Tatarlar bunun resimlerinden hiçbir şeye dokunmadan eskisi gibi işlemesine bıraktılar,¹¹⁰ Kervansarayın işlemesi hakkında en kıymetli ve mufassal malûmatı, vakfiye vermekle beraber bu kayıtların vakfiyedeki bazı noktaların aydınlatılmasında mühim hizmeti

¹⁰⁶ Halil Edhem, adı geçen makaleleri.

¹⁰⁷ A. Gabriel, *Monuments turcs d'Anatolie*, I, p. 98.

¹⁰⁸ El-Omarî ve *Kalkaşandî* Kayseri'de bulunan medrese, hanekah ve ribâtların da bu taşla yapıldığını kaydederler, ki bunlar Erciyaş'tan çıkarılıyordu; bugün bunlar Kayseri'de görülür (Şubh; XIV, 157; Mesâlik, 14). Kervansaray vakfiyesinin zeylinde (satır 55) Kayseri yanında dağda bir taş ocağından beahdedilmektedir.

¹⁰⁹ Ortaçağ İslâm şehirlerinin dış kısmına *zâhir* veya *rabaz*, iç kısmına da *bâtin* veya *şahristan* denilir.

¹¹⁰ El-Omarî ve *Kalkaşandî*, gös. yer.

olacaktır. Kervansaray için en mühim vesikayı teşkil eden bu vakfiye, aynı zamanda Selçuk kervansarayları hakkında da yegâne bir kaynak mahiyetindedir.

Kervansarayın inşasından birkaç yıl sonra (645 de) tanzim edilen vakıfnâmede¹¹¹, kervansaray ve ona ait vakıf gelirleri ve masrafların idaresi başına bir *mütevelli*'den başka bu husustaki işlerin idare ve kontrolü için bir *müşrif* (müfettiş) ile bir *nâzır* tayin edildiği kaydedilmektedir. Nâzır ve müşrif, (vâkıfın kardeşleri ve sonra da evlâtlarından olacak olan) mütevelli de dahil olmak üzere, bütün vakıf idaresini teftişe selâhiyetlidirler. Vakfiye, kervansaray ve vakıflarına ait memurların maaşlarının artırılması, yeni memuriyetlerin ihdası, vakıf gelirinden yeni arazi ve akar satın alınarak tekrar kervansaraya vakıf edilmeleri gibi bütün işlerin bu üç kişinin kararıyla yapılacağını şart kılar. Bundan dolayı vakfiye, bütün memur ve maaşları zikretmemiştir. Meselâ el-^cOmarî ve Kalkaşandî'nin bahsettiği üzere vakıf işlerine bakan daire (*devâvîn*) ve memurlar (*küttâb*) ve bunlara ait maaşlar, kat'î bir şekilde tesbit edilmeyip bu üç idarecinin reyine bırakılmıştır. Vâkıf, kervansaray ve vakıflarına ait türlü malzeme ve aletlerin temininden sonra, altı hisseye ayrılan gelirin bir hissesini mütevelliye tahsis etmektedir. Bunun miktarı veya Kervansaraya ait gelirlerin nakdî karşılığı sabit kalamıyacağı cihetle Kervansaray geliri gibi mütevellinin aidatını da para ile tesbit etmek mümkün değildir. Mütevellilikten sonra Han ve vakıflarına ait en mühim vazifeleri müşrif ve nâzırlık teşkil eder. Vakfiyede müşrife yıllık saf gümüşten basılmış 500 *sultanî dirhem* para ile elli *mudd* zahire, nâzıra ise 360 dirhem para ile yirmi dört *mudd* zahire tahsis edilmektedir. Aşağıda göstereceğimiz üzere, hamamcıya verilen zahirenin buğday olduğu tasrih edildiğine göre, bu ve diğer zahire tahsisatının da buğday olduğu anlaşılır. Vâkıf, Kervansaray içerisinde bulunan mescidde, yolculara namaz kıldırma için, bir imam tayin etmiş ve buna da, yılda 200 dirhem para ve yirmi dört *mudd* zahire; mescidin müezzinine 150 dirhem para, yirmi dört *mudd* zahire maaş ayırmıştır. Handa yolcuları kabûl eden, onların yemek ve yatmak gibi işlerine bakan bir *muzîf*

¹¹¹ Bu vakfiye ve tavsıfı için aşağıda Karatay'ın vakfiyeleri bahsinde Kervansaray vakfiyesi başlığı altında bilgi verilmiştir.

(mihmandar) ve ona yılda ikiyüz dirhem para, yirmi dört mudd zahire, hanın erzak ve levazım (anbar) memuru olması icabeden *havayic* (havâyicî) emrine yılda 200 dirhem para ve yirmi dört mudd zahire tayin edilmiştir. Bundan sonra vakfiye, orada bir *hancı* (hânt) olduğunu kaydetmektedir, ki buna yılda 150 dirhem para ve yirmi dört mudd zahire tahsis edildiğine göre, bunun *muzîf'e* nazaran daha dun bir mevki işgal ettiği anlaşılır; *muzîf'in* vazifesi, misafirleri kabul ve istirahatlarını temin olduğuna göre, hancının vazifesinin hana gelen hayvanlara bakmak olduğunu kabul etmek mümkündür. Vakfiyenin arkasında, 646 da yapılan zeyilde, hancının maaşı, 50 dirhem zammıyla, 200 dirheme çıkarılmıştır. Esasen vakfiyede, kervansarayaya ait gelir arttıkça hanın masraflarının arttırılacağı, memurların maaşlarına ilâveler yapılacağı ve bundan sonra artan kısım da hana yeni gelir getirecek olan başka arazi ve akarın satın alınacağı kaydedilmiştir, ki bundan, zamanla, diğer müstahdemlerin maaşlarına da zamlar yapılmış olduğu tahmin edilebilir.

Kervansarayda, oraya gelen bütün yolcuların meccanen yemek yemesi için, bir *aşhane* vardır. Bu aşhanenin yetiştirebildiği yemek ve hanın ne kadar misafiri yedirip yatırabildiği hususunda kat'î bir şey söylemek mümkün değilse de, aşhane için satın alınması şart kılınan (eğer bunlar hepsi ise) mutbak takımları bize umumî bir fikir verebilir. Vakfiyede, bu maksat için, elli büyük kâse çanak, yirmi bakır tabak, yüz büyük odun çanak, elli odun tabak ve yine bakırdan on büyük, beş orta, beş küçük tencere, iki büyük leğen, iki büyük kazan, iki büyük havan ve başka mutbak takımlarının satın alınacağı yazılmaktadır. Bu aşhanede çalışan ve yemek pişirmekte mahir olan bir *aşçıya*, yılda 200 dirhem para ile yirmi dört mudd zahire tayin edilmiştir. Kervansarayaya gelen (müslüman, kâfir, hür veya köle) her yolcuya müsavî olarak bir okka et ve bir çanak da yemek verileceği şart kılınmaktadır, ki vâkıf, burada bahsedilen okkanın yüz dirhem olduğunu tasrih ediyor¹¹². Bunlardan başka, bu devrin zâviye, imâret ,med-

¹¹² Ortaçağ'da birçok ölçüler gibi okkanın da yer yer değiştiği gözönüne getirilirse burada Karatay'ın neden bir okkanın yüz dirhem olduğunu tasrih ettiği kolayca anlaşılır. H. Sauvair'e'nin araştırmalarına göre okka, türlü memleketlerde türlü vezinler arz etmekle beraber, dirhem zamanımıza kadar sâbit kalmıştır (*La numismatique et de la metrologie musulmanes*, JA (1884) t. III, p. 369). Esasen bir insanın günde muahhar okka (400 dirhem) hesabına üç okka eklemek,

rese ve sair bu kabil bütün içtimaf müesseselerinde görüldüğü gibi, burada da vâkif, her cuma akşamı bal helvası yapıp bütün yolculara dağıtılmasını şart kılmaktadır. Bu zamanlarda balın Anadolu'da bol, ucuz ve nefis olduğu el-^cOmarî gibi diğer çağdaş kaynaklarda da zikredilmektedir. Esasen Ortaçağda şeker istihsalinin azlığı onu lüks ve pahalı bir gıda maddesi haline soktuğundan bu gibi müesseselerde daima tatlılar için balın istihlâk edildiği görülmektedir.

Kervansaray'da yolcuların bu ihtiyaçlarını gördükten sonra ayak kabalılarını tamir veya ayakkabısı olmayanlara yeni ayakkabı verileceği hususundaki vakıf şartları çok dikkate şayanıdır. Bunun gibi hana gelen hayvanların nal lanması için nal ve çivi tahsis edilmekte ve bunlar için vakıf gelirinden gerektiği nisbette deri, sah tiyan, çivi ve nal satın alınması şart kılınmaktadır. Handa hastalanan hayvanlara bakmak için orada daimî bir *baytar* mevcuttur, ki vakfiye buna, 100 dirhem para ile yirmi dört mudd zahire ayırmıştır. Vakfiye, hana gelen hayvanlara kâfi derecede arpa ve saman verileceğini de kaydeder. Hanın

bir okka et ve diğer tâyin edilen yemekleri yiyemeyeceği düşünülürse buradaki okkanın zamanımızdaki okkanın 1/4 i, yani 100 dirhem, olduğu anlaşılır. Galip ihtimalle o zaman Anadolu'da kullanılan okka umumiyetle bu vezinde idi. Selçuk veziri Fahreddin Ali, Sivas'taki medresesi yanında bulunan Dâr uz-ziyâfesine gelenlere günde üç tabak yemek, bir okka et, bir okka ekme (Vakıflar Umum Md. arşivi, Defter No. 604, s. 67) ve yine Sivas'ta Kemaleddin ibn Râbat'ın Dâr ur-raha'sında buranın şeyhine her öyün Sivas okkasiyle bir okka pişmiş et, bir buçuk okka hâlis buğday ekmeği ve orta bir çanak yemek (Vakıflar Umum Müd. arşivi, Defter No. 578, s. 3) tayin ediyorlar, ki bu kayıtlar herhalde Sivas okkasının da 100 dirhem olduğunu gösterir. Anadolu'da bakka liye ölçüsü olarak kullanılan bir Anadolu *ritl'i* $102 \frac{6}{7}$ dirhem, yani 317, 8 gramdır (Sauvaire, aynı makale, III, P. 384, IV, p. 215-217) ki bu hem el-^cOmarî'nin, hem de, aşağıda kaydettiğimiz üzere, Altun-aba medresesinde 38 talebeye Konya ritli ile 80 ritl ekme verildiği ifadesine uyar. Fakat el-^cOmarî Anadolu'da kullanılan ritl'lerin değişik olduğunu, meselâ Germiyân'da ritl'in 3120 dirheme kadar çıktığını (s. 36); ekserisinin Mısır ritli ile 12 ritla tekabül ettiğini söyler (s. 19). Bununla beraber burada kastedilen ritl'in, onun da kaydettiği üzere (s. 20), büyük ritl olması icabeder. *Tercümân Türki ve Arabî*, Türklerin ritl için *batman* dediklerini kaydeder (s. 55); fakat o zamanki *batman*'ın vezninin neye tekabül ettiğini bilmediğimizden bugünkü batmana nazaran kıymetini tayin etmek mümkün değildir (bk. R. Rahmeti Arat, *Batman*, İsl. Ansık.). Türü ölçüler hakkında benim hazırladığım «*Ortaçağda Türkiye iktisadî tarihi*» adlı eserinde tafsilât vardır.

aydınlanması için gerektiği kadar yağ (zeyt), mescid için mum ve yolcuların ısınması için lâzım olan odunun miktarını da kervansarayın idarecilerine bırakmıştır. Bütün bu ihtiyaçlardan sonra Karatay, hana gelen yolcuların yıkanmalarını da temin etmektedir. Vakfiyede, kervansarayın içinde bir hamamın mevcut olduğu kaydedilmeyip, arkasındaki 645 tarihli zeyilde vâkıf, hanın bulunduğu köydeki hamamını yolculara, köylülere ve sair halka vakfettiğini ve hamamcıya da yılda 120 dirhem para ve yirmi dört mudd buğday maaş ayırdığını kaydetmektedir. Halbuki, yukarıda söylediğimiz üzere, gerek el-^cOmerî ve Çalkaşandî ve gerekse Halil Edhem'in müşahedesi, handa da başka bir hamam olduğunu bildirmektedir. Esasen kervansaraylarda mutat olarak hamamların bulunduğu nazarı itibare alınırsa, burada da hamamın bulunması lâzımgeleceği ve fakat vakfiyenin, bütün teşkilâtı kaydetmediği kabul edilebilir.

Kervansaray'da hasta olan yolcuların tedâvisi için ilâç ve meşrubat tayini hakkındaki şartlar, el-^cOmerî ile Çalkaşandî'nin orada bir hastane (*bîmâristân*) nın bulunduğu dair kaydını teyit etmekte ve bir eczahanenin de bulunduğunu göstermektedir. Bununla beraber vakfiye, *baytardan* bahsettiği halde, hastaneyi idare eden kimselerden ve meselâ bir tabibin veya hasta bakıcıların mevcudiyetinden bahsetmemesi bir meseledir. Bu, belki, o zaman için, orada daimî bir tabibin bulundurulması güçlüğü ile ilgilidir. Aca-ba hastanesi ve ilâçları bulunan kervansaray'da yalnız mühim hastalıklar vukubulduğu zamanlarda yakın merkezlerden, meselâ Kayseri ve Sivas gibi büyük şehirlere, tabip getirilmekle mi iktifa ediliyordu? Gerçekten Kütahya'da bulunan Germiyan oğlu Yakub beyin imaretine ait vakfiye kitâbesi, imârette hasta olanlar için hekim getirileceği, ilâç verileceği ve bunların ücretinin vakıf gelirinden ödeneceği kaydedilmektedir¹¹³. Vâkıf, kervansaray hastanesinde hastaların âfiyet buluncaya kadar tedâvi edileceklerini, ölen hastaların mevkufattan ayrılan bir para ile kefenlenip gömüleceklerini şart koymaktadır. Bundan sonra Karatay, kervansaraya akraba veya azâdlı kölelerinden, kazanmaktan âciz kadın - erkek, müslüman - kâfir, herhangi bir fakir kimse sığındığı takdirde, herbirine yılda 120 dirhem para ve yirmi dört mudd zahire tahsis

¹¹³ İ. H. Uzunçarşılı, *Kütahya şehri*, s. 82.

etmiştir. Kervansaray ve vakıflarına ait işlerin görülmesi için de daimî bir atlı bulundurulduğunu vakfiye kaydeder. Vâkif, bu atlı emfre yılda 100 dirhem para ve yirmi dört mudd zahire bağlamıştır.

Şüphesiz, hana ait bütün vazifeler bundan ibaret değildir. Vakıf gelirleri ve kervansarayaya ait masrafların kayıt ve hesabıyla uğraşan memurlardan bahsedilmemiştir. Halbuki el-‘Omerî ve Kal-kaşandı bu işlere bakan divanların ve kâtiplerin mevcut olduğunu haber vermişlerdir. Bundan dolayı vakfiyenin, ancak esaslı vazifeleri zikrettiği, diğerlerinin ise mütevellî, müşrif ve nâzırın karar ve selâhiyetine bırakıldığı tarzında anlaşılacak icabeder. Karatay, mütevellilik vazifesini ölümünden sonra kardeşlerine ve kardeşlerinin oğullarına, müşrif ve nâzırlıkları da, iyi insan oldukları takdirde, yabancılar tercih edilmek üzere, azadlı kölelerine şart kılmıştır. Bu verdiğimiz malûmat bize, Karatay kervansarayının mahiyetini ve medenî hayat bakımından nasıl bir müessese olduğunu göstermeğe kâfidir. İleride, diğer kervansaraylara ait vakfiyeler elimize geçtiği takdirde, bu hususta daha birçok tariht bilgilere nâil olacağımız muhakkaktır.

c. Kervansaray memurlarına ait maaşların kıymeti

Kervansarayda çalışan memur veya müstahdemlerin maaşlarını, o zamanın râyicine göre, tesbit edebilmek ve bu suretle onların hayat seviyelerini meydana koymak yalnız kervansaray için değil, o devrin iktisadî durumu bakımından da ehemmiyetlidir. Fakat para ve eşya kıymetleri arasındaki nisbetlerin birçok şartlara tâbi olan değişmesi, kaynakların, hele bu gibi iktisadî noktalarda, nâdirliği ve her türlü ölçülerin hakikî kıymetlerini meydana koyacak imkânların azlığı, bu hususta sağlam neticeler almamızı güçleştirmektedir. Bununla beraber bazı kayıtlara dayanarak bu hususta takribî hükümler verebileceğiz. El-‘Omerî'nin Sivri Hisarlı (السبرحصارى الرومى) Şeyh Haydar el-‘Uryân'dan naklederek verdiği malûmat, bir asra yakın bir zaman sonra olmakla beraber Türkiye'de iktisadî şartların esaslı bir değişikliğe uğramamış olması dolayısıyla burada kullanılabilir. El-Omerî, Türkiye'de fiyatların, gümrük resminin azlığı, ticaret hacminin genişliği, denizlerin yakınlığı ve mer'aların çokluğu sâyesinde, çok ucuz olduğunu söylemektedir. Ona göre, burada kıtlık zamanlarındaki fiyatlar Suriye'deki fiyatlar derecesine çıkar; en iyi bir

koyun on iki dirhemi geçmez, ki bu Mısır dirhemiyle dokuz dirhem veya daha az bir kıymettedir ¹¹⁴. İbn Batûta, Kastamonu'nun çok ucuz bir yer olduğunu anlatırken burada iki dirheme bir baş koyunun yarı etini, on kişi için bir günlük ekmeğin iki dirhemle alındığını, kezâ iki dirhemlik bal helvasının on kişiye kâfi geldiğini söyler ¹¹⁵. El-Omerî, zahire fiyatı hakkında yalnız Germiyân'dan bahsetmektedir. Ona göre, Germiyân'da bir mudd buğday, ortalama fiyatla on beş dirhemdir ¹¹⁶. Biraz aşağıda mudd'un veznini zikredeceğimiz veçhile, Selçuklular zamanında buğdayın daha ucuz olduğunu sanıyoruz ¹¹⁷. Çünkü Aksaray, Baybars'ın Anadolu seferi esnasında yolların kesilmesi dolayısıyla zahire fiyatlarının çok yükseldiğini ve bir mudd buğdayın 40 dirheme çıktığını ve bundan ötürü de bir *men* üzümün on dirheme yükseldiğini; 679 yılında hüküm süren şiddetli bir kuraklık neticesinde bir mudd buğdayın 50 dirheme kadar pahalandığını söylemektedir ¹¹⁸. Bu ifâde, buğdayın fevkalâde pahalandığını gösterir. Binaenaleyh biz ortalama olarak bir mudd (100-120 kilogram) buğdayın on ve bir koyunun da aynı suretle on dirhem ettiğini kabul edebiliriz. Bu fiyatlar, bu harpten önceki Türkiye râyiciyle karşılaştırıldığı takdirde, ortalama, bir buçuk-iki Türk lirasına tekabül eder demektir. Bundan Kervansaray'da 200 dirhem para alan memurun harpten önceki para ile aşağı yukarı 300-400 lira kadar bir yıllığı olduğu neticesi çıkar.

Bu nakdî maaşlar yanında, Kervansaray'da çalışan hemen bütün memurlara müsavi olarak verilen yirmi dört mudd buğdayın miktar ve kıymetini de tesbit etmek lâzımdır. Vakfiyelerde olduğu gibi İbn Bîbî ve Aksarayî'de de Anadolu'da zahire ölçüğü olarak mudd kullanılmaktadır ¹¹⁹. El-Omerî, bir Anadolu mudd (*mûf*) unun takriben bir

¹¹⁴ *Mesâlik ül-absâr*, s. 19, 20.

¹¹⁵ *Seyâhat-nâme*, terc. M. Şerif, I, s. 351.

¹¹⁶ *Mesâlik ül-absâr*, s. 36.) واما السمر المتوسط فذ القمح خمسة عشر درهماً

¹¹⁷ Selçuk Türkiyesi'nde para ve râyic hakkında, neşredeceğimiz *Ortaçağda Türkiye iktisadî tarihi* adlı eserimizde tâfsilat vardır.

¹¹⁸ چون راهها منقطع بود غله چنان بالا گرفت که مدی غله بیچهل درم یافت نمی شد و چون غله یافت مدی کندم با بجاه عدد یافت (*Müsâmeret ül-ahbar*, s. 115); نمی شد منی مویز بدو درم می خریدند (aynı eser, s. 269); Anonim *Selçuk-nâme*'nin «yü kü beş akçaya» ifadesi, eğer bir yük (*hâr-vârl*) hakikî eşek yükünü gösterirse, yarım mudd edeceğinden bir mudd'un 10 akça veya dirheme satıldığını meydana kor, ki ağırlık ve fiyat itibarıyla bizim vardığımız neticeyi teyit eder demektir.

¹¹⁹ İbn Bîbî, s. 117; Aksârâyî, s. 115, 269.

buçuk Mısır *erdeb'*ine tekabül ettiğini söylüyor¹²⁰. Mısır *erdeb'i*, sâbit bir ölçü olmamak ve türlü miktarlar arasında değişmekle beraber, ortalama bir hesapla 75 kilogram ağırlığındadır. Nitekim 1587 de 200-250 kilogram ağırlığında bulunan bir *deve yükü*, Mısır *erdeb'i* ile üç *erdeb* itibar ediliyordu¹²¹. Bu hesaba göre bir muddun 100-120 kilograma tekabül etmesi icabeder¹²².

Anadolu'da kullanılmış olan muddlar, yerine göre değişmekle beraber, bu miktar vakfiyede kullanılan bir mudda tekabül etse gerek. Bu vaziyette memurlara $24 \times 100 = 2400$ kilogram buğday veriliyordu, ki 30 kilogram itibariyle 80 kile eder demektir. Bu miktar zahire bir ailenin bir yıllık ihtiyaçlarına kâfi gelir, ki vâkıfın da bu esası düşünmüş olduğu anlaşılıyor. Nakdî maaş da diğer ihtiyaçlarını karşılıyor demektir. Bu zahirenin para ile mukabili, ortalama 200 dirhem veya 300-400 lira ettiği gözönüne getirilirse kervansarayda çalışan orta bir memurun yılda 600-800 lira aldığı kabül edilebilir. Vakfiyede memurların, kervansaraydaki aşhaneden yemek yiyip yemeyecekleri hakkında bir kayıt yoktur. Halbuki o zamanki Türkiye'de mevcut bu kabil müesseselerin memurları, umumiyetle oralardaki aşhanelerden yemek yiyebiliyorlardı.

Diğer vakfiyelere dayanarak vereceğimiz bir iki misal hem paranın iştira kabiliyeti, hem de hayat seviyesi ve netice itibariyle kervansaray memurlarına nazaran vaziyetleri hakkında bize umumî bir fikir verebilecektir. Meselâ Sivas'ta Kemaleddin İbn Rahat'in *Dâr ür-Râha* (zâviye) sının şeyhine günde iki öyün yemek verildikten sonra, ayda 30 dirhem olmak üzere, yıllık 360 dirhem; ferraşı için de yılda 240 dirhem verildiğini vakfiyesi kaydetmektedir¹²³. Sâhib Fahreddin Ali, Sivas'taki Sâhibiyye medresesi ve yanındaki *Dâr uz-ziyâfe*'si müstahdemlerinden mimar için ayda 50, müezzinlere 25, ferraşlara 20, müderrise ayda 150, *mu'îd*'lere 50 şer (ve günde üçer okka, yani üçyüzer dirhem ekmek) dirhem para verileceğini vakfiyesinde şart kılmıştır. Yine bunun mezkûr *Dâr uz-ziyâfesi aşçısı* için ayda onbeş dirhem para ile hergünkü yiyeceği verilmektedir. Evkafın

¹²⁰ *Mesâlik ül-absâr*, s. 19, 36.

¹²¹ H. Sauvaire, adı geçen makale, JA. t. VII, p. 139.

¹²² Mudd'un kıymeti hakkında tesbit ettiğimiz bu miktar buraya mahsustur. Anadolu'da kullanılmış olan türlü kıymetlerdeki mudd'lar hakkında tafsilât, *Ortaçağda Türkiye iktisadî tarihi*'ndedir. Bu isimde bir ölçü bugün de Anadolu'da maruftur.

¹²³ Vakıflar U. Md. arşivi, defter No. 578, s. 3.

tahsildarı (*câbî*) na 40 dirhem aylık tayin edilmiştir ¹²⁴. Yine Sâhip Fahreddin'in Konya'daki medresesi vakfiyesinde tahsildar ve mimara ayda 30 ar dirhem para ile yine aylık yarım *men* ekmek tahsis ettiği yazılıdır ¹²⁵. Neşrettiğimiz Altun-aba vakfiyesinde, dinar ile ifade edilen ve fakat hakikatte, aşağı yukarı, mezkûr dirhemlere tekabül eden paradan müderrise yılda 800, mu'fd'e 240, imama 200, müezzine 100, ferraş (hademe) a yılda 120 dinar (dirhem) tahsisat verildiği zikredilmektedir. Türlü meslek ve hayat seviyelerine ait bu yıllık veya aylık maaşalar, bu devirdeki paranın iştira kıymetini ve hayat standartını göstermek için, çok mühimdir. Bu misallerin bir vasatisini alırsak, orta bir ailenin yıllık bütçesinin 400 - 600 dirhem arasında olduğu ve bu da harpten önceki Türk parasıyla 800 - 1200 Türk lirasına muadil bulunduğu meydana çıkar. Bu meseleye ait bir vesika da, yukarıda kaydettiğimiz üzere, İbn Bibî tarafından Necmeddin Nahçevânî'nin vezirliği kabûlü dolayısıyla verilmektedir. Necmeddin, israfın önüne geçmek maksadıyla, yılda 720 dirhem maaşla iktifa edeceğini ve diğer devlet adamlarının da buna kıyas olarak maaş aldıkları takdirde vezirlik yapabileceğini söylediği zaman Celâleddin Karatay, devrin şahsiyetleri üzerinde uyandıracığı memnuniyetsizliği düşünerek, onu Selçuk vezirlerinin en iyilerinden olan Mühezzebiddin Ali'nin aldığı yıllık 40,000 dirheme ikna etti ¹²⁶. Bundan şu netice çıkar, ki Necmeddin'in teklif ettiği 720 dirhem ne kadar mütevâzı olursa olsun bir vezirin geçinebileceği bir para demektir ve orta hayat seviyesinin üstündedir ve harpten önceki para ile ortalama 1500 lira bir kıymete muadildir. Bu hesaplar kervansarayda yaşayan memurların bütün Selçuk Türkiyesi'nde mevcut olan refahla mütenasip bir hayat seviyesine mâlik olduklarını gösterir, ki bu büyük hayır müessesesini yapan Karatay'ın onun memurları için böyle düşüneceği tâbitdir.

d. Kervansaray'a ait vakıflar

Vakfiye, Kervansaray'a ait vakıfların geliri ile önce bütün vakıfların imârını — ki bu sırada köyde bulunan bir su bendinden de bahsedilmektedir —, öküz ve çift aletleri satın alınmak suretiyle

¹²⁴ Vakıflar U. Md. arşivi, defter No. 604, s. 67.

¹²⁵ Vakıflar U. Md. arşivi, defter No. 592, s. 100.

¹²⁶ Bak. yukarıda not 35.

mevcut vakıfların iyi verimli bir hale getirilmesini; nihayet Kervansaray'a ait masrafların görülmesinden sonra artan gelir ile maaşların arttırılmasını ve bundan sonra da bir para artarsa Kervansaray için yeni gelir kaynağı olacak arazi ve akarın satın alınarak vakfedilmesini şart kılmaktadır. Nitekim vakfiyenin 645 ve 646 tarihli zeyillerinde birtakım yeni vakıfların yapıldığını görüyoruz. Fakat bu yeni vakıfların bir iki yıllık bir zaman zarfında eski vakıfların artan gelirinden satın alındığını gösterecek bir delil mevcut değildir ve bunu kabûl etmek de güçtür.

Kervansaray'a yapılan ilk vakıf, bunun arazisi içerisinde bulunduğu Sarâhôr¹²⁷ سراخور köyüdür. Bu köy, Kervansaray veya sâhibi münasebetiyle, sonradan Karatay adını almıştır. Kervansaray ve yol dolayısıyla burası XIII üncü asırda bir ticarî merkez halinde idi. Karatay bu köyde sayısı kaydedilmeyen evlerle (hana vakfedilen hamamın yanında) on beş dükkânı Kervansaraya vakfettiğine bakılırsa bu kadar dükkânın ve, kira getirmiş olmaları icabeden, evlerin bulunması keyfiyetini oranın ticarî ehemmiyetini düşünmeksizin anlamak mümkün değildir. Gerçekten yolun milletlerarası ehemmiyeti ve Kervansarayın orada bulunması gözönüne getirilirse bunun pek tabii olacağı anlaşılır. Brätianu, biraz mübalâğalı olarak, yol ve Kervansaray dolayısıyla, burasının XIII üncü asırda büyük bir ticaret merkezi olduğunu söyler, ki vakfiye onun bu tahminini teyit etmektedir¹²⁸. Vakfiyede, orada, tamirinden bahsedilen kaldırımın, kervansaray ile köy arasında olduğunu ve dükkânların bunun yanlarında bulunduğunu sanıyorum. Bu vaziyet, Selçuk kervansaraylarının, büyük yol ve şehirlerin ticarî faaliyetlerini teminden

¹²⁷ Sarâhôr adının Selçuklulardan önce mevcut olduğu malûm değildir. Kervansarayın beş kilometre cenup - garp yanında bulunan eski Arsaxa (bugünkü Seresk köyü) adına eski vesikalarda rastladığımız halde (Ramsay, *Asia Minor*, p. 271) Sarâhôr adına rastlayamıyoruz. Bu isim belki islâm devletlerinde orduya ot hazırlamakla mükellef olanlara verilen Sarâhôr kelimesidir (*Şubh ul-a'sâ*, V. s. 460); bu takdirde bu köy halkının Selçuk orduları için böyle bir vazife ile mükellef oldukları düşünülebilir. Osmanlı devrinde bu isim, ordunun azimetinde yolların düzeltilmesi veya harap yerlerin tamiri işinde çalışanlara verilirdi (Bak. Aşıkpaşa zade tarihi, s. 77; Lütü paşa tarihi, s. 160; Millî Tettebbular mecmuası IV. s. 179). *Şubh ul-a'sâ* bunun farsça *ser* ve *ahûr* kelimelerinden mürekkep bir tâbir olarak izah eder. Prof. Fuad Köprülü bunun اجرى خوار dan bozma olduğu kanaatindedir (*Türk hukuk se iktisât tarihi mec.* I, 247).

¹²⁸ Brätianu, aynı eser, p. 167.

başka, kendi civarlarını da bir ticaret merkez haline getirdiğini göstermektedir. Nitekim bu yolun ve neticede kervansarayın ehemmiyetten düştüğü bir zaman olan XVI ıncı asırda (Kanunî devrinde) yapılan tahrirde köy küçülerek nüfusu 700 kişiye inmiş, kervansaray da basit bir zâviye (*Zâviye-i Karatay Sultan*) haline gelmiştir. Bahsi geçen defterde köy, iki kısım halinde gözükmektedir. Bir kısmı, eski ismini muhafaza eden Sarâhôr köyü olup yarısının zâviyeye (yani Karatay kervansaraya) vakıf ve yarısının da tımara ait olduğu kaydedilmekte ve vergiye mükellef olarak 72 kişi, yani 72 ev gösterilmektedir. Diğer kısmı, kervansaray yanında teşekkül eden Karatay köyü olup tamamen kervansaraya (zâviyeye) vakıf olarak zikredilmiş ve halkı 66 hane gösterilmiştir. Bugün Sarâhôr adı mevcut olmayıp köy, Karatay (Karadayı) adını taşımaktadır; nüfusu, 1935 sayımına göre, 485 kişiden ibarettir. Bugünkü nüfusu XVI ıncı asra nazaran da azalmıştır, ki diğer kayıtların gösterdiği üzere, yalnız XIII üncü asra nazaran değil, XVI ıncı asra nazaran da Anadolu'da nüfus bakımından bir gerileme olduğu gözüküyor. Vakıf defterinde Karatay köyünde, Karatay evlâdından olanların Alaüddevele Ali bey (Dulkadir oğlu) tarafından *resm-i ganem* ve sair *tekâlif-i örfiye* ve *avâriz-i divâniyye*'den muaf olduklarına dair ellerinde fermanlar olduğu ve *Bâb-ı sa'adet*'de dahi ola geldikleri yazılmakta ve köyde Karatay'ın vakıf bir değirmeni olduğu kaydedilmektedir¹²⁹. Defterde Sarâhôr köyü tamamıyla hıristiyan, Karatay köyünün halkı ise müslüman olup 66 haneden 41 i onun neslinden kaydedilmiştir.

Kervansaray'a vakfedilen diğer bir köy de Likendon köyüdür. Burası eskiden Lykandos adını taşıyan yerde olmak icabeder¹³⁰. Bu köyün sınırdaşı olarak zikredilen Kölöte ve Ekrek köyleri bugün de aynı adlarla mevcuttur. Mesâlik ul-abşâr'da Ötrâk (أوتراك) adıyla zikredilen köyün bugünkü Ekrek olması icabeder. Yukarıda bahsettiğimiz tahrir defterindeki Elkendon (الكندون) köyü de Likendon'dan başka bir yer olamaz. Vergi ile mükellef 299 kişi olduğuna göre nüfusunun, ortalama, 1500 olduğu kabûl edilebilir¹³¹. Köyün Karatay'a ait vakıflardan olduğuna dair bir kayıt

¹²⁹ *Defter-i mufassal-ı Maraş*; cilt II, No. 108, varak 479, 492 (Tapu ve Kadastro U. M. arşivi).

¹³⁰ Ramsay, *Asia Minor*, P. 291, 350.

¹³¹ A.ı geçen defter, II, 498-499.

mevcut değildir. Bununla köyün vakıf halinden çıkarıldığına hükmedilebilir; bu hususa dair Selçuk vakıflarının Osmanlı devrinde bir kısmının kısmen veya tamamıyla vakıf halinden mirî haline geçtiğini gösteren başka misallerin mevcudiyeti ve bizzat Karatay köyünün de bu vaziyette olması düşünülürse bunun sebebi anlaşılır. Bu köyün, verilen hudutları dolayısıyla, bugünkü Samagar köyü olması mümkündür. Binaenaleyh burasının, XIV üncü asırda Anadolu'da birtakım hareketlerde bulunan Samagar ulusu tarafından, kısmen olsun, iskân edilmiş olduğu anlaşılıyor¹³². Köydeki şahıs adları arasında Samagar adına rastlamamız bu fikri teyid eder. Köyün 107 evi müslüman, 192 evi de hıristiyan olarak gösterilmiştir.

Kervansaray'a yapılan vakıflardan birisi de Karahisar-ı Behramşah kasabasında bulunan bir handır. Vakfiyede bu Karahisar'ın Şarkî Karahisar olduğu, fakat Behramşah Karahisarı adıyla şöhret bulduğu ilâve ediliyor. Hamdullah Kazvîni bu Karahisar'ın Konya hududunda bulunduğunu ve Behramşah tarafından inşa edildiğini yazar¹³³. Burasının Kadı Burhaneddin'in idaresinde kaldığını ve Nebi adlı bir beyin bu kaleyi onun namına idare ettiğini Esterâbâdî söylemektedir¹³⁴. Konya havalisinin Karahisarlılar idaresinde bulunması dolayısıyla Kazvîni'nin ifadesi, kasabanın yerini tayin etmeğe kâfi gelmediği gibi, Esterâbâdî'nin kayıtları da bu hususta müphem kalmaktadır. Bu Karahisar'ın Şark ve Behramşah adlarını taşıması, ilk bakışta, Mengüçükler'e aidiyeti dolayısıyla bu hanedanın son hükümdarının oğlu Behramşah olması, bugün Şarkî Karahisar adıyla tanılan kasaba olduğu zannını vermekte ise de gerek Kazvîni ve gerek Esterâbâdî Behramşah Karahisarı yanında Kögonya (Şark) Karahisarını da kaydederler. Bundan başka zikredilen vakalar dolayısıyla *Bezm ü Rezm*'de geçen Behramşah Karahisarı'nın bugünkü Şarkî (Şebî) Karahisar'a tevafuk edemeyeceği de meydandadır. Esasen Anadolu'da birçok Karahisarların mevcudiyeti gözönüne getirilirse vakfiyedeki şark kelimesinin Orta Anadolu'da bulunan diğer Karahisarlardan birine izafetle olduğu kabul edilebilir. Artık bu Behram-

¹³² Bak. Aziz b. Erdeşir Ester-âbâdî, *Bezm ü Rezm*, İstanbul 1928, s. 96, 122-124, 150, 235, 527.

¹³³ *Nuzhat ül-kulûb*, nşr. G. Le Strange, Leiden 1913, s. 97.

¹³⁴ *Bezm ü Rezm*, s. 253, 527.

şah Karahisarı'nın Orta Anadolu'da bulunduğu, bu kayıtlara göre, sarihtir. Kasabanın taşıdığı Behramşah adının hangi Behramşah'dan geldiği malûm değildir. Fakat bunun Mengüçükler'den Şarki Karahisar (Köğonya) meliki Muzaffereddin Mahmud'un oğlu Nasireddin Behramşah olması mümkündür. I. Alâeddin Keykubâd, Erzincan'dan sonra, Köğonya'yı zaptedince Kırşehir Muzaffereddin'e ikta olarak vermişti. Uzun müddet Anadolu'da şerefli bir hayat süren oğullarından Behramşah'ın ¹³⁵ burada oturmuş ve kasabanın kendi adıyla şöhrat bulmuş olması kuvvetli bir ihtimal içindedir. Bunlara göre belki Kayseri Çorum arasında bulunduğu anlaşılan Demirlü Karahisar burasıdır ¹³⁶. Nitekim Baybars Mansûrî, Rûm Sultanlığının başlıca şehirlerinin bir listesini verirken Karahisar-ı Demirlü'yü Konya eyaleti şehirleri arasında zikreder Cl. Cahen bir Demirlü Karahisarı'nın mevcudiyetini düşünmeksizin bunu Develü Karahisar sanmıştır ¹³⁷. Kazvî'nin Behramşah Karahisarı'nın *hukuk-ı divânî*'sini 11600 dinar gösterdiğine bakılırsa, yine onun kayıtlarına dayanarak, bunun Kastamonu büyüklüğünde veya zenginliğinde bir kasaba olduğu anlaşılır. Vakfiyde, kervansarayaya vakfedilen hanın yanında, Karatay'ın kardeşi Kemaleddin'in orada bir medresesi, sahibine nisbetle de bir Behramşah hanı ve Hatip câmiî adında bir camiin bulunduğu zikrediliyor, ki bu kasaba hakkındaki bilgilerimiz şimdilik bu kayıtlardan ibarettir. Bunlardan başka Karatay mülkiyetinde Kayseri şehrindeki iki evini, şehrin dış (zâhir) kısmında bulunan bir hanını ve iki çayırını da kervansarayaya vakfetmiştir.

Kervansayın diğer vakıfları, bu vakfiyenin arkasındaki zeyilde görüldüğü üzere, 645 ve 646 yıllarında yapılan vakıflardır. Bunlar, vakfiyenin şartlarına göre, artan gelirden satın alınmışlardır, ki zeyilde bu hususta kayıt vardır. Bu yeni vakıflar, Kayseri civarında yekûnu 334 mudd tohum alan yirmi dokuz paraça yer ile mesahası gösterilmeyen yedi tarla, Kayseri civarında Meşhed ¹³⁸

¹³⁵ İbn Bîbî, s. 392, 363.

¹³⁶ Aksarâyî, *Müsâmeret ül-ahbâr*, s. 192.

¹³⁷ Brit. Mus. Add. 23325, vrak. 26 b; Quelques textes negligés concernant les Turcomans de Rûm au moment de l'invasion Mongole, Byzantion, cilt XIV (1949), s. 131-139

¹³⁸ Burası Selçuk Sultanlarının merâsim ve bayram şenliklerini yaptıkları Meşhed ovasında bulunur.

köyünde bulunan dört ev, bir fırın, on dokuz tarla, Kayseri şehrinde sekiz ev, kervansarayın bulunduğu Sarâhôr köyünde on beş dükkân, bir hamam (icari değil, yolcular için) ve sayısı kaydedilmeyen evlerden müteşekkildir. İlâvede bu vakıflar arasında Sarâhôr köyünün bitişiğinde gösterilen Güney (كوى) köyünün de vakfedildiği söyleniyor. Vakıfların gelirinden satın alınmış bulunduğuna dair bir kayıt olmaması dolayısıyla bunun daha önce Karatay'ın mülkiyetinde olduğuna hükmetmek zaruridir. Çünkü bu zaman zarfında artan gelirle böyle bir köyün satın alınmasına adetâ imkân yoktur. Bu köy, yukarıda zikrettiğimiz tahrir defterinde, XVI'ncı asırda, kervansarayın vakfı olarak kaydedilmiştir (*Karye-i Güney vakf-ı zâviye-i Karatay sultan*). Deftere göre, burada Süleymanlı cemaati yaşamaktadır, ki bugün Karatay köyünün güney-batısı tarafında, Sakaltutan ve Gülveren köyleri arasında bulunan Süleymanlı köyünün bu köy olduğu anlaşılıyor. Köyün halkı defterde müslüman olarak gözükmektedir¹³⁹.

e. Vakıf köylerin etnik durumu

Vâkıf, Karatay vakfiyede Sarâhôr ve Likendon köyleri çiftçilerinden mahsullerinin beşte birinden fazla vergi alınmamasını şart kılmıştır. Bu kayıt, bana, beşte birden fazla verginin müslümanlardan alınmadığı hakkındaki malûmata dayanarak, bu köylerin hıristiyanlarla meskûn olduğu kanaatini vermişti¹⁴⁰. Filhakika bu düşünce ile meselenin tahkiki için Osmanlı devrinde yapılmış olan arazi tahriri defterlerine başvurmak lüzumunu duyunca, yukarıda da işaret ettiğimiz üzere, bu köylerin, hiç olmazsa kısmen hıristiyanlarla meskûn olduğunu gördük. Bu hususta dikkati çeken bir nokta, bu köylerle civarında bulunan diğer bazı köylere mensup halkın, müslüman olsun hıristiyan olsun, umumiyetle öz türkçe isimler taşımış olmalarıdır. Bir fikir vermek maksadiyle bu köylerde oturan hıristiyan (zimmî) ların adları arasında şu kaydettiğimiz isimleri zikrederim¹⁴¹:

Kaya v. Serkis, Arslan b. Haçuk, Budak v. Mıgırdıç, Serkis v.

¹³⁹ Aynı defter, varak 486.

¹⁴⁰ Mülk halinden vakıf haline geçen bu köylerin mülkiyet ve netice olarak vakıf hakkı vergileridir. Bu hususlara ait tefsilât «Orta Çağda Türkiye İktisadî Tarihi» adlı eserimizdedir.

¹⁴¹ b., *birader-i*; v., *veled-i*'nin kısaltılmışıdır.

Bal-yemez, Baran v. Karaca, Subhan-verdi v. Tomas, Kara-koç v. Tursun, İl-aldı v. O, Kirkor b. O, Bogos v. Huda-verdi, Yağmur, Ulaş, Bali, İlbeği, Çiçek, Serkis v. Eymür, Kumrı v. Tutı, Serkis v. Pulat-Çakır, Yörük v. Mehtar, Aydoğmuş b. O, Agop v. Gökçe, Kaplan, Timür, Şâhin, Dede, Toros v. Kaya, Ovanis v. Hudaverdi, Melikşâh... gibi isimlerdir. Hattâ defterlerin bazılarında öz türkçe isimler taşıyan müslümanları hıristiyanlardan tefrik etmek, ancak o köydeki hıristiyanları zimmî adı altında (*Zimmiyân der karye-i mezkûr*) ayrıca kaydetmiş olmaları ile mümkündür. Bu, üzerinde durulması gereken bir meseledir. Vakfiyelerde görüleceği üzere, hıristiyan unsur, bilhassa şehirlerde, hıristiyan adlarını muhafaza ettiği halde bu köylerin hıristiyanları neden dolayı hıristiyan olmayan bir kavmin adlarını kendi adlarına bukadar büyük bir nisbette tercih etmiştir ? Dinini muhafaza eden bir kavmin millî adı olmayan ve kendi dinine yabancı kalan diğer bir kavim adlarına karşı bukadar yakın bir alâka veya kayıtsızlık göstermesi nasıl izah edilebilir ? Herhalde şurası muhakkaktır, ki son zamanlara kadar mevcut olan (tehcir ve mübadeleden önce) ve türkçe konuşan, türkçe ibadet yapan ve türkçe adlar taşıyan Karamanlı rumlar gibi ermeni mezhebinde bulunan bu köylerin hıristiyan halkı, daha evvel olmasa bile, XVI ıncı asırda türkçe konuşuyordu. Tanrı-verdi, Gün-doğmuş, Bal-yemez, Çalap-verdi gibi mürekkep isimler türkçe bilinmeksizin buşekilde kullanılamaz ve telâffuz edilemez. Acaba bunlar Bizanslılar tarafından Anadolu'ya yerleştirilen ve zamanla hıristiyanlaşan Türklerin bakiyeleri midir ? Vakıa Bizanslılar Anadolu'ya bir miktar Türk nakletmişlerdir. Bu vasıta ile gelen Oğuz, Kıpçak (Kuman) unsurunun izlerini, aynı etnik zümrelere mensup olmaları dolayısıyla, şarktan gelenlerle ayırt etmek mümkün değilse de Peçenek adını taşıyan köylerin Balkanlardan nakledilen Peçeneklere ait olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim daha ilk Haçlı seferinde, 1108 - 1109 da, ermeni reisi Vasil iki Frank başbuğuna sekiz kişilik bir müfreze ile Rum imparatorunun emrinde olup Masis (Mepsuest) de kalan Peçenekleri gönderdi ¹⁴². Jean Comnène Rumeli'de Peçenekleri mağlup ettiği zaman bunların bir kısmını Balkanlarda (garpteki bir vilâyette) köyler teşkil etmek üzere yerleştirdi; diğerlerine de kendine vergi vermek şartıyla

¹⁴² E. Dulaurier, *Chronque de Matthieu d'Edesse*, Paris 1858, p. 266 ; *R. hist. Croisades, Documents armeniens* I, 86.

Izmit yakınlarında münbit topraklar tahsis etti¹⁴³. Bizans imparatorları Balkanlarda esir ettikleri veya ücretli asker olarak ordularına aldıkları, Karadeniz'in şimalinden gelmiş Türkleri, türlü zamanlarda asker veya hudut muhafızı veya kolonizatör olarak Anadolu'ya sevk etmişlerdir¹⁴⁴. Selçuk istilâsından önce Anadolu'ya sevk ve iskân edilen bu unsurlar, islâmlara karşı hudutları korumak maksadiyle Karaman, Kayseri bölgelerine yerleştirilmiş gözükmüyor. İbn Bibî, de "Havali-i Bulgar ve Gülnâr,"¹⁴⁵ adıyla zikredilen yerlerin bu bölgede bulunduğu, Bulgar dağı ve Silifke'nin garbinde Gülnâr kasabasının mevcudiyetiyle, belli olduğu gibi bu isimler arazi tanrı defterlerinde ve Evliya Çelebi'de de buraları göstermektedir¹⁴⁶. Şikârî'nin eserinde bu bölgede Karamanlılar arasında Bayburt ve Turgut gibi türk oymaklarıyla birlikte bir Bulgar oymağının bulunması¹⁴⁷ ve Kervansaraya vakfedilen Güney ve bu civarda başka bir köyde Bulgar v. Sevindük, Musa v. Bulgar gibi şahıs adlarının mevcudiyetini bu etnik menşeye ile ilgili görmek zarureti vardır¹⁴⁸.

Vaktiyle Câmi bey, mahallî ve millî vesikalara başvurmadan, Bizans tarihine ait neşriyata dayanarak Anadolu'da, türkçe konuşan, ibadetleri ve isimleri türkçe olan hıristiyanların Bizanslılar tarafından yerleştirilen Türkler olduğunu ve Yunan harflerini türkçeye tatbik eden Karamanlı rumların bunların neslinden geldiğini ileri sürdü¹⁴⁹. Daha sonra H. Fehmi Turgal, Şer'î mahkeme sicillerine dayanarak Kayseri, Sivas vilâyetlerinde türkçe adlar taşıyan Zimmî'lerin müslüman olunca türkçe adları bırakılarak islâm isimlerini almaları keyfiyeti dolayısıyla Türkiye'de bir hıristiyan Türk unsurunun mevcudiyeti fikrini müdafaa etti¹⁵⁰. Fakat türkçe isim

¹⁴³ Nicetas Choniates (Cousin'in *Histoire de Constantinople*'de), Paris 1673, T. V, p. 16, 17.

¹⁴⁴ Bizans ordusundaki Türk unsurunun ehemmiyeti hakkında burada tafsilât vermek ve Selçuklular zamanında Bitinya'ya yerleştirilen Kumanlardan bahsetmek mevzuumuzla ilgili değildir.

¹⁴⁵ İbn Bibî, s. 619.

¹⁴⁶ *Defter-i Evkaf-ı livâ-i Konya*, No. 584, varak. 186. Evliya Çelebi, IX, s. 299.

¹⁴⁷ Konya mecmuası II, s. 85, 89 ; III, s. 169, 170.

¹⁴⁸ Adı geçen defter, vrk. 421, 486.

¹⁴⁹ *Osmanlı ülkesinde hıristiyan Türkler*, İstanbul 1338.

¹⁵⁰ *İkinci Türk Tarihi Kongresi zabıtları*, İstanbul 1943. s. 948.

taşımalarına rağmen bu hıristiyan unsurunun Türk olduğunu ve Balkanlar yoluyla Anadolu'ya yerleştirildiğini zayıflatan bir cihet bunlar arasında Şah-kulu, Melikşah, Cihanşah ve Subhan - verdi gibi islâmî tesirleri gösteren isimlerin de bulunmasıdır. Bize öyle geliyor ki Anadolu'nun yerli hıristiyanları arasında ve bunlara karışmış bir halde bir hıristiyan Türk unsuru mevcut ise bunların kısmen Selçuklularla gelen ve henüz şamaniliği muhafaza eden boyların yerli unsurla temas neticesinde tedricî ve sathî bir şekilde hıristiyanlığı kabul etmiş olmasının bir neticesi olmak icabeder. Esasen sathî bir şekilde müslümanlığı ve hıristiyanlığı kabul eden bu Türk kabileleri arasında inanış ve yaşayış bakımından bâriz farkların henüz meydana gelmemiş olduğu da tahmin edilebilir. Kervansaraya vakfedilen Likendon köyünde bir Oğuz boyunun adını alan Eymür adlı bir şahsa tesadüf edilmesini gözönüne getirecek ve XVI ncı asırda Kaysêri Şer't mahkeme sicilinde Kara Keçili aşiretinden olduğu tasrih edilen bir hıristiyanın müslüman olduğuna dair kayda¹⁵¹ inanacak ve bunu bu türlü başka vesikalarla kuvvetlendirecek olursak mevcudiyetinden bahsettiğimiz hıristiyan Türk unsurunun menşeyini yalnız garbe değil, şarka da bağlamanın lüzumu anlaşılacaktır. Altun-aba vakfiyesinin neşri münasebetiyle Anadolu'da putperest (*Şâmânî*) Türk unsurunun mevcudiyetini ileri sürmüştük¹⁵². Herhalde ilk istilâ zamanlarında çok müteharrik olan Türk kabileleri hıristiyanlarla sıkı temaslara ve bizzat Küçük Ermenistan'ın idaresi altında bulunan topraklara yerleşmenin neticesi olarak kısmen ve sathî bir şekilde hıristiyan dinine girmiş olmalarını kabulde nazarî bir güçlük bahis mevzuu olamaz. İbn ül-Esîr, Salahaddin Eyyubî'nin 576 yılında Küçük Ermenistan seferinden bahsederken ermeni kıralının Türkmenlerden bir kısmını, imha bir kısmını da memleketine yerleştirdiğini kaydeder¹⁵³. Memlûk sultanı Baybars, 673 de, yaptığı Ermenistan seferinde Masîs'e girince orada hayvan ve atlarıyla birçok Türkmenler itaatine girdi¹⁵⁴. Türkmenlerin Küçük Ermenistan'a karşı seferleri ve oralara girip yerleşme-

¹⁵¹ Keza İkinci Türk Tarih Kongresi zabıtları,

¹⁵² Belleten, XLII.

¹⁵³ Mısır tabı, XI, s. 176.

¹⁵⁴ و حضرالى الطاعة جماعة كثيرة من التركمان والعربان بمواشيهم وخيولهم (Nüveyri, *Nihâyet ül-Ereb*, Köprülü ktp. No. 1188, cilt IV, v. 267a).

leri gittikçe öyle bir inkişaf takip etti, ki bu devlet yıkılıp toprakları Türk idaresine geçtiği zaman nüfusunun ekserisini Türkmenlerin teşkil ettiği ve yer adları bakımından geniş bir ölçüde türkleştiği, bilhassa Ramazan oğullarına aid mühim vakfiyeler vasıtasıyla, anlaşılıyor. Bu münasebetler Türklerle ermeniler arasında kültür mübadelelerine ermenilerin dil ve ad bakımından türkleşmesine, islâmlaşmasına vesile teşkil ettiği gibi Türklerin de hıristiyanlaşmasına sebep olduğu tarzında anlaşılabilirliğinden türkçe isimler taşıyan bütün hıristiyanların aslında mutlaka türk oldukları neticesine varılamıyacağını da söylemeliyiz. Nitekim Evliya Çelebi, Alâiye'nin bir mahallesinde oturan Rumların rumca bilmediklerini ve hep türkçe konuştuklarını söylemesi de¹⁵⁵ bizi, bu cemaatin ırkan türk olduğu hükmüne vurduramaz. Diğer taraftan ermenilerin, Selçuklulardan önce, Arap hâkimiyetinde buldukları zamanlarda Arap isimlerini, mahdut da olsa, kullandıkları ve, Osmanlı tahrir defterlerine göre, bahis mevzuu bölge dışında yaşayan ermenilerin, bu havaliye nisbetle çok mahdut miktarda türkçe isimler taşımış olmaları burada zikredilmek icabeder. Bütün bu vaziyetlere rağmen bu sahadaki hıristiyan cemaat arasında bu kadar türkçe isimlerin yaygın bulunmasını bir hıristiyan türk unsurunun mevcudiyetini kabul ederek izah etmenin daha doğru olacağını sanıyoruz. Birinci umumî harpten önce Anadolu'da mevcut bulunan bu unsurlar arasında etnografya ve folklor tetkikleri yapılmış olsa idi bunların etnik menşeleri hakkında herhalde daha bazı müsbet deliller elde etmek imkânı olurdu. Şimdilik bu meselenin aydınlatılabilmesi için yeni vesikaların çıkmasını beklemekten başka çare yoktur. Kervansaraya ait köylerin hıristiyan ahalisi, diğer yerlerde olduğu gibi, son tehcire kadar mevcudiyetini muhafaza edebilmişti.

B. Karatay medresesi

a. Medresenin tarihî faaliyeti

Celâleddin Karatay'a ait büyük hayrat eserlerden birisi de Konya'da inşa ettirdiği meşhur medresesidir. Medrese, kapısının

¹⁵⁵ «Amma kadim eyyamdanberi Urum keferesi bir mahalledir ; cümle üçyüz haraçtır ; amma asla urum lisanı bilmeyub bâtil Türk lisanı bilürler» (*Se-yahat-nâme*, IX, 297).

üzerindeki kitabenin gösterdiği üzere, 649 (1251) yılında, II. İzzeddin Keykâvüs zamanında ve kendisinin atabeylik vazifesinde bulunduğu esnada yapılmıştır¹⁵⁶. Bu zaman, üç kardeşin müşterek saltanat sürdürdükleri devreye rastlamakla beraber, yukarıda söylediğimiz gibi, bu devreye aid başka birçok kitabelerde görüleceği üzere, burada da yalnız büyük sultanın adı yazılmıştır. Karatay diğer yaptırdığı binaların kitabelerinde, bir tevazu eseri olarak, zikretmediği adını burada zikretmiştir. Selçuk devrinin sanat ve ilim hayatında büyük bir mevki olan bu medrese bundan önce Karatay'ın kardeşi Kemaleddin tarafından yaptırılan medresenin yakınında bulunmaktadır. Eflâkî Dede medresesinin açılışı için büyük bir merâsim yapıldığını ve bu merâsimde birçok âlimler ve şeyhler, bunlar arasında da Mevlânâ Celâleddin Rumî, Şemseddin Tebrizî'nin bulunduğunu rivâyet eder¹⁵⁷. Selçuk devrinde parlak bir ilim müessesesi olan bu medresede zamanın birtakım büyük ilim adamlarının müderrislik ettiğini aynı kaynaktan öğreniyoruz. Orada, bunlardan, Şemseddin Mardinî ve Rükneddin Mazendranî'nin adları zikrediliyor. Şemseddin Mardinî'nin, herhalde, İbn Bibî'de II. Keykâvüs'ün Selçuk tahtını ilk defa terk ettikten sonra bir ay kadar vezirlikte kaldığı zikredilen kadı Şemseddin olmalıdır¹⁵⁸. Eflâkî'ye göre Şemseddin Mardinî'nin Karatay medresesinde müderris iken ona mu'îd'lik yapan ve Anadolu'nun o zamanki büyük âlimlerinden olup kendisine de hocalık eden Tokatlı Zeyneddin Abdülmümin Tokat'ta Muineddin Pervâne medresesinde müderris olmuştur¹⁵⁹. Şemseddin Mardinî buradan, yeni açılan, Arslan-doğmuş'un *Atabekiyye* medresesi müderrisliğine gidince, Karatay'ın

¹⁵⁶ قال الله تعالى ان الله لا يضيع اجر المحسنين، امر بهذه العمارة المباركة في أيام دولة السلطان الاعظم ظل الله في العام علاالدينيا والدين ابو الفتح كيكائوس بن كيكائوس بن كيقباد بن السلطان الشهيد كيكائوس بن قلع ارسلان بن مسعود بن قلع ارسلان قرهطاي بن عبدالله في شهر سنة تسع واربعين وسبائة غفر الله لمن امره قلع ارسلان بن مسعود بن قلع ارسلان قرهطاي بن عبدالله في شهر سنة تسع واربعين وسبائة غفر الله لمن امره (Bu kitabe ilk defa Cl. Huart, *Epigraphie arabe d'Asie Mineure*, p. 63, aynı müellif, *Konia*, p. 159; sonra Abdülkadir, *Karatay medresesi*, TOEM XXXIII, s. 532 tarafından neşredilmiştir. Medresenin mimarî tavsifi için bk. F. Sarre, *Seldjukische Baudenkmäler ve Reise in Kleinasien*, s. 48, 51; Halil Edhem, *Şehbal mec.* LIX, s. 212; Mimar Kemaleddin, *Yeni Mec.* II. Burada Selçuk sultanlarının tam bir seçerisine rastlamamız dikkati çeker.

¹⁵⁷ *Menakıb ül-ârifin*, Ankara U. Ktp. varak 31b.

¹⁵⁸ İbn Bibî, s. 624.

¹⁵⁹ *Menakıb ül-ârifin*, Ankara U. Ktp. vrk. 131b. Fr. terc. Cl. Huart, I. p. 192, II, p. 38.

ölümünden sonra, Celâleddin Rûmî'nin Karatay medresesine Efdâleddin'in tayin edilmesini, bu hususta Şemseddin Mardinî'nin rızası olduğunu, başka birisinin buranın müderrisliğine tamah etmemesini, orada kendisine mensup tahsilde bulunan talebenin bir yabancı gelmesiyle harçlıklarının kesilmesinden korktuklarını, fakirlerin başka suretle tahsillerinin güc olduğunu Tabib Ekmeleddin'e yazdığı bir mektuptan öğreniyoruz¹⁶⁰. Burada Rükneddin Mazendranî'nin talebesinden olan Siraceddin Horus'un da müderrislik payesine kadar çıktığını yine Eflâkî rivâyet etmektedir¹⁶¹. Celâleddin Rûmî'nin Karatay ile olduğu gibi medresesiyle de yakın bir ilgisi olduğu anlaşılıyor. Aynı kaynağa göre bir gün bütün Konya hanımları Mevlânâ'nın refikası Gira Hatun'u bulmak ve Karatay medresesine giderek oradaki toplantı (*semâ*) larda bulunmak istediler. Rivâyete göre bir gün Mevlâna rüyasında Şemseddin Tebrizî'nin Karatay medresesine geldiğini; bunun üzerine gözlerini açınca Şems'in kapıdan medreseye girdiğini gördü¹⁶². Bunlardan başka bir gün Karatay'ın, Mevlânâ Celâleddin'in arkasında namaz kılmak için, gizlice medreseye girdiği¹⁶³ ve, yukarıda bir vesile ile kaydettiğimiz üzere de, Karatay'ın ölümünden sonra Mevlânâ'nın bütün dostlarıyla birlikte medreseden çıkarak, onun ruhuna kur'an okumak maksadiyle, türbesine gittiğine dair kayıtlar Mevlânâ'nın bu medrese ile yakın münasebetlerini göstermekle beraber onun burada müderrislik yaptığı hakkında bir ihtimal ileri sürmemize imkân vermez. Zira Mevlânâ'nın Şemsi Tebrizî ile tanıştıktan sonra tedris işlerini bıraktığını¹⁶⁴, yukarıdaki kayıtlar ise, onun Şemsi Tebrizî ile görüşmesinden sonra başlayan tasavvuf hayatına ait hadiseler olduğunu ve bu görüşmenin de medresenin inşasından önce, 642 (1244) de, vukubulduğunu biliyoruz¹⁶⁵.

b. Medresenin teşkilâtı

Medresenin teşkilât ve mahyeti hakkında bilgimiz, kâfi olmasa da, Karatay'ın hayatta iken 651 de yapılmış olan vakfiyesi ile,

¹⁶⁰ *Mevlânâ'nın Mektupları*, nşr. F. Nafiz Uzluk, s. 95. Bu suretle bu mektubun tarihi Atabekkiyye medresesinin açılış merasimi dolayısıyla meydana çıkmaktadır. ¹⁶¹ *Menâkıb ül-ârifîn*, vrk. 120 a.

¹⁶² *Menâkıb ül-ârifîn*, Fr. terc. Cl. Huart, II, p. 145, 204.

¹⁶³ Cl. Huart, *Les Saints des devriches tourneurs*, I, 208, 209.

¹⁶⁴ Aynî, *İk'd ül-Cumân*, XIX, s. 591-92 (Velyeddin ef. No. 2391).

¹⁶⁵ H. Ritter, *Celâledden Rûmî*, İsl. Ansikl. II, s. 54.

ölümünden sonra, bunun 652 ve 660 da yapılmış bulunan zeyillerine münhasır gibidir. Vakfiyedeki şartlara göre, talebe dört Sünnî mezhepten herhangi birine mensup olabileceği ve fakat müderris ve müdridin Hanefî mezhebinde bulunması lâzımdır. Halbuki İslâm dünyasının Kahire, Bağdat gibi büyük merkezlerinde bulunan medreselerde, meselâ 631 de Bağdat'ta inşa edilen Mustansiriyye¹⁶⁶ ve Kahire'deki Mansuriyye¹⁶⁷ medreselerinde okuyan dört mezhebe mensup talebeler için her mezhepten birer müderris ve müdridler tayin ediliyordu. Herhalde Anadolu'da diğer mezheplere mensup olanların azlığı dolayısıyla bunlara mensup talebe için müderris tayinine lüzum görülmemiştir. Gerçekten Selçuklular, umumiyetle, Hanefî mezhebine büyük bir ehemmiyet verdikleri¹⁶⁸ ve Anadolu türkleri ekseriyetle bu mezhebe sâlik buldukları için müderrisin Hanefî mezhebinde olmasına dair bu şarta diğer vakfiyelerde de rastlıyoruz. Anadolu'da Hanefî mezhebinden sonra Şafiî mezhebinin de bir derece yaygın olduğunu gösteren kayıtlar mevcuttur, ki herhalde bunu daha ziyade türk olmayan müslümanlara atfetmek doğru olacaktır. Nitekim neşretmiş olduğumuz Altun-aba vakfiyesinde talebenin Hanefî ve Şafiî mezhebinde bulunacağı kaydedildiği gibi Sâhib Fahreddin Ali'nin Sivas'taki meşhur *Gök* (Sâhibiyye) medresesinin müderrisliği Şafiî (olmadığı takdirde Hanefî) mezhebinde bulunan bir müderrise şart kılınmıştır. Şafiî mezhebinin ehemmiyetini kaydetmek maksadıyla İbn Bibî'nin Alâeddin Keykubâd'ın Hânefi mezhebinde olduğu halde sabah namazını Şafiî mezhebi üzere kıldığını da burada zikredebiliriz¹⁶⁹.

Vakfiyemizde müderrisin şeriat, hadîs, tefsir, usul ve furûc, hilâf ilimlerinde liyakatli ve ehliyetli olması şartı bize medresede okutulan ilimleri göstermek bakımından bir fikir verebilir. Maalesef

وفيها (631) كل بناء المدرسة المستنصرية ولم يبن قبلها مثلها ووقفت على المذاهب الأربعة من¹⁶⁶ (Aynî, aynı eser, s. 162) ; كل طائفة اثنان وستون فقيهاً و أربعة معيدون ومدرس لكل مذهب يينه bunun için bak. Huart, aynı eser, 1, p. 12. not 1; p. 17. İbn ül-Fuâtî (*el-Havâdis ül Camia*, s.53-59), vakfiyesinin bir hulâsasını da derc etmek suretiyle, bu medrese hakkında mühim tafsilât vermektedir.

¹⁶⁷ Nüveyri *Nihâyet ül-Ereb*, IV, Köprülü Ktp. No. 1188, 292 a. ورتب بها دروس للمذاهب الأربعة الشافعية والمالكية والحنفية والحنابلة لكل طائفة مدرس

¹⁶⁸ Benim *Türkler ve İslâmiyet* adlı makaleme bak. (Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi dergisi, IV, sayı 4, s. 472).

¹⁶⁹ İbn Bibî, s. 227 (Mufasssal nüsha).

kaynakların kifayetsizliği dolayısıyla Selçuk medreselerinin programları, hususiyile şeriat ilimleri dışında müsbet ilimlerin mevcudiyeti hakkında bir bilgimiz yoktur. Eflâkî, Arslan-doğmuş'un Konya'daki Atabekiyye medresesinde, Hanefî mezhebinde olması şart koşulan müderrisin daima Hanefî talebelere (Şafilere yer verilmiyor) fıkıh meseleleri üzerinde ders okutması gerektiğini yazar, ki 851 tarihli zeylinde buna dair bir işaret mevcut değildir¹⁷⁰. Sâhib Fahreddin'in mezkûr medresesinde şer'î ilimler ve fıkıh okutulacağı, Kırşehir'deki Cacaoğlu medresesinde talebenin şer'î ilimlerle uğraşacağı vakfiyelerinde kaydedilmiştir. Bazı medreselerin *Dâr ül-hadîs* adıyla şöhret bulmaları ve meselâ Sivas'taki *Çifte minâre* medresesinin bu adı aıması daha ziyade bu ilmin tedris edilmesi dolayısıyledir. Bu münasebetle şimdilik Selçuk Türkiyesi medreselerinde müsbet ilimlerin okutulup okutulmadığına dair bir şey söyleyemeyeceğiz. Halbuki yukarıda zikrettiğimiz Bağdat'taki Mustansiriyye medresesinde islâmî ilimler ve bunların müderrisleri yanında Şeyh-i hadîs ve Şeyh-i tıb adıyla iki müderristen sonuncunun on müslüman talebesine tıb ilmi okutan bir tıb müderrisinin mevcudiyetini biliyoruz¹⁷¹. Bizim vakfiye müderrisin okutma işlerinden başka talebe, imam ve müstahdemlerin maaş ve tayin işleriyle, müteveli ile birlikte, uğraşacağını kaydeder. Bu hususun medreselerin ananeleri arasında olduğu görülmektedir. Filhakika Bağdat'taki Nizâmiyye medresesi müderrisliğine Fahreddin Muhammed'in tayini dolayısıyla sadır olan bir tefviz-nâme medrese, mu'îd ve talebelere ait işlerin müderrisin selâhiyeti içinde olduğunu vâkıfın şartı olarak zikrettiği gibi¹⁷² Nisâbûr'daki Nizamiyye medresesi müderrisliğine bir fer-

¹⁷⁰ *Menâkıb ül-ʿarifîn*, 105b. Bu zeyilin kopyası Vakıflar Umum Müdürlüğü arşivinde (defter 591, s. 255) mevcuttur.

¹⁷¹ و شیخ حدیث وقاریان وعشرة مستمعون و شیخ طب وعشرة من المسلمین یشغلون بعلم الطب (ʿAynî, gösterilen yerde), İbn ül-Fuvatî (s. 59, 62, 82, 181) Irak medreselerinde tıb, hesap tedrisatı hakkında kayıtlar vermektedir. Burada müslüman talebelerini tıb ile işğalinin kaydı evvelce bu ilimle daha ziyade müslüman olmayan kavimlerin uğraşması dolayısıyla dikkati çeker. Selçuk Türkiyesi'nde bu ilmin hastahanelere münhasır olduğunu şimdilik kabûl etmek mümkün görünüyor.

¹⁷² Muhammed bin Hinduşâh Nahçivânî, *Düstûr ul-kâtib*, 208a-209b (Köprülü ktp. No. 1241). Müellif buradaki ilk müderrisin *Sâhib-i tenbih* Ebu İshak Firûz-âbâdî, sonra İmâm Gazalî olduğunu, hatib Zekeriyya Tebrizî'nin *Dâr ül-kütüb'ü müşrifî* bulunduğunu yazar.

manla tayin edilen Hoca Muhiddin Muhammed bin Zeki'nin, vakfiyesine göre, medrese ve talebe işlerinden başka vakf ve sair işlerin de onun idaresinde bulunduğu görülmektedir¹⁷³.

Selçuk Türkiyesi medreselerinde, bunlara ait vakfiyelere göre, ancak birer müderris bulunduğu görülmektedir, ki aşağı - yukarı, bütün İslâm medreselerinde bu esasa rastlanmaktadır. Hatta Sultan Sancar zamanında bir müderrisin birkaç medresenin başında bulunduğunu gösteren bir vesika da mevcuttur. Filhakika Zahiredin'e Medrese-i Tekeşi, Medrese-i Kûze ve Mescid-i Sersenk'in tedris ve vakıf işlerinden başka Zergerân, Yeşim-gerân mescidlerinde, Medrese-i Atabeki, Ribât-i rismân furuşân'daki vaiz meclisleri ve bu ribât'taki kütüphanenin idaresi verilmekte ve diğer taraftan münazarası meşhur ve makbul olan büyük camiin İmâm uş-şerefi' olarak orada âlim ve fakıhların arasında yapılacak münazaraların idaresi de onun uhdesine tevdi edilmektedir¹⁷⁴. Bununla beraber yukarıda Bağdat ve Kahire gibi dört sünni mezheb mensuplarının bulunduğu büyük medeniyet merkezlerinde her mezhebe mensup talebelere kendi mezheplerince tedrisat yapan ayrı ayrı müderrisler tayininden başka 483 yılında Bağdat Nizâmiyye medresesine biri bir gün, öteki diğer gün tedrisat yapmak şartıyla, bir ay fasıla ile, önce Abdullah et-Tabari, sonra da Ebu Muhammed Abdurrahman eş-Şirâzi adlı iki müderrisin tayin edilmiş olduğunu biliyoruz¹⁷⁵. Bizim medresedeki müderrisin maaşı nakitle maktu olarak ifade edilmeyip vakıf gelirinden, vakıflara bakan, gelirini toplayan memurların maaşları, medresenin mefruşatı, aydınlık için yağ (zeyt), Reğâib, Şaban'ın ortası ve Kadir gecelerinde yakılacak mum gibi masraflar karşılandıktan sonra kalan gelir on hisseye ayrılarak bunun bir hissesi müder-

173 ومصالح فقها و مدرسه و اوقاف و ترتیب هرچه بدان مضافست و منسوب در عهده علم و عفت و Müll.-
Müsl. دیانت او (خواجہ محی الدین محمد بن یحیی) کردند ... بر اقامت شرائط آن چنانکه سجت و وقف بدان ناطقست
tecibüddin, *Atebet ül-ketabe*, Kahire milli ktp. No. 19/6292 vrk. 7).

174 و این مثال مجدد و مؤکد آنست که تدریس در مدرسه تکشی و مدرسه کوزه و مسجد سرسنگ و آنچه
بدین مواقع منسوب است از اوقاف و غیر آن ظمیرالدین را مسلم دارند و نکذارتکه کاشا من کان با اودر کار آن
بقاع و اوقاف طریق مزاحمت و منازعت سپرد و همچنین عقد مجلس و عظ در مسجد یشیم کران و مسجد زر کران
و مدرسه اتابکی و رباط ریسمان فروشان و تیمار داشت خزانه کتب درین رباط بوی بازگذازند و اورا مستخلص
کرداشت و در مسجد جامع شهر موضعی که مناظره را معهوداست و مقبول ظمیرالدین امام الشرف باشد بوی دهند...
(aynı eser, vrk, 36).

175 İbn el-Cevzi, *el-Munatazam*, Ayasofya ktp. V, No. 3097, 483 yılı vakıfları ve Bundâri, türkçe tercümesi, s. 81 (Tarih Kurumu neşri).

risin maaşı gösterilmektedir. Diğer Selçuk medreselerinde ve meselâ Altun-aba vakfiyesinde müderrisin maaşı yılda 800 dinar (gümüş), Gök medrese müderrisinin ayda 150 dirhem, Cacaoğlu medresesi müderrisinin de yılda 720 dirhem olarak kaydedilmiştir. Bu kayıtlar Selçuklular devrinde, vakıflarından, müderrislere yılda takriben, 1000 - 1500 lira (harpten önceki kıymeti ile) kadar bir para tahsis ediliyor demektir.

Vakfiye, medresede bir *mu'îd'in* bulunduğunu kaydediyor. Diğer vakfiyelerde umumiyetle iki ve Sivas'taki Burûciyye medresesinde üç *mu'îd'in* mevcut olduğu görülüyor¹⁷⁶. Nahçıvanî'nin eserine dercettiği bir tefviz vesikası *mu'îdlik* (*i'âdet*) vazifesinin ilmî mahiyetini göstermek bakımından burada zikredilebilir: "Talebe için müderristen sonra *mu'îdden* büyük bir mevki yoktur; Mevlânâ Cemaleddin Ali güzel ifadesi ve irşadiyle mümtaz olduğundan Nizamiyye medresesine *mu'îd* tayin edildi. Talebenin derslerini *i'âde* eder; eğer talebenin istidadı hususunda müderrisin sehvi olursa onu tashih eder; daima talebe ile mübahese ettiği için onları tanır ve müderrise bilgi verir, dersin değiştirilmesi lüzumunu bildirir; talebenin istidadı olduğu dersile uğraşır ve ona bunu öğretmeğe çalışır,"¹⁷⁷. Esasen ona *mu'îd* denilmesi, müderris dersi verdikten sonra talebenin bunu anlaması ve buna dair müşkülleri halletmek maksadıyla bu dersi tekrarlaması (*i'âde*) dolayısıyla¹⁷⁸. Bizim vakfiyede *mu'îde*, müderrise tahsis edilen maaşın yarısı verilmektedir. Nitekim Cacaoğlu vakfiyesinde buna yılda 300, Altun-aba vakfiyesinde yılda 240, Gök medrese vakfiyesinde de iki *mu'îdden* her birine ayda 50 dirhem veriliyor. Karatay vakfiyesinde *mu'îd'in* de Hanefî mezhebinde bulunması şart koşulmuştur. Bu ilmî mevki bugünün asistanyile doçenti arasında bir yere tekabül eder.

Bizim vakfiye, medresede ne kadar talebe okuduğunu kaydetmediği gibi bunların maaşlarının miktarını da tesbit etmiyor. Yalnız on hisseye ayırdığı vakıf gelirinin yedi hissesini imam ve talebelere tahsis atmıştır. Halbuki diğer vakfiyelerde çok defa talebe ve maaşları gösterilmiştir. Meselâ Altun-aba vakfiyesinde üç dere-

¹⁷⁶ İ. H. Uzunçarşılı ve Ridvan Nafiz, *Sivas şehri*, s. 112.

¹⁷⁷ *Düstâr ül-kâtip*, 210 a.

¹⁷⁸ المعيد وهوناني رتبة المدرس فيما تقدم و اصل موضوعه انه اذا القى المدرس الدرس وانصرف اعاد (Kalkaşandı, *Şubh ul-a'şâ* V, s. 464).

ceye ayrılan 38 talebeden üçü istidlâl yapabilen (fakih) ilerlemiş talebe olup bunların her birine ayda onbeş, orta derece veya devrede bulunan 15 talebeden herbirine ayda on, müptedi yirmi talebenin herbirine ayda beş dirhem para ve ayrıca da günlük yemek verilmektedir. Cacaoğlu vakfiyesinde onun Kırşehir'de yaptırdığı medresesindeki üç ilerlemiş talebeden herbirine yılda 120 dirhem, Sivas'taki Gök medresenin istidlâl yapacak mütemeyyiz beş talebesinden herbirine ayda on dirhem para ve *Dâr üz-ziyâfe*'den üç öyün yemek verileceği yazılıdır. Sivas'taki Burûciyye medresesinin otuz fakihı kaydediliyor, ki fakih umumiyetle ilerlemiş talebeye denilmiş olmasına rağmen bununla buradaki bütün talebenin kastedildiği muhakkaktır¹⁷⁹. Umumiyetle bu devir medreselerinde tahsilin üç devre veya dereceye ayrıldığı anlaşılmaktadır. Bununla beraber Karatay vakfiyesinde talebe fakih ve mülâzım adıyla iki kısma ayrılmış gözüküyor. Bizim vakfiyelere göre Selçuk medreselerinde talebe miktarı 20 ile 40 arasındadır. Fakat vakfiyelerin verdiği bu miktar vakıftan maaş alan talebeyi gösterdiğinden maaşsız olarak devam eden talebenin mevcudiyetini nefyetmez. Herhalde vakıf geliriyle okuyan talebeden başka kendi parasıyla veya başka bir yardımla okuyan talebeler de mevcut olmuştur, ki buna dair vakfiyelerin herhangi bir kaydına rastlanamamıştır. Böyle olsa da medreselerin çokluğu dolayısıyla bir medresenin mahdut sayıda talebe yetiştirmesi telâfi edilebiliyor demektir. Meselâ elimizdeki iki vakfiyenin kayıtlarına dayanarak bildiğimize göre XIII üncü asırda Sivas'ta on üç medrese vardı. Medreselere maaşlı olarak talebe seçim ve kabûlünün ne şekilde yapıldığı hakkında da ne vakfiyelerde, ne de başka yerde bir kayda rastlayamadık. Altun - aba vakfiyesinde medresede beş yıl bulunduğu halde çalışmayan, muntazam bir surette devam etmeyen ve kabiliyet göstermeyen talebenin oradan çıkarılacağı yazılıyor. Bununla beraber maaşı vakıftan olduğu ve vâkıfın şartlarına uyduğu halde talebelerin medreselere alınması ve maaşa bağlanması, her hususta gördüğümüz dikkate şayan Selçuk devletçiliğinin icabı ve devamı olarak, devletin emir ve müsaadesiyle mümkün olmaktadır. Nitekim Tebriz'de Medrese-i Mecdiye'ye kabul edilen bir talebeye ait bir tefviznâme bu bakım-

¹⁷⁹ *Sivas Şehri*, s. 112.

dan ehemmiyetlidir : “ Tebriz hâkimleri ve umumî vakıf mutasarrıfları, Mecdiye medresesi mütevellileri bu tarihten sonra Sadreddin Muhammed’i medresenin bir talebesi (fakîh) bilsinler ; ilim tahsilinde ilerlesin ve kendisine riâyet edilsin. Vâkıfın şartına göre bir talebeye ayrılan para ve zahire tam olarak kendisine verilsin. Bu suretle o geçim derdinden kurtularak kendini tamamiyle Şeriat ilimlerini öğrenmeğe hasretsin,, denilmektedir¹⁸⁰. Mevlânâ Celâleddin Rûmî’nin Muineddin Pervâne’ye yazdığı bir mektup da dikkati çekmektedir. Mevlânâ bu mektupta İhtiyareddin ve İmadeddin adlı iki talebenin birkaç dirhem olan maaşlarının medreseden kesilmesi üzerine bunların Allah’tan başka kimsesi olmadığı için bu paranın temin edilmesini Pervâne’den rica etmektedir¹⁸¹. Bununla beraber bu maaş kesilmesi sebebi hakkında bir işaret taşımamaktadır ; bu hâdise bunların herhangi bir kabahat veya liyakatsızlığı eseri ise Mevlânâ’nın neden bunları himaye ettiği anlaşılabilir. Gök medrede yatan talebenin bekâr olması, şer’î bir özürle evlenen talebenin de medresede haftada iki gece kalması vakfiyesinde şart olarak kaydediliyor. Selçuk medreselerinde devam müddetinin kaç yıl sürdüğü hakkında bir bilgimiz yoktur. Yalnız Cacaoğlu vakfiyesi ileri talebenin (fuḫahâ) üç yıl sonra medreseyi ikmal ettiği hakkındaki kaydı bu devrenin müddetini gösterir ise de başlangıç ve orta derecelerinde ne kadar kalındığı malûm olmadığından bütün tahsil müddetini hesaplamak mümkün değildir. Bunun muahhar devirlerdeki müddete muvafık olduğu tahmin edilebilir. Bizim vakfiye medresede beş mâhud günde tedrisat yapılacağını söylerken o zamanki medreselerin haftada beş gün tedrisat yaptığını ifade eder, ki bu, bizim bildiğimiz, cuma ve salı günlerinden başka günleri gösterir demektir.

Vakfiye birçok teferruat hususunda olduğu gibi medresede talebelerin yemek ve yatmak işleri hakkında da hiçbir şey söylemiyor ve orada bir mescidin bulunduğundan da bahsetmiyor. Halbuki bu devrin Altun-aba, Gök medrese, Kütahya’da Yakub Bey medresesi, Kastamonu’da Candaroğlu medresesi, Karaman’da İbrahim Bey medresesi gibi büyük medreselerinin yanında imâretleri ve mescitleri de vardır. Bu medreselerin ima-

¹⁸⁰ *Düstûr ül-kâtip*, vrk. 120 a.

¹⁸¹ *Mevlânâ’nın mektupları*, s. 68-69.

retleri mensuplarının yemeklerini pişirdiği gibi dışardan gelen ilim ve tasavvuf mensuplarını da misâfir ederlerdi. Bilhassa bu devirde muhtelif sınıf halktan beyler saraylara, tüccarlar hanlara, dervişler zâviyelere misâfir edilirken ilim adamları da medreselere indirilirdi. Bundan dolayı başlıca medreseler aşhane ve yatak yerlerini ihtiva ediyorlardı, ki Karatay medresesinin de aynı mahiyette olması icabeder. Nitekim Taceddin bin Ahmed er-Rufâi Konya'ya gelince şehrin büyükleri, halk ve Fütüvvet erbabı kendisini karşılayarak onu ve beraberindeki şeyhleri Karatay medresesine indirmişlerdi; bu, orada bu gibi misâfirleri kabul edebilecek bir tesisin mevcut olduğunu gösterir¹⁸². Bunun gibi medreselerin daima mescid ve câmilerle lâzım gayrı mufârik bir şekilde birlikte bulunmaları dolayısıyla orada bir mescidin de bulunması icabeder. Esasen yukarıda Eflâkî'den naklettiğimiz bir rivâyette Karatay'ın oraya gidip Mevlânâ'nın arkasında namaz kılması böyle bir istidlâl için kâfidir. Nitekim XVI ıncı asır tahrir defterinde medresenin vakıflarından bahsedilirken orada bir de Mescid-i Karatay'ın bulunduğunu kaydediyor ve vakfiyemizde olmadığı halde "imâmet muderrise meşruttur," deniliyor¹⁸³. Diğer taraftan vakfiyenin meskût geçmesine rağmen Sâhibiyye, Burûciyye, Altun-aba medreseleri gibi bunun da bir kütüphanesi olacağını sanabiliriz. Karatay vakfın on hisseye ayrılan gelirinden bir hissesini, ölümünden sonra kardeşi Seyfeddin Karasungur ve Kemaleddin Rumtaş ile bunun oğullarından olacak olan müteveliye, yarım hissesini de kardeşi çocuklarından olacak olan kapıcı (bevâb) ve feraşa tahsis etmiştir. Zeylinde de günde iki defa kur'an okuyan iki hafıza ayda otuzar, çeşmenin temizliğine bakan kimseye de otuz dirhem ayrılmıştır. Medresenin XVI ıncı asırdaki faaliyetini aşağıda arazi tahrir defterinden çıkardığımız metin gösterdiği gibi 17 inci asır başlarında (1018-1609) tamirine dair bir mühimme kaydı da mevcuttur¹⁸⁴.

c. Medresenin vakıfları

Medreseye önce Divriği'ye bağlı Hornavıl köyü ile —ki bugün mevcut olan bu köyün hududu Nurşın köyü, Ardıçlı-bel dağı,

¹⁸² *Menâkıb ül-Şârifîn*, vrk. 168 b-169 a. Huart terc. II, p. 203.

¹⁸³ *Defter-i evkaf-ı livâ-i Konya*, No. 584 vrk. 18 b. Bu mescit bugün de mevcut olup çini tezyinatı göze çarpar (TOEM. XXXIII, s. 533).

¹⁸⁴ Bak. M. Koman ve F. Uğur, *Celâleddin Karatay*, s. 48 not 22.

Eke kervanı denilen yere — Konya'nın zâhirinde, Çaşnigir kapısında bir parça arazi — Yunus vakfı, Melek hatun, Saliha hatun, Emine mülkü ve Kameddin mezarlığı bunun hudutlarını teşkil eder - ve Konya'nın batısında, Buğday pazarı yanında bir han, bir parça arazi ve birbirine bitişik üç dükkân ve Konya'da Sultan kapısında, medresenin yanında, beş dükkân ile bir hücre - ki bunların hududu yol, medresenin yolu ve Necmeddin Behramşâh mülküdür - vakfedilmiştir. Vakfiyenin zeylinde medreseye sonradan Konya havalisinde Kõmese, Orduözü ve Kõralma (كور الله) adıyla birbirine bitişik üç köy vakfedilmiştir, ki bunların hudutları arasında zikredilen Kavak, Eksile, Çomaklı köyleri bugün de mevcuttur. Yanekin adıyla zikredilen, Osmanlı arazi tahrir defterinde köy olarak geçmektedir. XVI ncı asra âit vakıf defterinde medresenin kaydedilen vakıflarını aynen buraya naklediyoruz:

"Vakf-i medrese-i Emîr Karatay bin Abdullah ber müceb-i vakf el-müseccel bi-iznâ-il-kadı Ebu's-Senâ Mahmûd bin Ebi Bekir bin Ahmed el-Umevî el-hâkim bi-Konya fî sene işneyn ve hamsîn ve sitte mie el - hicriyye. Tevliyet evlâd-i vâkıf neslen ba'de neslin; ba'de'l-inkıraz evlâd-i ahaveyh : ba'de 'uteka ve evlâd-i 'uteka ber müceb-i kitâb-i vakf.*

Karye-i Hatunsaray fî kitâb-i vakfiyye Kûfû Kilise mesturdur. Öşr-i reayâ maâ nisf-i öşr-i müsellimân vakf-ı medrese-i Karatay maâ öşr-i çiftlik der karye-i mezkûr, hasılat öşr-i gallat ve bağ ve bostan ve kendir.

Karye-i Kõmese tâbi-i Hatunsaray, öşr-i reayâ maâ nisf-i müsellimân vakf-i Medrese-i Karatay, hasılat 2700.

Karye-i كور الله tâbi o, öşr-i reayâ maâ nisf-i öşr-i müsellimân vakf-i medrese-i mezkûr; hasılat gallat ve nisf-ı öşr-i kovan ve öşr-i bostan 1200.

Karye-i Ordu özü tâbi-i Hatunsaray öşr-i reayâ maâ nisf-i öşr-i müsellimân vakf-i medrese-i mezkûre. Hasılât öşr-i gallat ve nisf-i öşr-i kovan ve bostan ve ketan 1230.

Karye-i Yanekin tâbi-i Hatunsaray nisf-i öşr vakf-i medrese-i mezkûre, hasılat nisf-i öşr-i gallat ve ketan ve kovan 710.

Meğriler tâbi-i Hatunsaray hasılat öşr-i gallat ve bağ ve bostan ve nisf-i öşr-i kovan 2300.

Mezrea-i Avcı kaya tâbi-i Sa'id ili nezd-i sınır-i karye-i Saray ili hasılat-i gallat 100.

Karye-i Kışlacuk tâbi-i Hatunsaray nisf-i öşr vakf-i medrese, hasılat nisf-i öşr gallat ve bostan ve kovan ve nisf-i resm-i âsiyâb 1340. Yekûn 15450.

Zemîn-i Çukur der civâr-i dekâkin 5 bağat fi sene 60.

Kıt'a-i arz 'an zemîn-i çukur, hâliya bağat olmuştur fi sene 'an icâre 300.

İcâre-i zemîn-i hâneha der muhalle-i Çavuş, bâb 12, beher hâne fi 2, fi sene 24.

İcâre-i zemîn-i hânehâ der mahalle-i mezkûr ve derûn-i Kalendar-hâne 2, sene 32.

İcâre-i zemîn-i dekâkin der pazar-i Südeger fi sene 300.

Zemîn-i Kurbâğa çukuru der cânib-i mâden-i دولو 4 dönüm. zemîn der nahiyeh-i . . . 35.

Çayır Güdük der karye-i Hatunsaray ber müceb-i Seyyid 'İsâ Kadı-i Gülnâr ve kadı Hacı Çelebî el müteveli bi-Konya, fi 500.

Âsiyâb-i Hatunsaray 1, der karye-i Ordu özü 1. Yekûn 1396. Cem'ân 16846, el-masraf 'an mahsul müderrise, ba'de tamir ürrakabaya, Cihet-i vazife-i müderris, imâmet müderrise meşrutur ber müceb-i vakıf-nâme, fi yeum 30, fi sene 10 800, cihet-i talebe nefer 5, fi sene 800. Cihet-i tevliyet öşr-i mahsul; taamları İbrahim Bey bin Karaman imâretinden verile¹⁸⁵.

Diğer bir vakıf defterinde de medresenin bu vakıfları kısaca kaydedilmiştir¹⁸⁶.

C. Karatay Dâr uş - Şulağâsı

Karatay'ın bu binası Antalya'da olup cami haline sokulmuş olduğundan veya bir câmii de ihtiva ettiğinden halk arasında Karatay câmii adıyla tanınır. Üzerindeki kitâbe bunun Dâr uş - Şulağâ olduğunu ve 648 de yapıldığını göstermekte ise de yapıcısını kaydetmiyor¹⁸⁷. Kervansaray'da olduğu gibi burada da

¹⁸⁵ Defter-i evkaf-i livâ-i Konya No : 584, vrk. 186. Bu kayıtlar 1334 (hicrî) tarihinde Vakıflar Umum Müdürlüğündeki 608 numaralı deftere de (s. 148) nakledilmiştir.

¹⁸⁶ Vakf-ı medrese-i Karatay der nefsi Konya, mutasarrıf-i tevliyet der tasarruf-i Alâeddin 'an evlâd-i Karatay (No: 256. vrk. numarası yok).

¹⁸⁷ Kitabesi şudur: تمت عمارة دارالصلحة المباركة في دولة مولانا السلطان الاعظم شاهنشاه المعظم ظل الله في العالم مالك رقاب الامم سلطان ملوك وسلاطين العرب والعجم عز الدنيا والدين غياث الاسلام والمسلمين ابوالفتح كيكائوس بن كيكسرو بن كيتباد برهان امير المؤمنين في شهر سنة ثمان و اربعين وستماية (Süleyman Fikri, *Antalya tarihi*, s. 54; N. Riefstahi, *Cenub-u garbi Anadolu'da Türk mimarisi*, s. 71).

adının bir tevazu eseri olarak zikredilmemiş olmasına rağmen halkın verdiği Karatay adı yapının bânisini gösterdiğine şüphe yoktur. Gerçekten medresesi vakfiyesinde medrese yıkılıp imârı kabil olmazsa vakıflarının Antalya yolunda, kalenin zâhirinde bulunan Dâr uş-şulehâ'ya ve Kervansaray'a tahsis edileceğini kaydetmektedir¹⁸⁸. Bu, adından anlaşılacağı üzere, bir zâviye veya bir imâretten başka birşey değildir. Hakikaten XIII üncü asrın sonlarında yazılan *Gunyet ul-kâtib* adlı inşa kitabının kenarında Celâleddin Karatay hankâhının Antalya'da olduğu ve sofası boyunun 48, eninin de 30 ayak tuttuğunu gösteren bir kayıt mevcuttur¹⁸⁹. Medrese vakfiyesinde medrese yıkıldığı takdirde vakıflarının Dâr uş-şulehâ'ya verileceği yazılırken onun şartlarına göre olacağı kaydedilmektedir, ki bu Dâr uş-şulehâ'nın vakfiyesi olduğunu gösterir ise de maalesef bu vakfiye henüz ele geçmemiştir. Vakfiyede orada bir câmi bulunduğu bahsediliyorsa da bunun ayrı bir câmi mi, yoksa Dâr uş-Şulehâ'ya mı ait olduğu belli değildir. Binanın boyu 25, eni 20 metredir.

3. Karatay'ın vakfiyeleri

A. Kervansaray vakfiyesi

Tarihî kıymeti dolayısıyla Selçuk vakfiyelerinin en mühimlerinden olan bu vesikanın mevcudiyetinden Halil Edhem bahsetmiş olmakla beraber vakfiyenin verdiği malûmat bugüne kadar meçhul kalmıştır. Filhakika Halil Edhem Bey, yukarıda bahsettiğimiz Kervansaray'a dair makalesinde, 1322 yılında, Sivas'tan geçerken bir dâvâ dolayısıyla mütevellileri elinde bulunan, vakfiyeyi gördüğünü ve fakat tetkike muvaffak olamayıp sadece yazılış tarihini ve şahitler arasında Divrikli İshak bin Şahinşah bin Süleyman'ın dikkatini çekerek bunun Mengüçük ailesinden olduğunu tesbit etmekle iktifa ettiğini söyler¹⁹⁰. Biz "Selçuk kervansarayları,, adlı makalemizde baş-

... إلى مصالح دارالسلطنة التي بناها الواقف المذكور بحمد الله تعالى عمراً طويلاً بمخرصة طريق¹⁸⁸ (satir, 60). الظالمية بظاهر قلعة التي فيها الجامع حسب شروطه في دارالسلطنة

سنة انتفاء أمير جلال الدين قراطاي که در مخرصة الظالمية است بقدم کاتب حروف طویش چهل هشت¹⁸⁹ (Varâk, 72 a). قدم است وعرضه سی قدم اما برعنه

¹⁹⁰ Halil Edhem, TOEM, XXXIII, s. 519; keza Van Berchem et Khalil Edhem, *Corpus Inscriptionum Arabicarum*, IIIe partie, *Asie Mineur*, Le Caire 1910, p. 90 note 2.

lıca kaynak olarak bu mühim vesikaya dayanmak suretiyle ilk defa bunun verdiği tarihî bilgileri ilim âlemine arzettik¹⁹¹. Büyük bir tesadüf eseri olarak zamanımıza kadar gelen ve Ankara Etnografya müzesinin himmetiyle alınarak orada muhafaza edilen bu eser bir tomar halinde bez üzerine yazılmış olup boyu 10.64, eni 0.27 metredir. Asıl ve zeyl olmak üzere iki kısımdan müteşekkil olan metnin aslı ön ve zeyl arka kısmında bulunmaktadır¹⁹². Aslın nihayetinde vakfiyenin sudur tarihi 643 ve yazılış tarihi 645 senesidir, ki bu tarih II. İzzeddin Keykâvüs zamanıdır. Gerçekten vakfiyenin giriş kısmı mahiyetinde olan baş tarafında, hemen bütün vakfiyelerdeki âdete uygun olarak, bu hükümdarın ismi zikredilmektedir. Zeyli 645 senesi sonları ile 646 senesi cemâziyelevvel ve receb aylarında yapılmış kısımları ihtiva eder. Aslın ve zeylin başında, Besmele'den sonra, bütün Selçuk devri arşiv vesikaları ve vakfiyelerinde olduğu gibi, tuğra makamında kırmızı mürekkeple ve ayrı olarak yazılmış bir "sultan," kelimesi mevcuttur. Aslın başında tescil kısmı çok silik olmakla beraber Muhammed bin Mahmud bin Muhammed adı okunabilmekte olduğundan ve zeylinde de aynı isim er-Râzi nisbetiyle birlikte geçtiğinden tescili yapan hâkimin hüviyeti tesbit edilebiliyor. Esasen şahitlere ait metinlerde bizim kadıdan sık sık İzzeddin lâkabiyle bahsedilmektedir, ki bunlar vakfiyenin tescilini yapan hâkimin, Karatay'ın hayatından bahsederken söylediğimiz gibi, vezir olan İzzeddin Râzi olduğunu meydana koymaktadır. Aşağıda metinlerini verdiğimiz 646 tarihli mescit ve zâviye vakfiyesiyle 651 tarihli medrese vakfiyesini tescil eden aynı kadı olduğundan ve bu zat bu tarihlerde Konya kadısı bulunduğundan Kervansaray vakfiyesinin de, Kayseri'de değil, Konya'da tanzim ve tescil edildiğini tesbit edebiliyoruz demektir. Bu suretle hâkimin tesciline ait silintiler dolayısıyla malûmat bakımından bir gaip bahis mevzuu olamaz. Bununla beraber okunması güç veya imkânsız yerler sâde bu tescile ait olmayıp asıl metnin baş tarafları da aynı akibete uğramıştır. Fakat bu kısım tamamiyle tâzim ibarelerinden müteşekkil olduğu için vakfiyenin tarihî ehemmiyetini azaltacak bir mahiyet arzetz. Aslın metni 296, zeylin metni de 152 satırlık bir yer tutar. Vakfiyenin geri kalan kısım-

¹⁹¹ Belleten XXXIX.

¹⁹² Vakfiyenin istifademe konulmasında kolaylıklar gösteren Müze Müdürü Prof. Remzi Oğuz Arık'a teşekkür ederim.

ları iyi muhafaza edilmiş olduğundan bu kısımlarda okuyamadığımız kelimeler hemen ehemmiyetsiz ve pek azdır, ki bunlara, yeri geldikçe, işaret edeceğiz. Asıl ve zeylin tescilini yapan hâkim gibi şahidler de ekseriyetle aynı şahıslardır. Bunları okuyucuya kolaylık olması için aslındakileri A. B. C. . . . ve zeylindekileri de a, b, c. . . işaretlerle göstereceğiz.

Vakfiyenin türlü dâvâ ve vesilelerle türlü tarihlerde Kayseri mahkemesine götürülüp tasdik edildiğini gösteren muahhar tescillere ve bunlara ait şahitlere rastlamaktayız; bunlar vakfiyenin yalnız yüzünde (aslı metnin altında) dir. Hatta zeyildeki bütün şahitlerin aslında da mevcut olması aslına imza koyan şahidlerin yalnız bunlar ve diğerlerinin hep muahhar olduğu birdenbire akla gelebilirse de, yazı farkına rağmen, bunlardan bir kısmının aslı şahidler olduğu, şahadetlerini hâkim İzzeddin'in hükmü dolayısıyla yaptıklarından, anlaşılmaktadır. Bu suretle vakfiyenin aslında olan şahidlerle muahhar tescilleri ve şahitleri birbirinden ayırmak mümkündür; bu münasebetle biz muahhar olan tescil ve kayıtları italik harflerle göstermeyi uygun bulduk. Bunların bir kısmı 734, 810, 820, 1253, 1267 tarihlerini taşımaktadır. En eskisi olan 734 tarihli tescil türkçedir. Bu tarihte türkçenin mahkeme dili olarak kullanılıp kullanılmamasından sarfı nazar dil bakımından bu metin Osmanlı devri diline uygun gözüküyor. Bundan dolayı metin imkân verse idi تسمیایه یی سبعمیایه olarak okurduk.

Diğer vakfiyelerde olduğu gibi burada da metnin filolojik hususiyetlerle uğraşmadan sadece onun verdiği tarihî bilgiler üzerinde durduk. Vakfiyenin verdiği tarihî malzemenin bir kısmını yukarıda kullanmış bulunduğumuzdan burada bazı hususlar üzerine dikkati çekmekle iktifa edeceğiz Selçuk tarihine ait kaynakların kifayetsizliği dolayısıyla devrin ricali hakkında vakfiyelerin büyük bir ehemmiyeti olduğu aşikârdır. Bu münasebetle Divrik'teki Mengüçük'lerden İshak bin Şahinşah bin Süleyman'ın vakfiyede şahit olarak bulunması bu aileden yeni bir şahsın mevcudiyetini meydana koymuştur, ki buna mescit ve zâviyeye ait vakfiyede de rastlamaktayız. Şahitlerden Sunkurca'nın, Şemseddin Hoca Mesud'un azadısı olduğu kaydediliyor; bu Şemseddin Hoca Mesud, II. Gıyâseddin Keyhusrev ricalinden olup¹⁹³ bunun Eyuphisar bölgesinde

¹⁹³ İbn Bibî, s. 510.

bir kervansarayı vardır¹⁹⁴. Mahmud bin Ali bin el-Hüseyin es-Simcûri'nin Karatay'ın yakın arkadaşlarından olup Horasan'daki Simcûrlar ailesinden gelen Tercüman Taceddin Simcûrf olduğunda şüphe yoktur¹⁹⁵. Filhakika medrese vakfiyesi ve zeyillerinde adı şeceresiyle birlikte Taceddin Mahmud bin Ali bin el-Hüseyin es-Simcûrf şeklinde tam olarak verilmekte ve "Seyyid üt-terâcime," kaydıyla de vazifesi gösterilmektedir. Bu suretle bunun 660 yılında hayatta ve bu tarihe kadar da eski vazifesinde olduğu meydana çıkar. Şahitler arasında Tokatlı Yusuf bin İbrahim bin Buğra Han adı dikkati çekmektedir, ki aynı şahıs zâviye ve mescid vakfiyesinde de mevcuttur. Buğra Han ad veya unvanının İliğ Hanlar¹⁹⁶ sülâlesine mahsus olması dolayısıyla de bu şahsın, Çankırı, Kastamonu taraflarında fütuhât yapan Karatekin gibi¹⁹⁷ bu aileden olup Tokat'a gelip yerleşenlerden olduğu kabul edilebilir. Şahitler listesi bize bu tarihte *emîr-i mahfil* bulunan Mervli Ali bin Muhammed adlı bir devlet adamının mevcut olduğunu göstermektedir, ki buna medrese vakfiyesinde de rastlamaktayız. Vakfiyede verilen mülk-i Sultan, arazi-i Sultan, hıristiyan ve müslüman mülk sahiplerine ait kayıtlar ile diğer tarihî malzeme başka bir yazımızda işleneceğinden burada bu kadarıyla iktifa ediyoruz.

B. Medrese vakfiyesi

Neşretmekte olduğumuz bu vakfiye Vakıflar Umum Müdürlüğü arşivinde bulunmaktadır;¹⁹⁸ elimizde vakfiyenin aslı mevcut olmayıp 1329 (Hicrî) senesinde "sudur eden irade-i aliye mucibince," kaydolunması, aslının veya eski bir müstensahının kayıt tarihinde meydana olduğunu gösterirse de bugün asıl metnin nerede veya kimde bulunduğunu bilmiyoruz. Fakat bu kadar yakın bir zamanda istin-

¹⁹⁴ Aksârayî, s. 125

¹⁹⁵ İbn Bibî, s. 566, 585.

¹⁹⁶ Benim *İliğ unvanı* adlı makaleme (Türkkıyat mec. VII) bakınız.

¹⁹⁷ Z. Velidi Togan, *Umumî Türk Tarihine giriş*, İstanbul, 1946, s. 188.

¹⁹⁸ Defter No. 577, s. 28-31. *«İşbu vakfiye mahkeme-i evkafın 9 Muharrem 1329 tarihli ilâmî üzerine 24 rebî'ül-evvel tarihinde sudûr eden irâde-i aliyye mucibince kaydolunmuştur. Galata kadısı Muhammed Hâşim bin Osman»*. Bana metnin düzeltilmesinde yardımlarda bulunan Şark Dilleri Profesörü Necati Lugal'a ve bu vakfiyenin ve vakıflar arşivindeki diğer vakfiyelerin fotoğraflarını bana temin eden Kurum'un başkâtibi Bay Uluğ İğdemir'e teşekkür ederim.

sah edilmiş olması aslının mevcut olduğunu ve meydana çıkmasına ümit bağlamanın yerinde olacağını göstermektedir¹⁹⁹.

651 de yapılan vakfiye ile 652 ve 660daki zeyilleri bir aradadır. Yukarıki vakfiyeler gibi bu vakfiyenin aslı da Kadı İzzeddin Râzi tarafından tescil edilmiştir ki bu, gerek baştaki tescil kısmından ve gerekse şahitlere ait ifadelerden anlaşıl-maktadır. Bizim neşredebileceğimiz metin çok bozuk olup, biz bu bo-zuklukları ve yanlışları mümkün merteye düzeltmeğe çalıştık. Fakat aslın metninde bir köyün vakfedildiği görüldüğü halde aşağıda iki köyün zikredildiği (Karyeteyn el - mezkûre'teyn) kaydı ya diğer köyün müstensih tarafından atlandığını veya yanlış okunarak ifâdeyi tesniye yaptığı tarzında anlaşıl-mak icabeder; biz bu iki ihtimalden birini bertaraf edemedik. Bunun da asıl nüshası başında mümasilleri gibi Besmele'den sonra kırmızı mürekkeple yazılmış bir "Sultan,, kelimesi olması lâzımken müsten-sih tarafından ihmal edilmiştir. Vakfiyede 52 kadar bir yekûna baliğ olan bir şahit listesinin mevcudiyeti bunlardan bir kısmının vakfiyenin muahhar tescillerine ait olacağı zannını vermekte ise de şahitlere dair ifadeler buna manidir. Bu, vakfiyenin yapıldığı za-manda Karatay'ın haiz olduğu büyük nüfuz ve medresenin ehem-miyetiyle izah edilse gerektir. Şahitler arasında bizim diğer kay-naklar vasıtasıyla isimlerini tahkik edebildiklerimiz azdır. Şahitler-den (39 uncu şahit) Muhammed bin el-Hüseyin es-Seyyid el-Ca'ferî adını taşıyan kimse, Mufassal İbn Bîbî'yi yazan şahsın kün-yesi es-Seyyid el-Câferî olması, bunun da bu aileden olabileceğini göstermektedir. Filhakika Mufassal'ı yazan müellifin adı el-Hüseyin bin Muhammed bin Ali'dir. Bu vaziyette Muhammed bin Ali, Keyku-bâd zamanında Anadolu'ya gelen Bîbî Münecçime'nin kocası tercü-man Meçdeddin Muhammed bin Ali olmak icabeder, ki bu, Mufassal'ı yazan Hüseyin'in babasıdır. Bu zamanlarda devlet hizmetinde bulu-nan Meçdeddin Muhammed'in şahitler arasında bulunabileceği bir şüphe götürmez.

¹⁹⁹ Vakıflar arşivinde bulunan bu muahhar kopyalar birçok vakfiyelerin asıllarının hususî ellerde mevcut olduğunu gösterdiğinden bunlara sahip olanla-rın bu hususta ilgili ilmî müesseselere haber vermeleri, kendileri olmazsa bile fotoğraflarını, para mukabilinde de olsa, hediye etmeleri, millî tarih için büyük bir hizmet olacaktır. Bu mühim vesîkaların millî tarih için ne büyük kıymet ifâde ettikleri ve bu toprakların tapu senetleri mahiyetini haiz oldukları göz-önüne getirilirse vatanperver türk halkından bu hizmeti beklemek hakkımızdır.

Böylece bu kayıt ile İbn Btbi müellifinin şeceresinden bizce malûm olmayan bir ismi daha tesbit etmiş oluyoruz, ki bu müellifin ismi olan Hüseyin adını taşıyan ve onun dedesinin babası bulunan Hüseyin el-Ca'ferî'dir. Yahya bin Muhammed adını taşıyan şâhid'in Mecdeddin Muhammed'in oğlu ve Muhtasar İbn Btbi'nin sahibi Nasreddin Yahya bin Muhammed olacağı akla geliyorsa da yaşca müşkül görüldüğünden şimdilik bu hususta kat'i bir şey söylenemez. Kervansaray ve zâviye vakfiyelerinde olduğu gibi bu vakfiyenin zeyillerinde de şahit bulunan Taceddin Mahmud'un mensup olduğu Sincûrf ailesinden üç şahıs (7, 19, 33) medrese vakfiyesinde şahit olarak bulunmaktadır; bunların burada yakın şecerelerinin ayrı ayrı olup sadece Şimcûrf nisbetini taşımaları bu aileden oldukça kalabalık bir zümrenin Anadolu'ya geldiğini göstermektedir. Şahitlerden Muzafferredin Hibetullah bin el-Muzaffer'in, 670 de Sivas'taki Burûciyye medresesini yapan ve türbesi bunun içinde bulunan, Muzaffer bin Hibetullah bin el-Muzaffer bin Abdullah el-Mufazzalî el-Burûcerdî olduğu şüphesizdir²⁰⁰. Bunun Muhammed bin Hibetullah bin el-Muzaffer adlı bir kardeşi olduğu da diğer bir şahidin (46) bu isimle zikredilmesinden anlaşılıyor. Kervansaray vakfiyesinde olduğu gibi burada da *emîr-i mahfil* Ali bin Muhammed şâhid olarak bulunmaktadır. Şahitlerden Sa'id bin İlyas ordu muhtesibi (muhtesib ül-'asâkir) olarak geçmektedir, ki Selçuk ordularında muhtesibin bulunduğu dair bu kayıt mühimdir. Mescid ve zâviye vakfiyesinin kâtibi ve şâhidi bulunan Ebi Sa'd es- Sincânî Medrese vakfiyesinin zeylinde de şâhiddir. Vakıfların hudutları münasebetiyle bir Necmeddin Behramşâh mülkü zikrediliyor, ki buradaki N. Behramşâh'ın I. Keykâvüs ricalından olan Candar Necmeddin Behramşâh olması mümkündür. Bu uzun şahitler listesinde Azerbaycan, İran, Horasan ve Türkistan'ın türlü şehirlerine nisbet edilen birtakım şahıs adlarının sık sık geçmesi de dikkati çekmektedir; bu keyfiyet Moğol istilâsının neticesi olarak kolaylıkla anlaşılabilir bir hâdise olup bu devrin diğer vakfiyelerinde de göze çarpar. Vakfiyede medreseye konduğu bildirilen şîrâzeli mushaf bugün İstanbul İslâm Eserleri Müzesine nakledilmiştir.

²⁰⁰ *Sivas şehri*, 108 - 112.

C. Mescid ve zaviye vakfiyesi

Karatay'ın bu vakfiyesi, metinde gösterildiği üzere, kardeşi Kemaleddin Rumtaş tarafından bina edilen mescid ve zaviyeye aittir. Kervansaray vakfiyesi gibi bez üzerine yazılan ve tomar halinde bulunan bu vakfiye, Karatay ailesinden geldiğini söyleyen Namdar Rahmi Karatay nezdinde muhafaza edilmektedir²⁰¹. Kervansaray vakfiyesi gibi bunun da muahhar bir kopyesi Vakıflar arşivinde mevcut değildir. Boyu 4.95, eni 0.375 metre olup metin 2.50 metrelik kısmını işgal eder ve 99 satırdan ibarettir. Kervansaray vakfiyesi gibi okunamayacak derecede herhangi bir tesire maruz kalmayıp iyi bir şekilde muhafaza edilmiştir. Yalnız yazının daha iyi okunması maksadıyla muahhar bir zamanda metin üzerinde mürekkeple gidilmiş olduğu görülüyor ki bu, bazı kelimelerin şekil değiştirmesine ve birtakım hataların meydana çıkmasına sebep olmuştur. Bunlar, bizim neşirde görülecek ve klişesiyle karşılaştırıldığı takdirde okuyucu tarafından da fark edilecektir.

Yukarıda söylediğimiz gibi bu vakfiye de diğerleri gibi Konya kadısı İzzeddin Râzi tarafından tescil edilmiştir. Kervansaray vakfiyesinde bulunan şahitlerden Divrikli İshak bin Şahinşah bin Süleyman ve Tokatlı Yusuf bin İbrahim bin Buğra Han burada da mevcuttur. Diğerleri şimdilik bizce malûm olmayan şahıslardır. Bu vakfiyeden bazı parçalar, yukarıda bahsettiğimiz Mesud Koman ve Ferid Uğur'un "Celâleddin Karatay,, adlı eserinde neşredilmiştir, ki burada vakfiye yanlış olarak Kemaleddin Rumtaş'a nisbet edilmiştir. Vakfın yapıldığı mescid ve zâviyenin Konya şehrinin zâhirinde, şark tarafında, hendek yanında yapılmış olduğu ve hududunda yol, Reşideddin'in vakfı olan sebzelik, nehir ve hendek tarafındaki diğer bir yolun bulunduğu metinde gösterilmiştir. Bu iki müesseseye Konya'nın dış kısmında Kasabhane kapısı civarında ve Kasaplar sırasında bir dükkân, kunduracılar (haffâf) sırasında başka bir dükkân, İhtiyar hamamı mevkiinde bir fırın, Konya'nın dış kısmında bir parça arazi ile Sızma köyü vakfedilmiştir. Bu vakıfların geliri mescit ve zâviyenin ihtiyaçlarına, imam ve şeyhe ve zâviyeye gidip gelenlerin masraflarına tahsis edilmiştir.

²⁰¹ Bu vakfiyeyi istifademe koyduğu için kendisine çok teşekkür ederim.

KERVANSARAY VAKFIYESİNİN METNİ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

سلطان

هو العلی

.....
..... محمد بن محمود بن محمد
.....

الحمد لله الذى ايد سواعد الدين و شيد بنيانه و مهد قواعد اليقين و اظد اركانه القاهر بالفنا
مادونه العالم من الثيب مكنونه المنجز من الوعد مضمونه الملبس من اطاع احسانه المعطى لمن
فسق عقبانہ 1 الموفق لادخار الزاد ليوم المعاد شيوخه و شبانہ ممزمن حرص صاحب البر
واعانه و مذل | من اعله 2 و اهانه و واجب لمن خشي مقامه امانه 5

كهدف الثقلين ظل الله في الحافقين قاتل الكفرة . . . و التمردين المنصور من الله المؤيد على
الاعداء محرز ممالك الدنيا ظهير كلمات (العليا) عز الدنيا والدين غياث الاسلام و المسلمين سلطان
ابى الفتح كيكوس بن السلطان غياث الدين كبخسرو بن السلطان علا الدين كيقباد امير المؤمنين
اعز الله انصاره 20

(3)

الامير الاسفهلار الكبير العالم العادل العامل للدين الحخير الزاهد البارع الورع
المظفر المجاهد المعاود الداهى المحسن الجميل المكرم المنعم الرؤف

1 Metinde عقانه ; 2 اهانه ye mürâdif veya yakın bir mânâya gelmesi
gereken bu kelimeyi اعله olarak okuduk

3 Boş bıraktığımız yerlerin bir kısmını okumak mümkün ise de arada mut-
tasıl boşluklar kalacağından ve bu kısım sadece dua ve tazim cümlelerinden ibaret
olduğundan tarihî hiç bir ehemmiyeti olmayan bu kısmı tamamiyle okunmamış
kabul ettik.

- 50 السالك التاسك جلال الدولة والدين | ثقة الاسلام والمسلمين مؤتمن الملوك و السلاطين مقرب الحضرة امين السلطان عمدة المملكة ناشرا الاحسان فريد الزمان وحيد العصر انجوبة الدهر ملك الابدال بهي الحاصل قطب الزهاد سيد العباد مزار الشريعة منزل البدعة صاحب الطريقة معنى الحقيقة
- 55 معدن الفصاحة كثر السامحة ملجاء الغربا منجاء الضعفا | عميم الفضل مصدق القول كثير الطول منبع الجود نادر الوجود عديم المثل نقي الاصل مبسوط الكف وافر الوصف ملاذ الفقرا موثل الامرا مجتبي امير الامرا ولى الله في الارضين منجز الارادات امير اسراء الطشت والدواة . . . 1
- قراطى 2 بن عبدالله، بلغه الله منيته واسمف بنيته واستجاب دعوته وضاعف في اشاعة الخيرات وافاضة المبررات رغبته وابد الى يوم الدين دولته و (اوفر) | نعمته وجعل الجنان منزلته وبيض يوم التناد غرته وزاد في عين الانام عزته ورفع الى العليين درجته واطال في العالم بقاءه ومدته وورقه رؤبة المحمد سيد البشر الذي شاهد الكفر صولته واطهر الاسلام واعلى رتبته ما طلع البدر في ظلامه وانسجم القطر من غمامه، امن النظر الى ما ذكرنا من المواعظ الشرعية وخلص نيته وقصر على الطاعة ساعته وحضر بين يدي الحاكم المسجل | اعلاه ادا الله ظله وعلاه وافر اقراراً صحيحاً شرعياً وعن القوادح عربياً في صحة عقله وبدنه وبلوغه طوعاً ورجياً من غير ان اكره او اجبر متفوهماً (بلسانه) من غير واسطة ولا ترجمان مستقلاً بذاته مستيداً بنصر فاته و تبرعته فيما ينسب اليه غير مولى عليه بانه وقف وحس وسبل، رجاء فضل الله العظيم في قوله تعالى: «والذين جاهدوا فينا لنهدينهم سبيلاً | وان الله لمع المحسنين» 3 وفي قول النبي عليه افضل الصلوة وازكى التحيات: « ما طلعت الشمس الا بعثت بجنيتها ملكان يناديان اللهم مجل لمنفق خلفا ولمسك تلقا » و في قوله عليه السلام: « السعيا شجرة في الجنة اغصانها متديلات من تعلق منها مده الى الجنة » و رغبة في ان يحله الله تعالى عراض جناه ويحبه بمفوه وغفرانه ويحله بحجم منوبته وتظه بظل صدقته كما قال النبي عليه السلام « المؤمن تحت ظل | صدقته يوم القضا حتى تقضى بين الناس » و رهبة من عديد عتابه و شديد عقابه « يوم تجد كل نفس ما عملت من خير محضراً و ما عملت من سوء تود لو ان بينها وبينه امداً بعيداً » 4 و « يوم يفر المرء من اخيه وامه و ابيه وصاحبه و بنيه لكل امرء منهم يومئذ شأن يفنيه » 5 ، جميع الحان الذي بناه من خالص | ماله ومحض مناله في اصلاح احواله فرمه مرممة حسنة على طريق محروسة آبلستان في اراضي قرية تعرف بسر اخور المستغنى عن التحديد لشهرته بيانه . . . 6 و افراده في الاراضي المذكورة على ابناء

1 Silik olan bu kelime, eger bu tarihte vâkıf Atabey olsa idi الملوك ابا الملوك tarzında okunabilirdi ; belki ابا الخيرات okunabilir.

2 56 cı satır hizasında, kenarda da قراطى yazılıdır.

3 Kur'an sûre XXIX ayet 69 ; 4 Sûre III, âyet 28 ; 5 Sûre LXXX, âyet 34-38 ;

6 Bir kelime silinmiştir.

السيل الواردين عليه و النازلين به و المتطرفين و السالكي الطريق المذكور بجميع حدوده و حقوقه و مرافقه و اصطلبه و مرابط الدواب و البناء و الفناء العلو و السفلى وفقاً صحيحاً شرعياً و تصدق به تصدقاً جائزاً مرعياً و حسبه تحييساً جائزاً مرضياً محرماً مؤبداً | مخلداً الى يوم الدين و انه وقف على مصالح الحان المذكور مصالح نازليه و وارديه و قوامه و امانته جميع الاملاك التي يأتي ذكر كل واحد منهم ¹ تفصلاً فمن ذلك :

جميع قرية تدعا بسرخر المذكورة التي الحان في اراضيها من مضافات محروسة قيصرية المحيط بجميع القرية حدود | اربعة الاول منها لزيق ² تخوم قرية ليكندون ³ و الثاني منها لزيق اراضي قرية خان و الثالث منها لزيق قرية كوئي و الرابع منها لزيق اعلى جبل في سفح دير يرف بمنسترز ⁴ :

و جميع القرية المدعوة بليكندون المذكورة من مضافات محروسة قيصرية المحيط بها حدود اربعة الاول منها لزيق تخوم قرية كندله ⁵ و لزيق تخوم قرية كولوته | والثاني منها لزيق تخوم قرية اكراك و لزيق تخوم هسيره ⁶ و لزيق تخوم قرية جما... ⁷ و الثالث منها لزيق اراضي قرية خان غسه ⁸ و لزيق تخوم قرية موحيس الى طريق ورأ الجبل به و الرابع لزيق تخوم قرية سراخر المذكورة و لزيق تخوم قرية كوئي :

و جميع الحمام المنفرد المبني بسوق محروسة قراحصار الشرق ⁹ المعروفة بهرامشاه المتصل بمدرسة الاميرالكبير كمال الدين رمتاش ¹⁰ | اخالواقف المذكور زادالله توفيقه المحيط به حدود اربعة الاول منها لزيق طريق يسلك الى خان بهرامشاه والثاني منها لزيق جنبنة هي وقف الجامع بقراحصار المذكورة المعروفة بالحطيب والثالث منها لزيق دكاكين الموقوفة الى الجامع المذكور والمدرسة المذكورة ومنه المرع والرابع منها لزيق دكاكين الموقوفة على الجامع منفرداً :

و جميع | الدار المنبئة بمحروسة قيصرية المنتهية احد حدودها الى ملك سنورستي بنت عمر

¹ Silinmiş olan bu kelimenin ifadenin iktizası bu kelimedden başka birşey olamayacağı kabul edilebilir.

² Hudutlar gösterilirken hemen her yerde aynı şekilde yazılan bu kelimenin bitişik, muttasıl, birbirinden ayrılmıyan arkadaş mânâsına gelen لزيق kelimesi olduğu şüphesizdir.

³ Noktalar tarafımızdan konmuştur; yukarda bu köy hakkında malûmat verilmişti (bk. s. 64).

⁴ Manastırız okunacak şekilde harekelenmiş olup bugün manastır dediğimiz kelimenin rumca telâffuzuna yakındır.

⁵ Nokta tarafımızdan konmuştur.

⁶ Kelimenin yarısı silik lduğundan yerini boş bıraktık.

⁷ Bu kelimeyi الشرق dan başka türlü okuyamadık (bk. s. 65).

⁸ كمال الدين dolayısıyla bunun رمتاش olduğunu çıkarabildik.

- والثانى منها لزيق ملك اسدالدولة قسطنطين والباقيان لزيقا الطريق؛
 وجميع الحاز بظاهر محروسة قيصرية بقرب درب ايواسيل بسوق القصابين المنتهية حدوده
 110 الى ملك امير حاج والى البيعة والى ملك الحاج محمد والى ملك ازوك والى ملك تريبانى والى |
 بيعة ايواسيل بقيصريه والى ملك الشيخ الياس والى ملك نجم الدين والى ملك عليشپر
 الصايغ والى ملك طومان والى ملك يانيل (؟) البراز والى ملك عربشاه والى الطريق؛
 وجميع الدار الاخرى بباطن محروسة قيصريه بمحلة تعرف بنجم الدين المنشى المنتهية حدودها
 115 الى ملك سر كيس القس والى ملك ميناس والى ملك | سيقاقون والى الطريق وجميع المقضبة
 بظاهر محروسة قيصريه على طريق مسجد الحضر والياس عليهما السلم المنتهية حدودها الى ملك
 المسامة قتلغ خاتون والى ملك خواجه احمد والى ملك الحاج اياز والى ملك الحاج فرخشاه؛
 120 وجميع المقضبة الاخرى بظاهر محروسة قيصرية بقرب محلة تعرف بامير المنتهية | حدودها
 الى ملك ميخايل والى ملك رومانى والى مسيل الماء هناك والى الطريق، بجميع مال الفرش من
 الحدود والحقوق والمضافات والمرافق والمراسم والاراضى السقية والاقرحه من تلالهما وجبالهما
 ومرافقهما ومنخفضهما سهلها وبروجيها ومروجهما مزدرعهما ومختشبهما ومحطبهما واجامهما
 125 واکامهما ومفايضهما وانهارهما واشجارهما وكرومهما وبساتينهما | وفراخ اغنامهما ومرابد
 جمالهما ومرابط دوابهما وبيوت اكرتهم ومواضع بيادرهما والحقوق الداخلة فيهما والخارجة
 عنهما على تنهى الوجوه باسرها سوى مالا يدخل في الوقف كالمساجد والمقابر والمسيلات المختصة
 بالمامة وبجميع مال الحمام من الحدود والحقوق والمرافق والمضافات من البناء والنفاء والمسلخ والا بول
 130 والابواب والبجاج والانايب والقنوت ومجرى المياه | وملقى الرماد وموضع العلف والخطب
 وبجميع مال الباقى من الاملاك المحدودة من الحدود والحقوق والتوايع والنواحي والمضافات والمراسم
 والملو والسفل ومطرح الثلوج ومجرى مياه الامطار وبجميع الحقوق الداخلة في جميع ما حدد (و) بين
 والخارجة عنها على تنهى الوجوه جهة اصلاً وتبماً قديماً وحديثاً متصلاً ومنفصلاً عامراً وغامراً
 135 معروفاً ومنسوباً عرفياً | وعادياً رسمياً وشرعياً وقفاً صحيحاً شرعياً وحسب جميع ذلك تحبيساً
 متبراً مرضياً وتصدق بذلك كله تصدقاً سرمداً مرعياً مؤبداً مخلداً محرماً بتلاً جزماً فصلاً
 قطعياً جارياً منهج الشرع حاوياً مقتضى الحكم والاصل والفرع الى ان يرث الله الارض ومن عليها
 وهو خير الوارثين على ان يواجر ما اعد للاجارة بافضل وجوه الاجرة وان يستغل ما هو الاستغلال
 140 بالاوفر | والاكثر ولا يعقد على شئ من الاوقاف التى يتصور اجارتها عقد اجارة يزيد مدته
 على سنة واحدة او على ثلث سنين ان دعت الحاجة اليها فكان يحبط الوقف في ذلك؛ ثم لا يعقد

¹ Bu kelimeyi anlıyamadık.

- على شيء من ذلك عقد آخر مالم ينقض مدة الاجارة اولى ولا يواجر من ظالم ولا متمد ولا ممن يخشى غائلته ولا يؤمن مكره ومكيدته ولا يواجر اجارة طويلة في عقود متعددة فمن خالف ذلك فهو ملعون | جابر وعقده منسوخ غير جازم، فما حصل من الاوقاف المذكورة من الربيع في كل حين واوان بيدالولا فالولاً بعمارة رقة الاوقاف المذكورة وبناء ما خرب ومرممة ما من ثلم وبما لا بد من ذلك من شراء آلات الحراثة والثيران العاملة وبما يفضى الى نماغاة الوقف ثم الى عمارة الحان وبناء ما خرب ومرممة ماوجب كل حين واوان وزمان :
- 145 ثم بعد ذلك شرط الواقف | المذكور لازال باقياً نائثراً الاحسان بقدر الامكان ان يرتب بالخان المذكور المسبل من الفاضل بعد العمارة خمسون قصعة كاسية وعشرون طبقاً من النحاس وخمسون طبقاً آخر من الحشب مع مائة قصعة خشبية وعشر قدور كبار من النحاس وخمس آخر متوسطات وخمس آخر صغار وطشتان كبيران ومرجلان كبيران وهاوونان كبيران | وعشر محافر¹ وعشر لكسه² مع جميع ما يحتاج المطبخ من الآلات :
- 155 ثم بعد ترتيب ما بين من الآلات حسب المبين وبعد عمارة سدالمأ والحان والطريق المسمى بالتركيه «قلدرم» يصرف من الفاضل بعد ترتيب ما بين الى المتولى الذى يتولى امر التولية على الاوقاف والحان سدس الفاضل وذلك سهم من اصل ستة اسهم في كل سنة تامة | :
- 160 والى المشرف الذى يتولى امر الاشراف بالاوقاف المذكورة في كل سنة خمسمائة درهم فضة خالصة مضروبة سلطانية موزونة مسكوكة رايحة يؤمئذ نصفها مائتا درهم وخمسون درهماً من الدراهم المذكورة ومن الغلة خمسون مداً من الامداد المتعارفة بالخان المذكور :
- 165 والى الناظر الذى يتولى امر النظر بالاوقاف المذكورة | وبضبط الدخل والخرج يلمه الامر ثلثماية درهم وستون درهماً من الدراهم المذكورة نصفها مائة درهم وثمانون درهماً من الدراهم المذكورة الموصوفة ومن الغلة اربعة وعشرون مداً من الامداد المذكورة :
- والى الامام الصالح الدين العفيف الذى يؤم الناس بالمسجد الذى بناه الواقف المذكور
- 170 زاد الله توفيقه بالخان المذكور | في كل سنة مائتا درهم من الدراهم المذكورة نصفها مائة درهم ومن الغلة اربعة وعشرون مداً من الامداد المذكورة :
- والى المؤذن الصالح العارف بالاوقات الذى يؤذن بالمسجد المذكور للصلوات الخمس في كل سنة مائة درهم وخمسون درهماً من الدراهم المذكورة نصفها خمسة وسبعون درهماً من الدراهم
- 175 المذكورة ومن الغلة | اربعة وعشرون مداً من الامداد المذكورة :

¹ محافر «Kazmalar» in mutfakla münasebetini anlayamadık ;

² Bu kelimeyi anlayamadık.

- والى المضيف فى كل سنة مايتا درهم من الدراهم المذكورة نصفها مائة درهم من نقد الموصوف و من الغلة اربعة وعشرون مداً من الامداد المذكورة :
- 180 والى الحوايجى الامير العفيف فى كل سنة مايتا درهم من الدراهم المذكورة و من الغلة اربعة وعشرون مداً من الامداد المذكورة :
- والى الحائى الصالح الامير فى كل سنة مائة درهم و خمسون درهماً من الدراهم المذكورة و من الغلة اربعة وعشرون مداً من الامداد المذكورة :
- 185 والى البيطار الحاذق العارف باسرايطرة فى كل سنة مائة درهم نصفها خمسون درهماً | من الدراهم المذكورة و من الغلة اربعة وعشرون مداً من الامداد المذكورة :
- والى الميطبخ الجيد العالم بامور الطبخ فى كل سنة مايتا درهم من الدراهم المذكورة و من الغلة اربعة وعشرون مداً من الامداد المذكورة :
- 190 والى الفارس المنفرد الذى يقوم بمصالح الحان | والاوقاف الامير الصالح فى كل سنة مائة درهم نصفها خمسون درهماً من الدراهم المذكورة و من الغلة اربعة وعشرون مداً من الامداد المذكورة :
- والى الاسكاف الذى يتقل مداس كل متطرق و حذاء فى كل سنة مائة درهم نصفها خمسون درهماً من الدراهم المذكورة و من الغلة اربعة وعشرون مداً من الامداد | المذكورة :
- 195 و شرط الواقف المذكور احسن الله عواقب اموره ايدان صالح من عتقائه اسرا الاشراف والنظر على الاوقاف المذكورة او لسائر الاشغال المعدودة المبينة مفصلاً لحد فهو مقدم على الاجنبى من جميع الوجوه بشرط ان يكون صالحاً :
- 200 و شرط الواقف المذكور زاد الله توفيقه وكان فى جميع الامور رفيقه ان يشتري | من الاوقاف المذكورة الصرم والسختيانات لاجل التقايل والمداسات فى كل سنة بقدر الكفاية من غير تبذير ويشترى ايضاً النمل والمسامير لاجل الدواب بقدر الحاجة و بقية جاميكيات الاخرى والقوام مفوض الى راي المتولى والمصرف والناظر :
- 205 ثم بعد ذلك كله اعنى الجاميكيات والاخراجات المذكورة مفصلاً بشرط الواقف | المذكور ان يصرف من الفاضل الى كل وارد و نازل و متطرق بالخان المذكور مسلماً كائى او كافراً ذكراً كان او اشي حراً كان او عبداً فى كل يوم من الخبز الجيد ثلاث اواق كل اوقية مائة درهم وقصمة من الطيخ مع اوقية لحم من اى طيخ طبخ ، والى كل فقير معدم المداس الصالح للطريق فى السفر
- 210 اذا كان حافى الرجل ، والى كل وارد | و نازل بالخان المذكور من التبن والشير ما يكفى دوابه ؛ و شرط الواقف المذكور ان يوقد فى الخان المذكور فى الشتاء عند المتطرقين من الزيت والحطب بقدر الاحتياج من غير تبذير وان يشعل فى المسجد المبني بالخان المذكور فى السنة التامة الشمع

- 215 بقدر الاحتياج من غير اسرافٍ من المغرب الى عشا الآخر و بعدد بسوية يسيرة و من |
انبلاج الصبح الصادق الى وقت اداء صلوة الصبح ؛
و شرط الواقف المذكور زادالله توفيقه ان يتخذ بالخان المذكور في كل ليلة جمعة من الخلاوة
المسلية و يفرق على الواردين و النازلين بالخان المذكور من غير امتياز حسب مايقضيه برأى
المتولى و المشرف و الناظر ؛
- 220 و شرط الواقف المذكور احسن الله عاقبته ان يعالج كل فقير | مرض بالخان بالادوية
والاشربة الى ان يمافيه الله اوليته و ان توفي احد كفن و جهز من الوقف اذا كان فقيراً معدماً ؛
و شرط الواقف المذكور زادالله توفيقاً ان يصرف الى كل من التجأ الى الخان المذكور
من اقرباء الواقف المذكور او من عتقائه الفقير العاجز عن الكسب في كل سنة مائة درهم و عشرون
225 درهماً نصهما ستون درهماً من الدراهم | المذكورة و من الغلة اربعة و عشرون مداً من الامداد
المذكورة ذكراً كان او اثنى مسلماً كان او كافراً ؛
و شرط الواقف المذكور زادالله توفيقه ان لا يؤخذ من الفلاحين بالفريتين المذكورتين من
حاصل زروعهم غير ائس و من اخذ كان ظالماً متمدياً « و الظالمين اعدلهم عذاباً اليماً »¹
- 230 و الحقوق الباقية يؤخذ منهم كما عهد من غير تقضٍ حسب | الموضوع ؛
و شرط الواقف المذكور زادالله توفيقه التولية على الاوقف المذكورة لنفسه مادام في قيد الحياة
اطال الله بقاءه و بعد وقته لاخيه الامير الكبير الاسفهانلار المنصور سيف الدين قراستقر بن عبدالله دام اقباله
235 و بعد وفاته ايضاً لاولاد اخويه المذكورين الاصلح | و الاغف و بعدهم لاولادهم و اولاد
اولادهم ما تناسلوا و تولدوا نسلأ بعد نسل و عقبأ بعد عقب و جيلأ بعد جيل الاصلح
فالاصلح و الارشد فالارشد و ان توفي منهم احد و خلف اولادأ فنصبه يعود الى اولاده و ان
لم يبق منه احد فنصبه يعود الى الباقين و ان لم يبق منهم ولا من نسلهم احد يكون التولية
240 عائده الى اولاد اخوات | الواقف المذكور الاصلح فالاصلح و الارشد فالارشد و بعدهم الى اولادهم
و اولاد اولادهم نسلأ بعد نسل ذريةً بعد ذرية الاصلح فالاصلح و الارشد و ان لم يبق
منهم ولا من نسلهم احد كانت التولية مفوضة الى عتقأ الواقف المذكور سنهم بالسوية
ان كانوا صالحين و الاقالى الاصلح و الارشد و بعدهم الى اولادهم و اولاد اولادهم
245 ما تناسلوا | نسلأ بعد نسل و عقبأ بعد عقب الاصلح فالاصلح و الارشد فالارشد و ان
لم يبق منهم ولا من نسلهم احد يكون التولية مفوضة الى عتقأ اخوى الواقف المذكور

¹ Süre LXXVI, âyet 31.

زادالله توفيقه المذكورين حسبالمبين وبدمهم الى اولادهم و اولاد اولادهم ما انشعبوا شعباً بعد شعب الاصلح فالاصلح و الارشد فالارشد و ان لم يبق منهم ولا من نسلهم احد يكون التولية | مفوضة الى عتقاء اخوات الواقف المذكور و بدمهم الى اولادهم و اولاد اولادهم نسلأ بعد نسل و جيلاً بعد جيل الاصلح فاصلح و الارشد فالارشد و ان لم يبق منهم ولا من نسلهم من يصلح للتولية يكون التولية مفوضة الى عتقاء اولاد اخوى الواقف المذكور الاصلح فالاصلح و بدمهم الى اولادهم و اولاد اولادهم | ماتناسلوا نسلأ بعد نسل الارشد و الاصلح و ان تفانوا و لم يبق منهم ولا من نسلهم احد يكون التولية مفوضة الى كل قاضٍ عفيف الذليل مأمون الحسب يتولى القضا و الحكم بحمروسة قيصره و يكون له من الاوقف المذكورة مالا تمتولى ليقوم بمصالح الخان و الاوقف المذكورة و ان انهدم الخان عوداً بالله و لم يمكن استجدادها من حاصل | اوقفها يصرف الفوائد الحاصلة من الاوقف المذكورة بعدالعمارة الى فقرا المسلمين و محابيج الموحدين ان كانوا في مشارق الارض و مغاربها « مادامت السموات و الارض الا ماشاء ربك ان ربك فعال لما يريد¹ » ؛

و شرط الواقف المذكور زادالله توفيقه انه ان فضل من حاصل الاوقف المذكورة بعد الاخراجات و توفير | الجامكيات المذكورة مفصلاً شي² يشتري بذلك الفاضل ملكاً و عقاراً و يوقف على مصالح الخان حسبالمبين في كل سنة و حين و اوانٍ فمن بدل شرطاً من الشروط الواقف المذكور احسنالله عواقب اموره او غيره او عطله او اهمله او فله او حوله او حوله او بدله فانما ائمه على الذين يبدلونه انالله سميع عليم و هو برى منالله و رسوله | و كتبه و ملائكته و شريعته و نبيه و عليه لعنة الله و ملائكته و الناس اجمعين و لعنة اللاعنين الى يوم الدين والله حسيه و مكافيه و مطالبه و مجازيه بافانين العذاب و قوانين المقاب « اليوم تجزى كل نفس بما كسبت لاظلم اليوم انالله سريع الحساب »² لايجل لاحد يؤمن بالله و اليوم الآخر من خليفة و سلطان | و وزير و عميد و قاض و مفت و محتسب و لا لاحد من الناس قاطبة نقض هذا الوقف و لاتفيره و لا اخماله و لا تحويله و لا تبديله فمن بدله كان ظالماً و الظالمين اعدالله لهم عذاباً اليماً و اذاقه الله سؤالعذاب يوم لاينفع الظالمين معذرتهم ولهم سؤالدار ولايقبلالله منه صوماً و لا صلوة | و لا زكوة و لا حجاً و لا عبادةً و لا فريضةً و لا نافلةً و لا سجوداً و لا هجوداً و كيف يتعرض في نقض ماين آتفاً مؤمن مؤحد خائف منالله تعالى بعد ما سمع قولالنبي عليهالسلام

¹ Sûre XI âyet 109.

² Sûre XL, âyet 17 ;

- «شبر من الارض يأخذه المؤمن من اخيه بغير حق طوقه الله به من سبع ارضين في نار جهنم» و اجرالواقف المذكور على الحى الحلیم الجواد الکریم الذی لا یضیع اجر من احسن عملاً بل یمجرى بكل حسنة | عشرأ بدلاً؛ ثم ان الواقف المذكور احسن الله 285 توفيقه و سهل الى الخيرات طريقه اخرج جميع الاوقاف المذكورة من يده وسلمها الى من يسوغ التسليم اليه شرعاً ثم يسلمها منه بما له من التولية شرعاً حسب مشروطه و سأل من الحاكم الموقع اعلاه ادام الله ظله | و علاه الحكم بصحة الوقف و لزومه على الشروط 290 المذكورة فاجابه دام ظله و حكم بصحة الوقف و لزومه و الشروط حكماً صحيحاً شرعياً و قضى بجميع ذلك قضاءً لازماً مرعياً و اشهد على حكمه العدول و الثقات بعد ان استخار الله تعالى كبيراً و اعتمده في جميع امانيه هادياً و نصيراً وقد صدر هذا الوقف من الواقف المذكور في غرة ذى الحجة سنة ثلث و اربعين و ستماية و حررت هذه | الوقفية في منتصف ربيع الاول 295 سنة خمس و اربعين و ستماية و الحمد لوليه وحده.

اشهدنى الامام العالم ملك القضاة حجة الاسلام مفتى العرق (؟) ابو المحامد عز الملة والدين اسبح الله ظله على نفسه بثبوت هذا المضمون عنده و وضع به حكمه اعلاه و حكم بصحته و لزومه بتاريخ المذكور كتبه عبدالصمد بن ابى بكر بن الحسن الحوينى .

هوالموقف

الحمد لله حق جميل والصلوة والسلام على رسوله وعبده محمد وعلى من تبعه من بعده اما بعد فلما بلغ الى وتحقق لى ان مضمون هذا الكتاب حق صحيح قد امضى وقيل وقف عليه من القضاة بطريق شرعى امضيته امضاءً شرعياً حرره عبدالكريم بن . . . القاضى بمحروسة دارالفتح القيصرية ومضاقاتها شاكراً لله .

اشهدنى المولى الصدر العلامة المضى الموقع اعلاه مدالله ظله و ادام اعلاه على امضائه وحكمه وانا اقل ممالك عبدالكريم بن النقى الاردبلى اعانه الله بتوفيقه الجلى في صورة المحكى .

هوالمعين

لما ثبت مضمونه عندى و تحقق مكتونه لى بطريق ثبوت شرعاً امضيته امضاءً شرعياً بطلب من له ذلك حرره محمود بن شهاب الدين احمد القاضى بقيصريه حامداً لله تعالى .

اشهدنى الحاكم العادل المنارالدين قاضى القضاة عز الملة والدين دام ظله على حكمه و امضائه وقد شهدت به وانا على بن محمد المروزى اميرالمخفل .

نشهد بالامضاء والثبوت محمد القيصرية المعصارى وفقه الله تعالى .

نشهد باشهاد لقول الحكم المضى الموقع اعلاه اعلاه الله تعالى على امضائه و تنفيذة عبد الضعيف سعد بن محمد القيصرية عفا الله تعالى عنه خطاياهم ورحم اياه .

نشهد بالامضاء حسن بن على بن صادق القيصرى
نشهد بالامضاء يوسف بن شهاب الحلاج القيصرى
نشهد بالامضاء على بن الحاج . . .

نشهد بالامضاء رسم بن قتلوك بن صادق القيصرى
نشهد بالامضاء خاصبك بن على بن صادق القيصرى

D اشهد على اقرار المقر المذكور اعز الله انصاره حسب المشروح بجميع مضمونه وانا يعقوب بن يوسف بن يعقوب الارزنجاني.

و بمثله ؛ نشهد وانا عبدالرحيم بن محمد الحاكمي المروزي صح.

E اشهد على اقرار الواقف اعز الله انصاره بجميع ما فيه وانا احمد بن محمد بن فرخ المعروف بالتفليسي وهذا خطي .

K شهد اقراره اعز الله انصاره و زاد توفيقه حسب المشروح فيه وانا احمد بن اقسنقر البغدادى وهذا خطي .

B شهدت على اقرار الواقف المذكور بجميع ما شرح و ذكر تقبل الله منه وانا سنقرجه بن عبدالله عتيق شمس الدين خواجه مسعود رحمه الله .

H اشهدنى واقف المذكور بلفه الله مناء في دنياه و اخرائه بجميع ما التكاثر في ضمن هذه الوقفية وانا اضعف خلق الله محمد بن على بن محمد وهذا خطي .

C شهدت على اقرار الواقف المذكور تقبل الله منه وانا اقل خليفة الله تعالى عبدالكريم بن ابى المجد بن عبد الففار التميمي السهروردي .

G شهدت على اقرار الواقف المذكور تقبل الله منه وانا اقل خليفة الله يوسف بن ابراهيم بن بقر خان الدوقاتي .

سبب تحرير ككتاب شرعى و موجب سطر خطاب مرعى اولدركه يوسف بن لطف الله مجلس شرعى شريفه حاضر كابوب بالسنتجه للدعوى والخصومت ولى بن

اشهدنى مولانا اعدل الحكام حجة الاسلام مفتي الانام علامة العالم عز الملة والدين جلالة على نفسه الكريمة بما نسبت اليه اشهاد فيه وبما وضع به فشهدت على ذلك وهو نافذ القضاء والحكم لازال نافذاً وانا احمد بن الخليل المرندى حرره بمثله .

اشهدنى بمثله ادام الله ظله وانا عبدالرحمن بن البلخي (?) المرندى وهذا خطي .

A شهدت بصحة هذا اقرار حسب المسطور عند اقرار المقر المذكور اعز الله انصاره وانا اسحق بن شاهنشاه بن سليمان الدوركي وهذا خطي .

F شاهد على ذلك محمود بن على السيميجورى وكتب بخطه .

نشهد بامضاء العبد مسعود بن ابى الفتح بن فريدون الكتاب عفا الله سيئاته بفضله .

نشهد بامضاء محمد بن احمد الخطيب اعانه الله بتوفيقه .

من شهود الامضاء : مولانا شمس الدين احمد بن زكريا الكهفي واحمد والحاج محمود بن اسمعيل وعبدالله بن خواجه حسن

شهد بامضاء كاتبه محمد بن بهاء الدين قنغ احسن الله عاقبته .

شهد بامضاء على بن العماد الخلاطى ابوه احسن الله عواقب اموره .

من شهود الامضاء حسن فقيه بن حسين وشيخ احمد بن محمد الصوفي ابوه وحاجى زين الدين بن اسحق وشيخ محمد حاجى عبدالجليل .

I شهدت على اقرار الواقف المذكور بجميع ما فيه حسب المشروح وانا احمد بن ابى بكر بن محمد وهذا خطي .

نظير شيخى احضار ايدوب اوزريشه تقرير دعوى ايدوب ديدى كه قرطاي زاويه سنك تولىق اولاده مشروطدر بن اولاندنم سن اجنهسك شرط واقفه مخالف تصرف ايدرسن طلب ايدرم ديچك مزبور ولى دن استنطاق اولندقه جواب ويروب ديدى كه فى الواقع تولىت مزبوره مذكور قرطاي سلطانك اخوتشه وبعده اولاد اخوتشه بطناً بعد بطنى على طريق الاصلح والارشاد مشروطدر لكن بن مرقومك قرنداشى قره سنقورك اولاندنم وهم اصلح اولادم ديوب جواب ويروبك مذكور يوسف مواجهه سنده مزبور ولى دن دعوايى سد مطلبينه طلب الندقه عدول مسلميندن بيرام خواجه بن بلدوق حاجى و دندار بن موسى شهادت شرعى قلوب (ايدوب) ديديلر كه بز شاهدلوز شهادت دائى ايدرزكه مذكور ولى مسفور قره سنقورك اولاندندر وهم اصلح اولاندندور ديدكلرنده مزبور يوسف ذكر اولب شاهلردن طمن واردر ديوب اوج كون مهلت شرعى ويروب مدت مذكوره دن دخى زياده اولب جرح اتمكدن عاجز وقاصر اوليجاق سالف الذكر ولى تك اولاددن واصلح اولاددن ايدوكينه حكم النوب مزبور يوسفك دعواسى رد ومنع اولنوب بو وثيقه شرعية كتب وثبت اولنوب طلبيله مرقوم ولى يدينه وضع الندى كه وقت حاجنده حجت ايديشه حرر ذلك حرر فى اواخر جمادى الاول من شهر اربع وثلث وسبعمايه . شهود عاقبة :

مولانا موسى بن مولانا محى الدين بن حاجى
امير محمود ديوان سيد
واغزولو بن ايلك واحمد بن يوسف واوباز بن يعقوب
وجعفر بن وخيرى بن وتكروور بن . . .
سونك ايلك حاجى
وقاسم بن كورجى ومولانا سلجان بن حسين وغيرهم
نشهد بمضمونه بطناً وظهرأ احمد بن احمد بن
ابى نعيم
نشهد بمضمونه بطناً وظهرأ ابراهيم بن احمد بن
ايوب القيصرى

الحمد لله الذى الهادى الى سواء السبيل وحسبنا الله ونعم الوكيل مافيه من الوقف الصحيح الشرعى والحس مريح المرعى وقع عندى لحكمت بصحته ولزومه عالمنا بالخلاف فى امر الاوقاف وانا العبد الفقير الى ربه الصمد القاضى المنفصل بقضاء اغروس النائب بقضاء كوستره وضياحى وصارى اوغلان بلاس محمد كرم بن فيض الله العلامى هوى.

تعلق نظرى ثالثاً فى سلخ رجب سنه ١٢٦٧ سبيع وستين وماتين والف غفرالله تعالى للواقف والناظرين والوالدين والمتعلقاتنا الى يوم الدين اجمعين وانا العبد العاجز حصار جعلى زاده ابوالعلوم والعالم السيد محمد سالم ابن المولى المرحوم ابى الفضائل الشيخ مصطفى ابن المولى المغفور له الشيخ محمد الحسينيين المدرسين والمفتيين بمدية قيصره عفى عنهم رب البرية وقد طلعتها مع الولدين الاعرابيين ابوالفيض والظفر محمد انور وابوالفضائل محمد نائل الحسينيين المدرسين بدار العلم قيصره عمرهم الله تعالى ورزقهم العلم والعمل بحرمه خير البرية : فى سلخ رجب ١٢٦٧.

هواموقق

لما ثبت مضمونه عندى بالانهاه الشرعى امضته امضاً شرعياً كتبه سيد احمد بن على القيصرى القاضى بها شاكرأ لله تعالى فى الثانى من شهر رجب لسنة اثنين وعشرين وثمانمايه.

حسبى الله وكفى

صح عندى مضمونه وتحقق لدى مكتونه لعلمى الشاهدين المذكورين الذين شرعوا بامضاء المولى المرحوم مولانا اكل الملة والدين محمد بن يوسف الحنفى ولى امضيته ونفذه وقضيت بما قضى به مسجلة وموقعاة بعد ما سبلت به شرعاً واشهدت على امضاتى من حضر مجلسى حرره شيخ . . .
عبدالصمد القيصرى القاضى بها شاكرأ فى غرة ذى الحجة حجج عشر وثمانمايه.

اما بعد حمد لله الملك المتعال والصلوة على نبيه خير آل يقول الواضع خطه اعلاه اعلاه الله تعالى حال كونه حاكماً بدارالفتح قيصره وبجملته اعمالها وتوابها لما وضع وصح وثبت وتحقق لدى بشهادة الامام محسن بن محمد المشتر بولد خليفة والمدعو عبدالكريم بن يحيى بن حاجى من سراخور ان الحاكم النافذ الحكم يومئذ بدارالفتح قيصره حيث عن الآفات والبلية فى تاريخ متقدم على تاريخه بما يزيد عشر سنين وهو المولى الامام السعيد الشهيد مولانا اكل الملة والحق والدين محمد بن يوسف الحنفى قد امضى مضمون هذا الكتاب التوقيعى ونفذه وله قضاء بشهادة الشهود العدول الذى شهدوا عنده وهم حاجى بن . . . عليبك من قرية زكين (؟) من نواحى كنج (؟) وعبدالله

بن اجار قومی من قرية كوز قيرى من قرى قلعة زمندو و شيخ حسين بن عبدالله بن عمر بامضاء المولى الامام السعيد الشهيد . . . ابن الرفيع القيصرى الحاكم يومئذ بدارالفتح قيصرىه المحمية الواضع خطه اعلاه مضمون هذه الوقفية ولكن مولانا اكل الدين المشار اليه اعلاه ما وضع خطه من عوائق الزمان و حادث من حوادث الدوران و حمله من حملات الاعصار ثم سأل من له حق السؤال . . . الاجابة بامضائه و تنفيذها فاستخرت الله تعالى . . . عادياً و نصيراً نفذته و امضيته حق اعتبرته و ارتضيته و وجدته على نهج الشرع . . . و سبى الحق مستقيماً امضاءً صحيحاً شرعياً و تنفيذاً صريحاً حكماً و اشهدت على امضائه من حضر مجلسى حاله حكمى من الشهود العدول و المبرهن عن ازيغ و العدل جرى ذلك و حرر و سجل فى غرة شهر ذى الحجة سنة عشر وثمانماية من الهجرة النبوية المطهرة .

حرره العبد الفقير الى الله العلى الكبير
احمد بن محمد القيصرى الخنقى النائب
لطف الله به باطقه الحق و الجلى

من شهود الامضاء من شهود الامضاء من شهود الامضاء من شهود الامضاء من شهود الامضاء
احمد بن الموفق احمد بن عثمان ... الشيخ ... بابا بن الشيخ صدرى قطب الدين بن صالح محى الدين بن قطب الدين

...

من شهود الامضاء

ابوبكر بن خضر الحافظ تعلق نظرى ثانياً بهذه الوقفية و تعجبت منها جزى الله تعالى باجزل الثواب و انا عبد الاقل حصار جقلى زاده ابو المعارف و المعالم محمد الحسينى المعروف بين ادبا العلماء بالسالم ابن المولى المرحوم السيد مصطفى افندى ابن المرحوم محمد افندى المفتين المدرسين بمدينة قيصرىه : فى غره ج سنة ١٢٥٣

.....

من شهود الامضاء :

جلال الدين چلبى بن محمد چلبى و حاجى محمد بن شيخ محمود و حاجى محمود بن داود

KERVANSARAY VAKFIYESİ ZEYLİNİN METNİ

بسم الله الرحمن الرحيم

سلطان

ما عرّب الكاتب في مطاويه من وقفية الاملاك المحدودة على جهات
المزبورة على الوجه المحرر فيه نبت عندى صح لدى اقرار الواقف المشار اليه
وقفه الله تعالى وحكمت بصحة ما يقبل الحكم فيه ولزومه حكماً جازماً لازماً
واسجلت عليه مسئولاً حرره محمد بن محمود بن محمد الرازي حامداً لله تعالى

- بمد حمد لله الملك المتعال والصلوة على نبيه محمد وآله خير آل فقد اقر الواقف المذكور
باطن هذه الوقفية زاد الله توفيقه وسهل الى الخيرات طريقه اقراراً صحيحاً شرعياً و عن القوادح
باسرها عرياً في صحة عقله وبدنه طوعاً و رغبة من غير ان اكروه او اجبر متفوهاً بلسانه من
غير واسطة ولا ترجمان بانه اشترى مما فضل من ريع الاوقاف المذكورة باطن | هذه الوقفية بمد
توفير الجامكيات و الاخراجات حسب ما شرط في الوقفية المذكورة هذه جميع الاملاك التي يأتي
ذكرها مفصلاً فن ذلك :
- جميع قطعة ارض بظاهر محروسة قيصرية قريبة من المشهد مبذره خمسة امداد يتصل بملك
يلمان و بملك سلطاني و بالنهر و بارض المقضبة التي هي في يد سنان الدين الدنجري¹ ؛
- 10 و جميع ارض اخرى بالموضع المذكور مبذره عشرة امداد يتصل | بملك سلطاني من
الجوانب الثلاثة و بملك ميناس ؛
- و جميع ارض اخرى بالمدينة المذكورة بالموضع المذكور مبذره خمسة امداد يتصل بملك
سلطاني و بملك استبانوس و بالطريق من الجانبين ؛
- و جميع قطعة ارض اخرى بالموضع المذكور مبذره عشرة امداد يتصل بملك سلطاني
و بملك استبانوس و بالطريق ؛
- و جميع ارض اخرى بالموضع | المذكور مبذره خمسة امداد يتصل بملك اكوب و بملك فيد
15 سنان الدين الدنجري¹ و بالطريق من الجانبين ؛

¹ Bir nisbeti ifade eden bu kelimenin mahiyetini anlayamadığımız gibi okunuşu da şüphelidir.

- و جميع ارض اخرى بالموضع المذكور مبذره خمسة عشر مدأ يتصل بارض سلطانية من الجانبين و بالطريق من الطرفين ؛
- و جميع ارض اخرى بالموضع المذكور مبذره عشرة امداد يتصل بارض فيد سنان الدين من طرفيها و بالطريق من جانبيها ؛
- 20 و جميع | ارض اخرى بالموضع المذكور مبذره خمسة امداد يتصل بارض سلطانية و بارض فيد سنان الدين المذكور و بالطريق من طرفيها ؛
- و جميع ارض اخرى بالموضع المذكور مبذره خمسة امداد يتصل بارض سلطانية و بملك اكوب و بالطريق من الطرفين ؛
- 25 و جميع ارض اخرى بالمدينة المذكورة و بالموضع المذكور مبذره اربعة امداد يتصل بملك | سلطاني من الجوانب الثلثة و بالطريق ؛
- و جميع ارض اخرى بالموضع المذكور مبذره اثني عشر مدأ يتصل بارض سلطانية من طرفيها و بالساقية و بملك اكوب ؛
- و جميع ارض اخرى بالموضع المذكور يتصل بارض فيد سنان الدين و بملك استبانوس و بالساقية و بالطريق و هي مبذره عشرة امداد | ؛
- 30 و جميع ارض اخرى بالموضع المذكور مبذره عشرة امداد يتصل بملك ميناس و بملك استبانوس و بالساقية من الجانبين ؛
- و جميع ارض اخرى بالموضع المذكور مبذره ثمانية امداد يتصل بارض فيد سنان الدين و بملك حسام الدين و بارض سلطانية و بالساقية ؛
- و جميع ارض اخرى بالموضع المذكور مبذره ثمانية امداد يتصل بارض فيد سنان الدين و بالساقية و بارض سلطانية و بملك استبانوس ؛
- و جميع ارض اخرى بالموضع المذكور مبذره ثلثة امداد يتصل بارض فيد سنان الدين المذكور | و بملك اكوب و بملك استبانوس و بالطريق ؛
- 35 و جميع ارض اخرى بالموضع المذكور مبذره عشرة امداد يتصل بملك استبانوس و بارض سلطانية و بارض فيد سنان الدين و بالساقية ؛
- و جميع ارض اخرى بالموضع المذكور مبذره ستة امداد يتصل بملك استبانوس و بالساقية و بارض فيد سنان الدين و بارض سلطانية ؛
- و جميع ارض اخرى بالموضع المذكور مبذره ثمانية امداد يتصل بارض سلطانية و بارض فيد سنان الدين و بالساقية من طرفيها ؛
- 40 و جميع | ارض اخرى بالموضع المذكور مبذره اثني عشر مدأ يتصل بارض سلطانية

- و بارض في يد سنان الدين و بالساقية من طرفيها و في وسطها طريق :
- و جميع ارض اخرى بالموضع المذكور مبذره اثني عشر مدأ و في وسطها ايضاً طريق
يتصل بارض سلطانية و بارض في يد سنان الدين و الساقية من جانبيها ؛
- 45 و جميع ارض اخرى بالموضع المذكور مبذره اثني عشر مدأ | يتصل بارض سلطانية
و بارض في يد سنان الدين و بالساقية من جانبيها،
- و جميع ارض اخرى بالموضع المذكور مبذره اثني عشر مدأ في وسطها طريق يتصل بملك
استبانوس و بارض في يد سنان الدين و الساقية من الطرفين؛
- 50 و جميع ارض اخرى | بالموضع المذكور مبذره ثمانية امداد يتصل بملك ميناس و بارض
سلطانية و بارض في يد سنان الدين و بالطريق ؛
- و الاراضي المذكورة كلها سقية، و اما اراضي العذبة بقرب قيصره فنها :
جميع ارض هي مبذره مائة مد يتصل المرج السلطان و بالطريق و بالجبل من طرفيها احد
الجبلين الذي يعمل فيه الحجارون ؛
- و جميع ارض اخرى يتصل بارض في يد سنان الدين و الى الساقية و الى ارض غامرة ؛
- 55 و جميع | مغارتين¹ فيها خمسة بيوت و محوطة بقيصره يستغنيان عن التحديد لكونهما
في الاراضي المحدودة ؛
- و جميع ارض اخرى مبذره ثمانية امداد بالموضع المذكور يتصل بالشارع و بارض في يد
سنان الدين و بملك ميناس و بملك عبدالله ؛
- 60 و جميع اراضي اخرى بالموضع | المذكور مبذره خمسة عشر مدأ و هي غور يتصل بملك
ميناس و بطريق اقسرا و بطريق مختلف؛ و جميع فرن كائن في الاراضي المذكورة المستغني عن
التحديد ؛
- و جميع ارض اخرى يتصل بطريق اقسرا و بارض في يد سنان الدين و بالطريق من طرفيها؛
- 65 و جميع ارض اخرى بالموضع المذكور مبذره خمسة عشر مدأ بقرب الميدان يتصل بملك |
ميناس من طرفيها و بالطريق من طرفيها ؛
- و جميع ارض اخرى في حدود قرية ليكندون من اعمال قيصره على طريق آبلستان
يتصل بطريق مسلوک الى آبلستان و بطريق قرية آق ويران و بطريق ضيعة كلوته و بتلين
70 هناك بجميع ما لجمعها من الحدود و الحقوق و المرافق و التوابق و اللواحق الداخلة و الخارجة

¹ İçinde beş oda ve bir duvarı (çevirmesi) bulunan bir yeri göstermesi gereken bu kelimeyi çukur yer manasında anlamak mümkündür.

- على | تنهى الوجوه بأسرها اصلاً و تبأً قديماً و حديثاً متصلاً و منفصلاً و خرط جميع
 واحد و بين فيسلك الاوقاف المذكورة باطن هذه الوقفية على شروط المذكورة فيهما .
 و اقرالواقف المذكور زادالله توفيقه اقراراً صحيحاً شرعياً في حالاته المذكورة انه اشترى في
 75 صفقة¹ اخرى من فاضل ربيع الاوقاف | المذكورة باطن الوقفية بعد توفيرالجامكيات كلها حسب
 المين فيها جميع الاملاك التي يأتى ذكرها منفصلاً فمن ذلك :
- جميع ارض كائنة بظاهر قيصره من اراضى المشهد يتصل بارض سلطانية و بارض غامرة
 و بملك محمود و بالساقية ؛
- و جميع ارض اخرى بالمدينة المذكورة بالموضع المذكور يتصل بملك سنان الدين فرخ
 80 و بوقف الامير جلال الدين و بملك محمود و بالطريق ؛
- و جميع ارض اخرى هناك يتصل بملك سلطان و بوقف امير جلال الدين¹ و بملك سنان الدين |
 فرخ و بالطريق ؛
- و جميع ارض اخرى هناك يتصل بملك و رثة ميناس و بوقف الامير جلال الدين من الجانبين
 و بارض سلطانية ؛
- 85 و جميع ارض اخرى هناك | يتصل بملك سنان الدين و بالساقية و بملك و رثة ميناس
 و بالطريق ؛
- و جميع ارض اخرى هناك يتصل بوقف الامير جلال الدين و بالساقية من طرفيها و بالطريق ؛
- 90 و جميع ارض اخرى هناك يتصل بملك و رثة | ميناس و بوقف الامير جلال الدين و بالساقية
 من طرفيها ؛
- و جميع ارض اخرى هناك يتصل بملك و رثة ميناس من طرفيها و بملك محمود و بالساقية ؛
- 95 و جميع ارض اخرى هناك المتصلة بملك محمود و بملك | و رثة ميناس و بارض سلطانية و بالمرج ؛
 و جميع ارض اخرى هناك يتصل بوقف الامير جلال الدين و بملك سنان الدين و بارض سلطانية
 و بالساقية ؛
- و جميع ارض اخرى هناك يتصل بملك محمود و بملك السلطان و بالساقية من طرفيها ؛
- 100 و جميع ارض اخرى بالموضع المذكور | يتصل بملك و رثة ميناس و بملك سنان الدين فرخ
 و بالساقية و بالطريق ؛

¹ Bu kelimeyi mukavele, alış veriş manasında olan سمقة olarak okuduk ki mânâya uymaktadır.

¹ Emir Celâleddin, Karatay olmalıdır, ki bu, Karatay'ın başka vakıfları olduğunu göstermekte ve İbn Bibî'nin ifâdesini teyid etmektedir (bk. yukarıda s. 49,50).

- وجميع ارض اخرى بالموضع المذكور يتصل بالمرج وبملك ورثة ميناس وبالجلب والساقية ؛
 وجميع ارض اخرى بالموضع المذكور يتصل بوقف الامير جلال الدين وبملك سنان الدين فرخ
 وبالمرج من طرفيها ؛
- 105 وجميع | ارض اخرى هناك يتصل بملك ورثة ميناس وبملك سنان الدين وبارض سلطانية
 وبالطريق ؛
- وجميع ارض اخرى هناك وهي مشتمل على اربعة بيوت ومحوطة وقرن بقرية المشهد الذي
 الاراضي المتصلة حدودها بوقف الامير جلال الدين وبملك الامير نجم الدين الطوسي¹ وبملك سنان الدين
 فرخ وبالجلب ؛
- 110 | وجميع اربع قطع ارض من اراضي قيصريه بظاهرها احدها يتصل بملك ورثة ميناس
 وبملك رضوان وبارض غامرة وبالطريق ؛
- 115 وجميع ثانياً يتصل بملك ثرياني وبملك شسوك وبالطريق من طرفيها | وثالثها يتصل
 بملك سنان الدين فرخ وبملك ورثة ميناس وبقرن الآجر وبالطريق، ورابعها يتصل
 بملك ورثة ميناس وبالطريق من جوانبها الثلاثة بجميع ما لجميها من الحدود والحقوق الداخلة
 والخارجة على تنامي الوجوه باسرها واخرجها في جملة الاوقاف المذكورة | باطن هذه الوقفية
 حسب ما شرط فيها وسأل من سجله الحكم بصحة الوقف وزومه حكماً صحيحاً شرعياً
 واشهد على حكمه الدول والثقات وقد حررت هذه الضميمة في غرة جمادى الاولى سنة
- 125 خمس واربعين وستماية والحمد لله رب العالمين ؛ |
- واقر الاوقف المذكور زادالله توفيقه في حاله يسمع منه الافادى الشرعية بانه عمر
 من ريع الاوقاف المذكورة آنفاً و من ريع الاوقاف المذكورة بطن الوقفية جميع ما يأتي
 ذكره فمن ذلك :
- جميع الحمام المبنى بقرية سراخر من مضافات قيصريه التي بنى الخان في اراضيها
 المستغنى عن التحديد لانفراده ؛
- و جميع البيوت الكائنة قريبة من الحمام المستغنية عن التحديد لشهرتها بالواقف المذكور
 زادالله توفيقه ؛
- 130 وجميع الحديقة المتصلة بالخان | المذكور باطن هذه الوقفية المستغنى عن التحديد لشهرته ؛
 وجميع خمسة عشر دكاناً بالقرية المذكورة بمخاء الخان المستغنية عن التحديد لشهرتها
 بالواقف المذكور ابقاه الله، وقف جميع ذلك على مصالح الخان المذكور وسبل الحمام المذكور

¹ Bu Necmeddin Tûsî s. 22 de bahsettiğimiz Necmeddin Tûsî olacaktır.

- 135 على المارين والواردین والنازلین بالخان المذكور | و ساکنی القرية المذكورة و على كافة الناس مسلاً صحیحاً شرعياً؛
 و شرط الواقف المذكور ان یواجر الدكاكين المذكورة باوفرالاجارة ولا یقصد علیه عقد و اجارة یزید مدته على سنة واحدة او على سنتین ان دعت الحاجة الى الاجارته الى ثلاثة سنین ولا یواجر اجارة طويلة و عقود متعددة، فیتبدأ اولاً بالمجارة الرقبة الدكاكين المذكورة ان¹ یصرف من الفاضل الى | الحمای الذى یقوم بتمهید الحمام . . . اموره فى كل سنة مائة درهم و عشرون درهماً نصفها ستون درهماً من الدراهم المذكورة باطن هذه الوقفة و من الخنطة اربعة و عشرون مداً من الامداد المتعارفة بالخان المذكور؛ ثم ان الواقف المذكور سأل من الحاكم المسجل الحكم بصحة الوقف فاجابه و حكم بصحة هذا الوقف و التسیل و الشرط حکماً صحیحاً شرعياً و اشهد على حكمه المدول و الثقات | حررت هذه الضمیمة فى الرابع عشر من رمضان سنة خمس و اربعین و ستیة و الحمد لولیه ؛
- 140 وقد اضاف الواقف المذكور من ربيع الاوقف المذكورة آنفاً الى مواجب الخانی المذكور باطن هذه الوقفة فى كل سنة خمسين درهماً لیكمل له مائتا درهم من الدراهم السلطانية الراجحة یومئذ و الالحاق بخط الكاتب فى تاریخ غرة جمادى الاول سنة ست و اربعین و ستیة ؛ |
- 145 و قد وقف الواقف المذكور یحل الله حسناته القرية المدعوة بكونى الكائنة بناحية زماتوا من اعمال قیصریه المستغنیة عن التحدید لغایة شهرتها فى مكانها الى مصالح الخان المذكور وقفاً صحیحاً شرعياً فى تاریخ غرة شهر رجب سنة ست و اربع (ین) و ستیة.

- a شهدت اقرار الواقف المذكور اعلى الله شانه حسب المستطور فيه وانا اسحق بن شاهنشاه بن سلیمان الدورى و هذا خطى .
- b شهدت على اقرار الواقف المذكور بجميع ما شرح و ذكر تقبل الله منه وانا سنقرجه بن عبدالله عتيق شمس الدين خواجه مسعود رحمه الله .
- c شهدت على اقرار الواقف المذكور بجميع ما شرح و ذكر تقبل الله منه وانا عبد الكريم بن ابى المجد بن عبدالغفار التميمى السهروردى .
- i شهدت على اقرار الواقف اعز الله انصاره بجميع ما فيه حسب المشروح وانا احمد بن محمد و هذا خطى .

¹ Yazılış meşkük ise de böyle okunması manaya uygundur.

g شهدت على اقرار الواقف المذكور
تقبل الله منه بجميع ما ذكر وشرح فيه
وانا اقل المباد يوسف بن ابراهيم بن
بشرا خان الدوقاتي.

h اشهدني الواقف المذكور اعلاه ادام الله
ظله وعلاه بجميع ما حكى عنه من الوقفية
المشروحة المذكورة وانا اضعف الخلائق
واقهرهم محمد بن علي بن محمد الحرزواني
غفر الله له والوالديه.

k شهدت اقراره اعز الله انصاره بجميع
المشروح فيه وانا احمد بن اقسقر البغداد-
دي وهذا خطي.

d شهدت على اقرار المقر المذكور في هذا
الكتاب اعز الله انصاره بجميع مضمونه
وانا يعقوب بن يوسف بن يعقوب
الارزنجاني.

e اشهد على اقرار المقر المذكور اعز الله
انصاره بجميع ما فيه وانا احمد بن محمد
بن فرخ وهذا خطي.

f اشهدني الواقف على اقراره بجميع ما
بين فيه تقبل الله منه وانا اضعف عباد الله
تعالى محمود بن علي بن الحسين
السيمجوري وكتب بيده صح.

ASLÎ VAKFİYENİN TERCÜMESİ

Rahmân ve Rahîm olan Tanrının adıyla

SULTAN

Tanrı yücedir,

Muhammed bin Mahmûd bin Muhammed

Dinin bileklerini teyid ve temellerini takviye eden, sağlam iman kaidelerini yayan, esaslarını sağlamlaştıran, kendisinden başkasını yok eden, gaybın gizliliklerini bilen, vâdının mazmununu yerine getiren, itaat edene ihsan elbisesi giydiren, doğru yoldan ayrılanı cezasını veren, Kıyâmet günü için genç ve ihtiyarlara azık biriktirmelerini muvaffak kılan, hayır sahibini teşvik edene yardım ve izaz, ihanet ve fenalık edeni tezlil eden, (ulûhiyet) makamından korkan için aman veren Tanrı'ya hamd olsun

İnsan ve cinlerin sığınağı, doğu ve batı'da Tanrının gölgesi, kâfir ve inatçı (âsi)ları öldürücü, Tanrıdan yardım görmüş ve düşmanlar üzerine zafer kazanmış, dünya ülkeleri bekçisi, yüce kelimelerin koruyucusu, dünya ve dinin izzeti, İslâm ve müslümanların yardımı, Emîr ül-mû'minîn'in bürhani, Sultan Ebi'l-Feth Keykâvüs bin es-Sultan Gıyâş ed-dîn Keyhüsrev bin es-Sultan 'Alâ ed-din Keykubâd (Tanrı yardımcılarımı azız kılsın!)

Emîr, ulu sipehsâlâr, âlim, âdil, en hayırlı dîn için amel eden, zâhid, mümtaz, Tanrının yasak ettiği her şeyden çekinen, muzaffer, mücâhid, yardımcı, dâhi, ikrâm, in'am ve ihsan edici, kendini hak yoluna vakfeden, Celâl ü d-Devle v'ed-Dîn, İslâm ve

- müslümanların inancası, melik ve sultanların güvencesi, Sultanın emîni ve yakını, memleketin direği, iyiliğin yayıcısı, zamanın teki, asrın yegânesi, devrin hârikası, abdâlların meliki, hasletlerin iyisi, zâhidlerin kutbu, kulların efendisi, şeriatın yüceldicisi, bid'atın zelil edicisi, tarikat sâhibi, hakikatın manâsı, fasahatın cevheri, cömertliğin hazinesi, gariblerin sığınağı, zayıfların barınağı, fazileti yayılmış, sözü doğru, ganiliği çok, cömertliğin kaynağı, nâdir bulunan, misli olmayan, aslı temiz, eli açık, vasfı çok, fakirlerin sığınağı, beylerin mercii, beyler beyi'nin seçkini, Tanrının yer yüzünde velisi, isteklerin yerine getiricisi, *taşt ve devât* beylerinin beyi, Tanrı kulu ¹ (Abdullah) oğlu K a r a t a y (*Tanrı onun istek ve dileklerini yerine getirsin, duasını kabul etsin, iyilik ve hayırlar yaymak ve dağıtmakta rağbetini artırsın ve Kıyâmete kadar devletini ebedileştirsın, nimetini (çoğaltsın) , yerini cennet etsin, Mahşer'de alnını ak etsin, insanlar arasında izzetini arttırsın ve dereceini göklerin en üstüne çıkarsın, âlemde beka ve müddetini uzatsın, saldı- rısına küfrün şâhid olduğu beşeriyetin efendisi olan ve İslâmiyeti meydana çıkaran Muhammd'i görmekte onu rızıklandırısın, ay karanlıkları arasından doğdukça ve bulutlardan yağmurlar döküldükçe rütbesini yüceltsin!*) zikrettiğimiz şer'î öğütleri nazarı dikkate aldı ve niyyetini hâlis kıldı; vaktını Tanrı'ya kulluk etmeğe hasr etti; yukarısını tescil eden hâkimin (*Tanrı gölgesini ve yüceliğini devam ettirsin!*) yanına gelerek, akıl ve bedeni sıhhatta, zemmedilmekten âri, icbar edilmeden, istekli, vasita ve tercüman kullanmaksızın diliyle söyleyerek, kendisine nisbet edilenlere veli olmadan, bizzat tasarrufat ve teberruatına hâkim bir vaziyette sahîh ve şer'î ikrar ile ikrar eyledi; Yüce Tanrının: "*Bizim için çalışanlara doğru yollarımızı gösteririz; muhakkak Allah iyilik edenlerle bereberdir,*" sözündeki büyük faziletini ve yayılmış kudretini ve Peygamberini: "*Ey Tanrım Cömerdin malını çoğaltmakta, hasisin malını telef etmekte acele et,*" diye çağırın iki melek gönderilmedikçe güneş doğmaz," ve yine onun: "*Cömertlik cennette bir ağaçtır, sarkık dallarından birine asılanı oraya çeker,*" sözündeki manâyı umarak, Yüce Tanrının ona Cennet mevkilerini yer yapmasına ihsan etmesini ve onu af ve mağferetile kurtarmasını dileyerek, Peygamberin: "*Kıyâmet gü-*

¹ Buradaki Abdullah bütün mühtedilerin babalarını göstermek için kullandığından ve has ad olmadığından tercüme edilebilir fikrindeyim.

nünde hüküm verilinceye kadar imanlı kişi sadakasının gölgesi altında,, dediği gibi Tanrının onu sadakasıyla gölgelendirmesine rağbet edip "herkesin iyi kötü yaptığını bulacağı bir gün,, ve "insanın, kardeşi, anası, babası, karısı ve çocuklarından kaçtığı zaman,, vukubulacak olan birçok azabından ve şiddetli ukubetinden korkarak, Âblistan (Elbistan) yolu üzerinde, Sarâhor denilen köyün arazisi içinde olup kendi malından ve kazancından en iyi bir şekilde yaptırdığı han'ın (oradaki şöhreti ve teferrüdü dolayısıyla sınırlarını göstermeğe lüzum yoktur) bütününü oraya gelen ve inen yolculara bütün sınırları, hukuku, merafıkı, ahır ve hayvan bağlanan yerleri, yapı ve yanları, alt ve üst kısmı ile şer'i, sahh bir vakf olarak vakf ve habs edip Kıyâmete değin ebedî bir şekilde onu Tanrı uğruna tahsis etti; ve bu han ile oraya inen ve gelenlere, emîn ve doğrularının ihtiyaçları için, her birinin tafsilatıyla zikri gelecek olan, mülklerin hepsini vakfeyletti, ki şunlardır:

Kayserinin muzafatından olup arazisinde mezkûr han bulunan ve Sarâhor denilen köyün hepsi; bu köyün dört sınırından birincisi *Likendon* köyü sınırı bitişiği, ikincisi *Han* köyü, üçüncüsü *Güney* köyü sınırı bitişiği, dördüncüsü dağın üstünde, su ayırımında *Manastiriz* denilen manastırın bitişiğidir.

Kayseri'ye bağlı *Likendon* denilen köyün hepsi; bu köyün dört hududundan birincisi *Kendele* köyü sınırı bitişiği, ile *Kölöte* köyü sınırı bitişiği, ikincisi *Egrek* köyü sınırı bitişiği *Hasîriye* (?) köyü sınırı bitişiği, . . . köyü sınırı bitişiği, üçüncüsü . . . hanı köyü sınırı bitişiği, oradaki dağın ötesindeki yola kadar *Môhis* köyü sınırı bitişiği, dördüncüsü adı geçen *Sarâhor* köyü sınırı bitişiği ve *Güney* köyü sınırı bitişiğidir;

Behramşah adıyla maruf *Şark Karahisarı* çarşısında yapılmış olup Vâkıfın kardeşi büyük emir *Kemaladdin Rumtaş*'ın medresesine bitişik hamamın hepsi; bunu dört yandan çevreleyen sınırlardan birincisi *Behramşah* hanına giden yolun bitişiği, ikincisi mezkûr *Karahisar*'da *Hatip Câmiî* adıyla maruf câmiin vakfı olan küçük bağçenin bitişiği, üçüncüsü mezkûr câmi ve medreseye vakfedilen dükkânların bitişiği ve otlak, dördüncüsü münferid olarak câmie vakfedilmiş olan dükkânların bitişiğidir.

Kayseri'de yapılmış ve sınırlarından birincisi *Ömer*'in kızı *Sitti*'nin mülkü sınır (*sınur*) ina, ikincisi *Esed üd-devle Kostantin*'-

in mülkü bitişiğine ve kalan iki tarafı yol bitişiğine nihayetlenen evin hepsi;

Kayseri şehrinin dış kısmında *Ayavasıl kapısı* yanında *Kasaplar* çarşısında bulunan hanın hepsi; bunun sınırları *Emîri Hacc*'in mülküne, kiliseye, Hacı Muhammed mülküne, Enrûk (?) mülküne, 110 Thrayâni mülküne, Kayseri'deki *Ayavasıl kilisesine*, Şeyh İlyas'ın mülküne, bezzaz Yânil'in mülküne, Arapşah'ın mülküne ve yola müntehi olur;

Kayseri şehrinin içinde Mûnşî Necmeddin denilen mahallede bulunan diğer bir evin hepsini; bunun hudutları Keşiş Ser- 115 kîs, Minâs ve Simakon mülkleri ve yola yihayet bulur;

Kayseri'nin dışında Hızır ve İlyas mescidi yolu üzerinde bulunan çayırıkların hepsi; bunun hudutları Kutluğ hatun denilen mülke, Hoca Ahmed'in mülküne, Hacı Ayaz'ın mülküne ve Hacı Ferruḫşâh mülküne nihayetlenir;

120 Kayseri'nin dışında, Emîr mahallesi yakınında bulunan diğer bir çayırığın hepsi; bunun hudutları Miḫayil ve Romani mülkleri ve aradaki arık ve yola nihayetlenir;

Bunları hudutları, üzerinde bulunan bütün şeyleri, hukuku, müzafatı, merâfıkı, merâsimi ve sulanan yerleri, temiz olan ve olmayan suları, tepeleri ve dağları, merâfıkri, alçak yerleri, düzlükleri, burçları, otlu yerleri, ekinlikleri, odunluk ve kerestelik- 125 leri, müstahkem ve tümsek yerleri, durgun ve akar suları, ağaçları, bağlık ve bostanlıkları, deve ve hayvan konacak ve bağlanacak yerleri, ikinci evleri, harman yerleri, mescidler, mezarlıklar ve umumun hayrına mahsus yerler gibi vakf olunamayacak şeyler müstesna, ona dahil ve ondan hariç bütün hukuku ile ve hamama aid bütün hudud, hukuk, merâfık, bina ve avlunun muzâfatı, el- 130 bise soyunma yeri, , kapıları, merkezleri, boruları, kanalları, su yolu, kül atılan yeri, ot ve odun mevkuî ile geri kalan diğer mülkleri bütün hudut ve hukuku, onlara ekli alt, üst kısımları, kar atılan yeri, yağmur suları yolu ile ve hepsi tayin ve tebyin edilen bütün ona dâhil ve ondan hariç, aslen ve tâbi olarak eski ve yeni, bitişik ve ayrı, mamûr ve çorak, mâruf ve mensup, örf ve âdt, 135 resmî ve şerî bütün hukuku ile sahih, şer'î bir vakıf olarak vakfeydi. Bunun hepsini, vârislerin en iyisi olan Tanrı yerlere ve üzerinde bulunanlara vâris oluncaya kadar, daimî ve ebedî olarak habs ve tasadduk etti. Şu şartla ki icâra verilebilecek şey

- iyi bir ücretle verilsin ve nemâlandırılacak şey de fazla fayda getirsin; icar müddeti bir yılı veya, lüzum hasıl olursa, üç yılı geçen bir akıd bu vakfın icarı kabil hiç bir şeyi üzerinde yapılamasın; zîra vakıf bundan faydasız bir hale gelir. Bundan başka birinci icar müddeti geçmedikçe, hiç bir şeyi üzerinde, ikinci bir akıd yapılmamasın; zâlime, başkasına taaddi edene, gairesinden korkulana, hile ve mekrinden emin olunmayana icâr edilmesin; ve bir kaç akıdle uzun bir icara verilmesin. Buna aykırı hareket eden zâlim ve mel'undur, akdı câiz değil mefsuttur. Daima müteveli elinde bulunan mezkûr vakıflardan hasıl olan gelir önce zikredilen vakıfların imârına ve yıkılanın yapılmasına, bozulan binanın tâmirine, zarûrî olan ziraat aletleri ve (çift sürececek) öküzlerin satın alınmasına ve vakfın gallesinin artmasına, sonra her hangi bir zaman icap ederse han'ın, ve yıkılmış olan binanın tamirine sarfedilsin.
- 150 Bundan sonra kudreti nisbetinde iyiliği yayıcı olarak devam edesi mezkûr vâkıf şu şartları kuydu :

- Hayır işine tahsis edilen mezkûr hana, imârdan sonra artan gelirle, elli büyük *kâse çanak*, yirmi *bakır tabak* ve yüz büyük *odun çanakla* birlikte elli *odun tabak*, ve bakırdan on büyük, beş orta, beş küçük *tencere*, iki büyük *leğen*, iki büyük *kazan*, iki büyük *havan*, on *kazma*, on ve *matbah için* gereken âletler temin edildikten sonra yukarıda gösterilen âlet ve levâzımın hazırlanmasından ve su seddi, han ve türkçe *kaldırım* denilen yolun imarını müteakıp gösterilen tertibe göre, kalan gelirin altıda biri (ki aslı her tam senede altı hissedir) vakıfların ve hanın *mütevellisine*;
- 160 Mezkûr vakıfların *işrâf* (teftiş) işine bakan *müşrife* her yıl, bugün rayiçte bulunan vezinli basılmış halis gümüş *Sultanî* dirhemlerinden, beş yüz (yarısı ikiyüz elli dirhem) dirhem ve adı geçen han'da mârûf olan *mudd* ile elli *mudd* zahire ;

- Bu vakıfların nezâret işine ve gelir ile masrafın zabtına bakan *nâzir*'e aynı dirhemlerden üç yüz altmış dirhem (yarısı yüz seksen dirhem) ve aynı *mudd* ile yirmi dört *mudd* zahire ;

- Vâkıfın aynı han içinde yaptırdığı *mescidde* halka namaz kıldıran *âff* ve sâlih *imâm*'a yılda, aynı dirhemden, iki yüz dirhem (yarısı yüz dirhem) ve aynı *mudd* ile yirmi dört *mudd* zahire ;

Aynı *mescid*'de beş vakit namazda ezan okuyacak vakitleri bilici, sâlih *müezzin*'e her yıl aynı dirhemlerden yüz elli dirhem

- (yarısı yetmiş beş dirhem) ve mezkûr *mudd* ile yirmi dört *mudd* zahire;
- 175 *Muzif'e* (hana gelen müsafirlere bakan, onları kabûl eden), yılda, bu dirhemlerden iki yüz dirhem (yarısı yüz dirhem) ve bu *mudd* ile yirmi dört *mudd* zahire;
- Hanın günlük zarurî ihtiyaçlarına bakan afif (*havâyıcı*) emîre
- 180 yılda iki yüz dirhem (yarısı yüz dirhem) ve yirmi dört *mudd* zahire;
- Sâlih emîr olan *hancı* (hânî) ya yılda yüz elli dirhem (yarısı yetmiş beş dirhem) ve yirmi dört *mudd* zahire;
- Baytarlığı iyi bilen hâzık *baytara* yılda yüz dirhem (yarısı elli dirhem) para ve yirmi dört *mudd* zahire;
- 185 Aşçılıkta iyi bilgisi olan mâhir *aççıya* yılda iki yüz dirhem (yarısı yüz dirhem) para ile yirmi dört *mudd* zahire;
- Hanın ve vakıfların işleriyle meşgul bulunan ve salih bir emîr olan
- 190 münferid *atlıya* (fâris) yılda yüz dirhem (yarısı elli dirhem) para ve yirmi dört *mudd* zahire;
- Her yolcunun ayakkabısını tâmir eden *ayakkabıcı*'ya (iskâf) yılda yüz dirhem (yarısı elli dirhem) para ve yirmi dört *mudd* zahire verilmesini şart kıldı.
- 195 Tanrı işlerinin sonunu iyi edesi vâkîf, azadlı kölelerinden birinin, iyi insan olmak şartıyla, vakıfların nezaretine, müşrifliğine veya, tafsilâtiyle izah edilen, diğer vazifelere tayininin tercih edilmesini şart koydu.
- 200 Keza Tanrı tevfikını çoğaltası vâkîf, vakıfların gelirinden her yıl, israf etmeksizin, yetecek kadar, ayakkabılar için *deri* ve *sah-tiyan*, yine hayvanlar için gerektiği kadar *nâl* ve *çivi* satın alınmasını ve geri kalan diğer maaş veya aynı tayınların müteveli, müşrif ve nâzırın reyine bırakılmasını şart kıldı.
- Bundan sonra hepsi yani vâkîfın şartıyla mufassal olarak zik-
- 205 redilen maaşlar (câmekiyyât) ve masraflardan arta kalan gelirden hana gelen ve handan geçen müslüman, kâfir, erkek, kadın, hür ve köle her yolcuya, günde, okkası yüz dirhem olan, üç okka iyi ekmek ve pişmiş yemekten bir çanak ile bir okka pişmiş olan etten verilmesi; ve ayakları çıplak, ayakkabısı olmayan her fakir
- 210 ve şâlih yolcuya ayakkabı temin edilmesi ve hana gelen ve oraya inen herkesin hayvanlarına yetişecek kadar *saman* ve *arpa* sarfedilmesini şart kıldı.

215 Yine vâkif israf etmeksizin, ihtiyaç nisbetinde, handa kışın yolcular için zeytin yağı (zeyt) ve odun (aydınlık ve ısıtmak maksadile) yakılmasını ve hanın içinde yapılmış mescidde, tam bir yıl zarfında, ihtiyaç nisbetinde, güneşin batışından karanlık basıncaya, sonra tan yeri ağarmağa başladıktan sabah namazı zamanına kadar aydınlığın mum ile sağlanmasını şart kıldı.

Yine vâkif (Tanrı tevfikını çoğaltsın!) müteveli, müşrif ve nâzırın reyine göre, hana inen ve oraya gelen yolculara, imtiyaz gözetmeksizin, her cuma akşamı müsâvi olarak bal helvası dağıtılmasını şart koştı.

220 Bundan başka Vâkif (Tanrı onun sonunu iyi etsin!) handa hastalanan her fakirin, Allah ona âfiyet verinceye veya ölünceye kadar, ilâç ve şuruplarla tedavi edilmesini, ve fakir birisi ölürse tekfin ve techizinin vakıftan yapılmasını şart kıldı.

225 Yine vâkif (Tanrı tevftkını artırsın!) akraba veya azadlı kölelerinden kazanmaktan âciz olup kervansaraya sığınan kadın, erkek, müslüman veya kâfir herkese her yıl mezkûr dirhemlerden yüz yirmi (yarısı altmış) dirhem para ve yirmi dört mudd zahire sarfedilmesini şart kıldı.

230 Gene Tanrı tevftkını artırası vâkif adı geçen iki köydeki çiftçilerin zirai hasılatından beşte birden artık (vergi) alınmamasını şart kıldı; fazla alan zâlim ve mutaaddidir; "zâlimlere elim bir azap hazırlanır,; kalan diğer haklar (vergiler) usûle aykırı olmadan, kararlaştığı gibi onlardan alınsın.

235 Bundan sonra Tanrı tevftkını artırası ve bekasını uzatası vâkif vakıflar üzerindeki tevliyeti, yaşadıkça, kendisine, sonra Tanrının kurtarası kardeşi büyük emîr Kemaleddin Rumsaş'a, onun da ölümünden sonra, ikbâlî devâm edesi diğer kardeşi büyük emîr, sipehsâlâr Tanrı kulu (Abdullah) oğlu Seyfeddin Kara Sunkur'a şart koydu. Keza bunun ölümünden sonra da bu iki kardeşin en sâlih ve afif oğullarına, onlardan sonra oğullarına, ve nesiller geldikçe ve çoğaldıkça nesilden nesile en sâlih ve en reşid oğullarının oğullarına; ve eğer bunlardan biri ölür ve bir oğul bırakırsa nasıbu oğluna geçer, ondan kimse kalmazsa nasıbu kalanlara intikal eder. Onlardan ve nesillerinden bir kimse kalmazsa 240 tevliyet, vâkifın kız kardeşlerinin oğullarından en sâlih ve en reşid olanlara, onlardan sonra oğullarına ve nesilden nesile en sâlih ve reşid oğullarına aiddir. Onlardan ve nesillerinden kimse kal-

- mazsa tevliyet vâkîfın en reşid ve sâlih âzâdlı kölelerine; onlardan sonra evlâdlarına ve, nesilden nesile, en iyi evladlarının evladlarına tefviz edilir. Onlardan ve nesillerinden kimse kalmazsa
- 245 tevliyet zikredildiği üzere vâkîfın iki kardeşinin âzâdlı kölelerine, onlardan sonra nesilden nesile çoğaldıkça en iyi ve reşid evladlarına ve evlatlarının evlatlarına verilir. Bunlardan da bir kimse kalmazsa tevliyet vâkîfın kız kardeşlerinin azâdlı kölelerine, on-
- 250 lardan sonra nesilden nesile evlâdlarına ve evlâdlarının evlâdlarına geçer. Onlardan ve nesillerinden mütevellî olmağa lâyık kimse kalmazsa tevliyet iki kardeşinin oğullarının en sâlih ve reşid azâdlı kölelerine ve onlardan sonra nesilden nesile evladlarına ve evlâdlarının evlâdlarına aid olur. Eğer bunlar yok olur ve nesil-
- 255 lerinden bir kimse kalmazsa tevliyet, Kayseri'de kadılık ve hâkimlik eden eteği temiz, emniyet edilir her kadı'ya tefviz edilir. O zaman han ve vakıflara bakması için evkaftan mütevellîye aid olan hisse kadıya aiddir. Tanrı göstermesin eğer han yıkılır ve vakıflarından tekrar yapılması mümkün olmazsa vakıfların geliri,
- 260 imardan sonra, arzın şarkında ve garbinde olsun, müslümanların yoksullarına ve müvehhidlerin ihtiyaclarına sarfedilir.

- Ve yine Tanrı tevfikını artırası vâkîf mezkûr vakıfların gelirinden masraflar ve maaşların (câmekiyât) artırılmasından sonra
- 265 fazla hasılat kalırsa, bu fazla gelikle, her yıl ve her zaman, mülk ve akar satın alınıp adı geçen hanın işlerine, zikredildiği üzere, vakfedilmesini şart yaptı. Vâkîfın koyduğu bu şartlardan birini değiştiren, bozan, âtil bırakan, ihmal ve tahvil eden, muhakkak Tanrı görücü ve bilici olduğundan, günahı değiştirenler üzerindedir!
- 270 Böyle bir kimse Tanrı'dan, peygamberlerinden, kitaplarından, meleklerinden, şeriatından berîdir ve Tanrının, meleklerin, bütün insanların ve lânet edilmiş olanların Kıyâmete değin lâneti üzerine olsun! Allah, azap usulleri ve ceza kanunları ile, herkesin yaptığını bulacağı zulûm olmayan o günde, hesabını görsün ve cezasını versin!
- 275 Muhakkak Tanrı serî'ül-hisâb'dır. Allaha ve Ahiret gününe inanan halife, sultan, vezîr, amîd, kadı, müftü, muhtesip ve halktan hiç bir kimsenin bu vakfı bozmak, değiştirmek, ihmal, tahvil, tağyır ve tebdil etmek hakkı yoktur; bunu yapan zâlimdir ve Tanrı zâlimlere elîm bir azap hazırlar ve mazeretlerinin kâr etmediği bir günde onlara azabın acısını tattırır. Allah onun orucunu,
- 208 namazını, zekâtını, haccını, ibâdetini, farızasını, nâfilesini, secdesini,

- gece ibâdetlerini kabul etmesin. Peygamberin; "Mü'mn'in haksız yere kardeşinden aldığı bir karış toprağı Allah boynuna halka yapıp onunla birlikte yedi kat yerden cehennem ateşine gönderir "sözünü işittikten sonra, yukarıda beyan edilenleri, Allah'tan korkan bir muvahhid nasıl bozmağa taarruz eder? Allah vâkîfın en iyi bir
- 285 âmel olarak ecrini zâyî etmez, bilâkis her bir iyiliğe on misli mü-kâfat verir. Sonra mezkûr vâkîf (Allah tevfikını ihsan etsin ve yolunu hayırlara kolaylaştırısın!) bütün sözü geçen vakıfları elinden çıkarıp şer'an kendisine teslimi lâyik ve câiz olana teslim etti ve nihayet bundan meşrutasına göre şer'an sâbit tevliyeti haiz olan
- 290 bunları teslim alacaktır. Vâkîf, yukarısını tevki eden, hâkimden (Tanrı gölgesini ve yüceliğini devam ettirsin!) zikredilen şartlar üzerine vakfın sıhhat ve lüzumuna hükmetmesini istedi; o da buna icâbet ederek vakfın sıhhat, lüzum ve şartlarına şer'î ve sâhîh bir hükümle hükmetti ve hükmüne sözüne inanılır kişileri şahid kıldı. Vâkîfın bu vakfı altı yüz kırk üç yılı, Zilhicce başında sâdir oldu
- 295 ve bu vakfiye altı yüz kırk beş yılı, Rebi'ül-evvel ortasında yazıldı.

Yukarısını imza ve tevki eden hâkim'in şahid kılma sözü için imza ve tenfizi üzerine şahidlik ederiz; Zaif kul Kayserili Sa'cd bin Muhammed (Allah hatalarını af ve babalarını mağfiret etsin !)

İmâm, âlim, kadıların meliki İslâmın hücceti, irkan müftü Ebu'l-Mehâmid 'İzz ül-mille ve'd-dîn benî nezdindeki bu mazmun (vakfiye)un sübutuna şahid kıldı ve buna hükmünü koydu, mezkûr tarihte sıhhat ve lüzumuna hükmetti. Bunu Hoylu 'Abd uş-Şamed bin Ebi Bekir bin el-Hasan yazdı.

Yukarısını tevki ve imza eden sadr ve allâme efendi benî imza ve hükmüne şahid yaptı. Ben kulların em âeizi 'Abd ül-kerim bin en-Nakî el-Erdebili (Tanrı muvaffakiyetine yardım etsin!)

O tevfik edicidir

Tanrıya hamd ve peygamberi Muhammed ile ondan sonra ona uyanlara salât olsun. Bundan sonra bana vasıl olunca ve tarafımdan tahkik edilince bu vakfiye (kitabı) nun içindeki hak ve sahthtir . . .

. . . : bunu şer'î imza ile imza ettim. Bunu Kayseri ve muzaf atının kadısı olan 'Abdülkerim bin ... yazdı.

O yardım edicidir

Bence mazmunu sâbit olup içindekiler tahakkuk edince aid olanın isteğiyle bunu şer'î imza ile imza ettim. Bunu Kayseri kadısı Mahmud bin Şehab ed-dîn Ahmed yazdı.

İmza ve sübüt i'e şahidlik ederiz ; Kayserili Muhammed bin Muhammed.

Kadılar kadısı, dînin ışığı, âdil, hâkim 'İzz ül-mille ve'd-dîn beni hüküm ve imzasına şahid kıldı ve ben de buna şahid oldum. Ben emir ül mahfil Mervli 'Ali bin Muhammed.

Hâkimlerin en âdili, İslâmın hücceti, insanların müftüsü, âlemin âllamesi 'İzz ül-mille ve d-dîn beni şahid kıldı. Ben buna şahid oldum... onun kaza ve hükmü nâfizdir. Ben Merendli Ahmed bin... el-Halil.

Aynı şekilde beni (gölgesi uzasın!) şahid kıldı. Ben Merendli 'Abdurrahman bin... Bu benim yazımdır.

Aynı şekilde (?) şahidlik ederim. Mervli 'Abdurrahman bin Muhammed bin Muhammed el-Hakimî.

A Yazıldığı şekilde ikrar edenin yanında bu ikrarın sıhhatına şahidlik ettim. Ben Divrikli İshak bin Şahin-şâh bin Süleyman. Bu yazı benimdir.

F Buna Mahmud bin 'Ali es-Semcûri şahid oldu ve kendi yazısı ile yazdı.

Imzasına şahidlik ederiz :
Kâtib, kul Mes'ud bin Ebi'l-Feth bin Ferdûn (Tanrı fazlile seyyielerini af etsin!)

Imzaya şahidlik ederiz :
Hatip Muhammed bin Ahmed

Imza şahidlerinden :
Efendimiz Şemseddin Ahmed bin Zekeriyya el-Kehfi ve Ahmed ve Hacı Mahmud bin İsmail ve 'Abdullah bin Hoca Hasan.

Imzaya şahid oldu. Bunu Muhammed bin Bahaeddin Kutluğ yazdı.

Imzasına şahidlik ederiz :
Babası Ahlatlı Ali bin el-'İmâd (Allah işlerinin sonlarını iyi etsin!).

Imza şahidlerinden :
Hasan Fakih bin Hüseyin ve babası Şeyh Ahmed bin Muhammed es-Süfti ve Hacı Zeyneddin bin İshak ve Şeyh Muhammed, Hacı Abul Celil.

İ İçinde bütün şerhedildiği üzere adı geçen vâkıfın ikrarı üzerine şahidlik ettim. Ben Ahmed bin Ebi Bekir bin Muhammed; bu benim yazımdır.

D İzah edilen bütün mazmunıyla mezkûr ikrar edilen ikrarına şahidlik ederim. Ben Erzincanlı Yakub bin Yusuf bin Yakub.

Imzaya şahidlik ederiz : Kayserili Rüstem bin Kutlu beg bin Sâdik.

Imzaya şahidlik ederiz : Kayserili Hasbeg bin Ali bin Sâdik.

Imzaya şahidlik ederiz : Kayserili Hasan bin Ali bin Sâdik.

Imzaya şahidlik ederiz : Kayserili Hallac Yusuf bin Şahâb.

Imzaya şahidlik ederiz. Ali bin Hacı...

E Bütün içindeki ile vâkıfın ikrarına şahidlik ederim. Ben Tiflisli adıyla tanınan Ahmed bin Muhammed bin Ferruh; bu yazı benimdir.

K İçinde şerh edildiği üzere ikrarına şahid oldu. Ben Bağdatlı Ak-sunkur, yazı benimdir.

B Bütün şerh ve zikredilenlere sözü geçen vâkıfın ikrarına şahid oldum. Ben Şemseddin Hoca Mesud'un azadlısı Sunkurca bin Abdullah.

H Bu vakfiyenin içinde bulunan şeylere mezkûr vâkıf beni şâhid kıldı. Ben Tanrının en zaif kulu Muhammed bin Ali bin Muhammed. Bu kendi yazımdır.

C Adı geçen vâkıfın ikrarına şâhit oldum. Ben Allahın mahlukatının en zavallı mahluku Abdülkerim bin Ebi'l-Mecd bin Abd ül-Gaffâr et-Te-mîmî es-Sühreverdi.

G Mezkûr vâkıfın ikrarı üzerine şâhit oldum. Ben Tanrının en zavallı mahluku Tokatlı Yusuf bin İbrahim bin Buğra Han.

Sebeb-i tahrir-i kitab-i şer'i ve mücib-i satır-i hitab-i mer't oldur ki Yusuf bin Lütfullah meclis-i şer'i şerife hâzir gelüp bilesince li'd-dâvâ ve'l-husumet Veli bin Nazır şeyhi ihzar edüp üzerine takrir-i dâvâ idüp dedi ki Karatay zâviyesinin tevliyeti evlâde meşruttur, ben evladındanım, sen ecnebisin, şart-i vâkıfa muhalif tasarruf edersin, taleb ederim diyicek mezbûr Veli'den istintak olundukta cevap verüp dedi ki: filvâkı tevliyeti mezbûre mezkûr Karatay Sultanın ihvetine ve bâdehu evlâd-i ihvetine batnen bâde batnın 'alâ tartk ül-eslah ve'l-erşed meşruttur. Lâkin ben merhumun karındaşı Kara-Sunkurun evlâdındanım ve hem eslah evlâdım deyüp cevap vericek mezkûr Yusuf muvacehesinde mezbur Veli'den dâvâyı sed matlabine taleb olundukta 'udûl-i müsliminden Bayram Hoca bin Bulduk Hacı ve Dunder bin Musa şahadet-i şer'i kılup (idüp) didiler ki biz şahidlerüz şahadet dahi ederüz ki mezkûr Veli mesfûr Kara-Sunkur'un evlâdındandır ve hem eslah evlâdındandır. Dediklerinde mezbur Yusuf zikr olub şahidlerden ta'nım vardır deyüb üç gün mühlet-i şer'i verilüp müddet-i mezkûreden dahi ziyâde olub cerh etmekten âcız ve kasır olıcak sâlif uz-zikr Veli'nin evlâddan ve eslah evlâddan idigine hükm olunub mezbûr Yusuf'un dâvâsı red ve men' olunub bu vestka-i şer'tyye ketb ve sebt olunub talebile merkum Veli yedine vaz' olundu ki vakt-i hacette hüccet edine, hurrire fi evâhir-i Cemazi ül-evvel min şuhûr-i senet-i erbaa ve selâse ve seb'amie. Şuhud-i 'âkıbe:

*Mevlânâ Musa bin emir Mahmûd
Ve Uğurlu bin İlig
Ve Ayvaz bin Ya'kub
Ve Hayri bin İlig
Ve Kasım bin Gürçi*

İçi ve dışının mazmununa şahidlik ederiz. Ahmed bin Ahmed bin Ebi Nu'str.

*Ve Mevlânâ Muhiddin bin Hacı Di-vân Seyyid
Ve Ahmed bin Yusuf
Ve Ca'fer bin Sevindük
Ve Tanrı-verdi bin . . . Hacı
Ve Mevlânâ Süleymân bin Hüseyin
ve diğerleri.*

İçi ve dışının mazmununa şahidlik ederiz. Kayserili İbrahim bin Ahmed bin Yakub.

Kötü yolda hidâyet verici Tanrı'ya hamdolsun, ona inanır ve onu vekil ederiz. Sahih, şer'i ve mer'i olan vakfın muhtevası yanıma geldi, ben de evkaf

işinde hilaf ilmini bilerek sıhhat ve lüzumuna hükmettim. Ben Tanrının yardımına muhtaç kul, Ağros kadılığında ayrılmış, Sarı-oğlan-palas, Zamanti ve Köstere kazası nâibi Alâiyeli Muhammed Kerim bin Feyzullah.

Efendimiz Ekmel ül-mille ve'd-din Muhammed bin Yusuf el-Haneft'nin imzasına gelen mezkûr şahidlerden haberdar olduğum için bence mazmunu doğrudur ve muhtevası tahakkuk etmiştir. Bunun üzerine vakf edildikten sonra şer'an tescil edildiği ve hüküm verildiği gibi ben de imza, infaz ve hükmettim ve meclisimde bulunanları imzaya şahid kıldım. Kayseri'de Kadı bulunan Kayserili Şeyh Abdurrahman bunu Zilhicce'nin başında sekiz yüz onda yazdı.

Recebin sonu 1267 yılında üçüncü defa gözüme ilişti. Allah kıyamete kadar vâkıfe, nâzırlara, ana, baba ve akrabalarımıza mağfiret versin. Ben âciz kul Hisarcıklı zâde ilim ve maâlim babası Şeyyid Muhammed Sâlim bin merhum fazilet babası Şeyh Mustafa bin Şeyh Muhammed (Bunlar Kayseri'de müderris ve müftü idi). Vakfiyeyi Kayseri dâr ul-ilm'inde müderris olan iki oğlum Muhammed Enver ve Muhammed Nâil ile mutalea ettik. 1267 Recebi sonu.

Bence mazmunu sabit olunca bunu şer'î imza ile imzaladım. Bu yazıyı sekiz yüz yirmi iki yılı Recebin ikinci günü Kayseri'de kadı olan Kayserili Şeyyid Ahmed bin Ali yazdı.

Yüce Tanrı'ya hamd, peygamberlerine salâttan sonra Kayseri ve mülhakatının hâkimi olup yazısını yukarıya yazan der ki Sarahor köyünden Abdülkerim bin Yahya bin Hacı denilen ve Veled-i Haltfe şöhretiyle anılan imâm Muhsin bin Mahammed'in şahidliği ile indimde doğru, açık ve sâbit olduğu tahakkuk edince yukarıki tarihten on yıl önce Kayseri hâkimi bulunan sâid, şehid efendimiz Ekmel ül-mille ve'd-din Muhammed bin Yusuf el-Haneft bu vakfiyenin mazmununu imza etti ve yanında sözüne inanılır kişilerden şahidlik eden Hacı bin Alibeg (. . . . havalisindeki Zekin (?) köyünden), Zamandu kalesi köylerinden Güz-kırı (?) lı Abdullah bin Acor Kumi (?) ve Şeyh Hüseyin bin Abdullah bin Ömer'in, o zamanda Kayseri hâkimi olup yukarıya yazı yazan imâm, sâid, şehid Kayserili İbn ür-Refi'in imzasına şahidliği ile tenfiz ve hükmetti. Fakat yukarıyı yazan müşârünileyh Ekmeleddin zaman ve hâdiselerin devamından sonra sul hakkı olanlardan imza ve tenfizine icâbet istedi. Allah'tan hayır taleb ederek bunu şeriat, hak yolunda bulduğundan şer'î ve sahih bir hükümle tenfiz ve imza ettim; meclisimde hazır bulunan sözüne inanılır şahidleri hükmümün imzasına şahid kıldım. Bu hâdise ve yazılışı hicri 810 yılı Zilhicce ayı başında oldu.

Bunu Tanrının yardımına muhtaç kulu Kayserili haneft nâib Ahmed bin Muhammed yazdı.

*Imza şahidlerinden :
Muhyiddin bin Kutbeddin*

*Imza şahidlerinden :
Şeyh ... Baba bin şeyh Sadri
Imza şahidlerinden :
Ahmed bin el- Muvaffak.*

İmza şahidlerinden :

Kutbeddin bin Salih

İmza şahidlerinden :

Ahmed bin Osman . . .

İmza şahidlerinden :

Ebu Bekir bin Hafız Hızır

*İçinde olanı gördüm Şeyh Tâhir
oğlu şöhretile tanılan Sis kadısı Tâ-
hir bin İlyas*

İmza şahidleri :

Celâleddin Çelebi bin Mehmed

*Çelebi, Hacı Mehmed bin Şeyh
Mahmud, Hacı Mahmud bin Davud.*

*İkinci defa bu vakfiyeyi gördüm ve
taaccüp ettim. Ben âlimlerin ediple-
ri arasında es- Sâlim bin Seyyid
Mustafa efendi bin Mehmed efendi
(ikisi de Kayseri şehrinde müftü ve
müderris idi) şöhretile tanılan hakir
kul Hisarcıklı zâde. C. başı 1253
yılı.*

Zeylin tercümesi

Rahmân ve Rahîm olan Tanrının adıyla

Sultan

Kâtip vakfiyenin tomarı içinde sınırları gösterilmiş olan mülkleri yazıldığı üzere şart ve cihetlerine göre açıkça ifâde ettikçe işâret edilen vâkıfın (Tanrı muvaffak etsin!) ikrarı indimde sahîh ve sâbit oldu. Bunun üzerine ben de sihhat ve lüzumuna hükmettim ve me's'ul olarak üzerini tescil ettim. Bunu Reyli Muhammed bin Mahmud bin Muhammed yazdı.

Yüce Tanrı'ya hamd ve peygamberi Muhammed'e, akrabasına salâttan sonra adigeçen vâkıf (Allah muvaffak etsin ve hayre giden yolunu kolaylaştırsın!) bu vakfiyenin içinde, akıl ve bedeni sağlam iken, kendi arzusu ile, icbar edilmeden, vasita ve tercüman kullanmaksızın bizzat kendi dilile konuşarak, bu vakfiyedeki şartlarına göre evkafın artan gelirinden masraf ve maaşları (câme - kiyât) çoğalttıktan sonra aşağıda mufassal bir şekilde zikri gelecek olan mülklerin hepsini satın aldığını sahîh ve şer'î ikrar ile ikrar etti:

Kayseri'nin zâhirinde, Meşhed'in yakınında beş mud tohum alan bir parça yerin hepsi. Bu yer Yalman mülküne, Sultana mensup mülke (mülk-i şultanî), nehre ve Sinân ed-din Dencerî (?) elinde bulunan sebzeliğe bitişir;

Zikredilen aynı şehir ve yerde on mud tohum alan ve üç taraftan sultana mensup mülke, Mînâs'ın mülküne bitişik olan diğer bir yerin hepsi;

Zikredilen aynı şehir ve yerde, beş mud tohum alan ve Sultana mensup mülke, İstepânos'un mülküne ve iki yandan yola bitişik olan diğer bir yerin hepsi;

Zikredilen aynı yerde, on mud tohum alan ve sultana mensup mülke, İstepânos'un mülküne ve yola bitişen diğer bir yerin hepsi;

Zikredilen aynı yerde, beş mud tohum alan ve Agop'un mülküne, Sıraneddin Dencerî(?) mülküne ve iki yandan yola bitişik olan diğer bir yerin hepsi;

- Zikredilen yerde, on mud tohum alan ve iki yandan sultana mensup yere (arz-ı sultanî), iki taraftan yola bitişen başka bir yerin hepsi;
- 20 Zikredilen yerde, on mud tohum alan ve iki taraftan Sinân ed-din'in elinde bulunan yere ve iki yandan yola bitişik olan başka bir yerin hepsi;
- Zikredilen yerde, beş mud tohum alan ve sultana aid araziye, Sinân ed-din'in elinde bulunan araziye ve iki yandan yola bitişik bulunan başka bir yerin hepsi;
- Zikredilen yerde, sultana aid yere, Agop'un mülküne ve iki yandan yola bitişik olup beş mud tohum olan başka bir yerin hepsi;
- 25 Zikredilen şehir ve yerde, üç yandan sultana aid mülke ve yola bitişik olup dört mud tohum alan başka bir yerin hepsi;
- Zikredilen yerde, iki yandan arz-i sultanîye, dereye ve Agop'un mülküne bitişik olup on iki mud tohum alan başka bir yerin hepsi;
- Zikredilen yerde, Sinân ed-din'in elindeki yere İstepânos'un mülküne, dereye ve yola bitişik olup on mud tohum alan bir yerin hepsi;
- 30 Zikredilen yerde, Minâs'ın ve İstepânos'un mülklerine ve iki yandan dereye bitişik olup on mud tohum alan başka bir yerin hepsi;
- Zikredilen yerde, Sinân ed-din'in elindeki yere, Husâm ed-din'in mülküne, arz-i sultanî'ye ve dereye bitişik olup sekiz mud tohum alan başka bir yerin hepsi;
- Zikredilen yerde, Sinân ed-din'in elindeki araziye, dereye, arz-i sultanî'ye ve İstepânos'un mülküne bitişik olup sekiz mud tohum alan başka bir yerin hepsi;
- 35 Zikredilen yerde Sinân ed-din'in elindeki araziye, Agop ve İstepânos'un mülklerine ve yola bitişik olup üç mud tohum alan başka bir arazinin hepsi;
- Zikredilen yerde, İstepânos mülkü, arz-i sultanî, Sinân ed-din'in elindeki yer ve dereye bitişik olup on mud tohum alan başka bir yerin hepsi;
- Zikredilen yerde İstepânos mülkü, dere, Sinân ed-din'in elindeki yer, sultana aid yere bitişik olup altı mud tohum alan başka bir arazinin hepsi;

- 40 Zikredilen yerde arz-i sultanî, Sinân ed-din'in elindeki arazi ve iki yandan dereye bitişik olup sekiz mud tohum alan başka bir yerin hepsi;

Zikredilen yerde, arz-ı sultanî, Sinân ed-din'in elindeki yer ve iki yandan dereye bitişik olup ortasından yol geçen ve on iki mud tohum alan başka bir yerin hepsi;

- 45 Zikredilen yerde, arz-i sultanî, Sinân ed-din'in elindeki yer ve iki yandan dereye bitişik olup keza ortasından yol geçen ve on iki mud tohum alan başka bir yerin hepsi;

Zikredilen yerde, arz-ı sultanî, Sinân ed-din'in elindeki arazi ve iki yandan dereye bitişik, on iki mud tohum alan başka bir yerin hepsi;

Zikredilen yerde, İstepânos'un mülkü, Sinân ed-din'in elindeki yere ve iki yandan dereye bitişik olup keza ortasından yol geçen ve on iki mud tohum alan başka bir yerin hepsi;

- 50 Zikredilen yerde, Minâs'ın mülkü, arz-i sultanî, Sinân ed-din'in elindeki araziye ve yola bitişik, sekiz mud tohum alan başka bir yerin hepsi;

Bu zikrettiğimiz yerlerin hepsi sulaktır; Kayseri yakınında bulunan iyi arazi ('azbe') ye gelince:

Sultan Çayırı, yol ve iki yanı iki dağdan birinde taşçıların çalıştığı dağa bitişik olup yüz mud tohum alan yerin bütünü;

Sinân ed-din'in elindeki arazi, dere ve ziraat edilmeyen (gâmir) araziye bitişik bir başka yerin bütünü;

- 55 Sınırları gösterilmiş arazide bulunduğu için hududunu göstermeğe lüzum olmayan Kayseri'de içinde beş oda ve çevirme (havlu) bulunan iki çukur yerin hepsi;

Mezkûr yerde yola, Sinân ed-din'in elindeki araziye, Minâs'ın mülkü ve Abdullah'ın mülküne bitişik olup sekiz mud tohum alan başka bir yerin hepsi;

- 60 Mezkûr yerde, Minâs'ın mülkü, Aksaray yolu ve başka bir yola bitişik, çukur olup on beş mud tohum alan başka bir arazinin bütünü;

Mezkûr arazi içinde, sınırlarını göstermekten mustağni, bir furunun bütünü;

Aksaray yolu, Sinân ed-din'in elindeki yer ve iki yanı yola bitişik diğer bir yerin hepsi;

- 65 Zikredilen yerde, Meydanın yanında iki yanı Minâs mülküne

ve iki yanı yola bitişik on beş mud tohum alan başka bir yerin hepsi ;

Kayseri muzafatından Likendon köyü sınırında Âblistân (Elbistan) yolu üzerinde, Elbistan'a giden yola, Ak-viran köyü yoluna, Kölöte köyü yoluna ve oradaki iki tepeye bitişik başka bir yerin bütünü ;

70 Bütün bunları hududu, merâfıkı, tevâbii, levâhıkı (dâhil ve hariç) ile, asıl, tâbi, eski, yeni, bitişik, ayrı, istisnasız her hakkı dâhil olmak üzere tahdit ve tebyin edilenlerin hepsi bu vakfiyenin içindeki şartlara göre adı geçen vakiflara eklendi .

Adı geçen vâkıfın mezkûr hallerde vakfiyenin içindeki vakıfların gelirinden artan (para)dan hepsi beyan edildiği üze aylıkların (câmekiyyât) çoğaltılmasından sonra aşağıda tafsilatle zikri gelecek bütün mülkleri diğer bir mukavele ile satın aldığını şer'î sahih bir ikrar ile ikrar etti :

Kayseri dışında bulunan ve arz-ı Sultanî, kır (gâmir : ziraat edilmeyen) arazi, Mahmud'un mülkü ve dereye bitişik olan Meşhed arazisinden bir yerin hepsi ;

Zikredilen şehir ve yerde, Sinâneddin Ferruh mülkü, emîr Celâleddin vakfı, Mahmud'un mülkü ve yola bitişik başka bir yerin hepsi ;

80 Orada, mülk-i sultanî, emîr Celâleddin vakfı, Sinân ed-din Ferruh mülkü ve yola bitişik başka bir yerin hepsi ;

Orada, Minâs vereseşi mülkü, iki yandan emîr Celâleddin vakfı ve arz-i sultanî'ye bitişik diğer bir yerin bütünü ;

85 Orada, Sinân ed-din'in mülkü, dere, Mfnâs'ın vereseşi mülkü ve yola bitişik başka bir yerin hepsi ;

Orada, emîr Celâleddin vakfı, iki yandan dere ve yola bitişik başka bir yerin hepsi ;

Orada emîr Celâleddin vakfı, Minâs'ın vereseşi mülkü, Sinân ed-din'in mülkü ve yola bitişik başka bir yerin hepsi ;

90 Orada, Mfnâs'ın vereseşi mülkü, emîr Celâleddin vakfı ve iki yandan dereye bitişik başka bir yerin hepsi :

Orada, emîr Celâleddin vakfı, Sinân ed-din mülkü ve yola bitişik başka bir yerin hepsi ;

Orada, iki yandan Minâs vereseşi mülkü, Mahmud'un mülkü ve dereye bitişik başka bir yerin bütünü ;

- 95 Orada, Mahmud'un mülkü, Minâs'ın vereseşi mülkü arz-i sultanî ve çayıra bitişik başka bir yerin bütünü ;
Orada, emîr Celâleddin vakfı, Sinaneddin mülkü, arz-i sultanî, ve dereye bitişik başka bir yerin hepsi ;
Orada, Mahmud'un mülkü, sultan mülkü ve iki yandan dereye bitişik başka bir yerin hepsi ;
- 100 Mezkûr yerde, Minâs'ın vereseşi mülkü, Sinân ed-din Ferruh'un mülkü, dere ve yola bitişik başka bir yerin hepsi ;
Mezkûr yerde, çayır, Mfnâs'ın vereseşi mülkü, dağ ve dereye bitişik başka bir yerin hepsi ;
Zikredilen yerde, emîr Celâleddin vakfı, Sinân ed-din Ferruh mülkü ve iki yandan çayıra bitişik diğer bir yerin hepsi ;
- 105 Orada, Minâs'ın vereseşi mülkü, Sinân ed-din'in mülkü, arz-i sultanî ve yola bitişik başka bir yerin hepsi ;
Orada, Meşhed köyünde, içinde dört ev, bir avlu (çevirme), bir fırın bulunan ve sınırları emîr Celâleddin vakfı, emîr Necmed-din Tûst mülkü, Sinân ed-din mülkü ve dağa bitişik başka bir yerin hepsi ;
- 110 Kayseri'nin dışındaki araziden dört parça yerin hepsi olup bunlardan birincisi: Mfnâs vereseşi mülkü, Ridvan mülkü, kır yer ve yola ; ikincisi Thrayâni mülkü, Şosûk mülkü ve iki taraftan
- 115 yola, üçüncüsü Sinân ed-din Ferruh mülküne, Minâs vereseşi mülkü, tuğla fırını ve yola ; dördüncüsü Minâs vereseşi mülkü ve üç yandan yola bitişiktir ;
Bunların hepsini hudutları, istisnasız bütün dâhil ve hâriç hukukıyla, bu vakfiyenin içinde zikredilen şartlara göre, çıkararak sahîh, şer'î bir hükümlerle vakfın sıhhat ve lüzumuna tescil hükmünü istedi ve sözüne inanılır kişileri hükmüne şahid kıldı ; bu zeyl altı yüz kırk beş yılı Cemazi ül-evvel başında yazıldı.
- 125 Mezkûr vâkîf (Allah tevftkını arttırsın !), şer'î ifâdelerin dinleneceği halinde, yukarıda zikredilen ve vakfiyenin içinde geçen vakıfların gelirinden aşağıda anılacakların hepsini yaptı (imar ett):
Kayseri muzafatından olup arazisi içinde han (Kervansaray) ın bulunduğu Sarâhor köyünde yapılmış, ve infiradı dolayısıyla sınırlarını göstermekten müstağnı, hamamın hepsi ;
Hamamın civarında, mezkûr vâkîfla şöreti dolayısıyla tahdit-ten müstağnı, bütün evleri ;

130 Vakfiyenin içinde zikredilen hana bitişik, olup şöhreti dolayısıyla tahditten mustağni, bağçenin hepsi;

Mezkûr köyde, hanın hızasında, vâkıfla birlikte şöhreti dolayısıyla tahditten mustağni, on beş *dükkân*ın hepsi;

Bunların hepsini mezkûr hanın işlerine (istifadesine) vakfetti; adı geçen hamamı da hana gelen ve mezkûr köyde oturanlara ve 135 bütün insanlara sahîh ve şer'î olarak tahsis etti.

Adı geçen vâkif sözü geçen dükânların en fazla bir icarla icarlanmasını şart kıldı; bunlar hakkındaki icar akdı müddeti bir veya iki yılı geçemez; ihtiyaç hasıl olursa üç yıllık bir icar yapılabilir; mütaaddit akıdlerle uzun bir icar yapılmaz. Önce zikredilen dükânların rakabesi imarına başlanır; artandan sıcak sulara, 140 ... işlerine bakan *hamamcıya* her yıl yüz yirmi dirhem (yarısı altmış) ve handa marûf olan mud ile yirmi dört mud buğday sarf edilmesini şart koştı. Sonra vâkif hükmü tescil eden hâkimden vakfın sıhhatına hüküm istedi; o da buna icabet ederek bu vakf, tahsis ve şartın sıhhatına sahîh, şer'î bir hükümle hükmetti ve hükmüne 145 sözüne inanılır kişileri şahid kıldı; bu eklenti altı yüz kırk beş yılı Ramazanın on dördünde yazıldı.

Mezkûr vâkif yukarıda zikredilen vakıfların gelirinden bu vakfiyenin içinde geçen hancının maaşına (mevâcib) her yıl, bugün mütedavil bulunan Sultanî dirhemlerden, iki yüzü bulması için, elli dirhem zam yaptı. Kâtibin yazısıyla ilhak altı yüz kır altı yılı Cemazi ül-evveli başı tarihinde (oldu),

150 Mezkûr vâkif (Tanrı iyilik ihsan etsin!) Kayseri'ye tâbi Zamtu nâhiyesinde kâin olup çok meşhur olduğundan tahditten mustağni olan Güney köyünü altı yüz kırk yılı Recebi başında 152 mezkûr hanın istifadesine sahth ve şer'î bir vakif olarak vakfetti.

a Yazıldığı üzere vâkıfın (Tanrı şanını yüceltsin!) ikrarına şahid oldum. Ben Divrikli İshak bin Şâhinşah bin Süleyman; bu yazı benimdir.

Şerh edildiği üzere içindekilerin hepsile vâkıfın ikrarına şahid oldum. Ben Ahmed bin Muhammed; bu benim yazımdır.

g Vâkıfın bütün zıkr ve şerh edilen ikrarına şahid oldum. Ben kulların hakîri Tokatlı Yusuf bin İbrahim bin Buğra Han.

d Bu vakfiyede ikrar edenin bütün mazmunile ikrarına şahid oldum. Ben Erzincanlı Yakub bin Yusuf bin Yakub.

- f Vâkıf bütün beyan edilenlere beni şâhid kıldı. Ben Tanrının kullarının en zayıfı Mahmud bin Ali bin el-Hüseyn ... es-Simeûrî, elile yazdı.
- h Yukarıda zikredilen vâkıf (Tanrı gölgesini ve yüceliğini devâm ettirsin!) mezkûr şerhli vakfiyenin bütün anlatılanlarına beni şâhid kıldı. Ben mahlûkların en zaif ve nâçizi Muhammed bin Ali bin Muhammed el-Harzuvanî (?)
- e İkrar edenin ikrarına içinde bulunan hepsile şâhidlik ederim, ben Ahmed bin Muhammed bin Ferruh; bu benim yazımdır.
- b Bütün şerh ve zikredilenlerle vâkıfın ikrarına şâhid oldum, ben Şemseddin Hoca Mes'ûd'un (Tanrı rahmet etsin!) azadlığı Sunkurca bin Abdullah.
- k İçinde bütün şerhedilmişlerle ıkrarına şâhid oldum. Ben Bağdadlı Ahmed bin Aksunkur; bu yazı benimdir.
- c Bütün şerh ve zikredilenlerle vâkıfın ıkrarına şâhid oldum. Ben Abdulkerim bin Ebi'l-Mecd bin Abdulgaffar et - Temimi es - Suhreverdi.

MEDRESE VAKFIYESİNİN METNİ

اقر الواقف المشار اليه بما في مطاويه وقف الله تعالى على اشاعة الخيرات واقاضة المبرات
بجميع ما نسب اليه على الوجه المربور فيه عندي سمعت اقراره بعد استجماع شرائطه
مع القيود والشروط المحرر في طيه وحكمت بصحته ما يقبل الحكم فيه شرعاً حكماً
جازماً لازماً مع شرائطه واشهدت عليه من حضر من العدول وانا العبد الضعيف
التحيف الراجي الى رحمة ربه اللطيف محمد بن محمود الرازي واشكر الله على جزيل نعمه
و حرر ذلك في الخامس والعشرين من شهر جمادى الاولى سنة احد و خمسين و ستمائة
والحمد لله وحده وكفى .

الحمد لله الذي رفع رواق العلم و اسدل استارده و قلع قناع الجهل بالتعلم و محي آثاره
و زين قلب المتعلم¹ بالتوفيق و اناره و شرح بالناية صدره² و زاد في الاعين وقاره و اخرج
ظله من ظلل الضلالة و اختاره و وقف قوام العالم براع³ قواد و دله⁴ و وفق خير عباده لخير
زاد و اوجب⁵ ادخاره بعد ان خلقه من تراب و اخبر ازمة اقتارده⁶ و وعد مرة اخرى في القيمة
تقاره⁷ كما قال الله تعالى: « منها خلقناكم و فيها نعيدكم و منها نخرجكم تارة اخرى⁷ » نحمده على
ترادف منحه حمداً بيلاده⁸ و امصاره و اشكره على آلائه التي احدثت بالانام شكراً امرع
5 رياضه و انواره و اشهد ان لا اله الا الله و حده لا شريك له شهادة⁹ | تقصر عن وصفها العبارة
و يعجز الجنان احسن عمارة و اشهد سيدنا محمداً عبده و رسوله الذي اظهر الاسلام و اعلا
مناره و اوضح الدين المستقيم و نشر¹⁰ شعاره و قطع دابر الكفر و اطفأ ناره و كسر قانون
الشرك و حسم اوتاره و صلى الله عليه و على آله الذين كانوا انصاره دافعين عن الشرع عاره
ما اخرج الشجر ازهاره و اظهر الروض انواره و صلوة الله على المواقع¹⁰ المقدسة النبوية
الظاهرة احدثه¹¹ المكرمة المظنة انامية العباسية¹⁴ المستحفظة بالمستعصم¹² بالله الامير المكرم¹³
ظل الله في العالم¹⁴ خلد الله سلطانه¹⁵ و نصر اعوانه¹⁶ و اذل (من) شاناه¹⁷ و لازالت كواكب
سعادته¹⁸ عن مظالم السمود طالمة ما طلع الشمس المشارق و المغرب و عضده بنصر رايات
السلطان الاعظم مولى سلاطين العرب و المعجم سلطان ارض الله حافظ بلاد الله محرز ممالك
الذيها مظهر كلمة الله العليا قطب سماء الخلافة | معدن العدل و الرأفة كهف الثقلين غوث الله في
10 الحافقين عز الدنيا و الدين غياث الاسلام و المسلمين تاج آل سلجوق سلطان البر و البحرين ابي

1 Metinde ; 2 صدره ; 3 قيو و مدلة ; 4 وجب ; 5 böyledir ;
6 bu kelime anlaşılmadı. 7 Sûre XX, âyet 57. 8 ببلاده ; 9 استر ;
10 الواقعة ; gerek metin ve gerekse mesicid ve zâviye vakfiyesi oldu-
gunu göstermektedir. 11 العناية ; 12 المستعصم ; 13 المكرمة ;
14 في العالمين ; 15 سلطانها ; 16 اعوانها ; 17 شانها ; 18 سماتها ;

الفتح كيكاسوس بن السلطان غياث الدين كيخسرو بن السلطان علاء الدين كيقباد برهان امير المؤمنين اعلا الله كلمته و عقد بالخلود سلطنته و نفذ في الآفاق اوامره و نصر بملائكته عساكره و اولاد مرامه و نخله مرامه و لا برحت عوامل رماحه في قلوب اعدائه بالكسر¹ عاملة و حروف سيوفه في رقابهم بالجزم² فاعلة و طيور سهامه تسقط في اوكار جنوبهم و تلتقط³ حب قلوبهم ما صدحت حمامة و سنحت نغامة⁴ و بعد فان الدنيا دار غرور و ربيع⁵ مرور هتاتها مكدره باجدابها⁶ و قصورها معقبة باجدابها نسيما لا يقضي⁷ عن سمومها و اعذبها لا يفي بسمومها ساكنها لا شك راحل و ايامها مراحل و انفاسها رواحل اقبالها كلام ضيف اوسحابة |
 15 صيف او زيارة⁸ طيف تمر و اكلمها⁹ تمر و يحلى نعيمها لاحالة زائل و ان طال فما تحته طائل شربتها مقرونة بالغم¹¹ و حلاوتها معجونة بالسم : ثم ان المجلس الاسمي الاتابك الاعظم المولى المكرم الكبير العالم المؤيد المنصور المظفر المجاهد المجتهد التقي العابد العارف السالك عضد السلطنة عمدة المملكة سيد الزهاد قطب العباد ملك الامرا و الابدال مغيث الخلق معدن الاحسان زبدة الازمان قدوة الاوليا تاج الاصفيا مقصد الآفاق اشفق الخلائق بالانفاق محتاج حضرت رب العالمين محي السنة في الارضين قراطى بن عبدالله امير امراء الطشت و الدواء¹⁰ اسبغ الله على كافة الخلق انامه لما نظر الى قوله تعالى : « ما عندكم ينفذ و ما عند الله باق »¹¹ و الى قوله صلى الله عليه و سلم : « ليس من دنياك الا ما اكلت فاقبت او لبست فابليت | او تصدقت فاقبت » اخلص نيته¹² و احضر طويته و بنى من خالص ماله في اصلح احواله تقرباً الى الله تعالى و طلباً للنجاة و الفوز بروضات الجنات يوم النزع الاكبر في زمرة المتصدقين و المتصدقات و فزع¹³ عقابه « يوم يفر المرء من اخيه و امه و ابيه و صاحبه و بنيه لكل امرء منهم يومئذ شأن يغنيه »¹⁴ مدرسة بباطن دار الملك قوته بدرج حذاء مدرسة اخيه الامير كمال الدين رمتاش¹⁵ رحمه الله المستغنى عن التحديد لشهرتها و انفرادها بالموضع المذكور عليه البناء و اسعة الفضاء عريضة الرقعة¹⁶ طيبة البقعة توسع العين قررة و النفس مسرة اليها يتناها ما يسر يسرها دار بالسمد يحميها كانها ايوان الجنان و ضحكت عن البقرى الحسان برهانها¹⁷ و رونقها رائق وصى (?) يخدمها البدر و يسميها الدهر و يكفيها النصر قصر الله عين¹⁸ الكمال عن ثابتيها فانه و الله ما قصر فيها :

25 و وقفها¹⁹ على الاشراف | و الفقهاء و العلماء من الائمة الاربعة رحمه الله عليهم اجمعين و شرط ان يكون المدرس حنفي المذهب عارفاً بفتون علوم الشرع و الاحاديث و التفاسير و الاصول

1 الكسر 2 الجزم 3 تلفظ 4 نغمة 5 وبيع 6 اجدابها
 7 لا يقصر 8 زناؤه 9 كلوبهم 10 الطب و الدواء 11 sûre XVI âyet 98.
 12 بيته 13 فيظع 14 sûre XXXXI âyet 69 15 رمضان 16 الرفعة
 17 برهاجى ما 18 عن 19 وقفها

و الفروع و الخلاف¹ وفقاً صحيحاً شرعياً و تصدق بها تصدقاً معتبراً مرعياً و حبسها تحبباً جائزاً مرضياً مؤبداً ابد الآبدين مخلداً² الى يوم الدين لا يباع ولا يوهب ولا يملك ولا ينقل ولا يتول ولا يبدل الى ان يرث الله الارض و من عليها وهو خير الوارثين :

ثم وقف الواقف المذكور احسن الله تعالى توفيقه و سهل الى الخيرات طريقه و اهلك ضده و اعلى حده و جمع اسباب السعادة عنده على مصالح المدرس الحنفي المذهب و على مصالح الائمة من المذاهب الاربعة جميع الاملاك التي يأتي ذكرها فمن ذلك :

30 (جميع) القرية المدعوة³ بحرناول⁴ من اعمال محروسة دوركى حماها الله المنتهية حدودها الى تحوم قرية نورشين و الى دير⁵ يعرف بشارايكون و الى جبل يعرف باردجلو بيل⁶ و الى بقعة تعرف و تنسب اكه كروانى :

و جميع قطعة ارض بظاهر محروسة قونية بدرب چاشنيكبير احد حدودها ينتهي الى ملك خاتون و صالحه خاتون و الثاني ينتهي الى وقف ينسب الى يونس و الثالث ينتهي ملك المسماة بامنه و الرابع ينتهي الى مقبرة تنسب الى قرالدين :

و جميع الحان و قطعة الارض و الدكاكين الثلاثة المتصل بعضها بعضاً بباطن قونية بقرب سوق الحنطة ينتهي حدودها الجوانب⁷ الثلثة الى الوقف و الرابع الى الشارع :

و جميع الحوانيت الخمسة مع الحجره بدرب السلطان بمحروسة قونية بحجب المدرسة المذكورة احد حدودها الطريق و الثاني و الثالث طريق المدرسة المذكورة و الرابع ملك نجم الدين بهرامشاه بجميع ما للجميع من الحدود و الحقوق و المرافق و المراسم و المضافات 35 و بجميع الحدود القرية المذكورة و توابها | و لواحقها و ارضيتها و سسقفوها و عديها و سهلها و جبالها عامرها و خرابها و بساتينها و انهارها و اشجارها و كرومها و موضع بيادرها و صحاريها⁸ و مسالكها و بجميع الحدود و الحقوق الداخلة و الخارجة في جميع ما حدودهن على تنهى الوجوه باسمها اصلاً و تبعاً و قديماً و حديثاً متصلاً و منفصلاً سميّاً و شرعياً عرفياً و عادياً مسمى اولم يسم ذكر اولم يذكر قليلاً كان او كثيراً وفقاً صحيحاً شرعياً و تصدق بذلك كله تصدقاً معتبراً مرضياً و حبس كل ذلك تحبباً جائزاً مرعياً لا يباع ولا يوهب ولا يملك ولا ينقل ولا يتحول ولا يبدل بل يبقى مؤبداً

1. الخلافه 2. مخلد 3. المدعو 4. bugün Divriği'de mevcut olan Nurşin köyünün hududundaki

5. دين 6. باردجلويك 7. الحوانيت 8. صحاريها ... القريتين المذكورتين

bütün kelimeler tesniye şeklinde yazılmış ise de bir köy vakfedilmiş olduğundan bunları müfred şekline kalbettik (bk. s. 87).

مخلداً محرماً قطعياً سابلأ الى يوم القيمة فمن بدله بعد ما سمعه فأنما آثمه على الذين يدلونه
 ان الله سميع عليم على ان يستغل لاستغلال في كل وقت وزمان وحين و اوان بافضل
 40 وجوه الغلة | ولايؤجر شئ مما يصلح لاجارة الا باذن من له الاذن ولايؤجر اكثر من
 السنة اوسنتين¹ ان مست الحاجة ودعت الضرورة الى الاجارة الى ثلاث سنين (وان
 جاوز ذلك المدة²) وكان غصب الوقف في ذلك ولايؤمن³ بها ولايؤجر من ظالم ولا
 من مستبد⁴ ولا ممن يخشى عن حيلته⁵ ولايؤمن مكره ومكيدته ولا يعقد على شئ من
 الاوقاف المذكورة عقد اجارة او عقد مسافاة او عقد مزارعة ما لم ينقض المدة اولى
 فيبدأ اولاً من ريعها وحاصلها بعمارة رقية الاوقاف وصرمة⁶ المنحنى والمنهدم وترتيب
 ما لا بد منه من الابنية الخيرية⁷ واجرة القوام والعاملين والمحصلين بغلاتها ؛
 ثم يصرف⁸ مما فضل الى عمارة المدرسة المذكورة وبناء ما خرب وترميم ما انطم⁹ ووجب
 45 ثم الى بيت للحصير والزيت والبسط والشمع في الليالى الثلثة ليلة الرغائب | ليلة نصف من شهر
 شعبان و ليلة القدر ؛

ثم يحمل الفاضل بعد العمارة والاخراجات عشرة اقسام فيصرف سهم واحد وهو العشر
 التام الى المدرس الحنفى المذهب الورع العالم بفنون العلوم الذى يؤم الناس (اليه) وسهم الى المتولى
 الذى يتولى امرا الاوقاف يصرف اليه ايضاً سهم من عشرة سهم هو العشر الكامل ؛
 ويصرف الى المعيد العالم في الدين الفاضل من ابى حنيفه مذهباً¹⁰ نصف سهم هو نصف
 العشر ؛

ويصرف الى الفراش والبواب الذين كانا من اولاد اخى الواقف الملازمين على عامة
 اشتغالهم نصف سهم هو نصف العشر ايضاً ؛
 ويصرف الاعشار السبعة الباقية حسب ما يراه المدرس والمتولى الى الفقهاء والائمة من
 مذاهب الائمة الاربعة رضوان الله تعالى عليهم اجمعين والمواظبين على الاشتغال والتكرار
 طرفى الليل وطرفى النهار ؛

50 وقد شرط الواقف المذكور لان | يقرأ بالعلوم المذكورة على المدرس والمعيد والفقهاء
 والملازمين الاجتماع في مكان¹² المعيد للدرس في ايام الخمسة المهودة ؛
 و شرط الواقف تقبل الله خيره وحسناته ان يتلى من المصحف المشترى الذى وضع في المدرسة

¹ fazla olarak vardır ; aşağıda yazıldığına göre ifadenin gelişi ve diğer vakfiyedeki ifade tarzı dolayısıyla müstensih hatası olmak icabeder.

² eksiklik olup diğer paranteler gibi tarafımızdan ikmâl edilmiştir.

³ ولا يأمن ⁴ مبعد ⁵ عاجلة ⁶ حرمة ⁷ الخربه ⁸ تصرف

⁹ ما انطم ¹⁰ مذهب ¹¹ في المكان

المذكورة يوم الاثنين ويوم الخميس قدر ما تيسر من القرآن العظيم و الفرقان الكريم والتالى يكون من اولاد اخى الواقف دون الآخر ثم يدعى¹ لروح رسول الله صلى الله عليه وسلم و² لروح اسلافه ولروح اهل الايمان ثم يذكر المدرس والبعث الانفس³ والعقهاء على البحث والتعليم والتعلم :

وقد فوض الواقف المذكور امر التولية على الاوقف المذكورة الى نفسه مادام في قيد الحياة اطال الله تعالى عمره و متع⁴ المسلمين ببقائه وبعده فوضها الى اخيه الامير الاصفهسلار الكبير العالم العادل المؤيد المنصور المظفر المجاهد سيف الدين عمدة الاسلام والمسلمين ظهير الملوك والسلاطين | ملك الامرا قراسنقر بن عبدالله مادام في قيد الحياة طول الله تعالى عمره وبعده 55 الى اولاد الاخويه الامير الكبير كمال الدين زمناش⁵ والامير سيف الدين المذكور ابقاه الله تعالى الاصلح فالاصلح وبعدهم الى ابناء مقدم اولادهم واولاد اولادهم ذكورهم دون الاناث ماتسلوا وانشعبوا نسلأ بعد نسل وقرناً بعد قرن وشعبأ بعد شعب الاصلح فالاصلح والارشد وان لم يبق اولاد ذكورهم ولا من نسلهم احد فوضها الى ابناء اولاد عتقائه الاصلح فالاصلح والارشد وان لم يبق اولاد ذكور العتقاء ولا من نسلهم احد فالى اولاد ابناء ذوى الارحام الاصلح فالاصلح والارشد وان لم يبق احد من اولاد ابناء ذوى الارحام فوض كل قاض عفيف الذليل بهى الحسب يتولى القضاء بقونيه وان خربت المدرسة المذكورة 60 ولم يمكن عمارتها من فاضل ربع اوقفها | البتة يصرف جميع الفاضل بمد العمارة والاخراجات الى مصالح دار الصلحاء التى بناها الواقف المذكور نخله الله تعالى عمراً طويلاً بحمروسة طريق انطاليه بظاهر القلعة التى فيها الجامع حسب شروطه فى دار الصلحا وان خربت⁶ دار الصلحاء المذكورة ايضاً ولم يمكن عمارتها من الاوقف المذكورة ولا من اوقفها اصلاً يصرف الفاضل من الاوقف بمد العمارة والاخراجات الى مصالح الخان الذى بناه الواقف المذكور بقيصريه⁷ على طريق ابلستان حسب ما شرط فى كتاب وقفه⁸ وان خربت الخان المذكور ايضاً ولم يمكن عمارته من ربع جميع الاوقف التى تعلقته البتة يصرف كل الفاضل بمد العمارات والاخراجات الواقعة⁹ بالاوقف المذكورة الى فقراء المسلمين ومحتاجيهم ايما كانوا فى مشارق الارض ومغاربها «مادام السموات والارض الا ماشاء ربك الى ربك فعال لما يريد»¹⁰؛ فمن بدل شرطاً | من شروط الواقف المذكور احسن الله اليه او غيره فطليه لعنة الله والملائكة والناس اجمعين ولعنة اللاعنين

1 يدعى 2 yok .

3 burada metinde bir eksiklik görülüyor ;

4 مع . 5 زمناش 6 خرجت .

7 müstensih hatası olduğu bu metine göre de şüphesizdir.

8 وقفه 9 الواقفة 10 Sûre XI, âyet 109.

الى يوم الدين و غضب الله (عليه) ولنته واعد له جهنم و سآءت مصيراً و هو يرى من الله وكتبه ورسله و ملائكته و حشره و نشره و بئته و لا يقبل الله منه صوماً و لا صلوةً و لا زكوةً و لا حجاً و لا صرفاً و لا عدلاً و لا سجوداً و لا هجوداً و ادخله في نار جهنم و خلد فيه خالداً و احله محله فرعون و نمروذ و عاد و ثمود و الله حسيه و مكافيه و مجازيه بافانين العذاب و قوانين العقاب «يوم تجزى كل نفس بما كسبت لا ظلم اليوم ان الله سريع الحساب»²؛ ثم ان الواقف المذكور دام بقاه اخرج جميع الاوقاف المذكورة من يده و سلمها الى من يسوغ التسليم اليه شرعاً ثم تسلمها بماله من التولية تسليماً و تسليماً صحيحاً شرعياً³ و سأل من الحاكم المسجل اعلاه دام ظله 70 و علاه الحكم بصحة الحكم و الشرط و لزومها فاجابه | الى ذلك و حكم بصحة الوقف و لزومه حكماً صحيحاً شرعياً و قضى على ذلك قضاءً لازماً مرعياً و اشهد عليه المدول و الثقات الحاضرين مجلسه المحروس و محفله الأئوس بعد ان استجاب الله كثيراً او اعتمده في جميع امانته هادياً و نصيراً و اجر الواقف و فقه الله تعالى على المحي العليم الجواد الكريم الذي لا يضيع اجر من احسن عملاً بل يجزى بكل حسنة عشرأ بدلاً و ذلك جرى في نصف شهر جمادى الاول سنة احدى و خمسين و ستماية من الهجرة النبوية صلى الله عليه و على آله و صحبه الاجميين ابد الآبدين .

اشهدنى الحاكم المزبور دام ظله و انا على بن محمد التبريزى في تاريخ المذكور	اشهدنى الواقف دام علوه و انا محمد بن العباس و هذا خطى في تاريخ المرقوم	اشهدنى الواقف و الحاكم دام علوها بجميع ما فيه و انا سفر بن محمد البلخى و هذا خطى و التاريخ المرقوم
اشهدنى على هذا الوقف و امضائه و كتبت بخطى و انا عبدالله بن محمد الشيرازى و هذا خطى في التاريخ المذكور	اشهدنى الواقف و الحاكم دام مجده و انا الشيخ ابوبكر (بن) الحاج محمد السمرقندى و هذا خطى في التاريخ المسطور	اشهدنى الحاكم المولى مد الله ظله عليه و امضائه و انا يحيى بن محمد و كتبت بخطى في التاريخ المذكور
اشهدنى على حكم الحاكم المذكور بصحة و انا احمد بن محمد الروانى في التاريخ المزبور	اشهدنى الحاكم المذكور سم الله ظله (و) جلاله بما وضعه خطه اعلاه و انا محمد بن حسين النيسابورى في التاريخ المرقوم	اشهدنى الواقف و الحاكم دام عمره و انا عبدالرحمن بن صالح السجورى و هذا خطى في التاريخ المذكور
اشهدنى الواقف دام ظله و انا خليل بن احمد و هذا خطى في التاريخ المزبور	اشهدنى الواقف بما فيه المسطور و انا الشيخ احمد بن محمد النيشابورى في التاريخ المزبور	اشهدنى الواقف و الحاكم دام علاها بجميع ما برقه كاتبه الشيخ عبد المؤمن بن محمود الخويى في التاريخ المزبور
اشهدنى الحاكم المزبور دام مجده و انا مصطفى بن ولى و هذا خطى في التاريخ المزبور	اشهدنى الحاكم المرقوم و انا السيد محمد بن خضر التبريزى و هذا خطى في التاريخ المزبور	اشهدنى الحاكم المذكور مد الله ظله و انا اسماعيل بن حسن النيشابورى و هذا خطى

1 yok ; ولا

2 Sûre XL, âyet 17.

3 صحيحين سريعين

اشهدنى الحاكم المسفور وانا
عبدالله بن محمد الخوي (؟) في
التاريخ المزبور

اشهدنى الواقف دام علوه وانا
محمد بن يوسف التبريزى في التاريخ
المزبور

اشهدنى بما فيه المزبور وانا
ابوبكر بن احمد البغدادي في التاريخ
المزبور

اشهدنى هذ المسطور صح عندى
وانا يونس ابن نورالله البصرى

وبمثل اشهدنى الحاكم المذكور
سلم الله ظلاله و جلاله بما وضع
به خطه اعلاه فشهد عليه بذلك
وانا اسحق بن احمد بن عبيد
الملك وهذا خطى

وبمثل اشهدنى الحاكم المذكور
دام ظله و جلاله وانا احمد بن
البغدادى

اشهد على ثبت المتن سلطان
العلماء والوزراء عزالملة والحق
والدين وارث الانبياء والمرسلين
بزمان اميرالمؤمنين وانا يوسف
بن نوح بن اسماعيل حرر بيده
في التاريخ المزبور

اشهدنى مولانا الحاكم مدالله ظله
على حكمه وامضائه وانا مظفر
بن هبةالله بن مظفر وكتبت
بخطى في التاريخ المذكور

اشهدنى الواقف دام ظله على هذ
الكتاب المستطاب وانا ابراهيم
بن عزالدین الاسودى

اشهدنى الواقف على هذا الكتاب
ادامالله علوه بصحة مايتضمنه
عنده وانا احمد ابن ولى البخارى

بمثل اشهدنى الواقف زيد عمره
وانا على ابن محمد النيسابورى
في التاريخ المزبور

اشهدنى الواقف دام اعلاه بصحته
وانا مصطفي بن نورالله السمرقندى
في التاريخ المزبور

اشهدنى هذا الواقف وانا على
بن مولود الحافظ البصرى

وبمثل اشهدنى الحاكم المذكور
دام ظله بصحة وانا محمود بن
محمد بن محمود السوى (؟)

اشهدنى الحاكم المذكور زيد
عمره وانا عيسى بن حاجى
السمجورى وهذا خطى

اشهدنى مولانا الصدر الصاحب
ملك الوزراء قاضى القضاة عزالملة
والدين دام ظله على حكمه و
امضائه وانا على بن محمد امير
المحفل

اشهدنى مولانا حجة الحق على الخلق
وارث الانبياء والمرسلين على صحة
ذلك وانا محمد بن على بن الحسن
السيد الجعفرى وكتبت بخطى

اشهدنى الواقف دام علاه بجميع
ما بين وانا عبدالله الكاتب
وهذا خطى

اشهدنى الواقف دام عمره بجميع
ما بين فيه وانا ابو سعيد بن
الياس الحافظ محتسب العساكر
وهذا خطى

اشهدنى الواقف دام ظله بجميع
ما بين فيه وانا بير محمد بن
عبدالله السمجورى في التاريخ
المزبور

اشهد ان هذ الواقف صحيح وانا
عثمان بن نورالله يعنى في التاريخ
المزبور

اشهد في هذا الواقف باقرار الواقف
عندى وانا محمد بن قاسم التبريزى
وهذا خطى

اشهدنى على صحة الواقف وانا
احمد ابن شمس الدين البلىخى في
التاريخ المزبور

اشهدنى مولانا الصدر المعظم الصاحب
الاعظم قاضى القضاة والحكام
على السنة قانع البدعة عزالملة
والحق والدين حجة الاسلام
والمسلمين وارث الانبياء والمرسلين
ادام الله ظله وصان عن بوائق
الحدثان ايامه ولياله على ما وضعه
بخطه اعلاه فشهدت عليه بذلك
وانا عبد الجامع بن عبدالرحمن
بن محمد الخوي وهذا خطى

بمثل اشهدنى بحكم الحاكم المذكور
بصحة وانا احمد بن اسبلا (؟)
وكتبت بخطى

اشهدنى الحاكم المذكور مدالله
ظله على ذلك على بن بركاشاه بن
على وكتبت بخطى

اشهدنى الواقف والحاكم دام علاها
بجميع ما بين فيه كاتبه محمود
بن على بن الحسين السمجورى
بيده

اشهدنى الحاكم المذكور على
نبوته وانا يوسف بن محمد
الستوى (؟)

اشهدنى مولانا الصاحب الاعظم
ملك العلماء و الوزراء و القضاة
عز الملة و الدين حجة السلام
و المسلمين والد (؟) الملك
و السلاطين آنف الحامد محمد
(بن) محمود الرازى ايد الله جلاله
على حكمه و انا محمد بن عمر
بن محمد خليفه و هذا خطى

اشهدنى الوافق ادام الله ظله على
هذا الكتاب المسطور و انا نجم
المتفقه

اشهدنى الحاكم ملك الوزراء حجة
الاسلام و المسلمين اعز الله على
حكمه و حصته ما زير في هذا
الصك و انا موسى بن على بن
صار الخوارزمى

اشهدنى الوافق متع الله الاسلام
بجميع ما بين فيه و انا اقل
خلق الله التوفير بن عندم
السالى (؟) كفى الله عنه و هذا
خطى

اشهدنى الوافق دام ظله بضمون
هذا الكتاب و انا يوسف بن
عبدالله و كتبت بخطه

اشهدنى الحاكم المذكور اعلاه
على هذا الكتاب ادام الله علوه
بصحة ما تضمنه عنده و ثبت لدى
حرره محمد بن هبة الله بن المظفر
فى آخر جمادى الاول سنة احدى
و خمسين و ستماية و الحمد لله وحده

اشهدنى الوافق اعز الله انصاره
بجميع ما بين فيه و انا ابراهيم
بن سعاد و هذا خطى

اشهدنى الوافق اعز الله انصاره
بجميع ما بين فيه و انا عبدالله
بن حمزه و كتبه بخطه

VAKFIYENİN BİRİNCİ ZEYLİ

هذا جملة الشهود باسميه

الحمد لله الذى اثار قلوب عارقه¹ بأنواع الانوار و وفق من اخار منهم على ادخار الزاد يوم
تشخص فيه القلوب و الابصار احمده على بدايع نممه من الاعمال الصالحة و الايمان و الاقرار
واشكره على عجايب آلائه من الاثنية و الاسماع و الابصار و اشهد ان محمداً عبده و رسوله
الذى بعثه الله تعالى من اعظم الانصار صلى الله عليه و على آله الانصار و صحابة الاخيار ماترين
الروض بالازهار و تقرب الليل و النهار و بيده فقد حضر مجلس الحكم المحروس و نادى الشرع
المأنوس لدى الحاكم المسجل اعلاه ادام الله ظله و علاه الامير الاصفهسلار الصدر الكبير سيد
التراجه² شمس الدين محمد بن عمر بن محمد الخلفان و الامير الاصفهسلار سيد التراجه تاج الدين
محمود بن على بن الحسين السجورى ادام الله تأييدهما و الامير الكبير حسام الدين ابراهيم بن
سعاد³ و شهاب الدين بركاشاه بن مودود بن دولتشاه و يحيى بن يوسف بن ابى سمد السنجانى⁴
و شهدوا جميعاً شهادةً صحيحةً شرعيةً متفقةً اللفظ و المعنى مستوية البارة و المبى عن علم يقين

¹ عارفيه ; ² المتراجمه

³ vakfiyenin aslında da سعاد olduğundan ona göre düzelttik ;

⁴ bu belki السجستانی dir ;

لا عن ظن و تخمين بان ملك الامراء الرباني السعيد جلال الدين قراطاي بن عبد الله قدس الله روحه و نور ضريحه و احله جنة اعلى فيها منزلته الواقف المذكور بناظر كتاب الوقف هذا في صحة عقله و بدنه ¹ و وقف على مصالح المدرسة التي بناها بقونه المذكورة في كتاب الوقف السابق كومسه و كورله و مكر و اوردي اوزى من اعمال محروسة قونه يحوى الجميع على التلاصق و الاتصال حدود الاربعة الاول منها ينتهى الى تخوم قرية زورديله و تمامه الى تخوم قرية جندى و تخوم قرية كندبكي و تخوم قرية قواق و الثانى منها ينتهى الى تخوم قرية سنقر كليسا و تمامه الى تخوم قرية الذراف (٤) و الى تخوم قرية اكسيه و الى تخوم قرية حبش و الثالث منها ينتهى الى تخوم قرية چومقلر و تمامه الى قرية يارادلمش (٥) و الرابع منها ينتهى الى تخوم قرية كرفارد ² و جميع قطعة الارض مع المرح بموضع يعرف ببيان اكين ³ وها من توابع القرية المذكورة ينتهى حدودها الاول الى تخوم قرية چالنده و الثانى الى تخوم قرية قروكول و الثالث ينتهى الى العين المعروف بطملويكار ⁴ بجميع ما للجميع من الحدود و الحقوق و التوابع و الواحق و المضافة و المرافق و اراضيتها و افراخها ⁵ نسفها و عذبا و سهولها ⁶ و جبالها ⁷ و تلالها و صحارها و برارها عامرها (و) غامرها و بروجها و مروجها و مياهها و اشجارها و انهارها و مغازاتها ⁸ و عيونها و سهولها ⁹ و آجامها و آكامها و مراندها و مراحتها و اصطبلاتها و مواضع بيادرتها و صوان اكرتها و طروقها ¹⁰ و ممرها على تنامى الوجوه باسرها اصلاً و تباً قديماً و حديثاً مسمى او لم يسم وفقاً صحيحاً شرعياً و تصدق بذلك كله تصدقاً متبراً مرضياً و حبس ذلك تحيماً جازراً مرعياً الى ان يرث الله الارض و من عليها وهو خير الوارثين على الشروط المذكورة في كتاب الوقف هذا و المصارف كما عين و التولية في ذلك كما ذكر في كتاب الوقف هذا فلما شهدوا على النهج المذكور سمع الحاكم المسجل اعلاه ادام الله ظله و علاه شهادتهم و سمع مقالاتهم و حكم بصحة الوقف و لزومه حكماً صحيحاً شرعياً و قضى بصحة جميع ذلك قضاءً لازماً و اشهد على حكمه و قضائه العدول و الثقات في منتصف شهر جمادى الآخرة سنة اثنين و خمسين و ستاية و الله اعلم بالصواب .

VAKFIYENİN İKİNCİ ZEYLİ

الله حسبي و نعم المعين

شهد في مجلس الحكم المحروس بدار الملك قونه حماها الله تعالى لدى الحاكم المسجل اعلاه

¹ و ديشه ; ² كرفاد ; ³ بيان اكين ;

⁴ بطلومطار Bu isimlerin bir kısmı bugünkü şekiline göre düzeltilmiştir.

⁵ افراخها ; ⁶ سهلها ; ⁷ جبالها ; ⁸ مغازتها ; ⁹ سهولها ; ¹⁰ طروها .

مدالله ظله بعد الوظائف الشرعية الصدر الكبير ملك التراجمة تاج الدين محمود بن علي بن الحسين السمجورى وهو عدل وشهد شرف الدين محمد بن عمر بن احمد البستى و زكاه الشيخ العالم العامل ارشد الدين ابراهيم بن عبدالرشيد ابن محمد الهمدانى و الفقيه محى الدين محمود بن زكريا بن يحيى شهادةً صحيحةً شرعيةً موأدةً نهجاً بان الواقف المذكور باطنه (؟) تفمدالله بفقرانه شرط حال ما شرط الشروط المذكورة باطنه (؟) ان يصرف من ريع الاوقاف المذكورة باطنه (؟) الى نفرين من الحضار الازمين بالمدرسة المذكورة باطنه (؟) و يتلوان كتاب الله بالقدو و الاصال فى كل شهر ستون درهماً لكل واحد منهما ثلاثون درهماً و الى من يقيم يكنس السقاية المبنية فى المدرسة المذكورة باطنه (؟) و غسلهما و تنظيفهما فى كل شهر ثلاثون درهماً نصفها خمسة عشر درهماً من الدراهم الموصوفه باطنه شرطاً صحيحاً شرعياً ولا يخل لاحد يؤمن (بالله) و اليوم الآخر (ان) يغير هذا الشرط و تبديله فمن بدله بعد ما سمعه فأتما أمه على الذين يدلونه ان الله سمع عليهم فلما شهدا على الوجه المزبور والنظ المذكور سمع الحاكم المذكور مدالله ظله شهادتهما و حكم بصحة ذلك كله حكماً صحيحاً شرعياً و اشهد على حكمه جماعة من الاثمة و العلماء من العدول و الامناء الحاضرين مجلسه الشريف فى الخامس شهر رجب سنة ستين و ستماية و الحمد لله وحده .

MEDRESE VAKFİYESİNİN TERCÜMESİ

Müşarünileyh vâkîf (Tanrı onu hayırlar dağıtmak ve yaymakta muvaffak etsin!) kendisine bütün nisbet edilenleri, tomarı içinde yazılanları, yanımda ikrar etti. Tomarda yazılan şart ve kayıtlarla şartları toplandıktan sonra ikrarını işittim ve şartlarıyla birlikte şer'an sıhhatına lâzım gelen hükmü verdim ve hâzır bulunan sözüne inanılır kimseleri buna şâhid kıldım. Ben Tanrı'nın zayıf kulu ve onun rahmetini dileyen Rey'li Mahmûd'un oğlu Muhammed (Allah'ın bol nimetlerine şükrederim). Bu, 651 yılı, 25 Cemaziyel-ülâ'da yazıldı.

İlmin kemerlerini yükselten, perdelerini düşüren, öğrenmekle cehlin silâhları kökünü koparan ve eserlerini yokeden, öğrencinin kalbini süsleyen ve ışıktandıran, inayetle göksünü açan, gözlerde vekarını artıran, gölgesini sapıklık gölgelerinden çıkarıp onu seçen, âlemin temellerini bir idâreciye tahsis edip onu rehber yapan, kullarının iyisini hayırlı azık için muvaffak eden ve topraktan yarattıktan sonra biriktirmesini mucip kılan Tanrı'ya hamdedirim. Nitekim o: *"Biz sizi ondan yarattık, oraya götüreceğiz ve tekrar ondan çıkaracağız,"* dedi. Şehir ve memleketlerindeki birçok nimetlerinden dolayı ona hamd ve insanları saran bu iyiliklerinden de ona şükrederim; Tanrı'dan başka tanrı olmadığına ve İslâmiyeti çıkaran, ışıklarını yücelten, doğru dini açıklayan ve bayraklarını dalgalandıran, küfrün kökünü kesen ve ateşini söndüren, şirkin kanununu kıran ve iplerini kesen Muhammed'in, kulu ve peygamberi olduğuna tanıklık ederim. Ona ve yardımcısı olan yakınlarına, ağaçlar çiçek çıkardıkça ve bağçeler çiçeklerini gösterdikçe, salât olsun! Ve yine Peygambere, Abbaslilere mensup ve Musta'şem Billah'ın koruduğu mukaddes, mükerrem, büyük temiz makamlara dua olsun! Allah, 'âlemde Allah'ın gölgesi olan, halfenin kudretini ebedî etsin, yakınlarına yardım etsin, güneş doğdukça saadet yıldızları devam etsin! Arap ve Arap olmayan sultanların efendisi, Allahın yerleri sultanı, beldeleri koruyucusu, dünya memleketleri bekçisi, yüce Tanrı kelimesinin mazhari, hilâfet seması kutbu, adâlet ve şefkatın kaynağı, cin ve insanların sığınağı, şark ve garp-te Allah'ın yardımı, dünya ve dinin izzeti, İslâm ve müslümanların yardımcısı, Selçuk oğullarının tâci, kara ve iki denizin sultanı, en

büyük sultan, Emir ül-mûminîn'in bürhanı Sultan Alâeddin Keykubâd oğlu Sultan Gıyâseddin Keyhusrev'in oğlu Ebu'l- Feth Keykâvüs (Allah saltanatını ebedileştirsün ve emirlerini ufuklara işletsin, melekleriyle askerlerine yardım etsin, isteğini yapsın, mızrakları düşmanlarının kalbine, kılıçlarının parçalarını boyunlarına işletsin, oklarını yan çukurlarına düşürsün, güvercinler tünedikçe, yağmurlar döküldükçe kalblerinin habbesini toplansın!) ün bayrakları yardımıyla ona yardım ettirsin! Sonra muhakkak ki bu dünyaya aldınılacak bir yer, geçilecek bir muvakkat ikametgâhtır; saadetleri kısırlıklariyle mükedderdir; sarayları yıkılmağa mahkûm, ruzgârları öldürücüdür; tatlıları zehirle doludur; orada oturan

15 şüphesiz gidici ve günleri geçicidir; ikbâli gidici bir misafir ve yaz bulutu gibidir veya ziyareti geçici bir tayftır; yiyecekleri acıdır; tatlı gösterdiği nimetleri zail olucu, şerbetleri gamlı, tatlıları zehirle yoğurulmuştur.

Sonra büyük A t a b e g, ikram edici büyük efendi, âlim, Tanrı'dan korkan, temiz, ibâdet edici, bilici, doğru yola gidici, sultanlığın dayanağı, memleketin direği, zâhidlerin efendisi, ibâdet edicilerin kutbu, bey ve abdâllerin (iyi kişilerin) meliki, halkın yardımcısı, ihsan kaynağı, zamanların özü, velilerin örneği, temiz insanların tâci, ülkelerin gayesi, halka sarfetmekle en şefkatli, âlemlerin Rabbine muhtaç, yer yüzünde sünneti ihya edici *faşt* ve *devât* beylerinin beyi K a r a t a y bin Abdullah (Allah iyiliklerini bütün halk üzerine yaysın!) Tanrı'nın: "*Sizde olan şey sarfedilir, Allah'ın nezdinde olan bâki kalır,*" ve Peygamberin: "*Senin*

20 *dünyada yiyerek yok ettiğin, giyerek yıprattığın ve sadaka vererek bâki bıraktığından başka bir şeyin yoktur,*" sözlerini nazarı itibara alınca niyetini hâlisleştirdi ve yüce Tanrıya yaklaşıp ve "*Herkesin kardeşi, anası, babası, karısı ve çocuklarından kaçtığı bir gün,*" azaptan korkarak, büyük korku günü sadaka verenler arasında cennet bağçelerinde kurtulmak isteyerek, en iyi vaziyette, kendi malından paytaht Konya şehri içinde, kardeşi Emîr Kemaleddin Rumtaş (Allah rahmet etsin!)'ın medresesi hizasındaki cağdede, oradaki şöhreti ve teferrüdü dolayısıyla sınırlandırmaktan müstağnı olan ve binası yüksek, sahası geniş, zemini güzel, göze ferahlık, insana neşe verici, sanki cennetin köşklerinden bulunan bir *medrese* bina etti ve bunu dört mezhepten

25 olan âlim, fakih ve şeriflere, müderrisin şeriat, hâdis, usûl ve

furû^c ve hilâf ilimlerini bilerek Hanefî mezhebinde olması şartıyla, sâhib, şer'î bir vakıf olarak vakfetti ve buna muteber ve mer'î olarak tasadduk etti ve ona Kıyamete kadar ebedî ve câiz olarak habslerde bulundu. En iyi vâris olan Tanrı yerlere ve üzerinde bulunanlara vâris oluncaya kadar satılmaz, hediye edilmez, mülk, mal haline sokulmaz, intikal, tağyır ve tebdil edilmez ;

Bundan sonra adı geçen vâkîf (Allah tevfikini ihsan etsin, yolunu iyiliklere kolaylaştırsın, âksini yok etsin, haddini yüceltsin, ona saadet sebeplerini toplasın!) Hanefî mezhebinde bulunan müderris ile dört mezhepten olan imamların ihtiyaçları için zikri gelecek olan bütün mülkleri vakfetti:

30 Divriği'ye bağlı, hudutları Nurşin köyüne, Şaraygün (?) adıyla tanılan manastıra, Ardıclı-bel denilen dağa, Ekekervanı denilen yere bitişik olan, Hornavul adlı köy ;

Konya'nın dışında, *Çaşnigîr kapısı*'nd. sınırlarından biri Sâlihe ve Melek Hatun (mülküne), ikincisi Yunus'a nisbet edilen vakfa, üçüncüsü Emine denilen mülke, dördüncüsü Kamereddin'e nisbet edilen mezara bitişik olan, bir parça yerin hepsi ;

Konya'nın içinde, *Buğday çarşısı* yakınında, sınırları üç yandan vakfa, dördüncü sınırı yola nihayetlenen birbirine bitişik üç dükkân, bir parça yer ve hanın hepsi ;

Konya'da, *Sultan kapısı*'nda, adı geçen Medresenin yanında, sınırlarından biri yol, ikinci ve üçüncüsü adı geçen medresenin yolu, dördüncüsü Necmeddin Behramşâh'ın mülkü bulunan, hucresile birlikte, beş dükkânın hepsi ;

Bunları bütün hudut, hukuk, merâfık, merâsim ve muzafatile
35 ve adı geçen köyü bütün hudutları, tâbi ve lâhiklarile, zemin ve kenarlarile, düzlük, dağlık, mâmur ve harap yerlerle, bostanlıkları, dereleri, ağaçları, bağları, harman yerleri, çorak ovaları ile ve dâhil, hariç zikredilen bütün aslı-tâbi, eski-yeni, bitişik-ayrı, yüce-şer'i, örf-âdî, adlanmış-adlanmamış, anılmış-anılmamış, az-çok olarak her vechile sâhib, şer'î bir vakıf olmak üzere vakfetti ve bunların hepsini muteber ve marzı olarak tasadduk, câiz ve mer'î olarak habs etti. Satılmaz, hibe ve mülk edilmez, intikal etmez, tebdil ve tahvil edilmez; bilâkis Kıyamete kadar ebedî kalır. Bunları işittikten sonra, Tanrı işitici ve bilici elduğundan, günahı de-
ğıştiren üzerine olsun! Öyle ki her zaman fazla gelir getirmesi
40 sağlansın, icâr getirecek bir şey ancak izin ile icârlansın ve bir

- veya iki, yahut zaruret ve ihtiyaç hasıl olursa, üç yıldan fazla icâra verilmez. Bundan fazla müddet geçerse vakf gasp edilmiş olacağından buna emniyet edilmez. Zâlime, müstebide, hilesinden korkulana, mekrinden emniyet edilmeyene icâr edilmez. Adı geçen vakıfların hiç bir şeyi üzerinde, birinci müddei geçmedikçe icâr, *müsâkât* ve *müzara'aa* akidleri yapılmaz. Gelir ve mahsûlden ilk önce vakıfların muhafazası imârına, eğrilen ve yıkılanın tâmirine ve şüphesiz yıkılmış binaların tanzimine, geliri istihsal edenlerin, amele ve reislerin ücretlerine (sarfetmekle) haşlanır; sonra bundan artandan adı geçen medresenin imârına, yıkılanın yapılmasına, açılan gediklerin tâmirine sarfedilir; sonra odaya hasır, zeytin yağı, halı (yaygı) ve Regaib, Şâbanın ortası ve Kadir gibi üç gecede mum için harcanır. Bunu mûtaakip imâr ve masraflardan sonra artan gelir on hisseye ayrılır ve bunun tam onda biri olan bir hissesi insanların koştukları ilimleri bilen ve Allah'tan korkan Hanefî mezhebindeki *müderriye*; bir hissesi (ki bu da on hisseden bir hisse olup tam onda birdir) vakıfların işini idare eden mütevelliyeye sarfedilir. Ebu Hanife mezhebinden olan dinde âlim, fazıl *mu'ide* onda birin yarısı olan yarım hisse verilir. Vâkıfın kardeşinin oğullarından olan kapıcı ve ferrâş (odacı) a da onda birin yarısı olan yarım hisse verilir. Kalan onda yedi müderriye ve mütevellinin reyine göre Dört İmâmın (Yüce Tanrı hepsinden râzı olsun!) mezhebinden olan imâm ve fakîhlere, derslerle muntazam bir şekilde uğraşanlara sarfedilir.
- 50 Mezkûr vâkıf, müderriye, mu'ide, fakîh ve mülâzim (talebe) lerin ders için mu'ide'in yerinde toplanıp mâhut beş günde adı geçen derslerin okunmasını şart kıldı.

Yine vâkıf, adı geçen medreseye koyduğu şîrâzeli mushaftan pazartesi ve perşembe günleri mümkün olduğu kadar Peygamberin, seleflerinin ve imân sâhiplerinin ruhu için Kur'an-ı Kerimden okunmasını şart koydu; öyleki kur'an okuyan, vâkıfın kardeşlerinin evlâdından başkası olmayacaktır.

- Adı geçen vâkıf tevliyet işini, hayatta buldukça, kendisine, sonra, hayatta kaldıkça, kardeşi büyük sipehsâlâr, âlim, âdil, mu'eyyed, mansûr, muzaffer, mücâhid, Seyfeddin, İslâm ve müslümanların dayanağı, melik ve sultanların yardımcısı, emîrlerin meliki
- 55 emir Kara-sunkur bin Abdullah (Tanrı kulu) a (Allah ömrünü uzun etsin !), ondan sonra iki kardeşi olan büyük emir Kemaledd-

din Rumtaş ve adı geçen Seyfeddin'in en iyi oğullarına, bunlardan sonra, nesilden nesile, batından batına çoğaldıkça, kadınlar hariç olmak üzere, en iyi erkek çocuklarının ileri gelenlerine ve oğullarının oğullarına tefviz etti. Eğer erkek evlâtlarından ve nesillerinden bir kimse kalmazsa azadlılarının en iyi oğullarının oğullarına, eğer azadlılarının erkek evlâdı ve nesillerinden biri kalmazsa kadın tarafından en iyi ve reşid oğullarına; bunlardan da kimse kalmazsa Konya kadılığını yapan iyi ve affı her kadiya tevliyet tefviz edilir. Eğer medrese yıkılır ve vakıfları gelirinden yapılması mümkün olmazsa imar ve masraflardan sonra artan bütün gelir vâkıfın Antalya yolu üzerinde, Câmi bulunan kalenin dışında, yaptığı *Dâr uş-şulehâ*'ya, şartlarına göre, sarfedilir. Eğer adı geçen *Dâr uş-şulehâ* da yıkılır ve mezkûr vakıflardan ve kendi evkafından yapılması mümkün olmazsa imâr ve masraflardan sonra artan gelir, vakfiyesindeki şartlara göre, vâkıfın Kayseri'de, Elbistan yolu üzerinde, bina ettiği han'ın ihtiyaçlarına sarfedilir. Eğer bu han da yıkılır ve ona aid bütün vakıfların gelirinden yapılması mümkün olmazsa, mezkûr vakıfların imâr ve masraflarından sonra kalan gelir, gök ve yer mevcut oldukça, Şark ve Garpte bulunan fakir ve muhtaç müslümanlara sarfedilir. Adı geçen vâkıfın şartlarından birini değiştiren veya tağyır eden Kiyâmete kadar Allahın, meleklerin ve lânet edilenlerin lânetine, Allahın gazabine uğrasın! Ona Cehennemi hazırlasın ve gittiği yer çukur olsun! Böyle bir kimse Allah'tan, kitaplarından, peygamberlerinden, meleklerinden, haşri ve neşreden ve öldükten sonra dirilmesinden berî olsun! Allah onun orucunu, namazını, zekâtını, haccını, secdesini, gece ibadetini kabul etmesin ve Cehennem ateşine atarak onu orada ebedî bıraksın! Fır'avun, Nemrûd, Âd ve Semûd'un yerine göndersin! Allah, zulüm olmayan o günde, herkes yaptığığın karşılığını göreceği zaman, onu türlü azaplarla cezalandırsın! Nihayet vâkıf adı geçen bütün vâkıfları elinden çıkarıp şer'an teslim edilmesi câiz olana teslim etti; sonra mütevellîye aid tesellümü saht, şer'i bir teslim ve tesellüm olarak yaptı ve yukarısını tescil eden hâkimden, hüküm, şartları ve lüzumu sıhhatına hüküm istedi; hâkim de buna icâbet ederek saht ve şer'i bir hükümle vakfın sıhhat ve lüzumuna hükmetti ve meclisinde sözüne inanılır kimseleri buna şahid kıldı. Bu, hicri altı yüz elli bir yılı Cemâzilevvel ortasında cereyan etti.

Hâkim ve vâkîf beni içinde bulunanın hepsine şahid kıldı. Ben Belhî Muhammed'in oğlu Sefer'im, gösterilen tarihte bu benim yazımdır.

Hâkim efendi beni buna ve imzasına şahid kıldı. Ben Muhammed'in oğlu Yahaya'yım; gösterilen tarihte kendi yazımla yazdım.

Vâkîf beni şahid gösterdi. Ben el-Abbas'ın oğlu Muhammed'im; bu zikredilen tarihte benim yazımdır.

Yazılan hâkim beni şahid gösterdi. Ben Tebrizli Muhammed'in oğlu Ali'yim; zikredilen tarihte.

Vâkîf ve hâkim beni şahid gösterdi. Ben Semerkandlı Hacı Muhammed'in oğlu Şeyh Ebu Bekir'im; bu kaydedilen tarihte benim yazımdır.

Beni bu vakfa ve imzasına şahid yaptı ve kendi yazımla yazdım. Ben Şirazlı Muhammed'in oğlu Abdullah; mezkûr tarihte bu benim yazımdır.

Vâkîf ve hâkim beni şahid gösterdi. Ben Simeûri'lerden Sâlih'in oğlu Abdurrahman'ım; zikredilen tarihte bu benim yazımdır.

Hâkim yukarıda koyduğu yazısına beni şahid kıldı. Ben Nişapurlu Hüseyin'in oğlu Muhammed'im.

Hâkim hükmü doğruluğuna beni şahid gösterdi. Ben Revanlı Muhammed'in oğlu Ahmed'im.

Vâkîf ve hâkim beni kâtibinin bütün yazdıklarına şahid kıldı. Ben Hoylu Mahmud'un oğlu Şeyh Abdülümün'im.

Vâkîf beni yazılanın içindekine şahid kıldı. Ben Nişapurlu Muhammed'in oğlu Şeyh Ahmed'im.

Vâkîf beni şahid gösterdi. Ben Ahmed'in oğlu Halil'im.

Adı geçen hâkim beni şahid kıldı. Ben Nişapurlu Hasan'ın oğlu İsmail'im.

Hâkim beni şahid gösterdi. Ben Tebrizli Hızır'ın oğlu Seyyid Muhammed'im.

Hâkim beni şahid kıldı. Ben Veli'nin oğlu Mustafa'yım.

Hâkim beni şahid kıldı. Ben Hoylu Muhammed'in oğlu Abdullah'ım.

Vâkîf içinde tazammun ettiği doğruluğu ile beni bu yazıya şahid gösterdi. Ben Buharalı Veli'nin oğlu Ahmed'im.

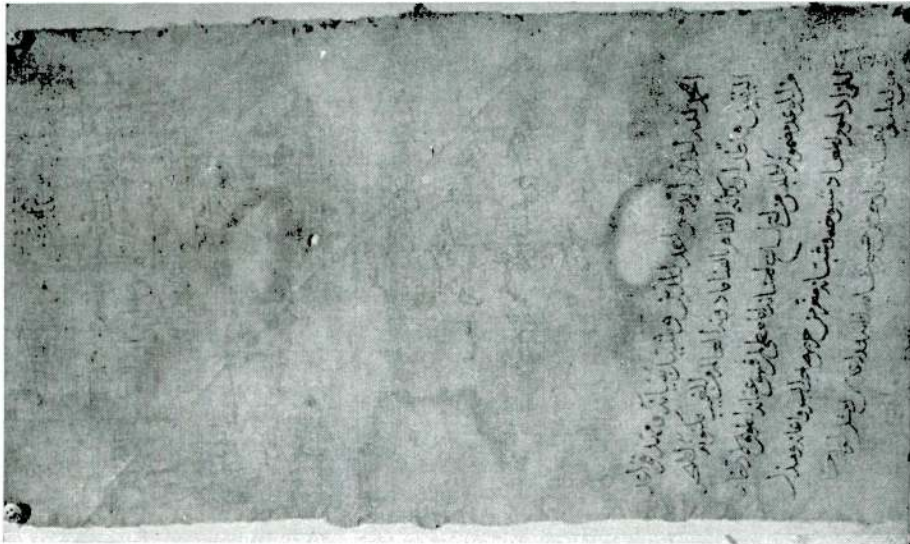
Vâkîf beni içinde beyân edilenlerin hepsine şahid yaptı. Ben Simeûri'lerden Abdullah'ın oğlu Fîr Muhammed'im.

Vâkîf beni şahid kıldı. Ben Tebrizli Yusuf'un oğlu Muhammed'im.

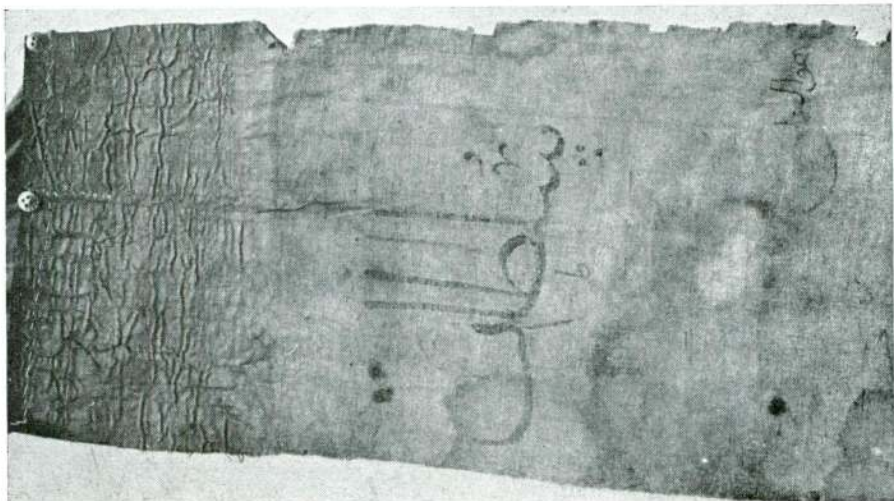
Aynı şekilde vâkîf beni şahid gösterdi. Ben Nişapurlu Muhammed'in oğlu Ali'yim.

Bu vakfın doğruluğuna şahidlik ederim. Ben Nurullah Yahya'nın oğlu Osman'ım.

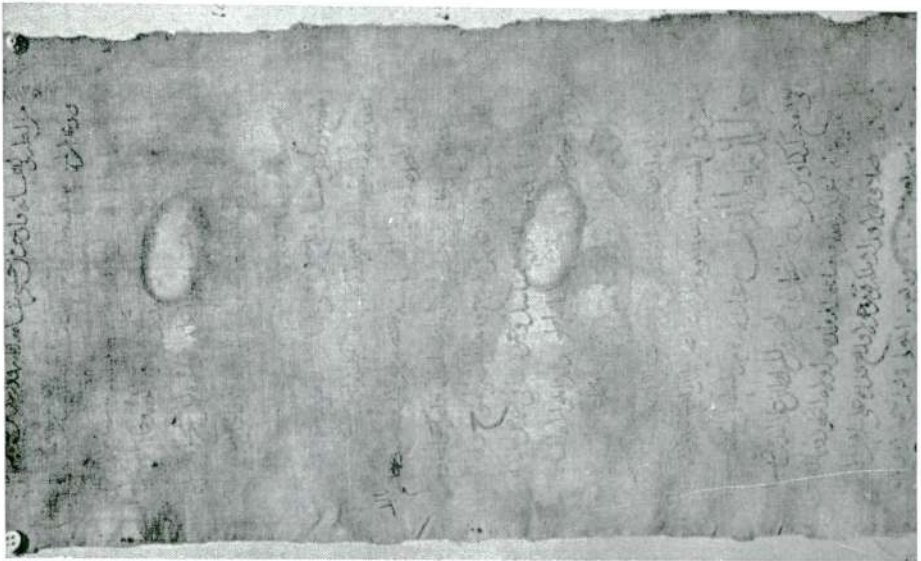
İçinde bulunana beni şahid kıldı. Ben Bağdadlı Ahmed'in oğlu Ebu Bekir.

2

1

120
 125
 130
 135
 140
 145
 150
 155
 160
 165
 170
 175
 180
 185
 190
 195
 200
 205
 210
 215
 220
 225
 230
 235
 240
 245
 250
 255
 260
 265
 270
 275
 280
 285
 290
 295
 300
 305
 310
 315
 320
 325
 330
 335
 340
 345
 350
 355
 360
 365
 370
 375
 380
 385
 390
 395
 400
 405
 410
 415
 420
 425
 430
 435
 440
 445
 450
 455
 460
 465
 470
 475
 480
 485
 490
 495
 500
 505
 510
 515
 520
 525
 530
 535
 540
 545
 550
 555
 560
 565
 570
 575
 580
 585
 590
 595
 600
 605
 610
 615
 620
 625
 630
 635
 640
 645
 650
 655
 660
 665
 670
 675
 680
 685
 690
 695
 700
 705
 710
 715
 720
 725
 730
 735
 740
 745
 750
 755
 760
 765
 770
 775
 780
 785
 790
 795
 800
 805
 810
 815
 820
 825
 830
 835
 840
 845
 850
 855
 860
 865
 870
 875
 880
 885
 890
 895
 900
 905
 910
 915
 920
 925
 930
 935
 940
 945
 950
 955
 960
 965
 970
 975
 980
 985
 990
 995
 1000

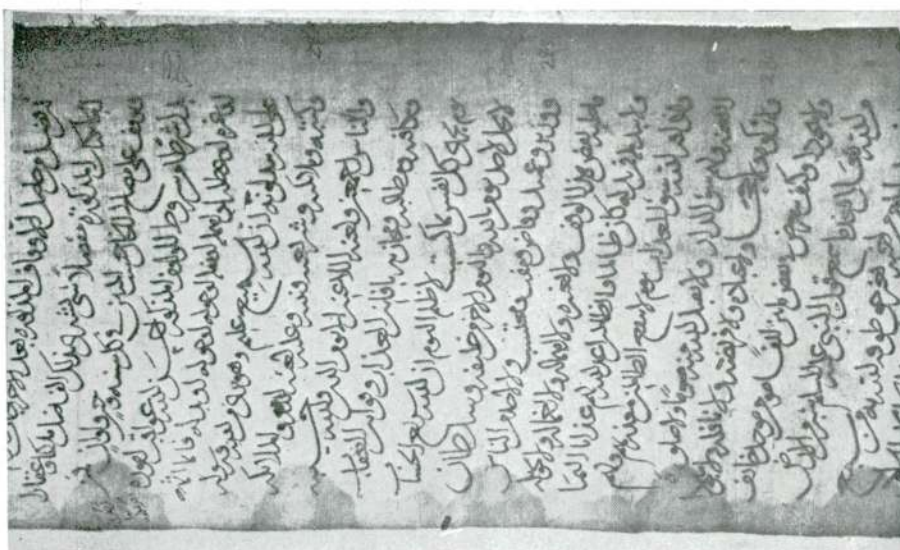
95
 100
 105
 110
 115
 120
 125
 130
 135
 140
 145
 150
 155
 160
 165
 170
 175
 180
 185
 190
 195
 200
 205
 210
 215
 220
 225
 230
 235
 240
 245
 250
 255
 260
 265
 270
 275
 280
 285
 290
 295
 300
 305
 310
 315
 320
 325
 330
 335
 340
 345
 350
 355
 360
 365
 370
 375
 380
 385
 390
 395
 400
 405
 410
 415
 420
 425
 430
 435
 440
 445
 450
 455
 460
 465
 470
 475
 480
 485
 490
 495
 500
 505
 510
 515
 520
 525
 530
 535
 540
 545
 550
 555
 560
 565
 570
 575
 580
 585
 590
 595
 600
 605
 610
 615
 620
 625
 630
 635
 640
 645
 650
 655
 660
 665
 670
 675
 680
 685
 690
 695
 700
 705
 710
 715
 720
 725
 730
 735
 740
 745
 750
 755
 760
 765
 770
 775
 780
 785
 790
 795
 800
 805
 810
 815
 820
 825
 830
 835
 840
 845
 850
 855
 860
 865
 870
 875
 880
 885
 890
 895
 900
 905
 910
 915
 920
 925
 930
 935
 940
 945
 950
 955
 960
 965
 970
 975
 980
 985
 990
 995
 1000

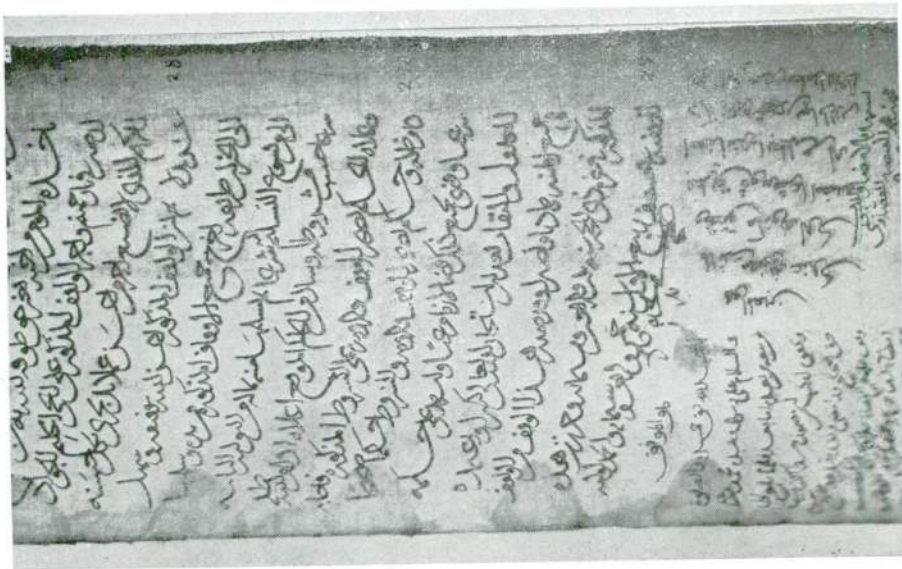
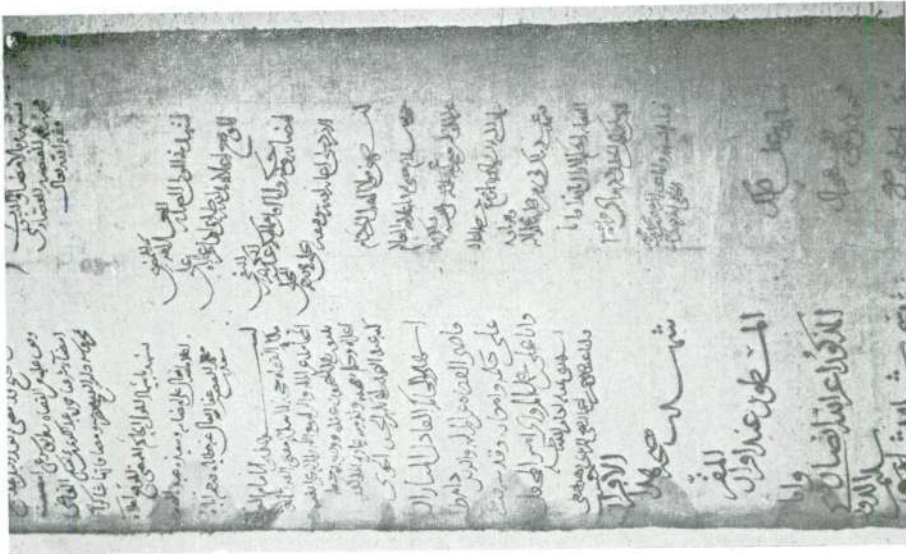
155
 للعلو لا يناما البر الحيا
 ايسبل من القمل والبعوض
 طبقا للغاس حسن طبقا
 خشية وقد ذكرنا في الغاس
 اخضف او طستنا لربيع طبع
 كن يافرك نالس مع حيا
 مرهه سد من مالح خشية
 واطر السعي لحيه فخره
 انو السورق اللوتس العرا
 سدو لينا ولتكتهم واطست
 والي اطرش للذخيرة لول
 في كلسه عسما جسمه
 لاجه من نصف اما درهم
 ونى اطرش عرا لرب
 والي السطر اللوتس
 عطية الاطاخ بطبر
 نذنه ونصفها ما
 ومن اطرش لرب
 او اطرش لرب
 بسطوا لرب

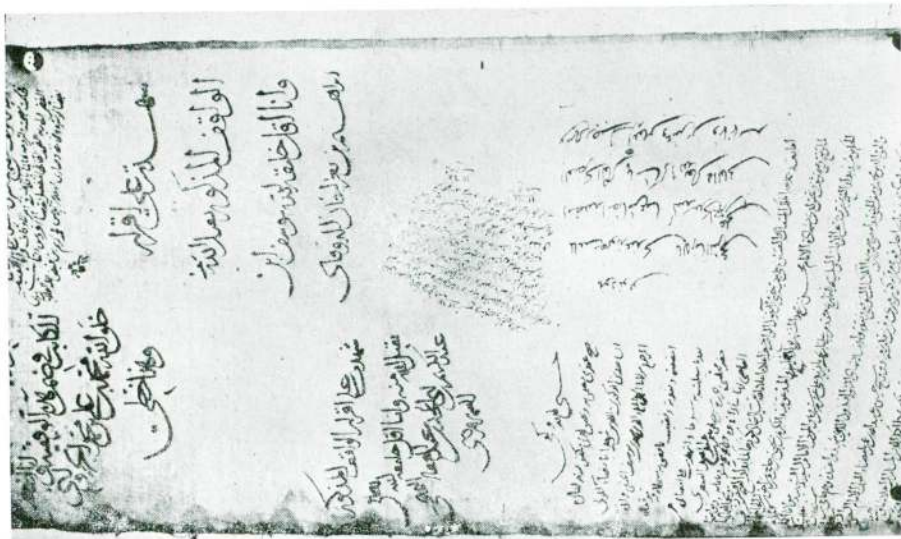
150
 145
 140
 135
 فاستطاع طرح اللوح
 يجمع ما ذكره في
 فوا وانما يتبعان
 جهر ارضها
 لاجه من اضر
 رافع الى ربة
 فان اطرش
 ان الكس يافرك
 من يافرك
 العصف قنوم
 الذي اطرش
 وكله يطرش
 سار وعقار
 في كل ربة
 ونو السورق
 يعطى اطرش
 لرب
 اطرش
 ايسبل من القمل

الله و...
 283
 285
 286
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...

...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...
 ...

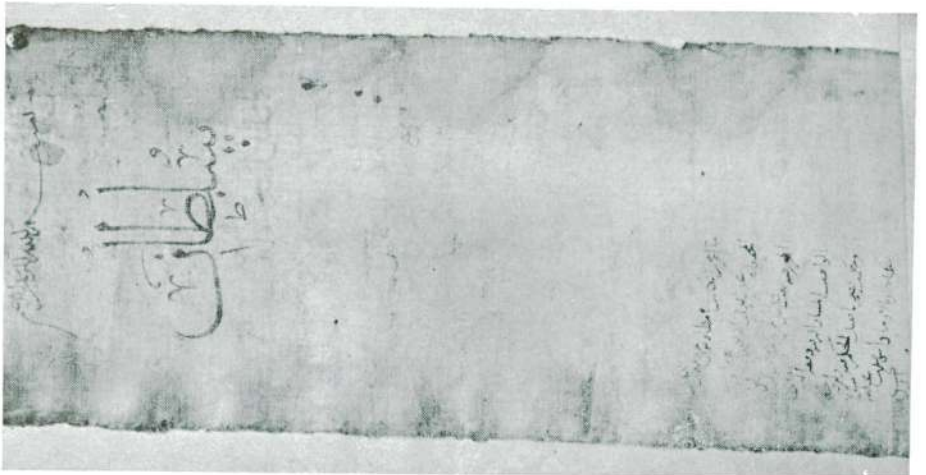

24

23

اسمها واليهما العاشر
 اذ ان طوا وعاد حيت
 حياح من الوفا شريحا
 الما في يول الصحن
 كانه فوجت زرع على
 الجزايل عكر ليدان
 سبب
 جمع ثلث
 اوف الزمان
 اسمها واليهما العاشر
 اذ ان طوا وعاد حيت
 حياح من الوفا شريحا
 الما في يول الصحن
 كانه فوجت زرع على
 الجزايل عكر ليدان

30

ومثل الشجر
 اسمها واليهما العاشر
 اذ ان طوا وعاد حيت
 حياح من الوفا شريحا
 الما في يول الصحن
 كانه فوجت زرع على
 الجزايل عكر ليدان
 اسمها واليهما العاشر
 اذ ان طوا وعاد حيت
 حياح من الوفا شريحا
 الما في يول الصحن
 كانه فوجت زرع على
 الجزايل عكر ليدان

29

Handwritten text in a historical script, possibly Sogdian or Old Persian, with a table at the top.

Handwritten text	Handwritten text	Handwritten text	Handwritten text
Handwritten text	Handwritten text	Handwritten text	Handwritten text
Handwritten text	Handwritten text	Handwritten text	Handwritten text
Handwritten text	Handwritten text	Handwritten text	Handwritten text

Main body of handwritten text in a historical script, likely Sogdian, covering the majority of the page.

40 مرفوح غداً به وقطع عمداً به يجوز أن يفسد لاجل الموتى والنجس
 الحياض ويؤمر السور حرساً وبه وأبهر وصانجته وبغير ذلك من
 يؤمن أن شاذة في غير علاج السور والزرية والدرجية ومنها وبها
 لا يملك إلا سفلها لكبير العالم أعالى المحسن كما لا يملك إلا سفلها
 45 في المنصوبات **وقف** رجاءها إلى العظيم وطوار العزم
 في جنته وفي كل ذلك هو خارج حصاره وعنده لفظه وعلمه وعلمه
 في ظاهره بطلان صدقه كما أن رد عن النبي له وحده أيضاً الصالحين
 ولا أن في الخفية الموتى في قفار صدقته يوم أتيته حتى يفتقر إلى وجهه
 40 مرفوح غداً به وقطع عمداً به يجوز أن يفسد لاجل الموتى والنجس
 الحياض ويؤمر السور حرساً وبه وأبهر وصانجته وبغير ذلك من
 يؤمن أن شاذة في غير علاج السور والزرية والدرجية ومنها وبها
 لا يملك إلا سفلها لكبير العالم أعالى المحسن كما لا يملك إلا سفلها

10 في عام آدم سفلها لكبير العالم أعالى المحسن كما لا يملك إلا سفلها
 15 في المنصوبات **وقف** رجاءها إلى العظيم وطوار العزم
 في جنته وفي كل ذلك هو خارج حصاره وعنده لفظه وعلمه وعلمه
 في ظاهره بطلان صدقه كما أن رد عن النبي له وحده أيضاً الصالحين
 ولا أن في الخفية الموتى في قفار صدقته يوم أتيته حتى يفتقر إلى وجهه
 20 مرفوح غداً به وقطع عمداً به يجوز أن يفسد لاجل الموتى والنجس
 الحياض ويؤمر السور حرساً وبه وأبهر وصانجته وبغير ذلك من
 يؤمن أن شاذة في غير علاج السور والزرية والدرجية ومنها وبها
 لا يملك إلا سفلها لكبير العالم أعالى المحسن كما لا يملك إلا سفلها
 25 في المنصوبات **وقف** رجاءها إلى العظيم وطوار العزم
 في جنته وفي كل ذلك هو خارج حصاره وعنده لفظه وعلمه وعلمه
 في ظاهره بطلان صدقه كما أن رد عن النبي له وحده أيضاً الصالحين
 ولا أن في الخفية الموتى في قفار صدقته يوم أتيته حتى يفتقر إلى وجهه

المسجد مدعاه الى زمي يوتجوع والخصايون ياتيوا والرجال والفتوة
 والرجال باوما والرجال تراس واذا كان فيا والرجال يذوق
 والرجال الرطاش والرجال والرجال يجمع حارودة وحدهم الاقرب
 والرجال طابعه من تانبا دافلا وحاراجا شعلا ونسلا رهنبا
 خرفا دوا ديا ليليا كانا اوكنتا سمعاه ومسمع كرا اوكنتا وفتي
 65
 ونقد قبا كسكارا تصا قامعتر مرهبا وعيس والرجال حار ام رهنبا
 خالبا مالا من حلالا لا ساع ولا عيب كرا كرا الاويرا حوي برهنا لله الاوير
 70
 ما يقسم برجايم عهدين يدعبر على سنتر واحق اوقا كسار ايركيا والبا
 كرا لاله عيوت الاحاقا الى سمعوا في ارجان طير في سمور سنتر وفتي
 حانبا لعهدهم الطار سنتر وفي المساجد ارجان حسدا اودا حاصل من الربح
 يوافق الاقربان الملكوت من حارب مبراق الصغار اذ لاله اودا حاصل من الربح
 ثم رعب الخضر والكس ولبس والشمع في اللال المذكرة كذا الطابع عليه
 كلفه من شعبان يابا الى ارجان والغير من شعبان مبره من شعبان
 75
 من الربح يجمع سنط شمع الى السوف الذي يسهه فيها نصف العشر
 وذلك من خصا صخر من يوصف الاقرب من الربح ارجان
 نصف العشر الى صالح الام المسجد والمود وشع الزهر وساخ الال والغير
 للزهر سنك حوت كعبه وبرا السوف وقد يقبل الوافق للذكر الال ايشه
 80
 في طامرة قية الجوز اطال للوعس وعكاه الى عيبا له وعيدم الى اودا م
 واوا اودا م واما لوالا والاصل الزهر من عهدهم الى اودا الخ من اودا م
 واولاد اودا م من اودا م والاصل والاصل من اودا م الى اودا م
 واولاد اودا م من اودا م والاصل والاصل من اودا م الى اودا م

الرجال لاله اذ لاله العلم العاد المحسن كما اذ لاله ارجان
 والرجال يعضد الملكوت حار طر من ارجان ارجان ارجان ارجان
 45
 واسعب الاله عجره من قنيد من ارجان ارجان ارجان ارجان
 لاله ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان
 والرجال ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان
 على طربا كندا والوقو على ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان
 50
 ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان
 والرجال ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان
 لاله ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان
 ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان
 55
 والرجال ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان
 حدهم ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان
 ورجع ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان
 حدهم ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان
 60
 والرجال ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان ارجان
 المسجد مدعاه الى زمي يوتجوع والخصايون ياتيوا والرجال والفتوة
 والرجال باوما والرجال تراس واذا كان فيا والرجال يذوق
 والرجال الرطاش والرجال والرجال يجمع حارودة وحدهم الاقرب

على ذلك ان اوله على
 المذكور في الآية جميع
 انه حلكه ورج وانما
 ابراهيم على السعد
 لسائرهم وعندهم

هذا هو
 نكاح ورجع الا انما
 حله ورجع وانما
 المذكور في الآية
 سهد على الرجوع
 المذكور في الآية
 جميع ما استعمل
 على ذلك ان اوله
 المذكور في الآية
 جميع ما استعمل

على ذلك ان اوله على
 المذكور في الآية جميع
 انه حلكه ورج وانما
 ابراهيم على السعد
 لسائرهم وعندهم

هذا هو
 نكاح ورجع الا انما
 حله ورجع وانما
 المذكور في الآية
 سهد على الرجوع
 المذكور في الآية
 جميع ما استعمل

85
 وهذا هو
 نكاح ورجع الا انما
 حله ورجع وانما
 المذكور في الآية
 سهد على الرجوع
 المذكور في الآية
 جميع ما استعمل

90
 وهذا هو
 نكاح ورجع الا انما
 حله ورجع وانما
 المذكور في الآية
 سهد على الرجوع
 المذكور في الآية
 جميع ما استعمل

95
 وهذا هو
 نكاح ورجع الا انما
 حله ورجع وانما
 المذكور في الآية
 سهد على الرجوع
 المذكور في الآية
 جميع ما استعمل

99
 وهذا هو
 نكاح ورجع الا انما
 حله ورجع وانما
 المذكور في الآية
 سهد على الرجوع
 المذكور في الآية
 جميع ما استعمل

شهد على قزير
 الواقف المذكور في هذه
 شارة جميع ذكر وشيخ
 وانا وانا وانا وانا
 الذي ظهر على

شهد على قزير
 الواقف المذكور في هذه
 شارة جميع ذكر وشيخ
 وانا وانا وانا وانا
 الذي ظهر على

شهد على قزير
 الواقف المذكور في هذه
 شارة جميع ذكر وشيخ
 وانا وانا وانا وانا
 الذي ظهر على

شهد على قزير
 الواقف المذكور في هذه
 شارة جميع ذكر وشيخ
 وانا وانا وانا وانا
 الذي ظهر على

Vâkif beni doğruluğuna şâhid kıldı. Semerkandlı Nurullah'ın oğlu Mustafa'yım.

Bu vakıf hakkındaki vâkifin yarımadaki ikrarına şâhidlik ederim. Ben Tebrizli Kasım'ın oğlu Muhammed'im.

Bu yazılana beni şâhid kıldı. Ben Basralı Norullah'ın oğlu Yunus'um.

Vâkif beni buna şâhid kıldı. Ben Basralı Hâfız Mevlûd'un oğlu Ali'yim.

Vakfın doğruluğuna beni şâhid kıldı. Ben Belhli Şemseddin'in oğlu Ahmed'im.

Aynı şekilde yukarıda koyduğu imzaya, adı geçen hâkim beni şâhid gösterdi. Ben Abdülmelik oğlu Ahmed'in oğlu İshak'im.

Aynı şekilde mezkûr hâkim doğruluğuna beni şâhid kıldı. Ben Mahmud oğlu Muhammed'in oğlu Mahmud'um.

Büyük vezir, kadılar kadısı İzzeddin beni şâhid kıldı ve ben de buna şâhid oldum. Ben Hoylu Muhammed oğlu Abdurrahman'ın oğlu Abdül-câmi'im.

Aynı şekilde mezkûr hâkim beni şâhid kıldı. Ben Bağdadlı'nın oğlu Ahmed'im.

Mezkûr hâkim beni şâhid gösterdi. Ben Simeûri'lerden Hacı'nın oğlu İshâ'yım.

Aynı şekilde hâkimin hükmüne beni şâhid kıldı. Ben İsbala (?) nin oğlu Ahmed'im.

Âlim ve vezirlerin sultanı İzzeddin metnin tesbitine beni şâhid kıldı. Ben İsmail oğlu Nuh'un oğlu Yusuf'um.

Vezirlerin meliki, kadılar kadısı İzzeddin beni hükmü ve imzasına şâhid kıldı. Ben emir-i mahfil Muhammed'in oğlu Ali.

Hâkim beni şâhid kıldı. Ben Ali oğlu Berekeşâh'ın oğlu Ali'yim.

Hâkim beni hükmü ve imzasına şâhid gösterdi. Ben Muzaffer oğlu Hibetullah'ın oğlu Muzaffer'im.

Hakkın halk üzerinde hücceti olan peygamberlerin vârisi efendimiz beni bunun sıhhatına şâhid kıldı. Ben es-Seyyid el-Câferî Hasan oğlu Ali'nin oğlu Muhammed'im.

Vâkif ve hâkim kâtabinin, içinde bütün beyân ettiğine beni şâhid kıldı. Ben Simeûri'lerden Hüseyin oğlu Ali'nin oğlu Mahmud'um.

Vâkif beni bu yazılana şâhid gösterdi. Ben İzzeddin el-Esvadi'nin oğlu İbrahim'im.

Vâkif beni bütün beyân edilenlere şâhid kıldı. Ben kâtib Abdullah'im.

Adı geçen hâkim beni sübûtuna şâhid kıldı. Ben Sinoplu (?) Muhammed'in oğlu Yusuf'um.

Kadı, âlim ve vezirlerin meliki Reyli Mahmud'un oğlu İzzeddin Muhammed beni şâhid gösterdi. Ben Muhammed Halite oğlu Ömer'in oğlu Muhammed'im.

Vâkıf içinde bütün beyân edilenlere beni şâhid kıldı. Ben Ordu muhtesibi Hâfız İlyas'ın oğlu Ebu Said'im.

Adı geçen hâkim beni indinde tazammun eden sıhhatına şâhid kıldı ve bence sâbit oldu. Bunu 651 yılı Cemâzilevvel sonunda Muzaffer oğlu Hibetullah'ın oğlu Muhammed yazdı.

Vâkıf bu yazılan yazıya beni şâhid gösterdi. Ben fıkıhla uğraşan Necm'im.

Vâkıf beni içinde beyân edilenlerin hepsine şâhid gösterdi. Ben Tanrı'nın en hakir kulu...

Vâkıf beni içinde beyân edilenlerin hepsine şâhid yaptı. Ben Suad'ın oğlu İbrahim'im.

Vezirler meliki hâkim beni bu vesîka (şakk) da yazılan hükmüne ve doğruluğuna şâhid kıldı. Ben Harezmi Şar oğlu Ali'nin oğlu Musa'yım.

Vâkıf bu yazının mazmununa beni şâhid kıldı. Ben Abdullah oğlu Yusuf'um.

Vâkıf beni içindeki bütün beyân edilenlere şâhid kıldı. Ben Hamza'nın oğlu Abdullah'im.

Vakfiyenin birinci zeylinin tercümesi

Kendini bilenin kalbini türlü ışıklarla aydınlatan ve onlardan teşahhüs günü için azık biriktirmek üzere hayır istihsal etmek isteyen muvaffak eden Tanrı'ya hamdolsun! Onun iyi amel, îmân ve ikrar gibi güzel nimetlerine hamd ve kalp, kulak ve göz gibi birçok ihsanlarına şükrederim. En büyük yardımcı olarak gönderdiği Muhammed'in onun kulu ve peygamberi olduğuna şâhidlik ederim. Allah, bahçeler çiçeklerle süslenmiş ve gece-gündüz devrettikçe, ona yakın ve arkadaşlarına salât olsun! Bundan sonra yukarısını tescil eden hâkimin huzurunda (Allah gölgesini ve yüceliğini devam ettirsin!) emir, sipehsâlâr, büyük sadr, mütercimler efendisi Muhammed oğlu Ömer'in oğlu Şemseddin Muhammed ve emir, sipehsâlâr, mütercimler efendisi Simcûrlar'den Hüseyin oğlu Ali'nin oğlu Tâceddin Mahmud ve büyük emir Suad'ın oğlu Hüsameddin İbrahim ve Devlet-şâh oğlu Mevdûd'un oğlu Şahabeddin Berekeşâh ve Key Sâd es-Sencani oğlu Yusuf'un oğlu Yahya, yakîn bilgilerine (zanna ve tahmine değil) dayanarak mâna ve lâfızda müttetikân şer'î ve sahtih bir şekilde şâhidlik ettiler, ki mezkûr vâkıf emirler meliki Abdullah oğlu Celâleddin Karatay (Allah ruhunu takdis ve yattığı yeri aydın etsin!) akıl ve bedeni sıhatta iken, vakfiyesinde zikredilen, Konya'da yaptırdığı medresesine Konya'ya

bağlı Kömese, كوراله, Meğri, Ordu özü (köyleri) ni vakfetti. Birbirine bitişik olan bu köylerin dört hududundan birincisi Zordile, Cündî, Kend-begi, Kavak köyelerine, ikincisi Sunkur - kilise, (?) الذراف, Eksile, Habeş köyelerine, üçüncüsü Çomaklar, Yaradılmış (?) باراملش köyelerine, dördüncüsü Kirfard köyüne nihayetlenir. Adı geçen köye bağlı Yanekin denilen yerde bulunan çayır ile birlikte bir parça arazinin hepsini vakfetti ki bunun dört hududundan biri Çalmanda, ikincisi Kuru-göl köyelerine, üçüncüsü Dumlupınar denilen pınara müntehi olur. Bütün bunları ve bunlara aîd hudutları, hukukî, tâbî, lâhik, muzafatı, arazileri, fidanları, yaş ve kuruları, ovaları, dağ ve tepeleri, kır ve çorak yerleri, işlenmiş ve işlenmemiş yerleri, kuleleri, çayırları, suları, ağaçları, akar suları, çölleri, pınarları, yazıları (düzlükleri), fundalıkları, tepecikleri, otlak yerleri, durak ve ahurları, harmanlıkları, çukur çakıllıkları, yolları, geçitlerle, asıl ve tâbî, eski ve yeni olarak, zikredilsin ve edilmesin, istisnasız hepsini sahîh ve şer'î bir vakıf olarak vakfetti ve hepsini muteber bir sadaka olarak tasadduk etti; câiz ve mer'î olarak en hayırlı vâris olan Tanrı yerlere ve üzerinde bulunanlara vâris oluncaya kadar vakfiyesindeki şartlar ve orada tayin edilen masraflar ve tevliyete göre habsetti. Zikredilen tarzda ettikleri şâhidlikleri, sözlerini, yukarısını tescil eden, hâkim işitti ve vakfın sihhat ve lüzumuna sahîh ve şer'î bir hükümle hükmetti; bu hükmüne sözüne inanılır kimseleri 652 yılı Cemâziyelâhir ortasında şâhid kıldı.

Vakfiyenin ikinci zeylinin tercümesi

Yukarısını tescil eden hâkimin huzurunda, Konya mahkemesinde, şer'î vazîfelerden sonra tercümanlar meliki, sözüne inanılır bir kimse olan (âdl) Simcûrtlerden Hüseyin oğlu Taceddin Mahmud ve şeyh, 'âlim Hemedanlı Muhammed oğlu Abdurreşîd'in oğlu Erşededdin İbrahim ile fakih Yahya oğlu Zekeriya'nın oğlu Muhiddin Mahmud'un tezkiye ettiği Bustlu Ahmed oğlu Ömer'in oğlu Şerefeddin Muhammed sahîh ve şer'î olarak şâhidlik ettiler ki içinde zikredilen vâkıf vakıfların gelirinden, medresede hizmet eden ve gün batarken ve gün doğarken Kur'an okuyan iki kişiye ayda altmış ve her birine otuz dirhem ve medresenin içinde yapılmış olan çeşmenin süprülmesi ve temizliğine bakan kimseye de vakfiyenin içinde tavsif edilen dirhemlerden otuz dirhem şarfedil-

mesini şart kıldı. Allah'a ve Ahiret gününe inanan hiçbir kimse-
nin bu şartı tebdil ve tağyire hakkı yoktur. Bunu işittikten sonra
günahı tebdil edenleredir; muhakkak Tanrı bilici ve işidicidir. Bu
iki şahid böylece şahidlik edince hâkim şehadetlerini işitti ve bu-
nun sıhhatına şer'î ve sahîh bir hükümle hükmetti ve meclisinde
bulunan imâm ve âlim sözüne inanılır kimseleri hükmüne, 660 yılı
5 Receb'inde, şahid kıldı.

MESCİD VE ZÂVİYE VAKFİYSİNİN METNİ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

سلطان

اقر الواقف المذكور فيه متم الله المسلمين بطول بقائه بجمع ما نسب اليه عندي من وقفية الاملاك المحدودة على الجهات المذكورة مع القيود والشروط المحررة والنظ المقررة في مطاويه فسمعت اقراره وحكمت بصحة الوقفيته ولزومها حكماً جارياً لازماً واشهدت عليه مسئولاً من حضر من العدول حرره العبد الضعيف الراجي رحمة ربه اللطيف محمد بن محمود بن محمد الرازي الحاكم يومئذ بدار الملك قونيه وعساكر الممالك حرسها الله ونصرهم والحمد بولييه والصلوة عليه

الحمد لله الذي الهيم خيرة¹ عباده لادخار الزاد ليوم القيامة وقرر توفيقه به الى ان آتمه واقامه² وجعل روضات الجنة مقره ومقامه احمده على عزيز نعمته حمداً لهما³ عن الندامة واشكره على ذلك شكراً اسأل الله دوامه واشهد ان لا اله الا الله وحده لا شريك له شهادة تجبي القائل يوم النشور عن الملامة ويؤيده على الفوز بالنجاة والسلامة واشهد ان محمداً عبده ورسوله الذي اظهر الاسلام ورفع اعلامه واستأصل الكفر وقطع رمامه | صلى الله عليه وعلى آله الذين كانوا اقوامه ما صدحت حمامة وسفحت غمامة وصلوات الله تعالى على الواقف المقدسة النبوية الامامية العباسية المجيدة المكرمة الممهدة الزكية الطاهرة الخضة المختصة بابي احمد المستعصم بالله امير المؤمنين وخليفة رب العالمين لسد⁴ رواق كالجواهر وشد نطاق جلالها ولا زالت اشجارها محضرة الاوراق ممتدة الظلال في الآفاق وكواكب الاقبال من افق مجدها لامعة ولاصناف السمادات جامعة وشد ازرها⁵ بموالاة السلطان الاعظم ظل الله | في العالم مالك رقب الامم مولى سلاطين العرب والمجتم سلطان ارض الله راى عباد الله معين خليفة الله سلطان البر والبحرين قطب سماء الخلافة مظهر العدل والرأفة⁶ المنصور من السماء المؤيد على الاعدا كهف التقلين غوث الله في الحاققين عز الدنيا والدين غياث الاسلام تاج آل سلاجوق كيكاسوس بن السلطان غياث الدين كيكاسوس بن السلطان علاء الدين كيقباد برهان امير المؤمنين اعلى الله قدره

1 الله . 2 لعماد الله ; 3 اقسامه ; 4 خره ; Metinde

5 سد ادورها . Metinde 6 الرفه .

15 واعز نصره وصان ريعان شبابه من الحذر و صرفاه عن عين الكمال ولقائه خير | الآمال
 ولازال في دولة هنية و نعمة سنية ممتربة المراسم مذکور المراسم ¹ و ايامه مقرونة برغد العيش
 و صفائه مصونة من نكد الدهر و جفائه ما فاح ورد و لاح كوكب سمد و بعد فان الدنيا
 دار نزول و رحيل و مراح ² سخن و عويل يردى الانام و يروى ³ الحمام يمنع بالجدوى و توقع
 في البلوى تهب سموماً و تهبث سموماً يخذع الساكن و يجردع المار فهنياً لمن لم يتخذها
 20 خلية و لم يرضيها جليلة و علم انها مكارة غلبة اعدلنفسه ⁴ | مما اوتى في الدنيا زاداً يتمسك به
 في الآخرى و يعلم حيوته الابدية في ذلك و يتق الله في اوقاته حق بقائه و يستمر في السعى الى
 مرضاته و يستقر ان الله مع الذين اتقوا و الذين هم محسنون؛

ثم ان امير الاسفهلار الكبير العالم العادل المؤيد المظفر المنصور المجاهد المرابط المعين
 المغيث المجتهد السالك الناسك المكرم المنعم المجيز البر الرحيم المطوف الرؤف للدين الخير الفائق
 25 الفاخر العدل الفريد الماجد المحتجى جلال الدولة والدين | ركن الاسلام و المسلمين ابا الملك (و)
 السلاطين ملك الامراء عمدة الحضرة عماد الممالك مختار السطنة قطب الزهاد سيد العباد سند
 الابدال طيب المود رحيم الطول عميم الفضل كنز الساحة معين الراحة تقى الاصل مطلوب
 الوصل واضح ⁵ الطريقة منيع الحقيقة مقتدى الاوليا تاج الاصفيا ملجأ الغريبا ملاذ الضعفا
 سما الكرم راسخ القدم ⁶ صادق القول دافع الويل نازل السخايا واهب العطايا ساعد |
 30 الاقبال و ابي الافضل باسط الكف وافر الوصف ناصر الحق معين الخلق عظيم الاحسان عديم الامثال
 عضد امير المؤمنين ولى الله في الارضين ابا التنا امير امرا الطشت و الدواة قرهطاي بن عبدالله ⁷
 ادام الله علوه و رفته و زاد سموه و منزله و انجاز ⁸ في الدارين بقيته و اسعف فيهما مناه و نحله
 مبتغاه و رضى عنه و ارضاه بمحمد النبي و مصطفىاه ما بث الليل دجاء و نشر الصبح سناه نظر الى
 35 زخارف الدنيا | و ماله و ما بها اخلص نيته و قصر على الطاعة طويته و خرط نفسه في زمرة
 المتصدقين و المتصدقات و وقف رجاء فضل الله العظيم و طوله العميم و رغبة في توكله الله بحاج جنانه
 و نجيه بهنود و غفرانه و نحله بحسيم مثونه و يظه بظل صدقته كما ورد عن النبي العربي عليه
 افضل الصلوات و ازرى التحية: «المؤمنين تحت ظل صدقته يوم القيامة حتى تقضى بين الناس» و رهبة |

¹ Bu terkin burada ne ifâde ettiğini anlayamadık.

² Başka türlü okuyamadığımız bu kelimenin mânâsı buraya uygun düşüyor. ³ يرى . ⁴ gibi.

⁵ واضح gibi okunmuyorsa da Karatay bir tankat sahibi olmadığından böyle okuduk. ⁶ العدم .

⁷ Metinde siliklikle birlikte كمال الدين عبدالله . . . şeklinde dir ; Bu helki
 dir, fakat bu takdirde كمال الدين بن عبدالله dir, fakat bu takdirde كمال الدين بن عبدالله
⁸ الجزء ;

- 40 من وجع عذابه وقطع عقابه «يوم يجزى كل نفس مما كسبت لا ظلم اليوم ان الله سريع الحساب» و «يوم يفر المرء من اخيه و امه و ابيه و صاحبه و بنيه لكل امرء منهم يومئذ شأن يفنيه» على مصالح المسجد و الزاوية الذين وجددها و رممها و بناها الامير الاسفهلار الكبير العالم المادل المحسن كمال الدنيا و الدين مزم الاسلام و المسلمين عضداً للملوك و السلاطين رمتاش بن عبدالله
- 45 احسن الله في الدارين خلاصه | و اسف آمله بمحروسة قونية بظاهاها بالجانب الشرق على طرف الخندق المنتهية احد حدودها الى الطريق و الثاني الى مبقلة وقف رشيد الدين الفدى¹ و الثالث الى وقف رشيد الدين . . . 2 . و الباقي لزيق النهر و الرابع لزيق طريق آخر على طرف الخندق الموقوفين على كافة المسلمين جميع الاملاك التي ياتي ذكرها فن ذلك :
- 50 جميع الخانوتين المتلاصقين بظاها محروسة قونية | في سوق الغربا المنتهية حدودها الى ملك و رثة لوسنك³ و الى ملك و رثة حلول بن برصوما⁴ و الى وقف منسوب الى رهيله خاتون و الى الطريق ؛
- و جميع الخانوت المنفرد بظاها قونية بناحية باب المسلخ في صف القصابين المنتهية حدوده الى ملك مرهم بنت عبدالله و الى وقف منسوب الى شرف خاتون و الى الزقاق المرالنافد⁵ و الى الطريق ؛
- 55 و جميع الخانوت الاخر بقونية بصف الخفافين المنتهية | حدوده الى ملك قرية يوحنا و الى ملك عبدالله و الى ملك سليمان و الى الطريق؛
- و جميع القرن بقونية بموضع يعرف بحمام الاختيار المنتهية حدوده الى الوقف و الى ملك سنان لاميير الياس⁶ و الى ملك بهاء الدين عرب و الى الطريق؛
- و جميع قطعة ارض بظاها مدينة قونية تعرف بارض رقيه يار⁷ ينتهي حدودها الى ملك نورالدين الفارض و الى ملك قر | و الى ملك قرية حاجي و الى الطريق؛
- 60 و جميع قرية المسماة بسيزمه⁸ من مضافات محروسة قونية المنتهية حدودها الى اراض و رثة على قتلغ و الى جبل يعرف بمرامياً و الى جبل فراغوس و الى جبل اغز بيل و الى تل كنار قيا و الى جبل يارق ابرق و الى جبل ارطاش و الى الوادى و الى الطريق بجميع حدودها و حقوقها و توابعها و لواحقها و ما بعد من مضافاتها داخلاً و خارجاً متصلاً و منفصلاً

1 bu nisbetin neyi veya nereyi gösterdiğini tayin edemedik.

2 bir kelimeyi okuyamgank.

3 Hıristiyan ismine benziyor, okunuşu şüpheldir.

4 okunuşu şüpheli. 5 okuyamadık.

6 Bu isimden biri bu mülk sahibinin şöhreti mi olduğu vâzih değildir.

7 Okunuş şüphelidir.

8 بيزمه Konya civarında bulunan Sızma köyü olduğundan böyledir.

- 65 رسمياً وشرعياً | عرفياً وعادياً قليلاً كان اوكثيراً اسى اولم يسم ذكر اولم يذكر وفقاً صحيحاً شرعياً و تصدق بذلك كله تصدقاً معتبراً مرضياً وحس ذلك تجيئاً جازياً شرعياً مؤيداً مخلداً بتأبلا جزماً فضلاً لايباع ولا يوهب ولا يملك ولا يورث حتى يرث الله الارض ومن عليها وهو خير الوارثين على ان يستقل ويوجر بالافضل والاكثر ولا يقصد على شيء مما يتصور اجارته عقد يزيد مدته على سنة واحدة او على ثلث سنين
- 70 ان دعت الحاجة اليها | وكانت العظيم في الاجارته الى ثلث سنين ولا يوجر اجارة طويلة في عقود متعددة فمن خالف هذا المقدم باطل مفسوخ ويد المستأجر عارية فيبتدأ اولاً مما حصل من ريع بمهارة الاوقف المذكورة وما خرب ثم بمهارة المسجد والزاوية المذكورة جهة ما يخلخل منهما ثم بترتيب الحصر والبسط والزيت والشمع في الليالي المباركة كلية ارباط و ليلة النصف من شعبان و ليلة السابع والعشرين من شهر رمضان ثم يصرف
- 75 مما فضل | من الربيع بعده بيت ما شرح الى المتولى الذى بيته فيما بعد نصف العشر وذلك سهم من اصل عشرين سهم و يصرف الثانى من الفاضل بعد اخراج نصف العشر الى مصالح امام المسجد والمؤذن و شيخ الزاوية و مصالح الواردين و الناقلين بالزاوية المذكورة حسب ما يجتهد و يراه المتولى و قد فوض الواقف المذكور التولية الى نفسه مادام في قيد الحياة اطال الله عمره و بعده الى عصبته و بعدهم الى اولادهم | و اولاد اولادهم ما تناسلوا و الاصلح و الارشد مقدم و بعدهم الى اولاد اخواته و اولاد اولادهم نسلاً
- 80 بعد نسل الاصلح و الارشد و بعدهم الى عتقائه الاصلح فالاصح و بعدهم الى اولادهم و اولاد اولادهم نسلاً بعد نسل الاصلح و الارشد و بعدهم الى عتقائه الاصلح و بعدهم الى اولادهم ما تناسلوا الاصلح و بعدهم الى عتقائه الاصلح و بعدهم الى اولادهم الاصلح و الارشد و ان لم يبق من المذكورين احد فوض التولية | الى كل قاض و حاكم يتولى القضاء
- 85 بمحرسة قونية و ان خرب المسجد و الزاوية المذكورين و تمذر استحداثهما او استحداث احدهما يصرف فوائد الوقف بعد الممارات الى فقراء المسلمين و محتاجهم اى كانوا في مشارق الارض و مغاربها « ما دامت السموات و الارض الا ما شاء ربك فقال لما يريد » لا يحل لاحد يؤمن بالله و اليوم الاخر من خليفة و سلطان ولا لاحد من الناس قاطبة تقضى هذا الوقف ولا تغييره
- 90 ولا تبديله فمن بدله بعد ما سمعه فانما اثمه على الذين يبدلونه | ان الله سميع عليم و عليه لعنة الله و الملائكة و الناس اجمعين و لعنة اللاعنين الى يوم الدين و غضب الله عليه و لعنه و اعدله عذاب اليم و لا يقبل الله صوماً ولا صلوة ولا زكوة ولا صرفاً ولا عدلاً ولا سجوداً ولا هجوداً و احله محل فرعون و ثمود و عاد و ثمود و خرطه في زمرة الاخسرين اعمالاً الذين ضل سبيهم في الحياة الدنيا وهم يحسبون انهم يحسنون صنعا ثم ان الواقف المذكور لا زال موقفاً على الحيرات اخرج

95 جميع الاوقف المذكورة من يده وسلميما | الى من يسوغ التسليم اليه شرعاً ثم يسلمهما ...¹
التولية وسأل الحاكم الموقع اعلاه دام علاه الحكيم بصحة الوقف ولزومه فاجابه وحكم بصحة
الوقف ولزومه ونفاذه وامضائه حكماً صحيحاً شرعياً وقضى بجميع حكمى قضاء لازماً رضياً
واشهد على حكمه العدول والثقات بعد ان استخار الله تعالى كثيراً او اعتمده في جميع امانته
هادياً ونصيراً وبجميع ذلك وقع الاشهاد في منتصف شهر صفر ختمه الخير والظفر سنة ست
99 واربين وستمائة.

شهدت على اقرار الواقف المتصدق المذكور اعزالله انصاره
بجميع ما فيه حسب المشروح وانا اسحق بن
شاهنشاہ بن سليمان الدوركى و هذا خطى

شهدت على اقرار الواقف المذكور اعزالله
انصاره بجميع ما فيه حسب المشروح وانا
چوبان بن سنقر الا ماسوى وهذا خطى

شهدت على اقرار الواقف المذكور اعلى الله شأنه
بجميع ما ذكر وشرح فيه وانا يوسف بن
ابراهيم بن بفرابخان الدوقانى و هذا خطى

شهدت على اقرار الواقف المتصدق المذكور تقبل
الله منه بجميع ما فيه حسب المشروح وانا ابوبكر
بن على المتفقه ايلسارى و بنطه

شهدت على اقرار الواقف المذكور اعزالله
انصاره بجميع ما فيه حسب المشروح وانا . . .
ابن احمد ابن عمر الحصكى بخطى

حرر هذه الوقفية اضعف الخلائق و افقرهم الى
رحمته الفريد . . . يعي بن ابى سعد السنجانى
المنشى يؤمئذ غفرالله له ولجميع المسلمين و رزقه
مايجتاه مرام . . . محمد و آله و من اصطفاه

¹ bir kelime okunamıyor.

MESCİD VE ZÂVİYE VAKFİYESİNİN TERCÜMESİ

Rahmân ve Rahîm olan Tanrının adı ile

SULTAN

Zikredilen vâkıf (Tanrı uzun ömrü ile müslümanları faydalandırsın!), tomarı içinde söylenen tarz, yazılan şart ve kayıdlarla cihetlerine göre sınırlandırılmış mülklerini vakfiyesinden bütün kendisine nisbet edilenleri yanımda ikrar etti. Bunun üzerine ben de ikrarını işitip vakfiyenin doğruluğuna câri ve lâzım bir hükümle hükmettim ve sözüne inanılır kişilerden hâzır bulunanları mes'ul olarak buna şahid kıldım. Bunu bugün paytaht olan Konya (Tanrı onu korusun!) ve memleket askerleri (Tanrı onlara yardım etsin!) hâkimi zayıf kul Reyli Muhammed bin Mahmud bin Muhammed yazdı.

Kıyâmet gününe azık biriktirmek için seçkin kullarına ilhâm eden, bunu yapıncaya kadar tevfikını mukarrer kılan, ve ona Cennet bağçelerini makam yapan Tanrıya hamd olsun! Beni pişmanlıktan koruduğu için bol nimetine hamd ve bundan ötürü ona şükrederim. Tanrı'dan bunun devamını ister ve Neşir günü söyleyeni kurtaracak ve onu selâmete eristirecek olan: "Tanrı'dan başka Tanrı olmadığına,, bir ve ortaksız olduğuna ve İslâmiyeti çıkaran, bayraklarını yücelten, küfrü izâle edip bağlarını kesen
5 Muhammed'in kulu ve peygamberi olduğuna şahidlik ederim; Güvercinler öttükçe, bulutlar yağmur döktükçe ona ve yakınlarına ve olgunluk tâkını kuvvetlendirmek, yücelik kemerini sağlamlaştırmak, ağaçlarının yeşil yapraklarını devam ettirmek ve gölgelelerini ufuklarda uzatmak, ikbal yıldızlarının şerefini ufuktan parlatmak ve bütün saadetlerini toplamak vazifesi âlemlerin Rabbinin halifesi ve Emîr ül-mûminin Ebu Ahmed el-Musta'sam Billah'a mahsus olan Peygambere, Abbasî imamlarına aid mukaddes, temiz, şerefli, mevkilerde yatanlara salât olsun! (Bu da ancak) Tanrının
10 âlemde gölgesi, milletlerin mâliki, Arap ve Arap olmayan sultanların efendisi, Allah'ın arzı sultanı, Tanrının kullarının koruyucusu, Allahın halfesinin yardımcısı, kara ve iki denizin sultanı, Halifelik

semâsının kutbu, adâlet ve şefkatın mazharı, gökten (Allahtan) yardım görmüş ve düşmanları üzerine galip gelmek için teyid edilmiş, insan ve cinlerin sığınağı, Şarkta ve Garpta (her tarafta) Allahın yardımı, İzz üd-Dünya ve'd-Din İslâmın yardımı, Selçuk oğullarının tâcı, Ulu sultan Keykâvüs bin Sultan Gıyâseddin Keyhüsrev bin Sultan 'Alâeddin Keykubâd'ın (Emîr ül-müminînin) 15 bürhanı, Allah kadrini yüce, yardımını aziz kılsın, gençlik gelişmesini fena gözlerden korusun ve onu hayırlı emellerle karşılaştırsın, devletinde sağlık ve mübârek nimetler devam etsin, günleri tatlı yaşamağa yakın, güller kokdukça ve uğurlu yıldızlar parladıkça safası zamanının sıkıntı ve cefalarından emin olsun!) dostluğu ile mümkündür.

Bundan sonra muhakkak ki dünya gelip geçici bir evdir; insanları mihnet ve sıkıntılara götürür, ölüm şerbetini içirir, hediyeler verir, sonra felâkete düşürür; öldürücü rüzgârlar hediye eder, zehirler hazırlar; sâkinini aldatur, gelip geçenin elini, ayağını kırar; onu dost tutmayana ve büyüklüğüne râzı olmayana ne mutlu! Çünkü o dünyanın aldatıcı hasta bir kadın olduğunu bildiğinden 20 kendisine, Ahirette tutunulacak olan, dünyada temin edilecek azıktan hazırlar. Zira orada hayatın ebedî olduğunu bilir ve Allah'tan korkarak onun rızası için sâyına devam eder ve "Muhakkak Tanrı kendisinden korkan ve iyilik edenlerle beraberdir,, i ikrar eder.

Sonra emîr, büyük sipehsâlâr, âlim, âdil, müeyyed, muzaffer, mücâhid, mufn, yardımcı, müctâhid, kendini hak yoluna vakfedici, ikrâm ve in'am edici, iyiliğin dostu, en hayırlı din için şefkatli ve merhametli, üstün, şerefli, asil, seçkin, Celâl üd-Devle ve'd-Din İslâm ve müslümanların rüknü, melik ve sultanların babası, emirlerin meliki, hazretin (sultanın) dayanağı, memleketlerin direği, saltanatın seçkini, zâhidlerin kutbu, kulların efendisi, abdâllerin (sâlihlerin) dayancası, ihsan ve fazileti yaygın, cömertlik hazînesi, rahatlığın yardımcısı, aslı temiz, herkesin kendinden ihsân istediği, tarikatte vâzih, hakikat kaynağı, velilerin uyduğu, temizlerin tâcı, garip ve zayıfların sığınağı, kerem semâsı, sebat sahibi, sözü doğru, fenalığın def'edicisi, ihsan ve hediyelerin dağıtıcısı, ikbalin 25 bileği, ihsanlarında vâdını yerine getiren, eli açık, vasfı çok olan, hakkın ve halkın yardımcısı, ihsanı büyük, misli bulunmıyan, emir ül-müminînin bâzusu, Tanrının yer yüzünde velisi, medih babası taş ve devât beyleri beyi Karatay bin Abdullah (Tanrı kulu)

- (Tanrı yüceliğini devam, yüksekliğini ziyade etsin, iki cihanda dileğini yerine getirsin, ondan râzı olsun ve gece karanlıklarını dağıttıkça, şafak ışıklarını saçtıkça Allah ondan râzı olsun ve peygamberi, seçkini Muhammedi ondan hoşnut etsin!) dünyanın aldatıcı süslerine ve onda olan şeylere bakarak niyetini halis kıldı ve itaata hasretti; kendini sadaka verenler sırasına koydu ve Tanrının büyük fazlını ve cihanşumûl kudretini dileyerek, cennetlerinin ortalarında ona bir yer teminine, affı ile onu kurtarmasına ve Arap Peygamberinin: "*Mümin, Kıyâmet günü, insanlar arasında hüküm verilinceye kadar, sadakasının gölgesi altındadır,*" dediği gibi sadakasının gölgesiyle gölgelenmesine râğbet ederek ve "*Herkes yaptığıнын karşılığını bulacağı zulüm olmayan, insanın, kardeşi, anası,*
- 40 *bubası, karısı ve çocuğundan kaçtığı bir günde,*" azabının ızdırabından, cezasının kesilmesinden korkarak emir, büyük sipehsâlâr, âlim, âdil, ihsan edici, Kemal ud - Dünya ve'd-Dîn, İslâm ve müslümanların izzetlendiricisi, melik ve sultanların dayanağı Rumat a ş bin Abdullah'ın (Allah onu iki cihanda kurtarsın ve emellerine
- 45 yardım etsin!) Konya şehrinin dış kısmında, Şark tarafında, hendek yanında (hudutlarından birincisi yola, ikincisi Reşideddin'in vakfı olan sebze bağçesine, üçüncüsü Reşideddin'in vakfına, kalanı da nehrin kenârına ve dördüncüsü hendek tarafındaki başka yola müntehi bulunan) bütün müslümanlara vakfettiği *mescit* ve *zâviye*'nin istifadesine zikri gelecek olan şu mülklerin hepsini vakfetti :
- 50 Konya'nın dış kısmında *Garipler çarşısı*'nda hudutları Lusunk (?) vereseşi mülküne, Halul bin Barsauma (?) vârisleri mülküne, Rehile Hatun'a mensup vakfa ve yola nihâyetlenen birbirine bitişik iki dükkânın hepsi ;
- Konya'nın dış kısmında *Kasaphane kapısı* bölgesinde, kasaplar sırasında, sınırları Abdullah kızı Meryem'in mülküne, Şeref Hatun'a mensup vakfa, ... sokağına ve yola nihâyetlenen münferid bir dükkânın hepsi ;
- 55 Konya'da, ayakkabıcılar sırasında, sınırları Yuhenna köyüne, Abdullah'ın mülküne, Süleyman'ın mülküne ve yola nihâyetlenen başka bir dükkânın bütünü;
- Konya'da, *İhtiyar hamamı* denilen mevkide, sınırları vakfa, Sinân (denilen) Emîr İlyas mülküne, Bahaeddin Arab'ın mülküne ve yola nihâyetlenen furunun hepsini;

Konya'nın dış kısmında, sınırları Nureddin el-Fâriz mülküne, Kamer'ın mülküne, Hacı köyü mülküne ve yola nihâyetlenen ve
60 Rukiye - yar (?) denilen bir parça yerin hepsi ;

Konya'nın muzafatından olan ve hudutları Ali Kutluğ veresesi arazisine, Merâm adıyla tanılan dağa, Faragos dağına, İnlü kaya dağına, Oğuz-bel (?) dağına, Kenar kaya tepesine, Yarık-öbrük dağına, Ertaş dağına ve yola nihâyetlenen Sızma adlı köyün hepsi ;

Bunları bütün hudutları, hukuku, tâbi ve lâhikları, iç-dış, bitişik-ayrı, resmî-şer'î, örfî-âdî, az-çok olarak, zikredilsin veya zik-
65 redilmesin, sahtî ve şerî bir vakıf olarak vakfetti; hepsini muteber ve memnun olarak tasadduk etti ve bunları câiz, mer'î muebbed, muhalled habs olarak terkedip habsetti; en hayırlı vâris olan Tanrı yer yüzüne ve üzerinde bulunanlara vâris oluncaya kadar satılmaz, hibe edilmez, mülk yapılmaz, mirâs kılınmaz; şu şartla ki en fazla ve en çok bir icârla icarlanarak gelir getirsin ve bir yıldan veya, zaruret hasıl olunca, üç yıldan fazla
70 bir müddeti geçen bir icâr akdî yapılmaz; en çok icâr üç yıldır; müteaddit akıdlerde uzun bir icâr yapılmaz. Bu akde muhalefet eden akıd bâtil ve mefuh olup icâr eden mütecavizdir. Vakıf gelirinden önce mezkûr vakıfların imarına ve harap olanına, sonra adı geçen mescid ve zâviyenin imârına ve bunların haleldar olanlarına, sonra hasır, halı (bast), zeytin yağı (zeyt) ve Regaib, Şabanın ortası, Ramazanın yirmi yedisi gibi mübârek gecelerde mum
75 teminine başlanır. Bundan sonra, gelirin onda birinin yarısı (bu yirmi hisseden bir hissedir) onun ikamet ettiği kendisine mahsus eve, onda bir çıkarıldıktan sonra artan ikincisi mescidin imâm ve müezzini ile zâviyenin şeyhine, mezkûr zâviyeye inen ve gelenlerin ihtiyaçlarına, mütevellinin gördüğü lûzuma göre, sarfedilir.

Vâkıf tevliyeti, yaşadığı müddetçe (Allah ömrünü uzatsın!) kendisine, sonra asabalarına ve onlardan sonra, nesil nesil çoğal-
80 dıkça, en sâlih ve reşid olanları tercih edilmek şartile, oğullarına ve oğullarının oğullarına, onlardan sonra, en sâlih ve reşid olanları tercih edilmek üzere nesilden nesile, kızkardeşlerinin oğullarına ve oğullarının oğullarına, bunlardan sonra, sâlih azadlılarına ve nesilden nesile en sâlih ve reşid oğullarına, oğullarının oğullarına, bunlardan sonra asabalarının en sâlihlerine, bunlardan sonra en
85 sâlih ve reşid oğullarına tefviz etti. Eğer bu zikredilenlerden

bir kimse kalmazsa tevliyeti Konya'da kadılık eden her hâkim ve kadiya tefviz etti. Eğer mezkûr mescid ve zâviye yıkılıp ta ikisinin veya birinin tamiri veya yeniden yapılması mümkün olmazsa imârdan sonra vakfın geliri, yer ve gök bâki kaldıkça, Şarkta ve Garpta bulunan müslümanların fakir ve muhtaçlarına sarfedilir. Allaha ve Ahiret gününe inanan halife, sultan ve insanlardan hiçbir kimsenin bu vakfı bozmağa, tebdil ve tağyire hakkı yoktur. Bunu işittikten sonra günahı tebdil edenler üzerinedir, muhakkak Tanrı işidici ve bilici olduğundan; Kıyâmet gününe kadar Allahın, meleklerin, bütün insanların ve lânet edilenlerin lâneti ve Allahın gazebi üzerine olsun ve kendisine elfm azap hazırlasın! Allah orucunu, namazını, zekâtını, secdesini, gece ibadetlerini kabûl etmesin ve onu Fir'avun, Nemrûd, Âd ve Semûdun gittiği yere düşürsün; dünyada sayıları dalalette olanların zümresine onu ayırsın!

Mezkûr vâkıf adı geçen bütün vakıfları elinden çıkardı; şer'an teslimi caiz olana teslim etti ve yukarısını tevki eden hâkimden vakfın sıhhat ve lüzumuna hüküm istedi. O da buna icâbet ederek vakfın, sıhhat, lüzum, infaz ve imzasına sahh ve şer'i bir hükümle hükmetti. Bütün hükmüne lâzım bir hüküm olarak râzı oldu ve yüce Tanrının bütün emânetlerinde doğru yolu gösterdiğine itimad ettikten veya ondan çok diledikten sonra sözüne inanılır kimseleri hükmüne şâhid kıldı. Bu şâhid kılma işi Safer ayının ortasında (onu hayır ve zaferle sona erdirdin!), altı yüz kırk altı yılında vuku buldu.

İçinde yazılanların hepsiyle adı geçen vâkıfın ikrarına şâhid oldum. Ben Divrikli Süleyman oğlu Şahin-şâh'ın oğlu İshak'im.

İçinde şerhedilenlerin hepsiyle adı geçen vâkıfın ikrarına şâhid oldum. Ben fıkıhla uğraşan Ali İlsarı oğlu Ebu Bekir'im.

İçinde bütün şerhedilenleriyle adı geçen vâkıfın ikrarına şâhid oldum. Ben Amasyalı Sunkur . . . oğlu Çoban'im.

İçinde yazılanların hepsiyle vâkıfın ikrarına şâhid oldum. Ben Hısnıkeyfali Ömer oğlu Ahmed'in oğlu . . . im.

İçinde bütün şerhedilenleriyle adı geçen vâkıfın ikrarına şâhid oldum. Ben Tokatlı Buğra Han oğlu İbrahim'in oğlu Yusuf'um.

Bu vakfiyeyi bugün münşi olan mahlûkların en zayıf ve fakiri, Tanrının rahmetine muhtaç Ebi Sa'd es-Sencanî oğlu Yusuf'un oğlu Yahya yazdı.

UMUMİ İNDEKS

Müellif adları italik dizilmiştir

A

- Abaga, 49, 52.
Abbasîler, 139.
Abdulcâmi, 145.
Abdülkadir (Hamdi zade), 21, 48, 72.
Abdülkerim (Erdebilli), 117.
Abdülkerim (Kayseri kadısı), 117.
Abdülkerim bin Abdülgafar, 119, 128.
Abdülkerim bin Yahya,
Abdullah (Hamza oğlu), 145.
Abdullah (kâtip), 145.
Abdullah (Kayserî), 124.
Abdullah (Muhammed oğlu), 144.
Abdullah bin Acarkumı, 120.
Abdullah bin Hoca Hasan, 118.
Abdullah et-Tabarî, 76.
Abdurrahman (Merendli) 118.
Abdurrahman (Salih oğlu), 144.
Abdurrahman bin Muhammed, 118.
Abdurrahman eş-Şirâzî,
Abdussamed bin Ebi Bekir, 117.
Ablistan (bk. Elbistan),
Ağaçeriler (ve Agathirler), 46.
Agop (Kayserili bir mülk sahibi), 122, 123.
Agop v. Gökçe, 68.
Agros, 120.
Ahlat, 118.
Ahmed, 118.
Ahmed (Bağdadlı), 118.
Ahmed (İsbala oğlu), 145.
Ahmed (Muhammed oğlu), 144.
Ahmed (Şemseddin oğlu), 145.
Ahmed (Veli oğlu, Buharalı), 144.
Ahmed Ateş, 45.
Ahmed bin Aksunkur, 128.
Ahmed bin el-Muvaffak, 120.
Ahmed bin Muhammed, 120, 127.
Ahmed bin Muhammed bin Ferruh, 118, 128.
Ahmed bin Osman, 121.
Ahmed bin Yusuf, 119.
Ahmed Tevhid. 27, 28, 46.
Akça, 60.
Akça - derbend, 53.
Akça koca, 48.
Akhan, 48.
Aksaray. 30, 33, 37, 39, 124.
Aksarıyt (Kerîmeddin Mahmud), 21, 27, 28, 36, 38 - 41, 43, 45, 46.
Aksunkur (bk. Seyfeddin Aksunkur), 49, 52, 60, 66, 88.
Aksunkur (Bağdadlı), 118.
Akviran, 125.
Alâeddin (Karatay evladından), 82.
Alâeddin câmii, 24.
Alâeddin Keykubâd (Birinci), 17, 19, 21 - 26, 29, 37, 48 - 51, 53, 66, 74, 87, 109, 140, 155.
Alâeddin Keykubâd (İkinci), 27, 28, 36, 38, 39, 41, 42, 46, 51.
Alâuddevle Ali Bey, 64.
Alâiye, 71, 120.
Ali (Basralı), 145.
Ali (Nişâpurlu), 144.
Ali (Tebrizli) 144.

Alibin Hacı, 118.
 Alibin Muhammed (Emir-i mahfil), 88, 145.
 Alibin Muhammed (Mervli), Alioğlu Berekeşâh, 145.
 Altun-aba (Atabey), 26, 43, 57, 62, 70, 77, 78, 79.
 Altun-aba (Subaşı), 37.
 Ali Kutluğ, 157.
 Altun-aba medresesi, 26, 57, 74, 78, 79, 80.
 Altun ordu, 41.
 Amasya, 46, 158.
 Anadolu, 19, 20, 27, 41, 45-48, 52, 57, 60, 61, 64, 65, 66, 68, 69, 70, 72, 74, 78.
 Anadolu Beylikleri, 46.
 Antalya, 21, 39, 40, 50, 81, 83, 143.
 Arapşah, 112.
 Ardıçlı-bel, 80, 141.
 Arsaxa (Seresk), 63.
 Arslan b. Haçuk, 67.
 Arslan-dogmuş, 34, 39-41, 72, 75.
 araz-isultani, 86, 123-126.
 aşhane 65, 61.
 Aşık Paşazade, 63.
 atabey, atabeylik, 23, 25, 26.
 Atabeg-i devlet, 36.
 atabeg-i Rûm, 34, 36.
 atabek ül-asâkir 36.
 Atabekiyye medresesi, 72, 73, 75.
 avâriz-i divâniyye, 64.
 Avcı-kaya, 81.
 ayyakkabıcı, 114.
 Ayvasıl Kapısı (Kayseri), 112.
 Ayvasıl kilisesi (Kayseri), 112.
 Aydoğmuş, 68.
 Ayvaz bin Yakup, 119.
 Aynı, 26, 28, 38, 42, 52, 73, 74, 75.
 Azerbaycan, 88.
 Aziz bin Esder-âbâdi, 65.

B

baba, babalar, 23.
 Babalshak, 26.
 Babus-saadet, 64.
 Bahaeddin Arap, 156.
 Bahaeddin Kutluğca, 23.
 Bahaeddin Tercüman, 32, 33.
 Bağdad, 40, 50, 74, 75, 76, 118, 128.
 Balatekin oyunu, 24.
 Bali, 68.
 Bal-yemez, 68.
 Balkanlar, 68, 69, 70.
 Baran v. Karaca, 68.
 Basra, 145.
 batman, 57.
 Batuhan, 38, 41.
 Baybars, 27, 45, 48, 49, 52, 53, 54, 60.
 Baybars Mansûri, 66.
 Bayburt oymağı, 69.
 Baycu, 39, 40, 41, 46, 47.
 Bayram Hoca, 119.
 baytar, 57, 58, 114.
 Behramşah, 65, 66.
 Behramşah hani, 66, 111.
 Behramşah Karahisarı, 65, 66, 111.
 Belh, 144, 145.
 beyler beyi, 29.
 beyt ül-mal, 37.
 Bibi Münecime, 87.
 bîmâristan, (bk. Hastâne).
 Bitinya, 69.
 Bizans, Bizanslılar, 65, 68, 69.
 Blochet, E. 21.
 Bogos v. Hudavredi, 68.
 Borçlu (bk. Uluborlu), 46.
 Bratianu, 63.
 Buğday pazarı (Konya) 81.
 Buğrahan 86, 89, 119, 128, 141, 158.
 Buhara, 144.

Bulgar, 69.
 Bulgar Oymağı, 69.
 Bulgar v. Sevindük, 69.
Bundâri, 76.
 Burdur, 46.
 Burûciyye medresesi 77, 78,
 80.
 Bust, 147.
 Bünyan, 50.

C

Caca oğlu, 75, 77, 78, 79.
Cahen, Claude, 66.
 câmekiyyât, 114, 116, 122, 125.
 Câmi Bey, 69.
 Celâleddin Çelebi 121.
 Celâleddin Karatay, hemen
 her yerde.
 Celâleddin Mahmud, 43.
 Celâleddin, Rûmî 39, 42, 43,
 44, 72, 73, 79.
 Cemaleddin Ali, 77.
 Cemaleddin Hotenî, 32, 33,
 34.
 Cihanşah, 70.
 Cimri vakası, 40.
 Cündî (köy) 147.
 Commènes (Jean), 58.

Ç

Çalap-verdi, 68.
 Çalmanda, 147.
 Çankırı, 86.
 çasnigîr, 81.
 Çasnigîr kapısı (Konya), 81, 141.
 Çavuş (mnhalle) 82.
 Çayır güdük 82.
 çetr, 34.
 Çiçek, 68.
 Çifte minâre medresesi, 75.
 Çoban (Sunkur oğlu), 168.
 Çomaklar, 147.
 Çomaklı, 81.

Çorum, 66.
 Çukur, 82.

D

Darende, 30.
 dâr ul-hadis, 75.
 dâr ul-kütüp, 75.
 Dâr ur râha, 57, 61.
 Dâr us-sulaha, 21, 40, 143.
 Dâr uz-ziyâfe, 57, 61, 78.
 Dede, 68.
 Delûk 53.
 Demirlü Karahisar, 66.
 Denizli, 20, 48.
 devât, 22, 23, 110, 140.
 devat-dâr, 31.
 devâvîn, 54, 55.
 Develü Karahisar, 66.
 Devlet-şah. 146.
 dinâr, 62, 66, 77.
 dirhem, 37, 55, 56, 57, 58, 59,
 60, 91, 62, 77, 80, 113, 114,
 147.
 divân ül-istifa, 43.
 Divrik, 80, 83, 85, 89, 118, 127,
 141.
 Diyarbekir, 37.
 D'Ohsson, 27, 29.
 Dulaurier, E. 68.
 Dulkadir oğlu, 64.
 Dumlu-pınar, 147.
 Dundar bin Musa; 229.

E

Ebi Sa'âdes-Sincânî, 88.
 Ebu Bekir (Bagdadi), 144.
 Ebu Bekir (İlsarı oğlu), 158.
 Ebu Bekir (Semerkandi), 144.
 Ebu Bekir bin Hafız Hızır,
 121.
 Ebu Bekir Pervâne, 29, 30.
 Ebu İshak Firûzabadi, 75.
Ebu'l-Ferec, 19, 21, 27, 29, 31, 32,
 35, 36, 38, 41, 32, 44, 45.

- Ebu'l-Fida*, 28.
 ebü'l mülûk ve's-selâtin, 34,
 36.
 Ebu Muhammed Abdurrah-
 man Şirâzi, 76.
 Ebu Saïd (Hafız İlyas oğlu), 145.
 Efdaleddin, 73.
Eflâki, 39, 43, 72, 73, 75, 80.
 Egrek (Ekrek), 53, 64, 111.
 Eke kervanı, 81, 141.
 Ekmeleddin (Tabıp), 48, 73.
 Eksile, 81, 147.
 Elbistan, 50, 53, 111, 125, 143.
 Elkendon (bk. Likendon, 64).
 Emine mülkü, 81, 141.
 emr-i ahur, 34.
 emîr dâd, 29, 30, 39.
 Emîr İlyas mülkü, 156.
 Emîr-i Hac, 43, 112.
 emîr devât, 22.
 Emîr mahallesi, 112.
 emîr-i mahfil, 86, 88, 112, 118,
 127.
 emir-i taşt, 24.
 Enrûk (?) 112.
 erdeb, 61.
 Erdebil, 117.
 Ermenistan (küçük), 21, 27, 53,
 70.
 Erşededdin İbrahim, 147.
 Ertaş dağı, 157.
 Erzincan, 25, 30, 66, 118.
 Esedüddevle Konstantin,
 111.
 Esededdin Rûzbe, 28, 29.
 Esîreddin Münecim, 39.
Esterabadı (bk. Aziz bin Erdeşir).
Eoliya Çelebi, 69, 71.
 Eymür, 70.
 Eyyubî Prensesi, 25.
 Eyyup hisar, 85.
- F**
- Fahreddin Ali, 36, 38, 39, 40,
 41, 43, 57, 61, 62, 74, 75.

- Fahreddin Ebu Bekir, 28.
 Fahreddin Muhamed, 75.
 Faragos dağı, 157.
Fuad Köprülü, 18, 36, 63, 70.
 Fütüvvet erbabı, 80.

G

- Gabriel, A.* 24, 51, 54.
 Galonoros, 26.
 Germiyan, 58, 60.
 Girahatun, 73.
 Gıyâseddin Keyhusrev (Bi-
 rinci), 20, 21, 26.
 Gıyâseddin Keyhusrev
 (İkinci), 25, 27, 28, 31, 50, 51,
 85, 109, 140.
Gordlevski, 26.
 Gök medrese (Sâhibiyye), 74,
 77, 78, 79.
 Gök-su 53.
 Göynük (Hades el-hamra), 53.
 gulâm - hâne, 22, 23.
 Gülnar, 69, 82.
 Gün-doğmuş, 68.
 Güney köyü, 67, 69, 111, 127.
 Güyükhan, 31.
 Güz kızı, 120.

H

- Habeş (köy), 147.
 Hacı Abdülcelil, 118.
 Hacı Ahmed, 112.
 Hacı Ayaz, 112.
 Hacı bin Ali Bey, 120.
 Hacı Çelebi, 82.
 Hacı Ferruhşâh, 112.
 Hacı köyü, 157.
 Hacı Mahmud bin Davud,
 121.
 Hacı Mahmud bin İsmail,
 118.
 Hacı Mahmud bin Şeyh
 Mahmud, 121.

Haçı Muhammed, 112.
 Haçı Zeyneddin, 118.
 Hafik, 30.
 Hades el-hamra (bk. Göynük).
 Halep, 38, 53.
 Halep Türkmenleri, 46.
 Halil (Ahmed oğlu) 144.
Halil Edhem, 27, 34, 35, 37, 48, 50,
 54, 58, 72, 83.
Halil Zahiri, 22, 37.
 Hallac Yusuf, 118.
 Halûl bin Barsauma, 156,
 hamam. 54, 97, 126, 127.
Hamdullah Kazvini, 65, 66.
 Han (köyü), 111.
 hanci. 59, 114.
 Hanefî mezhebi, 74, 75, 141.
 hanekah, 49.
 Harezmi, 26, 146.
 Harezmsâhlar, 36.
 Harzuvan, 128.
 Hasan bin Ali.
 Hasbeg bin Ali, 118.
 Hasan Fakih bin Hüseyin,
 118.
Hasan Fehmi, 69.
 Has Oğuz, 28, 29.
 hastane (bimaristan), 54, 58.
 Hatip Camii, 111-
 Hatip Muhammed bin Ah-
 med, 118.
 Hatıroğlu isyanı, 48.
 Hatıroğlu Şerefeddin, 52.
 Hatunsaray, 81, 82.
 havayıc, emir 56, 114,
 Hayrı bin İlig, 119.
 hazine-i hassa 26.
 Hemedan, 147.
Herodot, 46.
 hesaptedrisatı, 75.
 Héthoum, 21.
Heyd, W. 53.
 Hıristiyan Türkler, 21, 68,
 69,
 Hisarcıklı zâde, 120, 121.

Hisnikeyfa, 158.
 Hitit, 18.
 Hızır ve İlyas mescidi, 112.
 Hoca Muhiddin Muhammed
 76.
 Horasan 86, 88.
 Hornavul, 80, 141.
 Hotanlı Cemaleddin, (bk.
 Cemaleddin)
 Hoy, 117, 144, 145.
Houtsma, 18, 22, 24, 26, 33, 52.
Huart, Cl. 20, 35, 39, 43, 44, 72,
 83, 74.
 hukuk-i divânî, 66.
 Hulâgü, 47.
 Husameddin, 123.
 Hüseyin bin Muhammed, 87.
 Hüseyin el-Caferi, 88.

İ

İbn Bibi, 18, 20, 21, 22, 24, 23,
 26, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32,
 33, 34, 35, 37, 38, 39, 41, 42,
 43, 44, 45, 49, 52, 60, 66, 69,
 72, 74, 74, 87, 88,
İbn Batuta, 60.
İbn Haldun, 28.
İbn Tagrı-verdi, 52.
İbn ül-Cevzi, 79.
İbn ül-Estr, 23, 70.
İbn ül-Fuvati, 27, 28, 74, 75.
 İbn ür-Refi, 140.
 İbrahim (İzzeddin el-Esvedî), 145.
 İbrahim (Suat oğlu), 146,
 İbrahim bin Ahmed, 119.
 İbrahim bey imareti (Kara-
 man oğlu) 82.
 İbrahim bey medresesi (Kara-
 man oğlu), 79.
 İhtiyareddin, 79.
 İhtiyar hamamı, 156.
 İl-aldı, 68.
 İlbaşı, 50.
 İl begi, 68.

- İlhanlılar, 47, 53.
 ilig, 86, 119.
 İlig hanlar, 86.
 İmadeddin, 79.
 imam, 55, 62, 113.
 İmam Gazali, 75.
 İmam Muhsin bin Muhammed, 120.
 İnli Kaya d'əği, 157.
 İsa (Simcûrilerden), 145.
 İrak medreseleri, 75.
 İran, 42, 88.
 İsfahanlı (bk. Şemseddin Muhammed).
 İshak (Ahmed oğlu), 145.
 İshak bin Şahinşah bin Süleyman, 83, 85, 89, 118, 127, 158.
 İsmail (Hasan oğlu, Nişâpurlu), 144.
 İsmail Hakkı Uzunçorşılı, 19, 22, 35, 58, 77.
 İstanbul, 47.
 İstapanos, 122, 123, 124.
 iğrâf, 113.
 İzzeddin Keykâvüs, (Birinci), 88.
 İzzeddin Keykâvüs, (İkinci), 27-29, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 39, 41, 42, 46, 47, 48, 51, 72, 84, 109, 140, 155.
 İzzeddin Muhammed (Râzî), 33, 35, 39, 40, 41, 46, 84, 85, 87, 89, 109, 117, 118, 122, 139, 145, 154.
 İznik, 46.
- K**
- Kadı Ahmed (Niğdeli), 27, 28, 34.
 Kadı Bürhaneddin, 65.
 Kadı İzzeddin (bk. İzzeddin Muhammed).
 Kadı Muhiddin (bk. Muhiddin Abduzzâhir).
 Kadı Şemseddin (Mardinî), 72.
 Kahire, 74, 76.
 Kâhta, 23.
 kaldırım, 113.
 Kalkaşandı, 23, 53-55, 58, 59, 77.
 Kamer (Mülk sahibi), 157.
 Kamededdin mezarlığı, 81, 141.
 Kanûnî devri, 64.
 Kaplan, 68.
 Karadeniz, 69.
 Karahisar-i Behramşah (bk. Behremşah).
 Karahisarı Şark, 65, 66.
 Karakçili aşereti, 70.
 Kara-Koç v. Tursun, 68.
 Karaman, 69.
 Karamanlılar, 65, 69.
 Karamanlı Rumlar, 68, 69.
 Kara Sunkur (Seyyeddin, karatayın kardeşi), 18, 19, 47, 48, 49, 52, 80, 115, 119, 142, 142, 143.
 Karatay (bk. Celaleddin Karatay).
 Karatay evlâdı, 64.
 Karatay hanı, kervansarayı, zâyesi, 50, 53, 59, 63, 64, 119.
 Karatay (Karadayı) köyü, 50, 64, 65, 67.
 Karatay medresesi, 48, 72, 73, 80, 81.
 Kara tekin 86.
 Kasaphâne, 89.
 Kasaphâne kapısı, 156.
 Kasaplar çarşısı, 112.
 Kasım bin Güreü, 119.
 Kastamonî, 60, 66, 86.
 Kavak, 81, 147.
 Kaya v. Serkis, 67.
 Kayseri, 21, 23, 24, 33, 38, 41, 42, 53, 54, 58, 66, 67, 69, 70, 84, 85, 111, 112, 116, 117, 118, 120, 122, 124, 125, 126, 127, 143.
 Kazvini, (bk. Hamdullah).
 Kemaleddin ibn el-Adîm, 21, 23.

Kemaleddin Kâmyâr, 24.
 Kemaleddin Râhat, 57, 61.
 Kemaleddin Rumtaş, 19, 34, 20, 39,
 50, 47-48, 66, 72, 80, 89, 111,
 115, 140, 142.
 Kenar-Kaya tepesi, 157.
 Kend-begi, 147.
 Kendele, 111.
 Keşiş Serkis 112.
 Keyferîdun, 23.
 Keyhusrev (bk. Gıyâseddin).
 Keykâvüs (bk. İzzeddin).
 Keykubâd (bk. Alâeddin).
 Keykubâdiye sarayı, 24.
 Kılıçarslan (Dördüncü) 25, 27,
 29, 34, 38, 41, 46, 47, 48, 49, 52.
 Kılıç-arslan hanı, 33.
 Kilikya, 21.
 Kıpçak, 19, 68.
 Kiragos, 31.
 Kirkor, 68.
 Kırşehir, 96, 75, 78.
 Kışlacuk, 82.
 Kışlak pınar, 53.
 Komnenler, 18.
 Konya, 22, 23, 33, 39, 40, 42, 47,
 48, 49, 50, 62, 65, 66, 71, 73,
 75, 80, 81, 82, 84, 89, 140, 141,
 143, 146, 147.
 Konya ahileri, 32.
 Kölôte köyü, 64, 111, 125.
 Kömese köyü, 81, 147.
 Köralma köyü, 81.
 Kösedag, 17, 26, 17, 47, 48.
 Köstere, 120.
 Küfü Kilise, 81.
 Kumanlar, 68, 69.
 Kumrı v. Tutı, 68.
 Kurbağa çukuru, 82.
 Kuru göl (köy), 147.
 Kütahya, 58.
 Kutbeddin bin Salih, 121.
 Kutluğ hatun, 112.

L

Ladik (bk. Denizli).
 lala, lalalar, 23, 36.
 Likendon, 64, 67, 70, 111, 125.
 Loyîwed, 39.
 Lusunk, 156.
 Lütfü Paşa, 63.
 Lykandos, 64.

M

Mahmud (bk. İzzeddin Mahmud).
 Mahmud (Kayseride mülk sahibi),
 125, 126.
 Mahmud bin Ali es-Simeûri,
 86, 128.
 Mahmud bin Ebu Bekir el
 Urmevî, 40, 81.
 Mahmud Tugraî, 30, 38, 39,
 41,
 Makrizî, 42.
 Malatya, 24.
 Mansûriyye medresesi, 74.
 Maraş, 46.
 Masis, 68, 70.
 Mavrozomis, 20.
 Meodeddin Muhammed, (Er-
 zincanlı), 36.
 Meodeddin Muhammed bin
 Ali, 87.
 Medrese-i Atabegî, 76.
 Medrese-i Karatay (bk.
 Karatay medresesi), 80, 81.
 Medrese-i Kûze, 76.
 Medrese-i mecdiye, 78.
 Medrese-i Tekeşi, 76.
 Meğri, Meğriler, 81, 147.
 Melek hatun, 81, 141.
 Melike-i Âdiliye, 24, 31.
 Melikşah, 68, 70.
 Memlûkler, 23, 52.
 men, 60, 62.
 Mengcükler, 65, 66, 83, 85.

- Mengühan, 36, 38, 49, 40, 41, 46.
 Merâmdağı, 157.
 Merend, 118.
 Merv, 118,
 Meryem (Abddulah kızı).
 Mescid-i Karatay, 80.
 Mescid-i Sersenk, 76.
 Mesu'd bin Ebi'l-Feth, 118.
 Mes'ud Koman, 17, 80, 89.
 Meşed, Meşhediye, 22, 66, 122, 120.
 Mevlânâ (bk. Celâleddin Rûmi).
 Mihail, 112.
 mimar, 61, 62.
 Minâs, 112, 122, 123, 124, 125, 126.
 Merv, 46, 47, 52, 60, 61.
 Moğol, Moğollar, 17, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32, 33, 38, 40, 42, 45, 47, 88.
 Moğolistan, 31, 41.
 Mohis (köy), 111.
 mudd, 55, 56, 60, 61, 66, 113, 114, 122, 123, 124, 139.
 Muhammed (Abbas oğlu) 144.
 Muhammed (Halife oğlu) 145.
 Muhammed (Hibetullah oğlu), 145.
 Muhammed (Kasım oğlu), 145.
 Muhammed (Simcürilerden), 145.
 Muhammed (Yusuf oğlu), 144.
 Muhammed (Hızır oğlu), 144.
 Muhammed (Hüseyin oğlu), 144.
 Muhammed bin Ali, 128.
 Muhammed bin Bahaeddin Kutluğ, 118.
 Muhammed bin el-Hüseyin, 87.
 Muhammed bin Mahmud, 122.
 Muhammed bin Hinduşah Nahcıvanl, 75, 77.
 Muhammed bin Muhammed, 117.
 Muhammed bin Yusuf, 120.
 Muhammed Enver, 120.
 Muhammed Kerim bin Feyzullah, 120.
 Muhammed Nail, 120.
 Muhiddin Abduzzahir, 52, 53, 54.
 Muhiddin bin Hacı, 119.
 Muhiddin Kutbeddin, 120.
 Muhiddin Mahmud, 147.
 mu^cid, 61, 62, 72, 77, 142.
 Muineddin Süleyman Per-vâne, 39, 47, 72, 75.
 muhtesip, 88, 145.
 Musav. Bulgar, 65.
 Musa (Ali oğlu), 145.
 Muşlih Hadım, 42.
 Mustafa (Veli oğlu), 144.
 Mustansiriye medresesi, 74.
 Mustafa (Nurullah oğlu, Semerkandlı) 145. *
 Mu^ctasem Billah, 139.
 Muzaferreddin Hibetullah el-Burücerdi, 88, 145.
 Muzaferreddin Mahmud, 66.
 muzif, 55, 114.
 Mübarezeddin Behramşah, 23.
 Mübarezeddin Ertokuş, 25, 44.
 Mühezzebeddin Ali, 26, 37, 62.
 müderris, 61, 73, 142.
 müezzin, 61, 62, 113.
 Mükrimin Halil Yinanç, 22, 46.
 mülk-i sultanî, 86, 122.
 Münecimbaşı, 29, 35.
 Müntecibuddin, 76.
 müstevfi, 43.
 müşrif, 55, 114.

N

- naiplik, 35.
 Nasıreddin Behramşah, 66.
 nâzır, 35.
 Nebi, 65.
 Necmeddin Behramşah, 81,
 88, 141.
 Necmeddin Ebu'l-kasım, 22,
 31, 32, 126.
 Necmeddin Münşî, 112.
 Necmeddin Nahçevanî (ve-
 zir), 33, 37, 38, 39, 62.
Nicetas choniates, 69.
 Niğde, 24.
 Nisapur, Nişapur, 75, 144.
 Nizâmeddin Hurşid, 33, 38,
 41.
 Nizâmiyye Medresesi, 75, 76.
 Nureddin el-Fâriz, 157.
 Nurşın (köy), 80, 141.
 Nusret (Emir-i dâd), 29, 30, 39.
Nüveyri, 52, 74.

O Ö

- Oğuz-bel dağı, 157.
 Oğuz boyu, 68, 79.
 ok, 38.
 Okka, 56, 57.
el-Omari, 45, 53, 54-60.
 Ordu-Özü, 81, 147.
 Osman (Nurullah oğlu), 144.
 Osmaniç kalesi, 43.
 Osmanlı devri, 65, 67.
 Osmanlı arazi defteri, 71,
 81.
 Ovanis v. Huda-verdi, 68.
 Ötrâk, 64.

P

- Peçenekler, 68.
 Pegolotti, 53.
 Pertus, 21.

- Pir Muhammed, 144.
 Priskos, 46.
Quatremère, 46.

R

- rabaz, 54.
Rahmeti Arat, 57.
raht-dâr, 22.
 Ramazan oğulları, 71.
Ramsay, 63, 64.
 Rehile hatun, 156.
 Remân, 53.
 res-mi ağnam, 64.
 Reşideddin vakfı, 81.
 Revan, 144.
 Rey, 122, 139, 145.
 Rıbât-ı Rısmân-furûşân, 76.
 Rıdvan, 126.
Rıdvan Nafız, 77.
Ritter, H., 73.
 ritli, 57.
 Romani, 112.
 Rukıye-yar, 157.
 Rûm, 18, 19, 27, 66.
 Rumeli, 68.
 Rumeri, 47, 52.
 Rumtaş (bk. Kemaleddin Rumtaş).
 Ruzbe (bk. Eseddin).
 Rükneddin Kılıçarslan.
 (bk. Kılıçarslan).
 Rükneddin Mazendera-
 nî, 72, 73.
 Rüstem bin Kutlubeg,
 118.

S

- Sa' d bin Muhammed, 117.
 Sadeddin Köpek, 25, 26.
 Sadreddin Muhammed,
 79.
 Sâhib Fahreddin (bk. Fah-
 reddin Ali).
 Sâhib Şemseddin (bk. Şem-
 seddin İsfahan'ı).

- Sâhibiyye (Gök) medresesi, 61, 80.
 sahtiyan, 57, 114.
 Said bin İlyas, 85.
 Salaheddin Eyyubî, 70.
 Salihe hatun, 81, 141.
 Sâlim bin Seyyid Mustafa, 121.
 saltanat naipliği, 29, 34.
 Samagar, 65.
 Samagar köyü, 65.
 Samagar ulusu, 65.
 Samsameddin Kaymaz, 39.
 sancak, 34.
 Sarâhor (Karatay) köyü, 63, 64, 67, 111, 120, 126.
 Sarı-oğlan-palas, 120.
 Sarre, F. 72.
 Sauvaire, 56, 57.
 Sefer (Muhammed oğlu), 144.
 Selçuk. Selçuklular 17, 18, 20, 21, 22, 24, 25, 27, 29, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 45, 47, 48, 50, 52, 57, 60, 62, 63, 66, 69, 70, 71, 72, 74, 75, 76, 78, 79, 83, 94, 85, 88, 139.
 Selçuk hatun, 49.
 Selçuk kervansarayları, 63.
 Selçuk köleleri, 20.
 Selçuk medreseleri, 75, 78, 79.
 Selçuk vakıfları, 65.
 Semerkand, 144, 145.
 Sempad, 23, 26, 27.
 Serkis, 68.
 Serkis v. Balyemez, 67.
 Serkis v. Eymür, 68.
 Serkis v. Pulat, 68.
 Serkis v. Pulat-Çakır, 68.
 sermûze-dâr, 31.
 Seyfeddin Ay-aba, 23.
 Seyfeddin Karasungur (bk. Kara-sunkur).
 Seyyid Ahmed bin Ali.
 Seyyid İsa, 82.
 Seyyid Muhammed bin Ali (bk. Hisarcıklı-zâde).
 Silifke, 69.
 Sımakon, 112.
 Simeûriler, 88, 144, 145, 146.
 Sinâneddin Denceri, 122, 123, 124.
 Sinâneddin Ferruh, 125, 126.
 Sinop, 142.
 siphsâlar, 22, 47, 146.
 Sirâceddin Horos, 73.
 Sirâceddin Mahmud Urmevî, 40.
 Sis, 121.
 Sitti (Ömer kızı), 111.
 Sivas, 23, 29, 30, 31, 53, 57, 58, 61, 69, 74, 77, 83, 88.
 Sivrihisar, 59.
 Sızma köyü, 89, 157.
 Subhan-verdi, 68, 70.
 Sudeger (Pazar-i), 82.
 Sultan Çayırı, 124.
 sultani dirhemler, 55, 113, 127.
 sultani arazi, mülk, 122, 123, 124, 125, 126.
 Sultankapısı, 81, 141.
 Sultan Sancar, 76.
 Sunkunca (köle), 85, 119, 128.
 Sunkur-kilise, 147.
 Suriye, 50, 52.
 Süleymân (bir mülk sahibi), 156.
 Süleyman bin Hüseyin, 119.
 Süleyman Fikri, 82.
 Süleymanlı Cemaatı, 67.
 Süleymanlı köyü, 67.

Ş

- Şafii mezhebi, 74, 75.
 Şahabeddin Suhreverdi, 22, 40, 50.

Şahin, 68.
 Şah kulu, 70.
 Şamânîlik, 70.
 Şaraygûn, 141.
 Şarkî karahisar, 65, 66,
 111.
 Şemseddin Ahmed bin
 Zekerîya, 118.
 Şemseddin Altun-aba (bk.
 Altun-aba).
 Şemseddin Hoca Mes'ud,
 85, 119, 128.
 Şemseddin Mahmud, (bk.
 Mahmud Tugraî).
 Şemseddin Mardinî, 72,
 73.
 Şemseddin Muhammed
 (Sâhib), 28-32, 35, 41.
 Şemseddin Muhammed
 (Ömer oğlu), 146.
 Şemseddin Tebrizi, 72,
 73.
 Şemseddin Yavtaş, 30, 28,
 34, 38, 41.
 Şerefeddin (Hatır oğlu), 52.
 Şerefeddin Mahmud, 30.
 Şerefeddin Muhammed,
 147.
 Şerefeddin Yaltkaya, 28.
 Şeref hatun, 156.
 Şeyh Abdülmûmin (Mahmud
 oğlu), 144.
 Şeyh Abdurrahman, 120.
 Şeyh Ahmed bin Muham-
 med, 118.
 Şeyh Baba bin Şeyh Sadri,
 Şeyh Ebu Bekir (Hacı Muham-
 med oğlu), 144.
 Şeyh Haydar el-Uryân,
 59.
 Şeyh Hüseyin bin Ab-
 dullah, 120.
 şeyh-i hadîs, 75.
 Şeyh İlyas, 112.
 Şeyh İmâdeddin, 33.

Şeyh Muhammed, 118.
 Şeyh Tâhir, 121.
 şeyh-i tıbb, 75.
 Şikâri, 18, 45, 69.
 Şirâz, 144.
 Şûsûk, 126.

T

Tâceddin Mahmud Sim-
 cûrî, 31, 80, 86, 88, 146,
 147.
 Taeschner, F. 45.
 Tanrı-verdi, 68.
 Tanrı-verdi bin Hacı,
 119.
 taşt-beyi, 140.
 taşt-dâr, 22.
 taşt-hane, 22, 23, 24, 26.
 Tatarlar, 54.
 Tebriz, 53, 78, 79, 144, 145.
 tekâlif-i örfiye, 64.
 Thrayani, 112, 126.
 tıbb, 75.
 Tiflis, 118.
 Timür, 68.
 Tokat, 72, 86, 119, 127, 158.
 Toros v. Kaya, 68.
 Trabzon, 18.
 tuğla fırını, 126.
 Turgut boyu, 69.
 Tûs, 126.
 Türk Ahmed, 31.
 Türk boyları, 46.
 Türk-eri, 37, 47, 52.
 Türkistan, 88.
 Türkiye, 17, 25, 26, 31, 59, 60,
 62, 69, 75, 76.
 Türkmenler, 70, 71.

U, Ü

Uc, 31.
 Uğur, F. 17, 80.
 Uğurlu bin İlig, 119.

Uluğ Keykubâd, (bk. Alâeddin).
 urumday, 47.
 Urum keferesi, 71.
 Üstî, 18.

V. W

Van Berchem, 83.
 Varsaklar, 46.
 Velibin Nazîr, 119.
 Wittek, P. 19, 20, 47.

Y

Yağmur, 68.
 Yahya (Yusuf oğlu), 146.
 Yahya bin Muhammed, 88, 144.
 Yakup bey imâreti, 58.
 Yakup bey medresesi, 79.
 Yakup bin Yusuf bin Yakup, 118, 127.
 Yalman, 122.
 Yanekin, 81, 147.
 Yanıl, 147.
 Yaradılmış, 147.
 yarlığı, 31.
 Yarık-Obruk dağı, 157.

Yavtaş (bak Şemseddin Yavtaş),
 Yeşim - gerân mescidi,
 Yuhanna köyü, 156.
 76.

Yunus bin Lütfullah, 119.
 Yunus (Nurullah oğlu), 145.
 Yunus vakfı, 141.
 Yusuf (Muhammed oğlu), 145.
 Yusuf (Nuh oğlu), 145.
 Yusuf bin İbrahim bin Bugrahan, 86, 89, 119, 128, 141, 158.
 Yürük, 46.
 Yürük v. Mehtar, 68.

Z

Zahreddin, 76.
 Zaimuddâr, 32.
 Zamantı, 50, 120, 127.
 Zehebt, 26, 46.
 Zekerîya Tebrîzi, 76.
 Zekin (köy) 120.
 Zeki Velidi Togan, 20, 46, 86.
 Zergerân mescidi, 76.
 Zeyneddin Beşâre, 23, 24.
 Zimmî, Zimmîler 20, 27, 68, 69.
 Zordile (köy) 147.

FİHRİST

1. Karatay'ın hayatı	17 - 49
2. Karatayın vakıfları :	
A. Karatay Kervansarayı	50
a. Kervansarayaya dair tarihî bilgiler	53
b. Kervansarayın teşkilâtı	59
c. Kervansaray memurlarına ait maasların kıymeti.	62
d. Kervansarayaya aid vakıflar	97
e. Vakıf köylerin etnik durumu	71
B. Karatay medresesi.	
a. Medresinin tarihî faaliyeti	73
b. Medresenin teşkilâtı	80
c. Medresenin vakıfları	82
C. Karatay dâr us-sulahası	83
3. Karatay'ın vakfiyeleri :	
A. Kervansaray vakfiyesi	86
B. Medrese vakfiyesi	89
C. Mescid ve zâviye vakfiyesi	90
Kervansaray vakfiyesinin metni	102
Kervansaray vakfiyesi zeylinin metni	109
Aslı vakfiyenin tercümesi	121
Zeylin tercümesi	128
Medrese vakfiyesinin metni	139
Medrese vakfiyesinin tercümesi	149
Mescid ve zâviye vakfiyesinin metni	154
Mescid ve zâviye vakfiyesinin tercümesi	158
Umumi indeks	170
